

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

TÜRK CEZA HUKUKUNDA FEMİNİST AVUKATLIK

Yüksek Lisans Tezi

Damla ÇELİK

ANKARA, 2025

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

TÜRK CEZA HUKUKUNDA FEMİNİST AVUKATLIK

Yüksek Lisans Tezi

Damla ÇELİK

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Türkân YALÇIN**

ANKARA, 2025

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI**

TÜRK CEZA HUKUKUNDA FEMİNİST AVUKATLIK

Yüksek Lisans Tezi

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Türkân YALÇIN**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

1. Prof. Dr. Türkân YALÇIN
2. Dr. Öğr. Üy. Hatike Dilara Ağaoğlu CANAY
3. Dr. Öğr. Üy. Zeynep İSPİR

Tez Savunma Tarihi

16.01.2025

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Prof. Dr. Türkân YALÇIN danışmanlığında hazırladığım “*Türk Ceza Hukukunda Feminist Avukatlık*” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgileri akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplayıp sunduğumu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

12.02.2025

Damla ÇELİK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMA CETVELİ	iv
GİRİŞ	1
I. FEMİNİZM, FEMİNİST HUKUK TEORİSİ VE FEMİNİST HUKUK METODOLOJİSİ	4
A. TEMEL KAVRAMLAR.....	4
1. Ataerkillik	4
2. Toplumsal Cinsiyet	7
3. Kamusal Alan - Özel Alan	10
B. FEMİNİZMLER	12
1. Liberal Feminizm.....	12
2. Kültürel Feminizm	14
3. Radikal Feminizm	15
4. Postmodern Feminizm.....	17
5. İslami Feminizm.....	18
C. FEMİNİST HUKUK TEORİSİ.....	19
D. FEMİNİST HUKUK METODOLOJİSİ	26
1. Feminist Hukuk Teorisinde Metodolojinin Önemi.....	26
2. Feminist Hukukçuların Metodolojileri	28
a. Kadın Sorusu Sorma.....	28
b. Feminist Pratik Akıl Yürütme	29
c. Bilinç Yükseltme	30
d. Ann Scales'in Adımları	32

II. TÜRK CEZA HUKUKUNDA FEMİNİST AVUKATLIK.....	34
A. TÜRK CEZA HUKUKU VE FEMİNİZM	34
B. FEMİNİST AVUKATLIK.....	43
C. FEMİNİST AVUKATLARIN BAKIŞ AÇISIYLA TÜRK CEZA HUKUKUNA YÖNELİK ELEŞTİRİ VE ÖNERİLER	49
1. Erkek Şiddeti	49
a. Genel Olarak	49
b. Fiziksel Şiddet.....	52
i. Kasten Yaralama	53
ii. Eziyet	56
iii. Kötü Muamele	59
iv. Kadın Cinayetleri	62
v. Töre Saikiyle İnsan Öldürme Suçu	66
c. Ekonomik Şiddet	75
d. Cinsel Şiddet.....	78
i. Genel Olarak	78
ii. Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlarda Korunan Hukukî Değerin Değişimi.....	79
iii. Cinsel Saldırı Suçunda Rıza	81
iv. Eşe Karşı Gerçekleştirilen Cinsel Saldırı Suçu	86
v. Cinsel Saldırı Suçunun İspatı	94
vi. Cinsel İstismar	102
vii. Cinsel Taciz	105
e. Psikolojik Şiddet	108
i. Genel Olarak	108
ii. Israrlı Takip	109

iii. Tehdit	111
iv. İntihara Yönlendirme	113
2. Haksız Tahrik	116
a. Genel Olarak	116
b. Haksız Tahrik Kurumunun Eril Niteliği	118
i. Eril Hukukun "Tahrik Edici Haksız Bir Fiil" Şartına Bakış Açısı.....	119
ii. Eril Hukukta Failin Öfkesinin Önemi	129
iii. Haksız Tahrik İndiriminin Uygulanmasına Yönelik Farklı Görüş ve Öneriler	131
3. Örselenmiş Kadın Sendromu	133
a. Genel Olarak	133
b. Örselenmiş Kadın Sendromu ve Akıl Hastalığı	134
c. Örselenmiş Kadın Sendromu ve Meşru Savunma	136
i. Saldırıya İlişkin Koşullar	137
ii. Savunmaya İlişkin Koşullar	142
d. Örselenmiş Kadın Sendromu ve Meşru Savunmada Sınırın Aşılması.....	148
e. Örselenmiş Kadın Sendromu ve Haksız Tahrik	149
f. Örselenmiş Kadınların Yargılandığı Davalarda Feminist Avukatların Savunması	152
D. FEMİNİST BAKIŞ AÇISIYLA SAVUNMA ETİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	153
SONUÇ.....	161
KAYNAKÇA.....	167
ÖZET	199
ABSTRACT	200

KISALTMA CETVELİ

AIHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ASBFD	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
B.	: Baskı
Bkz	: Bakınız
B. No	: Başvuru Numarası
BUHFD	: Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
C	: Cilt
CD	: Ceza Dairesi
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev	: Çeviren
Der	: Derleyen
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
E	: Esas No
Ed	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
HFSA	: Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi
İÜHFD	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İÜHFM	: İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası
K	: Karar No
m.	: Madde
MÜHF	: Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi

No : Numara
RG : Resmî Gazete
s. : Sayfa
S : Sayı
TBBD : Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK : Türk Ceza Kanunu
TMK : Türk Medeni Kanunu
Vol : Volume
WHO : Dünya Sağlık Örgütü
Y. : Yıl
Yay. : Yayın
Yay. Haz. : Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Hukuk fakültesinde öğrencilere, hukukun tarafsız, nesnel ve objektif olması gerektiği sıklıkla vurgulanır. Hukukun, bireyler arasındaki uyuşmazlıkları adalet ilkeleri doğrultusunda çözmek amacıyla, eşitlik zemininde uygulanması gerektiği ifade edilir. Bu anlayış, hukuk sisteminin temel değerleri arasında yer alan hukukun üstünlüğü, eşitlik ve adalet kavramlarına dayanmaktadır. Ancak, hukuk fakültesi öğrencisi amfiden dışarı adımını attığında, başını geleneksel hukuk doktrininden kaldırdığında, bu öğretinin pratikte her zaman gerçekleşmediğini görür; çünkü hukukun sözde tarafsızlığının arkasında ataerkil yapının güçlü olanı koruyan sistemi gizlidir. Bu sistemde erkeğin karşısında bir kadın yer aldığına sistem tüm kurumlarıyla erkeğin yanında yer almaktadır.

Aslında, kadının özne olarak ataerkil sistemde varlığının kabul edilebilmesi feminist hareket sayesinde gerçekleşmiştir. Kadınlar 19. yüzyılda hukukun özgürlük, eşitlik, adalet gibi ideallerinin dışında tutulduklarını fark etmişlerdir. Bu fark edişle beraber ataerkil sistemde var olabilme mücadelesi başlamıştır.

Feminist teoride ataerkil sistemle mücadele ortak olsa da mücadele ediliş biçimleri ve yaklaşımları farklı feminist teorileri doğurmuştur. Feminist hukuk teorisi ataerkilliğin hukukta kadını ikincilleştirmesine karşı mücadele ederek, kadın deneyiminin hukuk tarafından tanınmasını amaçlamaktadır.

Feminist hukukçuların ilk mücadelesi yasalar tarafından tanınmak için olmuştur. Bu mücadeleyle kadınlar oy verme, mülkiyet, çalışma, eğitim gibi haklarını elde etmişlerdir; ancak bu kazanımlar toplumsal yaşamda ve hukukta kadınların var olabilmesine yetmemiştir.

Bu noktada feminist hukukçular hukuk ve toplumsal cinsiyetin karşılıklı analizini yapmışlardır. Bu analiz sonucunda hukukun ataerkil sistemin bir kurumu olarak eril yapıda olduğunu, erkek ön yargılarını taşıdığını belirtmişlerdir. Hukukun bu yapısı önceleri açıkça kanun metninden anlaşılabiliyorken, modern hukuk sisteminde bu yapı biçimsel eşitlik altında gizlenmiştir.

Yaş, sınıf, ırk fark etmeksizin her kadın kamusal alanda ve özel alanda hukukun bu eril yapısıyla karşılaşabilir. Kadının karşılaştığı bu eril hukuk sistemindeki mücadelesinde ona rehber olabilecek kişi *feminist avukattır*.

Feminist avukat hem geleneksel hukuk doktrinine hem de feminist hukuk teorisine hâkim olmalıdır. Avukat, feminist hukuk teorisinin sağladığı perspektifle kadının hukuktaki ikincil konumunu sorgulayacak ve geleneksel hukuk doktrinini bu bakış açısıyla eleştirecektir. Geleneksel hukukun feminist hukuk yöntemleriyle eleştirilmesi önemlidir; zira ataerkil sistem geleneksel yöntemlerle eleştirildiğinde kendisini meşrulaştırabilecek kadar güçlü bir sistemdir.

Bu bağlamda çalışmada ilk olarak feminizmin temel kavramları olan ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kamusal alan-özel alan ayrımı kısaca ele alınmıştır. Bu temel kavramlarla farklı feminist teorilerin bakış açıları irdelenmiştir. Daha sonra hukuk ile feminizmin nasıl kesiştiği açıklanarak, hukukun aslında tarafsız ve cinsiyet körü olmadığı, ataerkil sistemi yeniden ürettiği açıklanmıştır.

İlk kısımda hukukun ataerkil yapısı açıklandıktan sonra, ikinci kısımda Türk ceza hukukunun ataerkil yapısına odaklanılmaktadır. Bu noktada ilk olarak 765 sayılı mülga Türk Ceza Kanunu'nun doğrudan ayrımcılık içeren hükümleri analiz edilmiştir.

Mülga Kanun kadını kişi olarak görmemekte ve hukuki korumadan kişi olarak yararlandırmamaktadır. Kanun'a göre, kadın kişi olarak maddi ve manevi değer sahibi değildir; kadının insan haklarına yönelik gerçekleştirilen ihlaller eşe, ailenin erkek bireyine, topluma karşı gerçekleştirilmektedir

1980'lerde kadınlar kanun koyucunun, uygulayıcının, toplumun kendilerini ikincil konumda tutmalarına karşı sokak eylemlerine başlamışlardır. Bu eylemlerde kadınlar, hayatlarındaki fiziksel, cinsel, ekonomik şiddetin normal olmadığını, toplumun da bunu fark etmesini istedikleri için mücadele etmişlerdir. Feminist hareketin bu mücadelesi pek çok kazanımıyla birlikte kanun değişikliklerini de beraberinde getirmiştir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Feminist hareketin pek çok talebi ilk bakışta 5237 sayılı TCK'da karşılanmış gözükmemektedir. Kanun'da biçimsel eşitlik sağlanmış, töre saikine yer verilmiş, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar genel ahlâk meselesi olmaktan çıkarılmıştır. 2005'ten günümüze kadar kadınlar lehine olduğu iddia edilen değişikliklere zaman zaman yer verilmiştir.

Tüm bu değişikliklere rağmen ceza hukukunun ataerkil yapısında değişiklik sağlanamamıştır. Hukuk kültüründe toplumsal cinsiyet eşitliği

bilinci oturtulamamıştır. Kadınların korunması için getirildiği iddia edilen değişiklikler bu bilinçten uzak olduğu için istenen gelişmeyi sağlayamamaktadır.

Ceza hukukunun ataerkilliği tartışmasında erkek şiddeti, haksız tahrik, meşru savunma başlıkları temel nitelikte olduğundan çalışmada bu konularda geleneksel doktrinin yaklaşımları açıklanmış, feminist hukukçu bakış açısıyla eleştiriler getirilmiştir. Burada amaçlanan kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle mağdur ya da fail olabileceği bir ceza davasında feminist avukatın hukukun erilliğinin farkında olarak feminist teoriyi dava dosyasına taşıyabilmesidir. Böylece feminist avukatın hukuk yaratma sürecine katılımı sağlanmış olacak ve kadın deneyimi sözde tarafsız olan hukukta yer bulabilecektir.

I. FEMİNİZM, FEMİNİST HUKUK TEORİSİ VE FEMİNİST HUKUK METODOLOJİSİ

A. TEMEL KAVRAMLAR

1. Ataerkillik

Ataerkillik farklı disiplinler tarafından çeşitli bağlamlarda ele alınmış ve tanımlanmıştır. Örneğin *Weber* ataerkilliği, erkeklerin “hane reisi” konumları aracılığıyla toplumları yönettiği bir sistem olarak ifade etmiştir.¹ Daha sonra feministler, erkeklerin kadınlar üzerinde kurdukları baskıyı ve kadınların erkeklere bağımlı kılınmalarını açıklama arayışında ataerkillik kavramını kullanmışlardır.²

Ataerkillik, erkeklerin kadınlara hükmettiği, onları ezdiği ve sömürdüğü bir sistemdir.³ Feministlerin ataerkilliğe ilişkin değerlendirmeleri farklılık gösterse de, feminist hareket içinde ortak olan nokta, ataerkil sistemle mücadeledir.⁴

Millet’e göre, ataerkil bir toplum iki ilkeye göre örgütlenmiştir: Birinci ilke, erkeğin kadına hükmetmesidir; ikinci ilkeyse yaşlı erkeğin genç erkeğe hükmetmesidir. Yazara göre; bu ilkeler her ataerkil toplumda geçerlidir, ancak toplumsal ve kültürel yapıya bağlı olarak farklı biçimlerde sergilenebilir.⁵

Başka bir görüşe göre ataerkillik, erkeklerin kadınların üreme güçleri üzerindeki mülkiyet ve kontrol sahibi olmalarına dayanan, kadınların erkekler tarafından yönetildiği bir sistemdir. Bu yaklaşıma göre, kadınlar üreme kapasiteleri ve erkeklerin daha güçlü olmaları nedeniyle erkeklere bağımlı hâle gelmişlerdir. Kadınların bu bağımlılığı, aile içinde eşitsiz güç

¹ Max **WEBER**, *The Theory of Social and Economic Organization*, Oxford University Press, 1947, s. 346.

² Veronica **BEECHY**, “*On Patriarchy*” *Feminist Review*, No. 3, 1979, s. 66.

³ Sylvia **WALBY**, “*Theorising Patriarchy*” *Sociology*, Vol. 23, No. 2, 1989, s. 214.

⁴ Türkân **YALÇIN**, *Türk Ceza Hukukunda Kadın*, Seçkin Yay., Ankara 2019, s. 10.

⁵ Kate **MILLETT**, *Cinsel Politika* (Çev. Seçkin SELVİ), B. 2, Payel Yay., İstanbul 1987, s. 47, 48.

ilişkileri kurulmasına yol açarak, erkek egemen bir yapının oluşmasını sağlamıştır.⁶

Ataerkilliğin en temel birimi “aile”dir. Ataerkil bir toplumda aile, çocuklara toplumsal cinsiyet rolleri benimsetilmesi ve kadınların “hane reisine” tabi kılınması yoluyla önemli bir işlev üstlenir; ancak ataerkil bir toplumda, kadınlar, sadece aile için sömürülmemekte, dışarıdaki üretim süreçlerine katılabildiklerinde de sömürülmektedirler.⁷ Bu durum, ataerkil yapının kadınların emeğini hem özel alanda hem de kamusal alanda kontrol altında tutmaya yönelik kapsamlı bir sistem olarak işlediğini göstermektedir.

Walby’e göre, ataerkil bir sistem altı yapıdan oluşmaktadır: Ataerkil üretim tarzı, ücretli işteki ataerkil ilişkiler, devletteki ataerkil ilişkiler, erkek şiddeti, cinsellikteki ataerkil ilişkiler, kültürel kurumlardaki ataerkil ilişkiler.⁸ Ataerkil üretim tarzında, kadınların emeğine evlilik içinde kocaları tarafından el konulur. Kadın, emeğini kocası için harcar; ancak bu emeğin karşılığında maddi gelir elde etmez, yalnızca giderleri karşılanır.⁹

Ücretli iş yaşamında erkekler, kadınları dışlamakta ya da iş içerisinde ayrı tutulmalarını sağlamaktadır. Bu durum, kadın emeğinin değersizleştirilmesine ve kadınların daha düşük ücretlerle istihdam edilmelerine neden olmaktadır.¹⁰

Devlet, ataerkil sistemin bir diğer temel yapısıdır. Kadınlar, devlet kaynaklarına ve gücüne erişimde dışlanmaktadır. Tarihsel olarak bu dışlanma, seçme ve seçilme hakkının olmaması gibi doğrudan yollarla gerçekleşmişken, günümüzde genellikle dolaylı bir dışlama söz konusudur. Devlet, doğum kontrolünü yasallaştırarak ya da cezalandırarak doğurganlığı; lezbiyen annelerin velayetine ilişkin kararlarla cinselliği ve cinsel saldırı davalarındaki uygulamalarla erkek şiddetini ataerkil sistemin değerlerine uygun biçimde düzenlemekte ve meşrulaştırmaktadır.¹¹

⁶ Sheila **JEFFREYS**, “*The Need for Revolutionary*”, 1977, (<https://sheila-jeffreys.com/the-need-for-revolutionary-feminism-by-sheila-jeffreys-1977/>, Erişim Tarihi: 04.05.2024).

⁷ Lucy **MANGAN**, *Feminizm Kitabı* (Çev. Ahmet Fethi YILDIRIM), Alfa Yay., 2020, s. 144.

⁸ WALBY, s. 220.

⁹ WALBY, s. 221.

¹⁰ WALBY, s. 223.

¹¹ WALBY, s. 224.

Erkek şiddeti, birkaç erkeğin gerçekleştirdiği münferit olaylar değil, ataerkil sistemin kadınları denetim altına almak için kullandığı en etkili araçlardan biridir.¹² Ataerkil sistemde, erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddetle ataerkil devletin bu şiddete müdahale etmemesi birbirini tamamlar. Şiddet, ataerkil sistemin belirlediği aşırı ve uygunsuz koşullarda gerçekleşmediği sürece ataerkil devlet tarafından görmezden gelinmekte veya hoşgörüyü karşılanmaktadır. Bu durum, erkek şiddetinin ataerkil toplumda meşru olduğu algısını yaratmakta ve kadınların davranış biçimlerini önemli ölçüde etkilemektedir.¹³

Cinsellik, ataerkil sistemin inşasında önemli bir yapıdır. *MacKinnon*, erkeklerin kadınlar üzerindeki kontrolünün cinsellik aracılığıyla sağlandığını düşünmektedir. Ataerkil bir sistemde erkekler, cinselliği kullanarak kadınları nesneleştirmekte ve onlara hükmedebilmektedir.¹⁴ Bu bağlamda cinsellik, erkek egemenliğinin ve kadın üzerindeki tahakkümün araçlarından biri olarak işlev görür ve ataerkil yapının devamlılığını sağlar.

Ataerkil kültür, kadınlık ve erkeklik söylemleriyle ataerkilliği toplumsal yaşamın tüm alanlarında kurumsallaştırmaktadır. Eğitimde kadınlar insan ve toplum bilimlerine yönlendirilirken, erkekler daha çok bilim, teknoloji ve mühendislik alanlarına yönlendirilmektedir. Dinler, ataerkil sistemin devamını sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Havva'nın Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı ve erkeğin Tanrı'nın suretine göre yaratıldığı gibi dinsel mitler, erkeğin üstünlüğünü pekiştirmekte ve yaymaktadır. Medya da erkekleri karar mekanizmalarında güçlü, kadınıysa tüketici ve bağımlı göstererek ataerkil ideolojiyi yaygınlaştırmaktadır.¹⁵

Kadınlar, ataerkil kültürde kendilerine yer bulabilmek amacıyla sisteme uyum sağlamak zorunda kalmışlardır. Bu uyumun rızayla mı yoksa boyun eğme yoluyla mı gerçekleştiği ataerkil sistemin yapısıyla ilgilidir. Ataerkil bir sistemde, kadına başlangıçtan itibaren özgürce bir seçim hakkı

¹² Jonathan **HERRING**, “Ev içi Şiddetin Tanımlanması: Saldırıdan Cebri Denetime” (Çev. Duygu Hatipoğlu AYDIN), Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-içi Şiddet içinde (Ed. Funda KAYA - Nadire ÖZDEMİR -Gülriiz UYGUR), Savaş Yay., Ankara 2014, s. 181.

¹³ WALBY, s. 255.

¹⁴ Catharine A. **MacKINNON**, Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru (Çev. Türkân YÖNEY – Sabir YÜCESOY), B. 3, Metis Yay., İstanbul 2020., s. 124.

¹⁵ Kamla **BHASIN**, Toplumsal Cinsiyet “Bize Yüklenen Roller” (Çev. Kader AY- Zeyhan SARIHANCIOĞLU), Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yay., İstanbul 2003. s. 21.

tanınmamıştır. Başlangıçta rıza değil, baskı sonucu boyun eğme söz konusudur. Ancak, itaat edenlerin itaatin zorunluluğuna ve zorlamanın haklılığına inandıkları noktada baskı otoriteye dönüşerek meşrulaşmıştır. Bu meşruiyet sağlandıktan sonra rıza görünürde ortaya çıkmıştır.¹⁶ Böylece kadınların ataerkil sisteme uyumu, baskı yoluyla elde edilen bir rızaya dayalıdır.

Feministler, kadınların ikincil konumda olmalarının temel nedeni olarak ataerkil sistemi tanımladıktan sonra analizlerine devam ederek, sistemin ebedi olmak zorunda olmadığını, değişebileceğini savunmuşlardır.

2. Toplumsal Cinsiyet

Feminist hareket, kadınların ikincil konumlarını ataerkil sistemle ilişkilendirdikten sonra, bu sistemin değişebilirliğini sorgulamaya başlamıştır. Ataerkil sistemde kadınların ikincil konumu, erkeklerle aralarındaki biyolojik farklılıklarla açıklanmıştır.¹⁷ Bu yaklaşıma göre, kadınların erkeklerden daha aşağı bir konumda olmalarının nedeni, onların bedenleridir.¹⁸ Bu düşünce biçimi, ataerkil sistemin meşruiyetini ve devamlılığını sağlamıştır; zira biyolojik farklılıklar doğal ve değiştirilemez olarak kabul edilmiştir.

Simone de Beauvoir, 1949 yılında yayımlanan *İkinci Cins* adlı eserinde “Kadın nedir?” sorusunu sorarak, kadınlığın tanımını sorgulamıştır. *Beauvoir*, bu sorunun dile getirilmesini bile anlamlı bulur; çünkü erkeklik kendiliğinden bir kabul görmektedir. Erkekler, kendilerini belirli bir cinsin üyesi olarak tanımlama gereği duymazlar. Toplumda “insanlık” kavramı, erkeği mutlak örnek olarak şekillenmiştir ve insanlık, erkekler üzerinden tanımlanır. Bu bağlamda kadın, erkeği merkeze alan bir perspektifle tanımlanmakta ve bağımsız bir özne olarak varlık gösterememektedir. Erkek özne ve mutlak varlık iken, kadın, onun karşısında ikincil bir konumda “öteki” olarak yer almaktadır.¹⁹

¹⁶ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 10.

¹⁷ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 20.

¹⁸ BHASIN, s. 8.

¹⁹ Simone de **BEAUVOIR**, İkinci Cinsiyet (Çev. Gülnur Acar SAVRAN), C. 1, B. 5, Koç Üniversitesi Yay., İstanbul 2023, s. 15 – 17.

Yazar, eserinde toplumsal cinsiyet kavramını kullanmamakla birlikte, “Kadın doğulmaz, kadın olunur.” ifadesiyle kadınlığın biyolojik değil, toplumsal olarak inşa edildiğine dikkat çekmiştir. Bu yaklaşım, feminist hareketin toplumsal cinsiyet çalışmalarına teorik bir zemin hazırlamıştır. *Beauvoir*’ın bu önermesi, kadınlık deneyiminin toplumsal normlar ve kültürel beklentiler doğrultusunda şekillendiğini vurgulayarak, toplumsal cinsiyet kavramının ilerleyen feminist kuramlarca geliştirilmesine katkı sağlamıştır.²⁰

İkinci dalga feministler *Simone de Beauvoir*’ın düşüncelerinden etkilenecek biyolojik cinsiyetle toplumsal cinsiyet kavramlarını ayırt etmeye başlamışlardır.²¹ 1970’lerde, kadınların erkekler karşısında ikincil konumlarının sebebinin biyolojik cinsiyetleri olmadığı anlaşılmış ve bu doğrultuda cinsiyet kavramına yeni bir boyut kazandırılarak toplumsal cinsiyet terimi geliştirilmiştir. Toplumsal cinsiyet, kadınlık ve erkekliğin yalnızca biyolojik bir ayrım olmadığını, aynı zamanda toplumsal olarak inşa edilmiş bir yapı olduğunu ifade etmektedir. Bu kavram, kadınların erkeklere tabi olduğu konumlarını biyolojik farklılıklara dayandıran düşünceye karşı koymak amacıyla kullanılmıştır.

Toplumsal cinsiyet, kişilerin biyolojik cinsiyetleriyle bağlantılı olarak şekillenen pratikler aracılığıyla inşa edilmektedir; dolayısıyla bir nesne olmaktan ziyade dinamik bir süreç olarak görülmektedir.²²

Her iki cinsiyete de doğumlarından itibaren erkeklik ve kadınlık rolleri öğretilmektedir. Bu süreç, giydirilen kıyafetler, oynatılan oyuncaklar ve kullanılan hitap şekilleri gibi basit unsurlarla başlar; zamanla her iki cinsiyet için farklı sorumluluklar, roller ve beklentiler inşa edilir. Bu farklılıklar doğal ya da biyolojik değildir. Toplum tarafından inşa edilmiş olup kültüre ve zamana göre değişebilir.

Butler, cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın, “biyoloji kaderdir” ilkesine itiraz etmek amacıyla kullanıldığını belirtmiştir.²³ Feministler, *Beauvoir*’un görüşlerinden etkilenecek toplumsal cinsiyet

²⁰ Ülker **YÜKSELBABA**, “Feminist Perspektiften Hukuk”, İÜHFM, C. 74, S. 1, 2016, s. 126; Zeynep **DİREK**, “*Simone de Beauvoir: Abjeksiyon ve Eros Etiği*”, Feminizm, S. 58, Cogito Yapı Kredi Yay., İstanbul 2009, s. 12, 13.

²¹ MANGAN, s. 258.

²² Raewyn W. **CONNEL**, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika (Çev. Cem SOYDEMİR), Ayrıntı Yay., İstanbul 1998, s. 190, 191.

²³ Judith **BUTLER**, Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Alt Üst Edilmesi, B. 4, Metis Yay., İstanbul 2014, s. 50.

kavramını geliştirmiş, ancak daha sonra toplumsal cinsiyetin iki kategoriyle sınırlı olamayacağını ve toplumsal - kültürel ilişkiler sonucunda farklı kadınlık ve erkeklik hallerinin ortaya çıkacağını analiz etmişlerdir.²⁴

1986 yılında *Judith Butler*, "Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet" başlıklı makalesinde, *Beauvoir*'ın toplumsal cinsiyet anlayışına önemli bir katkı sunduğunu kabul etmekle birlikte, kendi teorisini geliştirmeye başlamıştır.²⁵

Butler'a göre, toplumsal cinsiyet sabit ya da özsel bir kimlik değildir. Toplumsal cinsiyetin kültür tarafından inşa edildiğini kabul ettiğimizde, "biyoloji kaderdir" formülünün yerine "kültür kaderdir" formülünü getirmiş oluruz.²⁶ Yazara göre; toplumsal cinsiyet performatif olarak üretilmiş ve düzenleyici pratiklerin baskısı sonucu zorunlu bir şekilde var edilmiştir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, bireylerin sürekli tekrarlanan eylemleri ve toplumsal normlar doğrultusunda ortaya çıkan bir süreçtir.²⁷ *Butler*, bu performatif süreç aracılığıyla toplumsal cinsiyetin kültürel bir yapıya dönüştüğünü ve bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini sürekli yeniden üretmeye zorlandıklarını savunur.²⁸

Butler, toplumsal cinsiyet ile biyolojik cinsiyet arasındaki geleneksel ayrımı da sorgular. Ona göre, biyolojik cinsiyet de toplumsal cinsiyet kadar kültürel olarak şekillenmiştir. Biyolojik cinsiyet, toplumsal normlarla iç içe geçmiş olup, toplumsal anlamlarla yüklüdür. Yazar, biyolojik cinsiyetin dahi toplumsal bir inşa sürecinin ürünü olduğunu öne sürerek, cinsiyetin her zaman toplumsal cinsiyet olarak var olduğunu iddia eder.²⁹

Bu görüş, genel çerçevesiyle *queer* kuramın temelini oluşturmaktadır. *Queer* kuram, cinsiyet kimliklerinin ve cinsel yönelimlerin sabit olmadığını, aksine toplumsal ve kültürel etkileşimler sonucu sürekli olarak yeniden inşa edildiğini öne sürer. Bu yaklaşıma göre, bireylerin kimlikleri, toplumsal

²⁴ Zeynep DİREK, "*Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi*", Cinsiyetli Olmak: Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar içinde (Der. Zeynep DİREK), B. 8, Cogito, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2021, s. 71

²⁵ MANGAN, s. 258.

²⁶ BUTLER, s. 53.

²⁷ BUTLER, s. 77.

²⁸ MANGAN, s. 260.

²⁹ BUTLER, s. 52-54.

normlara ve kültürel bağlamlara göre esnek, akışkan ve dinamik bir yapıya sahiptir.³⁰

3. Kamusal Alan-Özel Alan

Kamusal alan – özel alan kavramları ataerkil toplumların yapısını ve işleyişini anlamının merkezinde yer almaktadır. Tarihsel süreçte kavramlar farklı şekilde kullanılmıştır. Aristoteles'in *polis* (kamusal alan) ve *oikos* (hane) ayrımında haneye karşıt olarak politik bir topluluk yer almaktadır. Bu ayrımında politik alan özgürlük alanıyken, hane zorunluluk alanıdır.³¹

Zaman içerisinde kavramların anlamları tersine çevrilmiştir. Yani, kamusal alanda yasalar ve kısıtlamalar hakimken, özel alan kocanın özgür olduğu alandır. Her iki alanın sahibi olan özneyse mülk sahibi olan erkeklerdir.³²

1960'ların sonlarından itibaren kadın hareketi, kamusal alan ve özel alan ayrımını eleştirel bir biçimde sorgulamaya başlamıştır. Feministler, bu kavramların yalnızca kurumsal bir analiziyle yetinmeyerek, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinlemesine incelemişlerdir. Bu bağlamda *Rosaldo*, toplumsal cinsiyet eşitsizliği tartışmalarında ev içi ve kamusal alan ayrımına dikkat çekmiştir. Yazar, kadınların ev içine hapsedilmesi ve kamusal alandan dışlanması sonucunda toplumsal olarak ikincilleştirilmelerinin bu iki kategori üzerinden açıklanabileceğini öne sürmüştür.³³ Dolayısıyla, kamusal alan ve özel alan ayrımı, kadınlık ve erkeklik rollerini yapılandırarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmesine zemin hazırlamaktadır.³⁴

³⁰ Gökçe Serim **ÇİÇEK**, “*Nefretin En Yalnız Mağdurları – Trans Kadınlar*”, Kadın Yazıları içinde (Yay. Haz. Türkân YALÇIN), Savaş Yay., Ankara 2020, s. 243.

³¹ Karen V. **HANSEN**, “*Feminist Conceptions of Public and Private: A Critical Analysis*”, Berkeley Journal of Sociology, Vol. 32, 1987, s. 107.

³² Ruth **GAVISON**, “*Feminism and the Public/Private Distinction*”, Stanford Law Review, Vol. 45, No. 1, 1992, s. 6; Ülker **YÜKSELBABA**, “*Kadın ve Kamusal Alan: Kadının, Kadın Olarak Var Olma Mücadelesi*” Kadın, Kamusal Alan ve Hukuk içinde (Ed. Ülker YÜKSELBABA), Tekin Yay., İstanbul 2017, s. 11.

³³ Michelle Zimbalist **ROSALDO**, “*Woman, Culture, and Society: A Theoretical Overview*”, Woman, Culture, and Society içinde (Ed. Michelle Zimbalist ROSALDO - Louise LAMPHERE), Stanford University Press, Stanford 1974, s. 23.

³⁴ Gülriz **UYGUR**, “*Kadına Yönelik Şiddeti Önlemede Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Önemi*”, Dini Araştırmalar, C. 19, S. 49, 2016, s. 217.

Kamusal alan, çalışma yaşamında yer alan erkekleri; özel alan, evde olan kadınları anlatmaktadır. Bu ayrım, ataerkil sistemde kadının ikincil bir konuma itilmesinin araçlarından biri olarak ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda kadınlar kamusal alandan dışlanmış, istedikleri meslekleri yapamamış hatta oy bile kullanamamışlardır.³⁵

Hukuk erkek egemenliğinin bir vasıtası olarak uzun yıllar yalnızca kamusal alanla ilgili düzenlemeler getirmiştir. Ev içi yaşam ve özel alan, hukukun erkekler lehine, kadınlar aleyhine olacak şekilde görmezden geldiği bir alan olmuştur.³⁶ Bu noktada hukukun neyi düzenlediği kadar neyi düzenlemediği de kritik bir öneme sahiptir. Örneğin; mülga Türk Medeni Kanunu'nda (TMK) erkeğin evin reisi olduğu açıkça düzenlenmişken, 765 sayılı TCK'da eşler arasında gerçekleşen cinsel saldırı eylemi açıkça suç olarak düzenlenmemiş olup uygulamada bu eylem "ırza geçme" suçu kapsamında değerlendirilmemiştir.³⁷

Kadın hareketinin mücadelesiyle bir zamanlar mahrem kabul edilen konular kamu meselesi hâline getirilmiştir. Bu konuda feminist hareketin sloganı: "Kişisel olan politiktir". Bu slogan yaratılan ikiliğe meydan okumak için kullanılmaktadır. Kişisel olduğu varsayılan konular konuşulabilmeli, eleştirilebilmeli, bu konularda hesap sorulabilmelidir.³⁸

Kadınların özel alanda maruz kaldıkları hak ihlallerinin devlet tarafından dokunulmaz olarak kabul edilmesi, devleti bu ihlallerin suç ortağı haline getirmektedir. Ayrıca, devletin özel alana müdahalede bulunmaması sonucunda, kadınların hukuki korunma hakkı da ihlal edilmektedir.³⁹ Ataerkil yapıların iş birliğiyle özel alanda yalnız bırakılan kadının kamusal

³⁵ Gülriz **UYGUR** – Fatma İrem Çağlar **GÜRGEY**, “Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları İhlali ve Bunun Bir Örneği Olarak Kadına Yönelik Şiddet” Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-içi Şiddet içinde (Ed. Funda KAYA - Nadire ÖZDEMİR - Gülriz UYGUR), Savaş Yay., Ankara 2014, s. 33, 34; Serpil **ÜŞÜR**, *Liberalizmin “Cinsiyetten Arındırılmış Birey”i ve Feminist Eleştirisi*, Murekkep Dergisi, S. 1, Haziran 1994, s. 17.

³⁶ Çiğdem **SEVER**, “Kadına Karşı Eviçi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Opuz v. Türkiye Kararı”, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 2, Ankara 2012, s. 23; Deniz **ALTINBAŞ**, “Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm”, Kadın Araştırmaları Dergisi, S. 9, Ekim 2010, s. 43.

³⁷ “Karısını manevi cebir kullanarak anal(ter) ilişkiye zorlayan sanığın eylemi TCK 478/1-3 maddesindeki suçu oluşturur”4. CD., 1990/5557 E., 1990/7044 K., 19.12.1990, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/>, Erişim Tarihi: 10.12.2024).

³⁸ GAVISON, s. 20; BHASIN, s. 40.

³⁹ UYGUR – GÜRGEY, s. 30.

alandaki varlığı da tehlikeye girmektedir.⁴⁰ Bu bağlamda özel alanda kadınların maruz kaldıkları hak ihlalleri, münferit olaylar değil, kadınların insan haklarının sağlanmasının önündeki engellerden biridir.

B. FEMİNİZM-LER

1. Liberal Feminizm

Aydınlanma Çağı'nda filozoflar, her bireyin doğuştan gelen eşit haklara sahip olduğunu savunmuşlardır.⁴¹ Bu anlayış doğrultusunda, eşit haklara sahip bireylerin hayatlarının ve mülklerinin korunması amacıyla bir *toplumsal sözleşme* yapıldığı ileri sürülmüştür.⁴² Her ne kadar bu toplumsal sözleşmenin tüm bireyler arasında yapıldığı varsayılmışsa da, kadınlar büyük ölçüde göz ardı edilerek sözleşme sürecinden dışlanmışlardır. Sözleşme yalnızca erkek kardeşler arasında yapılmış bir anlaşma niteliğine bürünmüş ve kadınların eşit haklar çerçevesinde varlık göstermeleri engellenmiştir.⁴³

O dönemde kamusal dünyanın akılla yönetildiği ve duygusal ilişkiler, inanç, ahlak, estetik gibi unsurların bu dünyada yeri olmadığı düşüncesi egemendir. Bu anlayış doğrultusunda erkekler “doğal” olarak rasyonel, kadınlarsa “doğal” olarak akıldan yoksun kabul edilmişlerdir.⁴⁴ Böylece, akıldan yoksun bir varlık olduğu varsayılan kadınlar, toplumsal sözleşmenin “herkes”i kapsamına dâhil olamamıştır.

Hak ve özgürlüklerin geniş bir biçimde tartışıldığı bu dönemde, kadınlar da kendi hakları için mücadele etmeye başlamışlardır. Liberal feministler, “Tüm insanlar özgürdür ve eşittir” ilkesinin kadınları da kapsadığını savunarak, kadınların kamusal yaşamın aktif bir parçası olmaları

⁴⁰ Fatmagül **BERKTAY**, Tarihin Cinsiyeti, B. 7, Metis Yay., İstanbul 2022 s. 56.

⁴¹ Nazlı Hilal **DEMİR**, Feminist Perspektiften Düşünce Tarihinin Köşe Taşları ve İdeal Bir Hukuk Arayışı, On İki Levha Yay., İstanbul 2017, s. 170. Bu ifade Amerikan Bağımsızlık Bildirisinde 'de geçmektedir: “Biz, her insanın Yaratan tarafından vazgeçilemez haklara sahip olarak ve eşit yaratıldıklarının aşikar bir gerçek olduğunu kabul ediyoruz. Bu haklar arasında yaşam, özgürlük ve mutluluğa sahip olma ... hakları vardır.”

⁴² Françoise **COLLIN-İrène KAUFER**, Feminist Güzergâh (Çev. Gülnur Acar SAVRAN), Dipnot Yay., İstanbul 2015, s. 49.

⁴³ YÜKSELBABA, s. 124.

⁴⁴ Josephine **DONOVAN**, Feminist Teori (Çev. Aksu BORA- Meltem AĞDUK GEVREK - Fevziye SAYILAN), B. 14, İletişim Yay., İstanbul 2021, s. 28.

gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁴⁵ Bu doğrultuda, kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmaları, kamu hizmetlerine katılabilmeleri, hukuk önünde eşit şekilde muamele görmeleri gerektiğini vurgulamışlardır.⁴⁶

Liberal feminizmin en önemli temsilcilerinden biri olan *Wollstonecraft*, kadın erkek eşitliğini akıl ve erdemde eşitlik temelinde ele almıştır.⁴⁷ O'na göre, kadınlar da erkekler gibi akıl ve erdem sahibi kişilerdir; dolayısıyla ikincil konumda olmaları için hiçbir gerekçe yoktur. *Wollstonecraft*, "Rasyonel olanın irrasyonel olanı denetleme hakkı" olduğu görüşüne dayanarak, erkeğin kadını denetlemesi gerektiğini savunan düşüncüyü reddeder. Kadınların yanlış veya farklı düşüncülerinin nedeni, onların akıldan yoksun olmaları değil, onların eğitim olanaklarından yeterince faydalandırılmamalarıdır.⁴⁸ Aklın cinsiyeti olmadığına inanan *Wollstonecraft*, kadınlara ve erkeklere özgü görevler ve alanlar arasında yapılan ayrımın keyfi bir ayrım olduğunu savunur.⁴⁹

Liberal feministlerin amacı, kadın - erkek eşitliğini sağlamak olsa da, mücadelelerini yalnızca siyasi haklarla sınırlı tutmamışlardır. Her ne kadar o dönemde toplumsal cinsiyet kavramı kullanılmıyor olsa da, kadının birey olarak kabul edilmesi temel bir mesele olmuştur.

Liberal feministler kadınların tarih boyunca maruz kaldıkları baskının faili olarak erkekleri görmüş ve kadınların toplumdaki ikincil konumunun toplumun ve kültürün dayattığı yapısal koşullardan kaynaklandığını vurgulamışlardır.⁵⁰

Liberal feministlerin mücadelesiyle kadınlar, yasal anlamda bir özne olarak tanınmış ve kamusal alanla çeşitli haklara kavuşmuşlardır; ancak bu

⁴⁵ ALTINBAŞ, s. 25.

⁴⁶ İrem Burcu **ÖZKAN**, "*Feminist Kuramlarda Özel Alan – Kamusal Alan Ayrımı: Özel Olan Politiktir*", Kadın, Kamusal Alan ve Hukuk içinde (Ed. Ülker YÜKSELBABA), Tekin Yay., 2017, s. 94.

⁴⁷ Mary **WOLLSTONECRAFT**, Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi (Çev. Deniz HAKYEMEZ), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 40.

⁴⁸ WOLLSTONECRAFT, s. 118.

⁴⁹ Ayşe **SEVİM**, Feminizm, İnsan Yay., İstanbul 2005, s. 56.

⁵⁰ Serpil **ÇAKIR**, "*Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi*", 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler içinde (Der. H. Birsen HEKİMOĞLU), B. 11, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2021, s. 444-446.

haklar özel alanı kapsamamış ve kamusal alanla sınırlı kalmıştır.⁵¹ Diğer feminist teorileri savunanlar, liberal feminizmi kadın erkek farklılığını göz ardı ettiği gerekçesiyle eleştirmişlerdir.

Liberal feminist teoride olduğu gibi, kadınların erkeklerle eşit olması gerektiği düşünüldüğünde, referans noktası olarak erkekler alınmaktadır. Ancak, asıl sorun, ataerkil toplumun erkeği bir norm olarak kabul eden sistem üzerine kurulmuş olmasıdır. Liberal feministlerse sistem eleştirisi yapmamış ve sistemi sorgulamamışlardır.⁵²

2. Kültürel Feminizm

Kültürel feministlere kaynaklık eden düşünürlerden biri olan *Charlotte Perkins Gilman*, kadın değerlerine vurgu yapmıştır. *Gilman*'a göre, tarih öncesi dönemlerden itibaren kadınlara ve erkeklere atfedilen roller farklılık gösterir. Kadınlık, birleştirme, bir araya getirme, bakım sağlama, besleme ve eğitimi kapsayan bir niteliğe sahiptir. Buna karşılık erkekler savaş, dağıtma, tahrip etme gibi özelliklerle ilişkilendirilmişlerdir.⁵³

Kültürel feministler, kadınlarla erkekler arasındaki farklılıkları ön plana alarak bu farklılık üzerine odaklanmışlardır. Bazı kültürel feministlere göre, farklılık biyolojik kaynaklıdır.⁵⁴ Kadınların biyolojilerinden kaynaklanan doğurma, emzirme, menstrüasyon, heteroseksüel birleşme olmak üzere dört farklı yaşam deneyimleri vardır.⁵⁵ Bu deneyimler kadının ruhunu değiştirmektedir.⁵⁶ Bazı kültürel feministlere göreyse farklılık kültürel olup toplumsallaşma sorunudur.⁵⁷

⁵¹ DONOVAN, s. 66.

⁵² Zeynep DİREK, “Giriş - Cinsiyeti Yazmak”, Cinsiyeti Yazmak içinde (Yay. Haz. Zeynep DİREK), B. 2, Cogito, Yapı Kredi Yay., s. 15.

⁵³ ÇAKIR, 421, 422.

⁵⁴ Murat YÜKSEL, Feminist Hukuk Kuramı ve Feminist Düşünce Teorileri, Beta Yay., İstanbul 2003, s. 81-89.

⁵⁵ Robin WEST, “Jurisprudence and Gender”, Universty of Chicago Law Review, Vol. 55, No. 1, s. 2.

⁵⁶ Adnan GÜRİZ, Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk, B. 2, Phoenix Yay., Ankara 2011, s. 67.

⁵⁷ YÜKSEL, s. 89.

Farklı yaşam deneyimleri, kadınların ve erkeklerin farklı bakış açıları geliştirmesine yol açmıştır.⁵⁸ *Carol Gilligan*, çalışmalarında kadınlarla erkeklerin farklı ahlâki zihin yapısına sahip olduklarını öne sürer. O'na göre, kadınlar genelde bağlamı gözetken çözümler ararken, erkekler soyut ilkeler formüle etmeye eğilimlidir ve kendi çözümlerini diğerlerine kabul ettirmeye çalışırlar.⁵⁹

Kültürel feministler, kadınların toplumsal konumuna ilişkin kapsamlı analizler sunmuşlardır. Onlara göre, kadınların erkekler karşısındaki ikincil konumu, ataerkil bağımlılıktan kaynaklanmaktadır. Kadının tabi olduğu bu erkek egemen yapının ortadan kaldırılabilmesi için, toplumda ideolojik ve kültürel bir dönüşümün gerçekleşmesi gerekmektedir.⁶⁰

Kültürel feminizm, kadınlara ilişkin klişeleri yeniden ürettiği ve toplumsal cinsiyete dayalı rol bölünmesini meşrulaştırdığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.⁶¹ *MacKinnon*'a göre, kadınlara atfedilen bu özellikler onların doğalarından kaynaklanmamaktadır; aksine kadınlar bu özellikleri toplum tarafından kabul görmek amacıyla benimsemişlerdir. Bu durum, sistemdeki adaletsizlikleri ve imkânları gözden kaçırmaya neden olabilir.⁶²

3. Radikal Feminizm

1960'larda antinükleer hareket, çevreci protesto ve Vietnam Savaşına tepkilerle birlikte bir kadın kurtuluş hareketi olarak radikal feminizm doğmaya başlamıştır.⁶³ Radikal feminizm diğer feminizmlerin aksine, bir kuramdan değil, eylemden doğmuştur.⁶⁴

⁵⁸ DONOVAN, s. 328.

⁵⁹ Carol **GILLIGAN**, *Kadının Farklı Sesi – Psikolojik Kuram ve Kadının Gelişimi* (Çev. Duygu DİNÇER - Fulden ARISAN - Merve ELMA), Pinhan Yay., İstanbul 2017, s. 22-30.

⁶⁰ YÜKSEL, s. 82.

⁶¹ Gülriz **UYGUR**, “*Toplumsal Cinsiyet ve Adalet: Hukuk Adaletsizdir*”, Ankara Barosu Dergisi, S. 4, Temmuz 2015, s. 127

⁶² MACKINNON, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, s. 72, 73.

⁶³ GÜRİZ, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s. 72.

⁶⁴ Yıldız **ECEVİT**, “*Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç*”, *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi* içinde, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2011, s. 14.

Radikal feministlerin baş düşmanı ataerkil sistemdir. Onlara göre, kadın erkek eşitsizliğinin, kadınların ezilmesinin temel nedeni ataerkilliktir. Radikal feministler liberal feminizmin yasal kazanımlarının kadınların durumunu istenen düzeyde iyileştirmedeğini fark etmişlerdir. Radikal feministlerden *Kate Millett*, tüm tarihsel uygarlıkların ataerkil bir yapıya sahip olduğunu ve bu uygarlıkların ideolojisinin erkek egemenliğine dayandığını ifade etmiştir. *Millett*'e göre, erkek egemenliği ya rızaya ya da şiddete dayanır; ancak rıza geri çekildiğinde; tecavüz, şiddet ve hatta cinayet yoluyla bu rızanın yeniden sağlanması hedeflenir.⁶⁵

Radikal feministler liberal feministler gibi kadınların eşitsizlikleriyle mücadele etseler de radikal feministlerin kullandıkları yöntem farklıdır. Liberal feministler yasal haklar talep ederlerken, radikal feministler ataerkil sistemi yıkmak istemişlerdir.⁶⁶ Bu amaçla ataerkil sistemi analiz ederken sorunları tespit etmiş ve farklı çözümler sunmuşlardır. Annelik, zorunlu heteroseksüellik, kadına yönelik şiddet, kürtaj, tecavüz, pornografi kadının görünmeyen ev emeği tespit edilen sorunlardan bazılarıdır.⁶⁷

Radikal feministlere göre, tecavüz, kadınları ikinci sınıf konumunda tutan politik bir eylemdir. Bu yaklaşıma göre, tecavüz erkekler için bireysel ve keyfi bir şiddet eylemi olmanın ötesinde kadınları politik bir baskı altına alma eylemidir.⁶⁸

Radikal feministler pornografi ve tecavüzün felsefesinin aynı olduğunu kabul etmektedirler. Pornografide kadınların bedeni soyulur, teşhir edilir. Onlara göre, pornografi kadın bedenini aşağılayan ve değersizleştiren bir pratiktir.

Radikal feministler kadınların anne olma kapasitelerinin erkekler tarafından kontrol edilmesine karşı çıkmışlardır.⁶⁹ Kürtajın ve doğum kontrol yöntemlerinin yasallaşması kadınların özgürleşmelerini sağlayacaktır. *Firestone* kadınların üstlendiği üreme rollerinin kadın – erkek arasındaki iş bölümünün temeli olduğunu belirtmiştir. Ona göre çözüm, biyolojik

⁶⁵ MILLET, s. 47.

⁶⁶ DONOVAN, s. 268; ALTINBAŞ, s. 40.

⁶⁷ Deniz **KANDİYOTİ**, “Çağdaş Feminist Araştırmalar ve Ortadoğu Araştırmaları” (Çev. Neslihan CANGÖZ), Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde (Yay. Haz. Sepil ÇAKIR – Necla AKGÖKÇE), İstanbul 1995, s. 125.

⁶⁸ DONOVAN, s. 27.

⁶⁹ ECEVİT, s. 15.

devrimdir. Bu devrim üreme, suni döllenme gibi rahim dışı yollarla gerçekleştirilecektir.⁷⁰

Kişisel olan politiktir ilkesi radikal feminizmin temel prensiplerinden biridir. Bu anlayışa göre; kadınların cinsellik, üreme ve şiddet deneyimleri gibi konular, bireysel ya da mahrem meseleler olarak ele alınmamalı, aksine toplumsal ve politik düzlemde tartışılmalıdır. Radikal feministler, bu deneyimlerin kolektif olarak görünür kılınmasının, ataerkil sistemin yapısal sorunlarını deşifre etmek ve bu sorunlara karşı mücadele etmek açısından hayati olduğunu savunurlar.⁷¹

4. Postmodern Feminizm

Postmodern feminizm aydınlanma düşüncesine ve bu düşüncenin oluşturduğu hiyerarşik yapılara karşı çıkar. Batı kültüründe kurumlar hiyerarşik bir ikilik durumundadır. Kadın – erkek ikiliğinde de kadın ikincil konumdadır. Bu hiyerarşi içerisinde erkek değer yargıları yüceltilmiştir. Postmodern feminizmin amacı da kadın merkezli bir bilimsel yaklaşım sağlamaktır.⁷²

Postmodern feministler genelleştirmelere ve soyut kavramlara karşıdır. Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi genelleştirilebilecek tek tip bir sorunu yoktur, farklı farklı sorunları vardır. Yani postmodern feminizm için bireysel tekillikler meşrudur.

Postmodern feministler liberal ve radikal feministlerden farklı olarak tek bir kadın kategorisinin ve kadın bakış açısının olmadığını savunmuşlardır.⁷³ Kadını tek bir kategori olarak ele almak kadınlar arasındaki ırk, sınıf, cinsel yönelim farklarını ve bu farklı kadınların yaşadıkları deneyimleri gizleyebilir. Bu farklılıkların dikkate alınmaması kadının dışlanmasına neden olarak hiyerarşik ilişkileri yeniden tesis edebilir.⁷⁴

⁷⁰ Shulamith **FIRESTONE**, *Cinselliğin Diyalektiği*, Payel Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 211.

⁷¹ YÜKSELBABA, s. 132.

⁷² YÜKSEL, s. 111, 112.

⁷³ GÜRİZ, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s. 76; ALTINBAŞ, s. 42.

⁷⁴ Katharine **BARTLETT**, *"Feminist Legal Method"*, Harvard Law Review, Vol. 103, No. 4, 1990, s. 935.

Ataerkil toplumda tesis edilen hiyerarşik ilişkilerin yanı sıra kadının kendi konumundan kaynaklanan hiyerarşiler de vardır. Bu nedenle feministlerin “biz kadınlar” söylemi hep bir dışlayıcılık barındıracaktır; çünkü Türk anne ile Kürt annenin, boşanmış bir yönetici kadınla işçi bir kadının deneyimi aynı değildir.⁷⁵

Postmodern feminizm ataerkil sisteme karşıdır ve dilin bu sistemin devamını sağlamadaki rolünü analiz etmiştir. Toplumda üstün sıfatlar erkeklere, karşıtları kadınlara ait görülmektedir. Erkek sert, bağımsız, kuvvetli, rasyonel, cesur kabul edilirken; kadın yumuşak, bağımlı, zayıf, duygusal kabul edilmektedir. Bu durum toplumdaki iktidar ilişkilerini pekiştirmektedir.⁷⁶

Soyut, evrensellik ve objektif geçerlilik kavramları kadınların gerçeklerini yansıtmamaktadır. Önemli olan somut durumlar için çözümler bulmaktır. Bu nedenle sınıf, ırk, cinsel yönelim, etnik grup, yaş gibi kavramlar tartışılmalıdır.⁷⁷

5. İslami Feminizm

İslami feminizm 1990'larda literatüre kazandırılmış bir kavramdır. İslami feministlerin temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim evrensel, ebedi ve ezeli bir metin olduğundan, yorumlanması tarih, toplum ve kültüre göre farklılık gösterebilir.⁷⁸ Örneğin, eskiden İslam'ın demokrasiye ve liberalizme aykırı olduğu savunulurken, günümüzde İslam'ın bu değerlerle uyum içinde olduğu kabul edilmektedir.⁷⁹

Feminist teori içerisinde İslami feminizmle ilgili temel tartışma, kadınların özgürleşmesi ile İslam'ın öğretilerinin uyumluluğu üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu tartışma genel olarak iki ana eksende ilerlemiştir: İlk olarak, İslami pratiğin zorunlu olarak baskıcı bir niteliğe sahip olmadığı ve bu çerçevede Müslüman kadınların da iyi bir yaşam sürebileceği vurgulanmıştır.

⁷⁵ Gülnur Acar **SAVRAN**, Feminizm Yazıları: Kuramdan Politikaya, Dipnot Yay., İstanbul 2018, s. 155.

⁷⁶ YÜKSEL, s. 114.

⁷⁷ YÜKSEL, s. 114.

⁷⁸ Hafsa **FİDAN**, Kur'anda Kadın İmgesi, Vadi Yay., Ankara 2006, s. 62.

⁷⁹ Ömer **ÇAHA**, Sivil Kadın – Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın, B. 5, Savaş Yay., Ankara 2018, s. 348.

İkinci olarak ise, mevcut baskıcı uygulamaların İslam'ın özünden kaynaklanmadığı; aksine, Müslüman toplumlarda kadınların maruz kaldıkları ayrımcılığın İslam'ın gerçek idealleriyle örtüşmediği savunulmuştur.⁸⁰

Kur'an-ı Kerim, köleliğin yaygın olduğu bir dönemde, insanların eşit olduğunu vurgulayan bir mesaj iletmiştir. Hucurât Suresi 13. ayet, kadınlar ve erkeklerin Allah katında eşit olduğunu ve üstünlüğün yalnızca takva yani hayırlı amellerle sağlanabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca, kadının erkeğin kemiğinden yaratıldığına dair bir inanç Kur'an-ı Kerim'de yer almaz. Tevbe Suresi 71. ayete göre ise kadın ve erkek birbirlerinin velisi olarak yaratılmıştır; bu, onların birbirlerini desteklemek ve korumakla sorumlu oldukları anlamına gelir. Ancak, bu ayetlerdeki eşitlik vurgusuna rağmen, ataerkil toplumlarda pek çok Müslüman, kadını yalnızca bir cinsel obje olarak görme eğiliminde olmuştur.⁸¹

İslami feministlere göre, ataerkil bir toplumda ezilmek Müslüman kadının kaderi değildir. İslamiyet'in adil ve eşitlikçi bir yorumuyla Müslüman kadının konumu değişebilir.⁸²

Üçüncü dalga feminizme kadar “öteki” kategorisinde olup deneyimleri dikkate alınmayan Müslüman feministler, bir yandan toplumsal cinsiyet rollerini sorgularken bir yandan da başörtülü olmaktan dolayı uğradıkları ayrımcılığı görünür kılmaya çalışmışlardır;⁸³ ancak bu süreçte, İslam'ı eleştirdikleri için muhafazakâr erkeklerin saldırılarına maruz kalmış, diğer feministler tarafından ise din gibi bir tahakküm ilişkisine boyun eğdikleri gerekçesiyle eleştirilmişlerdir.

C. FEMİNİST HUKUK TEORİSİ

Feminist teori, kadın sorununu analiz ederken sadece eleştiri yapmamakta, aynı zamanda çözüm üretmeye de çabalamaktadır. Teorinin bu çözüm odaklı yaklaşımında, feminizmin hukukla kesişmesi kaçınılmaz

⁸⁰ KANDİYOTİ, s.129.

⁸¹ Amine Vedud **MUHSİN**, Kur'an ve Kadın (Çev. Nazife ŞİŞMAN), B. 2, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 38-48.

⁸² ÇAHA, s. 350.

⁸³ Esen **ÖZDEMİR**, “Türkiye Feminist Hareket / Örgütlenme Tarihi”, Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları içinde (Haz. Feryal SAYGILIGİL), Dipnot Yay., Ankara 2016, s. 316.

olmuştur.⁸⁴ Böylece feminist hukuk teorisi, feminist teorinin doğal ve bütünleyici bir parçası haline gelmiştir.⁸⁵

Feminist hukuk teorisi, hukuk ve toplum arasındaki ilişkinin kadınların bakış açısından incelenmesidir. Bu teoriyle kadınların hukuktan ve hukukun yokluğundan nasıl etkilendiği analiz edilir.⁸⁶

Feminist hukuk teorisyenleri üç temel konu üzerine yoğunlaşmışlardır: *İlk olarak*, hukukun erkekler tarafından oluşturulduğunu ve hukuk kurallarının görünüşte tarafsız olsa bile erkek bakış açısını yansıttığını savunurlar. *İkinci olarak*, görünüşte tarafsız olan hukuk kurallarının yorumlanmasında erkek deneyimlerinin dikkate alındığını ve kadın deneyimlerinin dışlandığını düşünmektedirler. *Son olarak*, kadın deneyimlerinin hukukta yer alması gerektiğine dikkat çekmektedirler.⁸⁷

Bu konuların farklı şekillerde ele alınması, çeşitli feminist hukuk teorilerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.⁸⁸ 1960'larda *hukukî* feminizm, liberal tarzı benimseyerek kadınların kamusal alanda varlık göstermesi için mücadele etmiştir.⁸⁹ Liberal feminist hukukçulara göre, hukukta kadınların ve erkeklerin aynı hak ve yükümlülüklerle sahip olması gerekmektedir. *Asimilasyoncu* feminist yaklaşıma göre, kadınlarla erkeklerin hukuk önünde eşit olması için kadınların erkekler gibi olmaları gerekmektedir. Örneğin; hamilelik, emzirme gibi durumlar nedeniyle kadınların çalışma saatleri değiştirilmemelidir. *Androjenik* feminist yaklaşımsa hem erkeğe hem kadına ait farklılıkların gözetilmesine karşıdır ve herkese eşit muamele edilebilecek normlar bulunması gerektiğini savunur.⁹⁰

⁸⁴ Martha Albertson **FINEMAN**, "Feminist Legal Theory", Journal of Gender, Social Policy & Law, Vol. 13, No. 1, 2005, s. 15.

⁸⁵ Necla **ARAT**, "Feminist Hukuk", Kadın Araştırmaları Dergisi, S. 9, Ekim 2010, s. 53.

⁸⁶ Heather Ruth **WISHIK**, "To Question Everything: The Inquiries of Feminist Jurisprudence", Berkeley Women's Law Journal, Vol. 1, No. 1, s. 64, 66.

⁸⁷ Gülriz **UYGUR**, "Hukuk", Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi içinde (Ed. Yıldız ECEVİT – Nadide KARKINER), Anadolu Üniversitesi Yay. Eskişehir 2011, s. 160; YÜKSELBABA, s. 127.

⁸⁸ DEMİR, s. 163.

⁸⁹ Ann **SCALES**, Hukuki Feminizm: Aktivizm, Savunma ve Hukuk Kuramı (Çev. F. Ceren AKÇABAY), Dost Yay., Ankara 2019, s. 128, 134.

⁹⁰ UYGUR, "Hukuk", s. 162.

Daha sonra feminist hukukçular, kadın cinsiyetinin hesaba katılmamasının hukukta biçimsel bir eşitlik doğurduğunu, ancak bu eşitliğin adaleti sağlamadığını fark etmişlerdir.⁹¹ Bu nedenle, eşitlik standardında farklılık yaklaşımı benimsenmeye başlanmıştır.

Farklılık yaklaşımını kabul eden birden çok feminist hukuk teorisi bulunmaktadır. Özel haklar modeline göre, kadınlar ve erkekler arasında gerçek farklılıklar vardır ve hukukî düzenlemelerde de bu farklılıklar dikkate alınmalıdır.⁹² Kültürel feminist hukukçular, *Carol Gilligan*'ın çalışmalarını hukuka uyarlamışlardır. Onlara göre, kadınlar ve erkeklerin farklı hayat deneyimleri vardır ve bu durum memnuniyetle karşılanmalıdır.⁹³ Kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklar bu iki cinsiyetin avukatlık yapma şeklini dahi etkiler. Kadınlar değerlere, duygulara ve kişisel olana önem verdiklerinden daha az rekabetçi ve daha fazla iş birliğine dayalı bir sistem olan alternatif uyumsuzluk çözüm yollarını tercih ederler.⁹⁴

Radikal feminist hukukçular hem biçimsel eşitliğe hem de kadın erkek farklılıklarını telafi etmek için kadınların özel muamele görmeleri gerektiği fikrine karşı çıkmışlardır.⁹⁵

Radikal feminist hukukçu *MacKinnon*, ataerkil bir sistemde erkeğin her şeyin ölçüsü haline geldiğini belirtmiştir. Erkeklerin fizyolojisi sporu, deneyimleri liyakati, birbiriyle geçinememeleri savaşları, yönetimleri tarihi, cinsel organları cinselliği tanımlamıştır. Hukuk sistemiye kadınları bu erkek standartlarına tabi tutarak, tarafsız olduğunu ve iki cinsiyet arası eşitliği sağladığını iddia etmektedir.⁹⁶

Postmodern feminist hukuk teorisinin amacıysa, hukukta yerleşmiş olan hiyerarşileri yıkmaktır.⁹⁷ Ataerkil toplumda kurumsal yapılar, ikilik

⁹¹ SCALES, s. 128.

⁹² UYGUR, "Hukuk", s. 163.

⁹³ UYGUR, "Hukuk", s. 164.

⁹⁴ Carrie Menkel **MEADOW**, "Portia in a Diffrent Voice Speculations on a Women's Lawyering Process", Berkeley Women's Law Journal, Vol. 1, No. 1, 1985, s. 51.

⁹⁵ Leslie **BENDER**, "Sex Discrimination or Gender Inequality", Fordham Law Review, Vol. 57, No. 6, 1989, s. 951.

⁹⁶ Catharine A. **MACKINNON**, "Difference and Dominance: On Sex Discrimination", Feminism and Politics içinde (Ed. Anne PHILLIPS), Oxford 1998, s. 382, 383.

⁹⁷ GÜRİZ, Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk, s. 150.

şeklinde kurgulanmıştır. Bu ikiliklerin bir tarafı eril, bir tarafı dişil olacak şekilde cinsiyetlendirilmiştir. Hukuk da bu ikiliğin eril kısmında yer almaktadır.⁹⁸

Diğer feminist teoriler, ataerkil bir sistemde her zaman kadının “öteki” olarak dışlandığını tespit etmiştir; ancak, postmodern feminist hukukçular, bu tespitteki “öteki” nin genellikle orta sınıf, beyaz kadın olduğunu ve diğer kadınların ötekiliğini kapsayamayacağını düşünmektedirler.⁹⁹ Bu bakış açısına göre, hukuk sisteminin dışladığı tüm gruplara özne olarak kendini belirleme imkânı tanınmalıdır.

Pozitivist hukukta düzen, belirlilik, nesnellik gibi unsurlara önem verilirken postmodernist feminist hukuk teorisindeyse dinamik bir adalet anlayışına, süjeye ve onun haklarına öncelik verilmektedir.¹⁰⁰

Modern toplumlarda eşitsizlik ve ayrımcılık kanunlar aracılığıyla güvence altına alınmaz.¹⁰¹ Hiçbir kanun erkeklere kadınlara tecavüz etme ya da şiddet uygulama hakkı vermez. *MacKinnon*’a göre, ataerkil bir hukuk düzeninde buna gerek de yoktur; çünkü kanun koyucu erkeklerin kadınlara tecavüz etmesini zorlaştırmaya çalışmamakta ya da şiddeti önleyebilecek etkili bir adım atmamaktadır.¹⁰²

Artık eşitlik ilkesi, devletlerin anayasalarında yer almaktadır; ancak bir devletin anayasasında eşitlik ilkesinin bulunması, o devlette yaşayan kadınlar ve erkeklerin gerçekten eşit olduğu anlamına gelmez. Ataerkil bir sistemde, biçimsel eşitliğe dayanan nesnel tutum, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini perdelemeye hizmet etmektedir.

⁹⁸ Frances **OLSEN**, “*Feminizm ve Eleştirel Hukuk Kuramı*”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk – Hayat, Adalet ve Kadın, Kadın ve Hukuk içinde, C. III, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 60.

⁹⁹ Zekiye **DEMİR**, Modern ve Postmodern Feminizm, B. 2, Sentez Yay., 2014, s. 117.

¹⁰⁰ YÜKSELBABA, s. 135.

¹⁰¹ Particia **SMITH**, “*Feminist Hareketler, Direniş Yapıları ve Hukuk*” Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk – Hayat, Adalet ve Kadın, Kadın ve Hukuk içinde, C. III, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 143; Gülce Mutoğlu **KILAVUZ**, Kadın Haklarını Savunan Avukatların Feminist Hukuk Teorisine Bakış Açıları ve Deneyimleri Üzerine Niteliksel Bir Alan Araştırması, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Kadın Çalışmaları Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2022, s. 47.

¹⁰² MACKINNON, Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru, s. 275.

Kadınlar, cinsiyet eşitliğini deneyimleyemedikleri için ne olduğunu tam olarak bilemeyebilirler; ancak ataerkil toplumun kurumlarında deneyimledikleri eşitsizliğin ne olduğunu ve bu eşitsizliğin ortadan kaldırılmasındaki hukukî engelleri bilirler. Kadınların, bu negatif bağlamdan yola çıkarak ulaşmak istedikleri hedefe karar vermeleri bir “icat” eylemidir. Feminist hukuk teorisi de kadınların arzuladığı dünyayı icat etmelerine yardımcı olabilir.¹⁰³

Ataerkil sistem güçlü bir iktidar sistemidir. Bu sistemde tekillik evrenselliğin, güç rızanın, denetim meşruluğun tanımı olmuştur.¹⁰⁴ Ataerkil sistemin amacı, kadını boyun eğdirerek onu ikincil bir konumda sabitlemektir. Erkeklerin kadınlar üzerindeki bu iktidarı yasalar aracılığıyla yayılmaktadır.¹⁰⁵ Kanun koyucu tarafından ataerkil düzen veri olarak kabul edilmiştir. Bu kabule göre, kurallar konulup yorum yapıldığında, ataerkil düzen yeniden yaratılmış ve onaylanmış olacaktır.

Feminist hukuk teorisinde, ataerkil sistemin hukuktaki görünümünü analiz edilerek bununla mücadele edilmektedir.¹⁰⁶ *Scales*, bu analizin “*nesnel gerçekliğin bir mit*” olduğu ilkesiyle başladığını ifade etmiştir.¹⁰⁷ Bu ilkeye göre, hukuk kuralları, uygulayıcı ve doktrin erkek öznelliğini nesnel bir gerçeklik olarak kabul etmektedir. Bu kurgulanan nesnel gerçeklik karşısında kadın deneyimi dışlanmıştır. Elbette, erkeklerin deneyimlerini ve ihtiyaçlarını gözetken ve erkek bakış açısıyla yorum yapan bir hukuk düzeni nesnel olamayacaktır.¹⁰⁸

Pozitif hukuk, tarafsız, nesnel ve soyut olduğu iddiasındadır.¹⁰⁹ Gerçekleştirilen hukuk reformlarıyla kurallar görünürde cinsiyetten arındırılmış ve biçimsel eşitlik sağlanmıştır; ancak, biçimsel olarak eşitliği sağlayan bir kural somut olaya uygulanırken, ataerkil toplumun kabul ettiği

¹⁰³ WISHIK, s. 71.

¹⁰⁴ MACKINNON, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, s. 116, 117.

¹⁰⁵ UYGUR, “*Hukuk*”, s. 156, 157; OLSEN, s. 58.

¹⁰⁶ Fatma İrem Çağlar **GÜRGEY**, “*Feminist Hukuk Teorisi*” Nedir?”, *Hukuk Kuramı*, C. 1, S. 5, Eylül - Ekim 2014, s. 42; YÜKSELBABA, s. 128.

¹⁰⁷ SCALES, s. 132.

¹⁰⁸ YÜKSEL, s. 127; Lucinda M. **FINLEY**, “*Breaking Women's Silence in Law: The Dilemma of the Gendered Nature of Legal Reasoning*”, *Notre Dame Law Review*, 1989, s. 898.

¹⁰⁹ OLSEN, s. 63.

erkeklik ve kadınlık kavramlarının yeniden inşasına katkıda bulunabilir;¹¹⁰ çünkü hukukun uygulanması bir akıl yürütme süreci olup, karar vericinin zihninde gerçekleştiğinden, değer yargılarına son derece açıktır.¹¹¹ Yani hâkim karar verirken toplumda kadın ve erkeğin nasıl olması gerektiğine dair değer yargılarıyla yorum yaptığında, toplumsal cinsiyeti tekrar inşa etmiş olacaktır.

Ataerkil bir sistemin toplumsal cinsiyet kurgusunda erkekler boyun eğdiren özne, kadınlarsa boyun eğen nesne konumundadır. Toplumsal ilişkileri düzenleyen hukuk, sorunlara toplumsal cinsiyetten arınmış bir zeminde yaklaşırsa, erkek ve kadınların bu konumları meşruiyet kazanmış olur.¹¹²

Tarafsız hukuk kuralları somut olaya uygulanırken, makul ya da normal bir kişinin nasıl davranacağına göre yorumlanmaktadır; ancak bu noktada neyin makul olduğuna kimin karar vereceği önemlidir. Davranışın makul ya da mantıksız görülmesi, ataerkil sistemin toplumsal cinsiyet inşasının bir parçasıdır. Bu sistemde makullük erillikle, irrasyonel olan dişillikle eşleştirilmiştir. Bu eşleştirme, her zaman erkek egemenliğinin yararına olmuştur. Kadınlar hakkında irrasyonel olduklarına dair tarihsel ön yargı, onların iktidar pozisyonlarından ve kamusal alandan dışlanmalarına ve özel alana mahkûm edilmelerine neden olmuştur.

Ataerkil bir toplumda suç işlemek dahi erkeğin tekelinde görülmektedir.¹¹³ Bu nedenle kadın fail olduğunda akla gelen ve sonuç doğuran ilk savunma kadının “deli” olduğudur. Çünkü kadın, tarih boyunca irrasyonel, pasif ve kısıtlı kabul edilmiştir.¹¹⁴ İlk bakışta akıl hastalığı savunmasıyla da kadının ceza almamasının sağlanabileceği ve bu durumun kadının lehine olduğu düşünülebilir, ancak bu hâlde kadın yasal öznellikten diskalifiye edilmektedir. Oysa bir erkek suç işlediğinde rasyonel olarak suç

¹¹⁰ Donald **NICALSON**, “*Criminal Law and Feminism*”, *Feminist Perspectives on Criminal Law* içinde (Ed. Donald NICOLSON-Lois BIBBINGS), Cavendish Publishing, London 2000, s. 14.

¹¹¹ Fehmiye Ceren **AKÇABAY**, “*Feminist Hukuk Metodolojisi: Hukuk Uygulaması, Feminizm ve Politika*”, *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde (Ed. Gülriz UYGUR-Nadire ÖZDEMİR), B. 3, Seçkin Yay., Ankara 2022, s. 21.

¹¹² YÜKSELBABA, s. 129.

¹¹³ Türkân Yalçın **SANCAR**, “*Dilin Kadına Yönelik Şiddet Üzerindeki Rolü*”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, *Feminizm ve Hukuk-Hayat, Adalet ve Kadın-Kadın ve Hukuk* içinde, C. 3, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 180; GÜRİZ, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s. 146.

¹¹⁴ BERKTAY, *Tarihin Cinsiyeti*, s. 26.

oluşturan eylemi gerçekleştirdiği kabul edilmektedir. Elbette rasyonel davrandığı kabul edilen erkeğin irrasyonel kabul edilen kadına göre meşru savunma, haksız tahrik gibi savunmalardan yararlanması daha olasıdır.

Ataerkil toplumda toplumsal cinsiyete ilişkin ön yargılar, hukuk kurallarına ve bu kuralların uygulanmasına içkindir. Somut olayda mağdur ya da fail konumundaki kadın, ataerkil düzenin uygun gördüğü kurallara uyduğunda ödüllendirilirken, bu kurallara göre yaşamayarak boyun eğmediğinde cezalandırılmaktadır. Bu durum, toplumda kadınların ve erkeklerin düşüncelerini ve eylemlerini de şekillendirmektedir.

Feminist hukukçuların uygulayıcıdan beklediği, hukuk kurallarını gerçekten toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik olarak yorumlamasıdır. Örneğin, “Kadınları öldürmek kötüdür.” böyle bir yorum değildir; ancak “kadınlar toplumsal cinsiyeti nedeniyle öldürülmektedir.” böyle bir yorumdur.

Geleneksel hukukta cinsel dokunulmazlığa karşı suçların düzenlenmesinde biçimsel eşitliğin sağlandığı söylenebilir. Ancak biçimsel eşitliğe rağmen, bu suçlar hâlen büyük ölçüde kadınlara karşı işlenmektedir. Kadın mağdurlar failleri şikâyet etmeye cesaret edememekte, failler ceza almayacaklarını düşünmektedirler. Ayrıca suçun özelliği itibarıyla ispatında zorluklar yaşanmaktadır.¹¹⁵

Bu bağlamda feminist hukukçular, cinsel dokunulmazlığa karşı suçların sadece cinsel tatmin amacıyla işlenmediği sonucuna varmışlardır. Bu suçlarda asıl amaç, kadınların boyun eğmesini sağlamaktır.¹¹⁶

Cinsel saldırı davalarında, mağdurun direnç göstermesinin fizikî delillerle ispatlanması gerekliliği yerine, mağdurun rızasının olup olmadığına odaklanılması feministlerin bir zaferi olarak kabul edilmektedir. Kadınların lehine olan bu reform, ataerkil düzende kadının ikincil mağduriyetine yol açabilecek uygulamalara dönüşmüştür.

Ataerkil kültür, rıza kavramını bir tecavüz savunması haline dönüştürmüştür. Toplumsal cinsiyet kurgusunda erkek her istediğini alan ve saldırgan, kadın pasif ve uysal rolleriyle tanımlandığından, kadının her

¹¹⁵ Türkân Yalçın **SANCAR**, “*Şiddet Kültürü ve Ceza Hukuku Açısından Kadına Yönelik Şiddet*”, Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-içi Şiddet içinde (Ed. Funda KAYA-Nadire ÖZDEMİR -Gülriz UYGUR), Savaş Yay., Ankara 2014, s. 131; Şahika **YÜKSEL**, “*Tecavüz: İktidar Amaçlı Cinsel Saldırganlık*”, Evdeki Terör: Kadına Yönelik Şiddet içinde, Mor Çatı Yay., İstanbul 1996, s. 114.

¹¹⁶ Canan **ARIN**, “*Kadına Yönelik Şiddet*”, Şiddet içinde, C. 6, B. 9, Cogito, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1996, s. 307.

hareketi rıza olarak değerlendirilmektedir.¹¹⁷ Ataerkil kültürün cinselliğe bakış açısının hukuk kültürüne de yerleşmesiyle, kadının giyimi ve özel hayatındaki davranışları yargılamada konu olmaktadır.

Hukuk düzeninin alanına giren herkesin toplumsal cinsiyet varsayımıyla karşı karşıya kalması olasıdır. Mağdur kadın şikâyetle bulunurken, polis veya savcının benimsediği toplumsal değer yargılarıyla mücadele etmektedir. Bunun bir nedeni, resmî makamların özel alana müdahale etmek istememesidir; çünkü ataerkil anlayışa göre; özel alanın egemeni bir erkektir ve bu alanda denetimi sağlama görevi de ona aittir. Erkeğin keyfî kurallarına uyulmadığında “haklı” olarak yaptırım uygulayacak kişi yine kendisi olmalıdır. Ayrıca kadın, şikâyetle bulunurken potansiyel yalancı veya iftiracı görülüp kendisine inanılmayabileceği kaygısını taşımaktadır.

Eğer kovuşturma aşamasına geçilebildiyse, suçun ispatı hususunda da toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ortaya çıkabilir. Bu noktada, mağdurun beyanına ne kadar itibar edildiği ve mağdur beyanı değerlendirilirken hangi kıstaslara önem verildiği analiz edilmelidir. Failin, ataerkil toplumun değer yargılarına göre hareket ettiği savunması karşısında, yargının faille iş birliği yaparak takdir hakkını fail lehine kullanma riski bulunmaktadır.

Scales, yürürlükteki hukuktan sonuç alınamıyorsa, toplumun bu hukuku değiştirmesi ve yeniden yorumlaması gerektiğini belirtmiştir. Feminist hukuk teorisinin amacı, “Erkeklerin değil, hukukun yönetimi” idealiyle, kanun koyucunun ataerkil sistemi besleyen erkek bakış açısının gerçekliğe karşılık gelmediğini kabul eden bir sistem inşa etmektir.¹¹⁸

D. FEMİNİST HUKUK METODOLOJİSİ

1. Feminist Hukuk Teorisinde Metodolojinin Önemi

Geleneksel olarak hukuk, soyut kuralın somut olaya uygulanması olarak görülmektedir.¹¹⁹ Ancak bu uygulama, doğa bilimlerindeki kadar basit değildir; çünkü her hukukî olay kendine özgüdür ve bir diğerinden farklıdır.

¹¹⁷ Mihriban **TOLUAY**, İnsan Hakları Hukukunda Cinsiyet Temelli Ayrımcılık Yasağı, On İki Levha Yay., Ocak 2021, s. 99.

¹¹⁸ *SCALES*, s. 134, 135.

¹¹⁹ *AKÇABAY*, s. 21.

Bu nedenle, hukukçunun hukuk kurallarını doğru yorumlaması ve somut olaya uygulayabilmesi için bir metot takip etmesi gereklidir.¹²⁰

Soyut hukuk kuralını somut olaya uygulayacak hukukçu için tümevarım ve tümdengelim yöntemleri büyük önem taşır. Hukukçu, öncelikle somut olayın net bir fotoğrafını çekerek hukukî uyumsuzluğu tespit eder. Daha sonra tümevarım yöntemiyle bu uyumsuzluğa hangi hukuk kuralının uygulanması gerektiğine karar verir. Son olarak, tümdengelim yöntemiyle hukuk kuralını uyumsuzluğa uygulayarak problemi çözer.¹²¹

Feminist hukukçular, geleneksel hukuku eleştirerek kadın - erkek eşitliğini sağlayacak, kadının toplumdaki ikincil konumunu değiştirecek önerilerde bulunmuş ve hukukî reformlar talep etmişlerdir. Bu talep ve önerilerini hangi gerçekliklere dayandırdıklarını göstermek ve bu gerçekliklerin doğruluğunu kanıtlamak için feminist hukuk metotlarına ihtiyaç duyarlar. Feminist hukukçular yalnızca geleneksel hukukî metotları kullanırlarsa, mücadele ettikleri ataerkil sistemi yeniden yaratma riskiyle karşı karşıya kalabilirler.¹²²

Geleneksel hukuk, sorunları genellikle burjuva erkeklerin deneyimleri çerçevesinde tanımlamıştır. Buna karşın, feminist hukuk teorisinin en belirgin özelliği, sorunları kadınların deneyimleri temelinde ele almasıdır.¹²³ Bu yaklaşımıyla feminist hukuk, geleneksel hukuktan farklı bir düşünsel zemin sunduğundan, kendine özgü bir metodolojiye ihtiyaç duyar. Geleneksel hukuk metodolojisi, hukukun uygulanmasını mekanik bir süreç olarak ele alarak, hukuk ve politika arasındaki ilişkiyi görünmez kılmaktadır. Feminist hukuk metodolojisi ise bu örtüyü kaldırarak, hukukun anlamına ve amacına ilişkin daha bütüncül ve eleştirel bir bakış açısı sunmaktadır.¹²⁴

¹²⁰ Adnan **GÜRİZ**, Hukuk Başlangıcı, B. 18, Siyasal Kitabevi, Ankara 2017, s. 98.

¹²¹ GÜRİZ, Hukuk Başlangıcı, s. 99.

¹²² BARTLETT, s. 830; Marie **MIES**, “*Feminist Araştırmalar için Bir Metodolojiye Doğru*” (Çev. Ayşe DURAKBAŞA-Aynur İLYASOĞLU), Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde (Yayına Haz. Serpil ÇAKIR-Necla AKGÖKÇE), Sel Yay., İstanbul 1995, s. 50; Fatma Süzgül **ŞAHİN**, “*Feminist Hukuk Teorisinde Metodoloji*”, TBB Dergisi, 2017, s. 487.

¹²³ Sandra **HARDING**, “*Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var mı?*” (Çev. Zelal Ayman), Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde (Yayına Haz. Serpil ÇAKIR - Necla AKGÖKÇE), Sel Yay., İstanbul 1995, s. 40; ŞAHİN, s. 495.

¹²⁴ AKÇABAY, s. 21, 22.

Hukuk metodolojisi, hukukî yargıların nasıl oluşturulduğuna dair bir meseledir. Geleneksel hukuk uygulamasında tümevarım ve tümdengelim yöntemleriyle sonuca ulaşılırken, feminist hukuk metodolojisinde bağlama ve öznel deneyime önem verilir. *Bartlett*, bu iki yaklaşım arasında keskin bir ayrım olmadığını iddia etmektedir. Yazara göre, iki metodoloji arasındaki fark vurguladıkları değerlerle ilgilidir: Geleneksel hukukî metotlar yasaların belirliliğine önem verirken, feminist hukukî metotlar kuralların esnekliğine ve hangi bakış açısına göre yorumlandıklarına odaklanır.¹²⁵

Feminist hukukçular da diğer hukukçular gibi hukuku uygularken somut uyuşmazlığı tespit eder, daha sonra bu uyuşmazlığa hangi hukuk kuralının uygulanacağına karar vererek kuralı somut olaya uygulatırlar; ancak bu süreçte, feminist hukukçular geleneksel hukukî metotların yanı sıra hukuku kadın bakış açısıyla anlamak ve incelemek için feminist metotlara da başvurmuşlardır.¹²⁶ *Bartlett*, feminist hukuk metotlarından “kadın sorusu sorma”, “feminist pratik akıl yürütme” ve “bilinç yükseltme”yi açıklamıştır; ancak feminist hukuk metotları bunlarla sınırlı değildir.

2. Feminist Hukukçuların Metodolojileri

a. Kadın Sorusu Sorma

“Kadın sorusu sorma” yöntemi hukukun kadın deneyimini nasıl göz ardı ettiğini ve kadının yargılama sürecinde nasıl dezavantajlı hâle getirildiğini incelemeye odaklanır.¹²⁷ Bu yöntemde, doğru soruları sorabilmek için ataerkil epistemolojinin farkında olmak önemlidir. Neyin nasıl bilindiğine ilişkin sorularla, bilgiye ulaşma yolları yeniden inşa edilebilir.

Bu yöntemde temel sorular, hukukta kadının gerçek hayat deneyimlerine ne kadar yer verildiği, kadınlarla ilgili ne gibi varsayımlarda bulunulduğu ve bu varsayımlar ile gerçeklik arasındaki farkın ataerkil toplumla bir ilişkisinin olup olmadığıdır.¹²⁸

¹²⁵ BARTLETT, s. 832; Ece ÖZTAN, “*Feminist Araştırmalar ve Yöntem*”, Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları içinde (Haz. Feryal SAYGILIGİL), Dipnot Yay., Ankara 2016, s. 286.

¹²⁶ BARTLETT, s. 836.

¹²⁷ BARTLETT, s. 837; GÜRGEY, “*Feminist Hukuk Teorisi*” s. 39.

¹²⁸ WISHIK, s. 26-29; ŞAHİN, s. 488.

Bu sorularla amaç, kuralların ve pratiğin tarafsızlık ve objektiflik örtüsü altında gizlediği toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortaya çıkarmaktır.¹²⁹ Kadın sorusu sorulmadığında, kuralların ve pratiğin kadını dezavantajlı duruma düşürdüğü gözden kaçabilir. Dahası, bu sorular sorulmadan ataerkil sistemi değiştirmeye çalışmak, sistemi yeniden meşrulaştırma riskini doğurabilir.

Aslında “kadın sorusu” sormak, mutlaka kadın lehine karar verilmesini gerektirmez. Burada önemli olan, kanun koyucunun ve uygulayıcının toplumsal cinsiyet ön yargılarını fark etmesi ve bu konuda özenli davranılmasının sağlanmasıdır.¹³⁰

b. Feminist Pratik Akıl Yürütme

Kültürel feministlerin, kadın ve erkeklerin farklı şekilde akıl yürüttüğü iddiası, feminist pratik akıl yürütmenin temelini oluşturmaktadır. Bir görüşe göre, hukukta geleneksel akıl yürütme indirgemeci ve ataerkil bir yaklaşım sergilerken, feminist hukukun akıl yürütmesi, kadınların deneyimini ve bakış açısını hukuka dâhil etmeye çalışır.¹³¹ Bu tür bir akıl yürütme, hukuk ve toplum arasındaki ilişkiyi kadın bakış açısıyla anlamamıza yardımcı olur ve kadınların hangi deneyimlerinin yasal olarak görünür kılındığını, hangilerininse görünmez hâle getirildiğini ortaya koyar.¹³²

Geleneksel akıl yürütmede toplumsal normların meşruluğu sorgulanmaz. Oysa feminist pratik akıl yürütme, normların genellikle güçlü olan tarafından belirlendiğini analiz eder ve normun meşruluğunu sorgular.¹³³ Bu sorgulamadaki önemli tespitlerden biri, hukukun kimin iktidarına hizmet ettiğidir.

Feminist pratik akıl yürütme metodu, adaletsizliğe karşı uyanık olmayı amaçlar. Bu yöntem, geleneksel hukuki yöntemlerin nesnellik ve tarafsızlık

¹²⁹ Hatike Dilara Ağaoğlu **CANAY** – Fatma Süzgün Şahin **ÜNVER**, “*Feminist Hukuk Metodolojisi ve Feminist Avukatlık*”, Kadın Yazıları (Yay. Haz. Türkân YALÇIN) içinde, Savaş Yay., Ankara 2012, s. 94.

¹³⁰ BARTLETT, s. 846.

¹³¹ FINLEY, s. 893, 894.

¹³² WISHIK, s. 73.

¹³³ BARTLETT, s. 855.

iddiasını sorgulayarak, hukukun aslında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yeniden ürettiğini ve kadınların deneyimlerini dışladığını ortaya koyar.¹³⁴

c. Bilinç Yükseltme

Bilinç yükseltme yöntemi, ilk kez 1960'ların sonunda *Sarachild* tarafından uygulanmış ve kadınların küçük gruplar halinde bir araya gelerek özel hayatlarının politik yönlerini keşfetme süreci olarak tanımlanmıştır.¹³⁵ Bu yöntemde, kadınlar, kendilerini sempati ve anlayışla dinleyecek diğer kadınların varlığını fark ettiklerinde, kendi yaşamları ve deneyimlerini paylaşmaya başlarlar. Bu süreç, birçok kadın için, başkalarının onları gönüllü olarak ilk kez dinlediği bir deneyim olma özelliği taşır.¹³⁶ Böylece, kadınların yaşadığı deneyimin anlamı kolektif olarak yeniden şekillenir.

Deneyimini paylaşan kadın, karşısındaki kişinin bu deneyimi yaşayıp yaşamadığını veya anlayıp anlamadığını bilemeyebilir. Ancak bu yöntemde amaç, saldırı ya da ikna çabası değil; bireysel ve kolektif güçlenmedir.¹³⁷

Bilinç yükseltme yöntemi, teori ve pratik arasında bir bağ kurarak somut deneyimlerin teoriyle bütünleşmesini sağlar. Bu şekilde, kişisel deneyimlerin politik doğası ortaya çıkar.¹³⁸ Sol hareket tarafından, bu yöntem bir terapi grubu gibi olduğu ve devrimi gerçekleştirecek politik bir araç olamayacağı düşüncesiyle eleştirilmiştir, ancak bilinç yükseltme yöntemi, kadınların deneyimlerinin ortak yönlerini açığa çıkararak buna ilişkin eyleme geçmelerini sağlayan etkili bir örgütlenme yöntemi haline gelmiştir.¹³⁹

Bilinç yükseltme yöntemi, kadınların maruz kaldıkları erkek şiddetinin bireysel bir talihsizlik ya da hata sonucu değil, toplumsal ve yapısal kökenlere

¹³⁴ CANAY - ÜNVER, s. 96.

¹³⁵ ÖZKAN, s. 86.

¹³⁶ MIES, s. 60.

¹³⁷ BARTLETT, s. 864.

¹³⁸ Elizabeth M. SCHNEIDER, "The Dialectic Of Rights And Politics: Perspectives From The Women's Movement", New York University Law Review, Vol. 61, No. 4, s. 602, 603.

¹³⁹ ÖZDEMİR, s. 303-305.

dayandığını fark etmelerine yardımcı olur. Bu yöntem, şiddetin kişisel değil politik bir mesele olduğunu görünür kılmayı amaçlar.¹⁴⁰

MacKinnon, bilinç yükseltme yöntemiyle doğru bilgiye ulaşılabilirliğini ifade etmiştir.¹⁴¹ Bu yöntemde, kadınlar ezilenlerin bakış açısından gerçekte ne olduğuna dair bilgiye erişebilirler; çünkü merkeze ataerkil düzenin dayattığı bilgiler değil, kadın bakış açısı alınmıştır. Böylece, ataerkil sistem tarafından önemsiz veya istisnai olarak görülen deneyimlerin birçok kadın tarafından ortak olarak tecrübe edildiği anlaşılabılır. Örneğin, erkek tahakkümüne karşı itaat etmeyen kadınlar fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddeti deneyimleyebilirler.

Türkiye’de feminist hareket, doğduğu yıllardan itibaren bilinç yükseltme yöntemini uygulamıştır; ancak feministler bu yöntemi adını koyarak uygulamış değildirler. Ankara’da ve İstanbul’da kendiliğinden bir araya gelen kadınlar, kendi deneyimlerini paylaşmışlardır. Yaptıklarının bilinç yükseltme yöntemi olduğunu, Batı’daki feminist harekete baktıklarında fark etmişlerdir.¹⁴²

Türkiye’de her ne kadar bazı konularda paylaşımda bulunmak zor olsa da bu yöntemle kadınların deneyimlerinin ortaklığı fark edilmiştir.¹⁴³ Bu farkındalık hem kadının özne olması hem de toplum ve hukukun değişmesi gerektiği düşüncesi için bir adım olmuştur.¹⁴⁴

Bu yöntem, yalnızca küçük gruplar arasında paylaşım sağlayan bir yöntem değildir. Günümüzde kadınlar, deneyimlerini sosyal medya aracılığıyla kamuoyuyla paylaştıklarında, yaşadıkları şeylerin sadece

¹⁴⁰ MIES, s. 59.

¹⁴¹ MACKINNON, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, s. 124-127.

¹⁴² ÖZDEMİR, s. 307.

¹⁴³ Şule **AYTAÇ**, *“Türkiye’de Feminist Hareketin Oluşumu”*, Özgürlüğü Ararken: Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri içinde (Der. Berivan KUM-Fatma GÜLÇİÇEK-Pınar SELEK-Yeşim BAŞARAN), Amargi Yay. İstanbul 2005, s. 37-58, s. 53. Yazar bilinç yükseltme gruplarında, ev içi tacizin konuşulmasında çok zorlanıldığını ifade etmiştir.

¹⁴⁴ KAMER’deki toplantılara katılan bir kadın, değişimini şu şekilde ifade etmiştir: *“Evden çıkamayan bir kadındım evden çıktım. Aile içinde şiddet yaşayan bir kadındım; şimdi buna asla cesaret edemez. Özgüvenimi kazandım; ayaklarımın üzerinde durabiliyorum, direksiyonu elimde arabanın sıkı sıkı tutuyorum.”* Bkz. KAMER, Ben Varım, B. 3, Kamer Vakfı Yayınları, s. 19.

kendilerine özgü olmadığını görebilmektedirler. Örneğin, KESK’te bir yöneticinin sendika çalışanı bir kadını taciz ettiği kamuoyuyla paylaşıldıktan sonra, çeşitli üniversitelerde dersanelerde ve kamu kurumlarında tacize uğrayan kadınlar da tacizci erkekleri ifşa etme cesaretini bulmuşlardır.¹⁴⁵

Bilinç yükseltme yöntemi, yargılamada da feminist avukatlar tarafından kullanılabilir. Hukuk düzeninin ataerkil yapısı ve hukukî aktörlerin erkek bakış açısıyla yorum yaptığı düşünüldüğünde; avukatların kadın deneyiminin farklılığını mahkeme salonuna taşınması, kadınlar lehine hüküm verilebilmesi için önemlidir.

d. *Ann Scales’ in Adımları*

Ann Scales, hukukî bir sorunun analizi için sekiz adımlı bir yaklaşım önermiştir: İlk adım, *geleneksel politik ayrımların batağına saplanmamaktır*.¹⁴⁶ Yazar, sağ - sol çatışmasının bir kurgu olduğunu vurgulayarak sıradan meseleleri tartışmanın bir yetenek ve enerji kaybına yol açtığını belirtir.¹⁴⁷ Geleneksel düşünce sistemi o kadar tamamlanmıştır ki, onunla mücadele ettiğinizde sistem kendini yeniden kanıtlamış olur.

Scales’ in ikinci adımı, feminist hukukun ana konularından biri olan “*tarafsızlık*” iddiasından sakınmadır.¹⁴⁸ Tarafsızlık, durum ve kişileri göz ardı ettiğinden, kadınlar ve diğer “ötekiler” için engeller yaratır. Tarafsızlık yerine bilinçli taraflılık benimsenmelidir. Bilinçli taraflılık, öznelcilik ya da basit bir empati anlayışından farklıdır. Bu yaklaşım, tarafların algı bozukluklarını düzeltmeyi ve bilinçlerine bir açıklık sağlamayı hedefler.¹⁴⁹

Üçüncü adım, *sunî gereklere meydan okumaktır*.¹⁵⁰ Hukukî akıl yürütme, ikiliklere göre düzenlenmiştir; somut olay, bu ikiliklerden hangisine denk geliyorsa, ona göre karar verilir. Geleneksel hukukçular, bu ikiliklerin

¹⁴⁵ <https://bianet.org/yazi/erkeklik-cinsel-taciz-ve-kesk-126407>; Alev **ÖZKAZANÇ**, Cinsellik, Şiddet ve Hukuk: Feminist Yazılar, B. 2, Dipnot Yay., İstanbul 2017, s. 184.

¹⁴⁶ SCALES, 154.

¹⁴⁷ SCALES, s. 155; CANAY - ÜNVER, s. 92.

¹⁴⁸ SCALES, s. 157.

¹⁴⁹ MIES, s. 52; ÖZTAN, s. 283.

¹⁵⁰ SCALES, s. 159.

kesin sınırlarla belirlenmiş olmasını isterler. Ancak, bu ikilikler suni olduğundan sınırlayıcıdır ve gerçekliğin karmaşıklığını yansıtmaz.

Scales'e göre gerçeklikle uğraşmak hiç kolay değildir. Feminist metodoloji, neyin bilgi olduğunu sorgulamalıdır. İspat kurallarına göre doğru kabul edilen şeyin, feminist bir sorgulamayla yoruma açık hâle gelebileceği görülebilir. Bu bağlamda dördüncü adım, *statükoyu bilgi düzeyinde yapı bozumuna uğratmak* olarak ifade edilmiştir.¹⁵¹ Yazar, kurumsal bilgi mekanizmalarının yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁵²

Scales, statüko bilgi düzeyinde yapı bozumuna uğratıldığında birden fazla gerçekliğin ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Kimin gerçekliğinin belirleyici olacağı noktasındaysa yazar beşinci adım olarak "*aşağı bakın*" önerisinde bulunmuştur. Onuru daha fazla tehdit altında olanın, susturulmaya çalışılanın gerçekliğine bakmak gerekir. Bu yöntem, bilinçli taraflılığın da bir gereğidir. Bunun tersine, dikey hiyerarşik bakış olarak "yukarıdan bakış" kadının kendi ezilmişliğini onaylaması sonucunu doğurur.¹⁵³

Scales altıncı adımda, bir sorunla başa çıkma stratejisi olarak "*şimdiye kadar verilen en doğru yanıtı bulma*"yı önermiştir,¹⁵⁴ ancak, bu yanıtın her zaman faydalı olmaktan çıkma riski vardır.

Yedinci adımda bir feminist hukukçunun, somut olaya kendi savunduğu şekilde yaklaşılsa bile başkalarının yaşadığı adaletsizlikler karşısında *dayanışma* göstermesi gerektiğini belirtilmiştir. Dayanışma için, kendi hayatınızla başka hayatlar arasında bağlantı kurarak farklı olana yönelmek gerekmektedir.

Feminist avukatlar, herkese hitap etmenin ya da davaları kazanmanın yeterli olmadığını öğrenmişlerdir. Bu bağlamda *Scales* sekizinci adımda, davalar kazanılsa da kaybedilse de önemli olanın, *doğru bir perspektiften bakmak ve bilinç geliştirmek* olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁵

¹⁵¹ SCALES, s. 363.

¹⁵² SCALES, s. 164.

¹⁵³ MIES, s. 52.

¹⁵⁴ SCALES, s. 168.

¹⁵⁵ SCALES, s. 172.

II. TÜRK CEZA HUKUKUNDA FEMİNİST AVUKATLIK

A. TÜRK CEZA HUKUKU VE FEMİNİZM

Ataerkil sistem tüm kurumlarıyla kadınlar üzerinde bir baskı ve denetim aracı olmaktadır. Tarih boyunca hukuk, bu baskı ve denetimin kurulduğu bir kurum olmanın yanında, bunun meşrulaştırıldığı bir alan olmuştur.¹⁵⁶ Ceza hukuku da bu özelliğiyle ataerkil sistem için vazgeçilmez alanlardan biridir. 765 sayılı Kanun'un erilliği açıkça fark edilebiliyorken, 5237 sayılı TCK'nın erilliği tarafsızlık ve biçimsel eşitlikle perdelenmiştir.

Feminist hareket, ceza hukukunda kadının "ait olan" konumundan özne olma konumuna geçişi için mücadele etmektedir. Bu mücadelenin temelinde, hukuk kültüründe kadının kolektifin bir parçası olarak görülmesi ve bu bağlamda aileye ya da erkeğe ait olduğu varsayımıyla kuralların oluşturulup uygulanması yatmaktadır.¹⁵⁷ Feministler, bu anlayışı dönüştürerek kadını bağımsız bir özne olarak kabul ettirmeyi hedeflemişlerdir.

765 sayılı TCK'da cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar, "Adabı Umumiye ve Nizamı Aile Aleyhine Cürümler" başlığı altında düzenlenmiştir. Bu düzenleme, kanun koyucunun bireyin insan olarak sahip olduğu cinsel özgürlüğü göz ardı ederek, geleneksel ahlâk anlayışını koruma önceliğini benimsediğini göstermektedir.¹⁵⁸ Bu yaklaşım, kadının toplumdaki ikincil konumunu pekiştirmiştir.

Öyle ki, ahlâkın korunması, kişinin yaşam hakkı söz konusu olduğunda dahi kendini göstermektedir. Kanun'un 465. Maddesinde, eşini, kız kardeşini, alt soyunu zina ya da gayrimeşru cinsi münasebette yakalayan failin, bu kişiyi ya da suç ortağını öldürdüğünde cezasında indirim yapılacağı düzenlenmiştir.

Mülga Kanun döneminde cinsel dokunulmazlığa karşı suçların düzenlenme şekli oldukça sınırlıdır. Kanun'da geçen "ırz" kavramı ataerkil toplumda kadının erkeğin malı olarak görülmesini ifade etmektedir.¹⁵⁹ Bu

¹⁵⁶ Ozan Ercan **TAŞKIN**, Kadın Cinayeti Suçu (Kriminoloji ve Ceza hukuku Boyutuyla), On İki Levha Yay., İstanbul 2022, s. 58.

¹⁵⁷ Yalçın SANCAR, "*Şiddet Kültürü*", s. 121.

¹⁵⁸ Fahri Gökçen **TANER**, Türk Ceza Hukukunda Cinsel Özgürlüğe Karşı Suçlar, Seçkin Yay., B. 3, Ankara 2023, s. 48-52; Gülşah **KORKUSUZ**, "*Cinsel Saldırı Suçu*", İÜHF, Prof. Dr. Fusun Sokullu- Akıncı'ya Armağan, C. 2, S. 1, Legal Yay., s. 821.

¹⁵⁹ Remzi **GÜNDÜZ** – Veysel **GÜLTAŞ**, Cinsel Suçlar, B. 2, Bilge Yay., Ankara 2011, s. 14.

Kanun'da cinsel ilişki, erkek failin penisini kadının vajinasına sokması veya kadın ya da erkeğe anal yoldan ithal etmesi şeklinde değerlendirilmiştir. Yani, suçta kullanılan alet salt cinsel organ olmalıdır. Ayrıca bu tanıma göre, oral seks suç olmayıp kadınlar da suçun faili olamayacaktır.¹⁶⁰ Suçun oluşması için aranan diğer bir şart da suçta cebir ve tehdit kullanılması ve bunun kadın tarafından ispatlanmasıdır.¹⁶¹

765 sayılı Kanun'un kadına bakış açısını yansıtan bir diğer düzenleme Kanun'un 434. maddesidir. Bu maddeye göre, kaçırma, alıkoyma ve ırza tasaddi suçlarında faillerden birinin mağdurla evlenmesi durumunda evlenen fail hakkında dava veya cezanın ertelenmesi kararı verilirken diğer failer hakkında düşme kararı verilmekteydi. Bu düzenlemenin altında yatan düşünce bu suçların mağduru olan kadınların "kirlenmiş" olduğu ve bu kadınlarla kimsenin evlenmeyeceğidir.¹⁶² Tecavüze uğramış kadınla kimsenin evlenmeyeceğini kabul eden bu anlayışa göre, failin mağdurla evlenmesi, kadını "kurtaran" bir eylem olarak değerlendirilmektedir. Bu düzenleme, ataerkil aile yapısını ve onun namus odaklı değer yargılarını açık bir biçimde korumayı amaçlamaktadır.¹⁶³

Geçmişte, kadın cinsel saldırıya uğradığında, zarar görenin kadının kendisi değil, ailesi ve eşi olduğu kabul edilmiştir. Bu kabulün bir sonucu olarak, eğer cinsel saldırı bir seks işçisine karşı gerçekleştirilmişse, onun üzerinde hak sahibi bir erkek bulunmadığından eylem suç sayılmamaktaydı.¹⁶⁴

Bu anlayışın mülga Kanun döneminde yansıması, fuhşu meslek edinen kişiye karşı ırza geçme ve kaçırma suçunun işlenmesinin indirim sebebi sayılmasıdır. Kanun'un 438. maddesindeki bu düzenlemeyle kadınlar arasında hukukî koruma derecelendirilmiştir.¹⁶⁵ Bu durum, Anayasa

¹⁶⁰ Gül **ERMAN**, "Kadına Yönelik Cinsel Şiddet" Kadına Yönelik Cinsel Şiddete Karşılaştırmalı Hukukun Yaklaşımı içinde, B. 2, İstanbul Barosu Yay., Ekim 2002, s. 19.

¹⁶¹ Ülker **GÜRKAN**, "Hukuk Devletinde Kadın Hakları ve Türkiye'de Uygulanması", HFSA, C. 3, s. 177.

¹⁶² Yalçın **SANCAR**, "Şiddet Kültürü", s. 123; TOLUAY, s. 85.

¹⁶³ Türkân Yalçın **SANCAR** - Gülriz **UYGUR**, "Law Womens Subordination and the Changing Face of the Turkish Legal System in the Example of Article 434 of the Turkish Criminal Code", Eastern European Community Law Journal, Vol. 2, No. 1, 2005, s. 35.

¹⁶⁴ Fahri Gökçen **TANER**, "Kadının Eşitlik Mücadelesi ve Cinsel Suçlarda Dönüşüm", Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları içinde (Ed. Gülriz UYGUR - Nadire ÖZDEMİR), B. 3, Seçkin Yay., Ankara 2022, s. 262.

¹⁶⁵ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 160.

Mahkemesi tarafından “*aynı eylemlerden iffetli bir kadınla fuhşu meslek edinen kadının eşit zarar görmeyeceği*” gerekçesiyle, Anayasa’nın 10. maddesine aykırı bulunmamıştır.¹⁶⁶ Oysa bir kadının evli, bekâr, bakire veya seks işçisi olması, suçla ihlal edilen değeri değiştirmemelidir.

Ataerkil bir toplumda kızlık zarı ve bekâret o kadar önemlidir ki, mülga Kanun döneminde suçun konusunu oluşturmuştur. Kanun’un 423. maddesinde evlenme sözü vererek kızlık bozmak suç olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin temelinde, kızlık zarı bozulan bir kadınla kimsenin evlenmeyeceği inancı yatmaktadır. Burada cezalandırılan eylem cinsel ilişki değil, kızlık zarını bozma eylemidir. Dolayısıyla, eğer kızlık zarı, anatomisi nedeniyle bozulmamışsa ya da hamilelik sezaryenle gerçekleşmişse sanığın eylemi bu suçu oluşturmayacaktır.¹⁶⁷

Kanun’un 429. maddesinde bir kızın veya kadının kaçırılması, hürriyete yönelik bir saldırı değil, aile bireylerine yönelik bir saldırı olarak kabul edilmiştir.¹⁶⁸ Öncelikle, maddede kadın-kız ayrımının yapılması, cinsiyetler arası eşitsizliğe yol açmaktadır. Oysa burada esas alınması gereken ayrım, reşit ve küçük arasındaki farklılıktır.¹⁶⁹ Ayrıca, evli bir kadının kaçırılması hâli cezanın artırılmasını gerektiren bir neden olarak düzenlenmiştir. Bu yaklaşıma göre korunan hukukî değer, kadının özgürlüğü değil, ailenin ve kocanın şerefidir.¹⁷⁰ Kadın, kocasının “malı” olarak değerlendirildiğinden, bekâr bir kadına kıyasla daha değerli görülmüştür.¹⁷¹

765 sayılı TCK’da zina suçuna yer verilmiş olup, bu suçun maddi unsurları cinsiyete göre farklı şekilde düzenlenmiştir.¹⁷² Buna göre, bir

¹⁶⁶ AYM, 1988/4 E., 1989/3 K., 12.01.1989, R. G. 10.01.2990-20398.

¹⁶⁷ Sedat **BAKICI**, “Evlenme Sözü Vererek Kızlık Bozma Suçu ve Unsurları”, Ankara Barosu Dergisi, S. 1, 1985, s. 38; TOLUAY s. 77; Sami **SELÇUK**, Kızlık Bozma Suçu, Adil Yay., Ankara 1996, s. 57.

¹⁶⁸ GÜNDÜZ - GÜLTAŞ, s. 14.

¹⁶⁹ Yalçın SANCAR, “Şiddet Kültürü”, s. 127.

¹⁷⁰ Nur **CENTEL**, “Yeni Türk Ceza Yasası ve Kadın”, <https://nurcentel.com/makaleler/yenitckvekadin.pdf>, Erişim Tarihi: 30.07.2024.

¹⁷¹ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 132.

¹⁷² Kadının zinasını düzenleyen 440. maddeye göre: “Zina eden karı hakkında altı aydan üç seneye kadar hapis cezası tertip olunur. Karının evli olduğunu bilerek bu fiilde ortak olan kimse hakkında da aynı ceza hükmolunur.”

kadının kocasından başka bir erkekle cinsel ilişkiye girmesi zina suçu için yeterliyken, bir erkeğin zina suçu işlemesi için aynı kadınla karı - koca gibi yaşaması şart koşulmuştur. Üstelik yargı kararlarına göre, erkeğin cinsel ilişkide bulunduğu kadın evliyse, bu durum erkeğin zinası olmaktan çıkıp kadının zinası sayılmaktadır. Böylece, şikâyet hakkı kocası tarafından aldatılan kadına değil, karısı tarafından aldatılan kocaya tanınmaktadır.¹⁷³

Kadın ve erkek için Kanun'da iki farklı zina düzenlemesinin olması çeşitli gerekçelerle açıklanmıştır. İlk olarak, kadının zina yapması hâlinde doğacak çocuğun babasının kim olduğundan emin olunamayacaktır. Ataerkil bir toplumda, bir erkeğin en büyük korkularından biri, doğacak çocuğun kendisinden olmama ihtimalidir.¹⁷⁴ Ayrıca, hukuk toplumsal değerlendirmeyi göz önünde bulundurmalıdır. Toplumda erkeğin zinası "çapkınlık" olarak nitelendirilirken, ihanete uğrayan kadına acınacaktır; ancak, kadın zina yaptığında "orospu" olarak görülecek ve kadının, kocasının onur ve şerefiyle oynadığı düşünülerek kınanacaktır.¹⁷⁵ Dahası, erkek zina yaptığında karısıyla ilişkisini devam ettirebilirken, kadın zina yaptığında kocasına olan bağlılığını kaybedeceği düşünülmektedir.¹⁷⁶

Bu düzenlemelerin eşitliğe aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne iptal başvurusunda bulunulmuştur. Anayasa Mahkemesince başvuru reddedildikten sonra¹⁷⁷ 1996 yılında erkeğin zinasını düzenleyen madde iptal edilmiştir.¹⁷⁸ Ancak kadın zinasını düzenleyen madde yürürlükte kalmaya devam etmiştir.

Erkeğin zinasını düzenleyen 441. maddeye göre: "Karısı ile birlikte ikamet etmekte olduğu evde herkesçe bilinen surette başka yerde karı koca gibi geçinmek için başkası ile evli olmayan bir kadını tutmakta olan koca hakkında altı aydan üç seneye kadar hapis cezası hükmolunur."

¹⁷³ GÜRKAN, s. 177.

¹⁷⁴ Fahrünnisa Aktabur **EKREN**, "Zina Suç Olmaktan Çıkarılmalıdır." Pazartesi Dergisi, S. 20, Kasım 1996, s. 23.

¹⁷⁵ Nevin Ünal **ÖZKORKUT**, Türk Hukuk Tarihinde Zina Suçu, Siyasal Kitabevi, Ankara 2009, s. 154-155.

¹⁷⁶ Faruk **EREM** - Nevzat **TOROSLU**, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, B. 4, Savaş Yay., Ankara 1983.

¹⁷⁷ AYM, 1968/13 E., 1968/56 K, 28.11.1968, (<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 01.10.2024).

¹⁷⁸ AYM, 1996/15 E., 1996/34 K., 23.09.1996. (<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 01.10.2024).

O dönemde, feministler tarafından zinanın suç olarak düzenlenmesi eleştirilmiştir; çünkü ceza hukuku, aile hayatındaki saadeti sağlamak için uygun bir araç değildir. Zina eylemi suç olarak kabul edildiğinde, evliliğin düzelmek üzere sona erme olasılığı vardır. Suçun takibi şikâyeteye bağlı olduğundan, mağdur eşin intikam hissi öne çıkabilir. Ayrıca, tarih boyunca zina eylemini cezalandırmak, bu eylemin gerçekleştirilmesini engelleyememiştir. Zira eşler arasında yakın ve ahlâki bir duygusal bir ilişkinin, ceza müeyyidesiyle kurulması mümkün değildir.¹⁷⁹

Özellikle Anayasa Mahkemesinin kararından sonra feministler konuyla ilgili protesto gösterileri düzenlemişlerdir. Feminist hareketin mücadelesiyle düzenleme TBMM tarafından yürürlükten kaldırılmıştır.

1980'lerde Türkiye'de feminist hareket *Kandiyoti*'nin ifadesiyle "kurtulduğunu ama özgürleşemediğini"¹⁸⁰ fark ederek ataeril toplumu ve devleti eleştirmeye başlamıştır. Böylece toplumsal cinsiyete dayalı güç ilişkileri sorgulanarak bu ilişkilerin değiştirilmesi için kadınların örgütlü mücadelesi başlamıştır.¹⁸¹

1986 yılında feminist kadınlar, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) TBMM tarafından imzalanıp yürürlüğe girmesi için bir imza kampanyası başlatmış ve Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği'ni kurmuşlardır.¹⁸² Feminist hareketin bu çabası olumlu sonuçlanmış ve kadınların insan hakları bildirgesi niteliğinde olan CEDAW, 1987 yılında imzalanmıştır.

Çankırı'da bir hâkimin, kadının boşanma davasını reddedip gerekçeli kararda "*kadının sırtından sopayı karnından sopayı eksik etmeyeceksin*" ifadesine yer vermesinin ardından, İstanbul'daki feminist gruplar "Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü" düzenlemişlerdir. Bu miting Cumhuriyet tarihinde kadınların kendi seslerini duyurmak için gerçekleştirdikleri ilk büyük eylem olarak kabul edilmektedir.¹⁸³

¹⁷⁹ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 180-182. Zina eyleminin suç sayılmasına ilişkin farklı görüşler için bkz. Faruk EREM, "Zina", AÜHFD, C. 18, S. 1-4, s. 125-135.

¹⁸⁰ Deniz KANDİYOTİ, Cariyeler Bacılar Yurttaşlar – Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler, B. 4, Metis Yay., İstanbul 2013, s. 78.

¹⁸¹ ÖZDEMİR, s. 299.

¹⁸² Şirin TEKELİ, Feminizmi Düşünmek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2016, s. 257.

¹⁸³ Ayşe Gül ALTINAY – Yeşim ARAT, Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet, B. 2, Metis Yay., İstanbul 2008, s. 17.

1989 yılında Ankara’da feminist gruplar “Kadınların Kurtuluş Bildirgesini” yayımlamışlardır.¹⁸⁴ 1989’da “Birinci Feminist Kadın Kurultayı” düzenlenmiştir. Yine 1989’da Ankara’da ve İstanbul’da “Bedenimiz Bizimdir, Cinsel Tacize Hayır” kampanyası başlatılmıştır.¹⁸⁵ Bu kampanyadan sonra Mor İğne Kampanyası’yla kadınların kamusal alanda yer almasına dikkat çekilmiştir.¹⁸⁶ Kampanyada iğnenin seçilmesinin nedeni, kadınlar tarafından evde kullanılan geleneksel bir aracın, geleneğe meydan okuyarak kamusal alanda tacizi durdurmak için araç olarak kullanılmasıdır.

15 Ocak 1990’da feministler, önemli bir mitinge imza atarak 765 sayılı TCK’nın 438. maddesinde iffetli iffetsiz kadın ayrımını “İffetli Kadın Olmak İstemiyorum!” sloganıyla protesto etmişler, genelevlerin bulunduğu Zürafa Sokağına giderek “iffetli kadın vesikası” dağıtmışlardır.¹⁸⁷ Bir grup feminist kadın basın açıklaması yaparak 438. maddeyi Anayasaya aykırı bulmayan

¹⁸⁴ “Biz kadınlar cins olarak eziliyoruz ve sömürülüyoruz. Erkek egemen toplum ve bu toplumun geliştirdiği bütün baskı aygıtları yani devlet ve himayesindeki aile, hukuk, sağlık, eğitim, bilim, güvenlik kurumları bir egemenliği örgütüyor. Biz kadınlar ev içinde yaşamaya, ev içine ve analığa mahkum doğuyoruz. Ev dışındaysa ancak ucuz ve statüsüz işlerde ücretli çalışabiliyoruz. Doğurma hakkımızı ancak evlilik içinde kullanabiliyoruz. Bir kez evlenince doğurmama hakkımız yok. Buna karşılık doğum kontrolünden sadece biz sorumlu tutuluyoruz. Resmi tarih, bilimler, sanat ve estetik, din ve dil erkekler tarafından, erkekler için, erkeklere göre üretiliyor. Biz bu alanların öznesi olamıyoruz, bu alanlara girmemiz engelleniyor. Kadınlar üzerindeki egemenlik; aşktan şiddete her türlü yöntemle sürdürülüyor. Bu şiddet dayaktan, sarkıntılık, tecavüz ve öldürmeye kadar çeşitli biçimler alıyor. Biz feminist kadınlar, kaderimizi biçimlendirme hakkımızı kullanarak bedenimize, kimliğimize, emeğimize, tarihimize ve geleceğimize sahip çıkmak istiyoruz.”, (<https://catlakzemin.com/11-subat-1989-ankarada-feminist-hafta-sonu-toplantisi-basladi/>, Erişim Tarihi: 01.09.2024)

¹⁸⁵ Banu **PAKER**, “Cinsel Taciz: Bize Rağmen”, Sosyalist Feminist Kaktüs, S. 9, Aralık 1986, s. 16-18.

¹⁸⁶ “Mor İğne” satış metni: “Artık vapurdan inerken ya da binerken itilip kakılmaya dur demek istiyor musunuz? İşte sarkıntılığa karşı süper bir koruyucu; karşınızda göz süzen, peşinizden gelen, bizi aşağılayan laflar geveleyen, bıyık burarak yalanan, otobüsün her fren yapışında üzerinize abanma fırsatı bulan, oturduğu yerden bacaklarınızı süzen, elleyen, koklayan, bakan, saldıran tüm erkeklere karşı küçücük, taşınması kolay ama etkili bir silah. Şimdi size harika bir ürün tanıtmak istiyorum. Elimde gördüğünüz bu iğne paslanmaz çelikten olup, nikel-krom alaşımlı olup, 7 cm. uzunluğundadır. Üzerinde bulunan mor kurdele tüm giysilerinizle birlikte kullanabileceğiniz bir aksesuar görünümündedir. Bu şık aksesuarın aynı zamanda size sarkıntılık edenlere karşı savunmanızda bir araç olduğunu şimdi size göstereceğiz. Hareket şu... Hiç acımadan batırın, korkmanıza gerek yok, tetanos yapmaz”, (Sosyalist Feminist Kaktüs Dergisi, S. 9, Aralık 1989, s. 6-7).

¹⁸⁷ ÖZDEMİR, s. 313.

Anayasa Mahkemesi üyelerinin istifasını talep etmiştir.¹⁸⁸ Feminist hareketin mücadelesiyle TCK'nın 438. maddesinin 21 Kasım 1990'da yürürlükten kaldırılması feminist hareketin yasal kazanımlarından biridir.

Bu protesto, feminist teori ve metodoloji açısından önemlidir. Feministler, farklı konumlarda olan kadınların birbiriyle dayanışma içinde olabileceklerini göstermişlerdir. Ayrıca, seks işçilerine cinsel saldırı tehdidinin diğer kadınlara nasıl şantaj unsuru olarak kullanıldığını da analiz etmişlerdir.¹⁸⁹

2000'li yıllarda feminist hareket sadece sokaktaki mücadelesiyle sınırlı kalmamış, 765 sayılı TCK'nın değiştirilmesi için etkin bir kampanya yürütmüştür.¹⁹⁰ Feminist hukukçular, Ceza Kanunu'nun değişiklik tasarısı için talep oluşturmuşlar ve Kanun'da cinsiyetçi ifadelerle yer verilmemesi için rapor sunmuşlardır¹⁹¹. *TCK Kadın Çalışma Grubu*, Kanun'da kadınları ilgilendiren maddelere ilişkin bir taslak hazırlamıştır.¹⁹² Bu taslakta yer alan önerilerin çoğu 5237 sayılı TCK'da yer almıştır.

Feminist hareketin hem sokakta hem de teoride yürüttüğü mücadele sayesinde 5237 sayılı TCK'da, mülga TCK'da kadınlar aleyhine doğrudan ayrımcılık yapan hükümlere yer verilmemiştir;¹⁹³ ancak ataerkil sistemin esnekliği ve uyarlanabilirliği göz önüne alındığında, gerçekleştirilen bir hukukî değişikliğin uzun vadeli etkilerini öngörmek her zaman mümkün

¹⁸⁸ “Biz mesleği fahişelik olmayan kadınları sözde korumaktan, iffetli ilan etmekten vazgeçin, biz erkeklerin iffetli kadınları olmayı reddediyoruz, fahişeleri cezalandırarak korunmayı reddediyoruz. Bizler kadınlar arasında iffetli iffetsiz ayrımı yapmıyoruz, tam tersine, siz erkeklerin ve devletin bizi böyle bölmenize itiraz ediyor ve kim olursa olsun bütün kadınlara yönelik erkek saldırganlığının eşit cezalandırılmasını istiyoruz.” (Sosyalist Feminist Kaktüs Dergisi, S. 10, Şubat 1990, s. 6, 7).

¹⁸⁹ SAVRAN, s. 210; Yazar bu düzenlemeyle sözde iffetli kadınların eve hapsedildiğini, dışarı çıktıklarında iffetlerinin sorgulandığını ifade etmiştir.

¹⁹⁰ ÖZDEMİR, s. 317; Nacide **BERBER**, “Kadına Yönelik Şiddet”, Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları (Haz. Feryal SAYGILIĞİL) içinde, Dipnot Yayınları, Ankara 2016, s. 261.

¹⁹¹ ALTINAY - ARAT, s. 28-30; TBB Kadın Hukuku Komisyonu, TBB Kadın Hukuku Komisyonu Etkinlik Raporları, (Yay. Haz. Şenal SARIHAN -Munise DAYI – Tülay ÇELİKYÜREK), TBB Yay., Ankara 2001, s. 26, 27.

¹⁹² İlkay **YILMAZ**, 1990 Sonrası Türkiye’de Demokratikleşmeye Kadın Hareketinin Etkisi: TCK Kadın Platformu Örneği, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 134-148.

¹⁹³ Şenal **SARIHAN**, TCK Kadınlara Neler Getiriyor, Cumhuriyet Kadınları Derneği Yay., Ankara 2005, s. 15.

olamayabilir.¹⁹⁴ Nitekim Kanun'un yürürlüğe girdiği ilk zamanlarda, bu doğrudan ayrımcılık yapmayan hükümlere feminist hukukçular tarafından temkinli yaklaşılmıştır.¹⁹⁵ Avrupa Birliğine girme sürecinde "vitrin değişikliğiyle"¹⁹⁶, toplumsal cinsiyet bilincinden yoksun bir şekilde "şu kadınları bir susturalım" mantığıyla¹⁹⁷ bu değişikliklerin yapılmış olabileceği ifade edilmiştir.

5237 sayılı TCK'da kadının insan hakları lehine önemli değişiklikler yapılmış olsa da bu değişikliklerin nasıl uygulanacağı büyük önem taşımaktadır. Kanun değişikliklerinin temel amacı, kadının bir birey olarak korunması ve hukuki ve fiilî eşitliğin sağlanmasıdır; ancak, bu amacın pratikte tam anlamıyla gerçekleşmediği gözlemlenmektedir.¹⁹⁸

5237 sayılı TCK'da, cinsiyetten bağımsız bir düzenleme yapılarak fail ve mağdurun cinsiyeti yönünden bir ayrıma gidilmemiştir. Benzer şekilde doktrin ve uygulama da mağdur ve failin cinsiyetinin hukuk kurallarının uygulanma biçiminde etkisi yokmuş gibi değerlendirme yapmaktadır.

Ancak, hukukî aktörler tarafından temel ceza hukuku kavramlarının somut olaya uygulanmasında incelikli bir dolaylı ayrımcılık yapılmaktadır. Kadın failer genellikle akıl hastası ya da bir canı olarak kabul edilip tam ve yasal öznellikten dışlanmaktadır.¹⁹⁹

Buna karşılık, erkek failerin suç oluşturan davranışları rasyonel kabul edilerek meşru savunma ya da haksız tahrik indiriminden yararlanmaları sağlanmaktadır. Feminist hukukçulara göre, bu ikilik, ceza hukuku savunmalarının erkek bakış açısıyla oluşturulup yorumlanmasından

¹⁹⁴ WISHIK, s. 75.

¹⁹⁵ Yasemin **AKİS** – Ülkü **ÖZAKIN** – Serpil **SANCAR**, "Türkiye'de Feminizm ve Kadın Hareketi", Feminizm Cogito, S. 58, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2009, s. 254. Yazarlar, kadın örgütleri sıkıştırdıkça hükümetin birkaç şey kabul edip geri çekildiğini, değişikliklerin nasıl uygulanacağına hiç kafa yormadığını belirtmiştir. Yalçın **SANCAR**, "Şiddet Kültürü", s. 121.

¹⁹⁶ Ece **GÖZTEPE**, "Namus Cinayetlerinin' Hukuki Boyutu: Yeni Türk Ceza Kanunu'nun Bir Değerlendirmesi", TBB Dergisi, S. 59, Temmuz-Ağustos 2005, s. 46.

¹⁹⁷ Türkân **YALÇIN**: "Türk Ceza Hukukunda Kadın", Kadına Yönelik Erkek Şiddeti ile Mücadele içinde (Yay. Haz. Buket SOYGÜT – Aras TÜRAY), Beta Yay., İstanbul 2020, s. 11.

¹⁹⁸ Fatma **BENLİ**, "Kadın ve Hukuk: Kadın Haklarının Yargıtay Kararlarına Yansıması", Cinsiyet Halleri: Türkiye'de Toplumsal cinsiyetin Kesişim Sınırları içinde (Der. Nil MUTLUER), B. 3, Varlık Yay., İstanbul 2020, s. 122, 123.

¹⁹⁹ NICOLSAN, "Criminal Law and Feminism", s. 16.

kaynaklanmaktadır.²⁰⁰ Kadınların deneyimleri göz ardı edildiği sürece, meşru savunma, haksız tahrik gibi failin lehine olan düzenlemelerden yararlanmaları pratikte mümkün olamamaktadır.

Geleneksel ceza hukuku doktriniyse, feminist hukukçuların kadın deneyimlerinin dikkate alınması talebini reddetmektedir. Bir görüşe göre, kadın deneyimlerini dikkate almak, hukukun bazı temel ilkelerinin yapısal sınırlarını zorlamak ve genel ilkelere istisnalar getirmeye çalışmak anlamına gelmektedir.²⁰¹

Özkazanç, feminist hukukçuların kadın deneyimlerinin dikkate alınması talebini, tikel bir ögenin, dışlanmış olduğu evrensel içine girerek onu zorlaması hâli olarak ifade etmektedir.²⁰² Evrensel olan hukuk, soyut ve tarafsız olduğunu iddia eder.²⁰³ Oysa feminist hukukçuların ortak görüşü, hukukun eril yapıda olduğudur. Eril hukukta, toplumsal cinsiyet hukukun yapılması, uygulanması ve yorumlanmasında etkilidir. Feminist hukukçular, toplumsal cinsiyet kavramının hukuka yansımaları ortaya koyarak, hukukun tarafsızlık ve evrensellik iddiasının kadınlar aleyhine olduğunu göstermişlerdir.

Günümüzde iktidarlar, cinsiyetler arası eşitsizliği ve ayrımcılığı yasalar aracılığıyla güvence altına almamaktadırlar.²⁰⁴ Aksine, hukuk kurallarının herkese eşit uygulandığı vurgulanmaktadır; ancak ataerkil bir toplumda, bu soyut eşitlik ideali dayanan nesnel tavır, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini maskeleyebilir. Hukuk, temelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği olan sorunlara tarafsız bir şekilde yaklaşırsa, aslında bu eşitsizliğin devamını sağlamış olur. Oysa iktidarların yapması gereken, kadınların güçlendirilerek sorunların çözümüne katkı sağlamaktır. Kanun koyucuysa kadınları biyolojik

²⁰⁰ UYGUR, “Hukuk”, s. 168.

²⁰¹ Donald **NICOLSON**, “What The Law Giveth, It Also Taketh Away: Female – Specific Defences to Criminal Liability”, *Feminist Perspectives on Criminal Law* içinde (Ed. Donald NICOLSON - Lois BIBBINHGS), Cavendish Publishing, London 2000, s. 167-177.

²⁰² Alev **ÖZKAZANÇ**, “Feminizm ve Hukuk Üzerine Eleştirel Düşünceler”, Ankara Barosu Dergisi, S. 4, Ankara 2005, s. 207.

²⁰³ Ece **GÖZTEPE**, “Justitia’nın Gözbağının Arasından Görülenler: Anayasal Eşitlik İlkesinin Devletin Aktif Yasama. Faaliyetiyle Hayata Geçirilmesinin Anlamı”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk-Hayat, Adalet ve Kadın-Kadın ve Hukuk içinde, C. 3, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 534.

²⁰⁴ Catherine **MACKINNON**, “İnsan Hakları ve Kadın”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk-Hayat, Adalet ve Kadın-Kadın ve Hukuk içinde, C. 3, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 8.

cinsiyetleri nedeniyle güçsüz görerek onları koruma altına almaya çalışmaktadır

İstatistiklere göre, daha çok kadınların mağdur oldukları cinsel suçlarda bile toplumsal cinsiyet varsayımları nedeniyle kadınlar aleyhine ayrımcılık yapılmaktadır. Neyin cinsel saldırı sayıldığı, kimin mağdur ya da fail olabileceği, kadın deneyimi göz ardı edilerek erkek bakış açısıyla belirlenmektedir.²⁰⁵

Feminist hareketin TCK'da ve uygulamada toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması gerektiğini vurgulamasına rağmen, kanun koyucu biçimsel eşitliğe önem vermektedir. Bu nedenle kadınlara yönelik ayrımcılık temelli şiddet, radikal bir değişim gerektiren yapısal bir sorun olarak değil, kişilere karşı işlenen münferit olaylar olarak görülmüştür. Bunun bir sonucu olarak ataerkil iktidarın değişim önerileri, sorunun yalnızca belirli bir görünümüne odaklanmaktadır.

B. FEMİNİST AVUKATLIK

1960'larda kadınlar eşitlik kavramından dışlanmaya meydan okumuşlardır. Kadınlar, özellikle erkeklerle benzer oldukları durumlarda hukukî başarılar sağlamışlardır. Ancak, farklılıkların öne çıktığı durumlarda biçimsel eşitlikle kadınlar lehine başarılar elde edilemediği gözlemlenmiştir. Çünkü cinsiyeti hesaba katmadan oluşturulan eşitlik, adaleti sağlayamamıştır.

Liberalizm, nesnellik iddiasıyla soyut ve evrensel bir çekiciliğe sahip olsa da, kadınların bu yaklaşım içerisinde gerçek anlamda hak sahibi olamadıkları görülmüştür. Bu durum, feminist avukatlık anlayışının doğuşuna zemin hazırlamıştır. Feminist hukuk teorisi başlığında da açıklandığı gibi, feminist avukatlık, hukukun ve yargılamanın feminist bir perspektifle ele alınması ve yorumlanması anlayışına dayanmaktadır.²⁰⁶

Feminist avukatlar, feminist yöntemlerle iktidar yapılarını analiz ederek, bu yapıların güçlü olanı norm haline getirdiğini ortaya koymuşlardır. Hukukta erkek deneyimi yüceltilmiş, nesnelleştirilmiş ve "gerçeklik" olarak kabul edilmiştir.

²⁰⁵ Diana **SCULLY**, Cinsel Şiddeti Anlamak: Tutuklu Tecavüzcü Erkeklerle Bir İnceleme (Çev. Şirin TEKELİ-Laleper AYTEK), B. 3, Metis Yay., İstanbul 2019, s. 184.

²⁰⁶ Bkz., s. 41-43; CANAY - ÜNVER, s. 101.

Feminist avukatların ataerkil bir düzende bu kabul edilmiş gerçekliğe karşı koymaları, sıradan bir mücadele değildir. Feminist avukat, bazı davalarda radikal olarak değerlendirilebilecek bir yaklaşımla farklı düşünmekte ve hareket etmektedir; çünkü avukatlar, yalnızca mevcut sisteme uyum sağlayan bir savunma yapmamakta, aynı zamanda sistemin köklü bir dönüşümünü talep eden bir savunma anlayışını benimsemektedirler. Bu, hukukun mevcut yapısına karşı doğrudan bir meydan okuma niteliği taşımaktadır.²⁰⁷

Bir görüşe göre, farklı düşünmek meslekî açıdan intihar anlamına gelirken, feminist avukatlık söz konusu olduğunda bu durum adeta çifte intihar anlamına gelmektedir.²⁰⁸ Feminist avukat, yalnızca meslekî normlara değil, aynı zamanda kanun koyucunun, doktrinin, savcının, hâkimin ve hatta tarafların yerleşik anlayışlarına ve beklentilerine de meydan okumaktadır. Bu durum, feminist avukatın, hukuk sisteminin bütününe karşı eleştirel ve dönüştürücü bir duruş sergilemesini gerektirmektedir.

Feminist hukuk teorisi ve pratiği, sürekli bir etkileşim içerisinde. Feminist pratik, teoriyi oluştururken, teori de pratiği şekillendirir. Daha sonra, pratik tekrar teoriyi dönüştürerek bu etkileşimsel döngüyü sürdürür.²⁰⁹ Bu süreçte feminist avukatlar, teoriyle pratik arasında bir köprü işlevi görmektedirler. Feminist avukatların hukuki uygulamalara dayalı gözlemleri ve müdahaleleri, teorik çerçevenin gelişimine katkı sağlarken, teori de feminist avukatların uygulamalarını yönlendirmektedir. Böylece feminist hukuk teorisi hukukta görünür kılınmaktadır.

Feminist avukatlar, mahkeme salonunda feminist teoriyi yalnızca bir hukuki savunma aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğini görünür kılmak ve adaletin bu perspektiften sağlanmasını talep etmek için kullanırlar. Hâkimlere feminist teoriyi aktararak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ne olduğunu açıklar ve bu çerçevede somut olayın değerlendirilmesini talep ederler. Bu süreçte, feminist avukatlar hem müvekkillerini korur hem de feminist bir perspektifle politik talepleri mahkeme salonuna taşıyarak hukukun ataerkil yapısını sorgularlar. Bu

²⁰⁷ Hayriye **ERTEKİN**, “*Hukukçu Kadın Olmak*”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk-Hayat, Adalet ve Kadın-Kadın ve Hukuk içinde, C. 3, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 598.

²⁰⁸ Carol **SMART**, *Feminism and the Power of Law* (Ed. Maureen CAIN – Carol SMART), Roudledge, 1989, s. 21.

²⁰⁹ Cynthia Grant **BOWMAN**-Elizabeth M. **SCHNEIDER**, “*Feminist Legal Theory, Feminist Lawmaking, and the Legal Profession*”, Fordham Law Review, Vol. 67., No. 2, 1998, s. 249.

yaklaşım, yalnızca davaya özgü sonuçlar yaratmakla kalmayıp, feminist teorisinin gelişimine ve pratikle ilişkisinin güçlenmesine de katkı sağlar.²¹⁰

Geleneksel doktrin, kanun koyucu ve uygulayıcı feminist avukatların yargılamada feminizmi görünür kılma mücadelesini tuhaf, gereksiz ve boşa çaba olarak değerlendirebilir. Feminist hukuk teorisinin kurucularından biri olan *Scales*, hâkimlerin feminist hukukçuları, yalnızca belirli çıkar gruplarını temsil eden ve öznel tercihlerinin hukuk tarafından kutsanmasını talep eden kişiler olarak gördüklerini belirtmiştir.²¹¹ “*F ile başlayan sözcüğü*” kullanmaktan dahi kaçınanların bu bakış açısı karşısında, feminist avukatlar geçici olarak kendi meşruiyetlerini yitirme riskiyle karşı karşıya kalabilirler; ancak, zamanla bu mücadeleler, hukuki ve toplumsal düzeyde yeni teamüllerin oluşmasına katkı sağlayacak bir dönüşüm yaratabilir.²¹²

Feminist söylemlerin daha sağlam kök salması için feminist avukatın geleneksel hukuk doktrinine de hâkim olması gerekir, çünkü feminist avukat teorik eleştirileri yargılamaya dahil etmeye çalışır. Bununla birlikte günümüzde, avukatların büyük bir kısmı hukuk fakültelerinde öğretilen teorisinin avukatlık pratiğiyle uyumsuz olduğu görüşündedir.²¹³ Oysa teori, işin ehli olmak isteyen biri için konunun temeline inmektir.²¹⁴ Feminist bir avukat da teorisinin temeline inerek eleştirmeli ve aynı zamanda hukuk yaratma sürecinin bir parçası olmalıdır.

Kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle fail ya da mağdur olduğu bir dava diğer davalardan farklı olduğu için bu davalarda yapılan avukatlık da pek çok yönden farklıdır. Feminist avukatlar tarafından bu davalar adli bir vaka ya da münferit olaylar olarak düşünülmeyip, toplumsal bir mesele olarak görülmektedir.²¹⁵

²¹⁰ Gülsüm Önal **KAV**, “*Kadın Cinayetleri, Feminist Mücadele ve Dava Takipleri*”, Kadına Yönelik Erk’ek Şiddeti ile Mücadele içinde (Ed. M. Buket SOYGÜT-Aras TÜRDAY), Beta Yay., İstanbul 2020 s. 101; İpek **BOZKURT**, Bir Feminist Aktivizm Yöntemi Olarak Dava Takibi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s. 7173.

²¹¹ SCALES, s. 25.

²¹² Kathryn **ABRAMS**, “*Feminist Lawyering and Legal Method*”, Law & Social Inquiry, Vol. 16, No. 2, 1991, s. 374.

²¹³ SMART, s. 31.

²¹⁴ Oliver Wendell **HOLMES**, “*Hukukun İstikameti*” (Çev. Berk ÖZÇELİK), DEHFD, C. 24, S. 1, 2022, s. 579.

²¹⁵ BOZKURT, s. 77.

Feminist avukatlık, hâkimlerin ataerkil iktidar tarafından oluşturulan hukuku nasıl uyguladıkları ve nasıl hüküm verdikleriyle yakından ilgilidir.²¹⁶ Tarafsızlık iddiasını taşıyan hukuk düzeni, hâkimin kararını hukukun otomatik bir şekilde uygulanması olarak değerlendirerek, hâkimin somut olaya tamamen tarafsız ve objektif bir yaklaşımla yaklaşabileceği varsayımını temel almıştır; ancak, hâkimin somut olay ve uygulanacak hukuk kurallarına dair belirli bir ön anlayışa sahip olduğu göz ardı edilmemelidir.²¹⁷ Feminist avukatlar, bu ön anlayışları açığa çıkarmayı ve bunların yargı kararlarına olan etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadırlar. Bu süreç, hukuk kültüründe toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bir bilinç ve farkındalık oluşmasına katkı sağlayabilir.

Kadının fail ya da mağdur olduğu bir olayda, hâkim, çoğu zaman kendisinin hiçbir zaman deneyimlemediği ve deneyimlemeyeceği bir durumla karşı karşıya olabilir. Bu noktada feminist avukatın yargılama sürecinde kadın deneyimini öne çıkartması, bağlamı genişletmesi, erkek deneyiminin nesnelliğine karşı durarak kadını nesneleştirmesine itiraz etmesi büyük önem taşır.

Aksi hâlde, fail kadın olduğunda, savunma araçlarından yoksun bırakılma riskiyle karşı karşıya kalabilir. Mağdur kadın olduğundaysa erkek bakış açısıyla ikincil mağduriyet yaşaması olasıdır.²¹⁸ Bu nedenle feminist avukatlık, hukukun ataerkil temellerine eleştirel yaklaşarak adil bir yargılama sürecinin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Feminist avukatlar cinsel saldırı davalarında somut olayın erkek egemen bir bakış açısıyla değil, kadının yaşadığı deneyimin merkeze alındığı bir perspektifle değerlendirilmesini sağlamayı hedeflerler. Bu bağlamda, feminist avukatlar, yargılama sürecinde; hâkimlerin mağdurun cinsel geçmişinin, sanıkla birlikte alkol almasının veya giydiği kıyafetin cinsel eyleme rıza anlamına gelmediğini kabul etmelerini sağlamak için çaba gösterirler. Bu yaklaşım kadının deneyimini yargılama sürecine taşıyarak, mağduru suçlayıcı ön yargılara ve ataerkil yargılama pratiklerine karşı bir direnç oluşturmayı amaçlamaktadır.

Hukuk kültürü, içselleştirdiği erkek bakış açısını duruşma sırasında mağdura yönelttiği ifadelerle açıkça sergilemekten çekinmemektedir. “Sen

²¹⁶ CANAY - ÜNVER, s. 107.

²¹⁷ Fatma İrem Çağlar **GÜRGEY**, “Ev-İçi Şiddet Davalarında Yargıcın Tarafsızlığı”. Ankara Barosu Dergisi, S. 4, Ankara 2015, s. 71,72.

²¹⁸ KILAVUZ, s. 48, 49.

fahişeye benziyorsun, bunun için mi sana tecavüz edildi?”,²¹⁹ “Şillik, sen ne yaptın da bu adamı böyle harekete geçirdin?”²²⁰ gibi ifadeler, mağduru suçlayarak erkek egemen anlayışı pekiştiren bir tutumun göstergesidir. Mevcut hukukun, erkekliği korumak ve kadını dışarda bırakmak için ördüğü bu duvarları ancak feminist avukatlar yıkabileceklerdir.

Feminist hareketin cezasızlık kültürünün ortadan kaldırılmasına yönelik talepleri, feminist avukatlar aracılığıyla mahkeme salonlarında somut bir şekilde hayata geçirilir. Feminist avukatların yer aldığı davalarda, sanığın haksız tahrik savunması mahkeme heyeti tarafından daha titiz bir şekilde ele alınmaktadır. Bu davalarda, haksız tahrik indiriminin otomatik bir indirim gerekçesi olarak kabul edilmesi yerine, somut olay daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmektedir.²²¹

Feminist avukatlar, şüpheli ölüm vakalarında maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasında önemli aktörlerdir. Avukatlar, dosyadaki beyanları, itirazları ve ortaya koydukları hukuki sorunlar aracılığıyla davaya ilişkin tüm şüphelerin giderilmesini hedeflemektedirler. Zira yargılama süreçlerinde mahkemeler, zaman zaman kolay bir çözüm yoluna başvurarak erkek sanıkların “şüpheden sanık yararlanır” ilkesinden faydalanmalarını sağlamak için somut olayı eksik ve şüpheyle dolu bırakabilmektedir. Feminist avukatlar ise mahkemeler üzerindeki eleştirel baskıları ve titiz yaklaşımlarıyla bu eğilime karşı durmakta, olayların aydınlatılmasını ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını sağlarlar.²²²

Feminist avukatlar, yalnızca kadınların mağdur oldukları davaları değil, kadınların erkekleri öldürdükleri davaları da takip ederek “terazisi şaşmış yargıya” müdahale etmektedirler. Bu davalarda, kadınların erkekler tarafından sistematik ve sürekli olarak maruz bırakıldıkları şiddet vurgulanır.²²³ Feminist avukatlar, kadınların hayatta kalmak ve daha fazla

²¹⁹ Yalçın SANCAR, “*Dilin Kadına Yönelik Şiddet Üzerindeki Rolü*”, s. 181.

²²⁰ ERTEKİN, s. 597.

²²¹ BOZKURT, s. 71; <https://sosyalistfeministkolektif.org/kampanyalar/istanbul-feminist-kolektif/kadn-cinayetlerine-isyandayz/takip-ettimiz-davalarda-haksz-tahrik-indirimi-yok/> (Erişim Tarihi: 18.09.2024); Eylem Ümit **ATILGAN**, Haksız Tahrik: Bir Erkeklik Hakkı, İletişim Yay., İstanbul 2024, s. 316.

²²² KAV, s. 100; <https://jinnews.net/TUM-HABERLER/content/view/185432?page=601> (Erişim Tarihi: 17.09.2024).

²²³ İstanbul Feminist Kolektif, Kirpiğiniz Yere Düşmesin – Kadınlar Hayatlarına Sahip Çıkıyor, B. 3, Güldünya Yay., İstanbul 2018, s. 85.

şiddet görmemek için erkekleri öldürdüklerine dikkat çekerler. Bu bağlamda savunmalarını genellikle meşru savunma kapsamında inşa ederler. Böylece, hukukun geleneksel yorumlanmasına meydan okuyarak, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında adil bir yargılama talep edilmektedir.

Feminist avukatlar, müvekkillerinin mahkeme nezdindeki itibarının doğrudan kendilerine de yansıdığını ifade etmişlerdir. Feminist avukatların yer aldığı yargılamalarda dile getirilen “*Kadın programına çevirdiniz burayı*”, “*Bu kadınlar da çok konuşuyor*” gibi ifadeler hem müvekkillerin hem de avukatların itibarsızlaştırılmaya çalışıldığını açıkça göstermektedir.²²⁴ Bu tür söylemler, kadınların ve feminist avukatların adalet arayışını küçümsemeye yönelik bir çabanın göstergesidir ve ataerkil sistemin yargılama süreçlerindeki etkisini gözler önüne sermektedir.

Yargılamada feminist avukatlar yer aldığına hakimlerin daha titiz davrandığı gözlemlenmiştir. Yapılan bir çalışmada feminist avukatlar bu durumu “*hakimlerin feminist avukat anksiyetesi*” olarak ifade etmiştir.²²⁵ Bu ifade, hâkimlerin feminist avukatların eleştirel yaklaşımlarından ve yargılama sürecinde toplumsal cinsiyet perspektifini güçlü bir şekilde vurgulamalarından kaynaklanan bir tür baskı hissettiklerini göstermektedir.

Duruşmalarda feminist avukatların bulunması, hâkimlerin cinsiyetçi ifadelerden kaçınmalarına ve farklı cinsel kimlikleri tanımaya daha açık bir tutum sergilemelerine neden olmaktadır.²²⁶ Ataerkil bir toplumda, dilin kadını dışlayan ve ikincilleştiren yapısı göz önüne alındığında, hukukun bu dili meşrulaştırmaması ve yeniden üretmemesi büyük önem taşır.²²⁷

Hâkim vicdani kanaatine göre karar verirken, sanık müdafii ya da mağdur vekili olan feminist avukatın, davayı takip eden feminist aktivistlerin ve kamuoyunun sesine de kulak vermek zorunda kalır.

Feminist avukatın amacı erkek egemenliği yerine kadın egemenliğinin tercih edilmesi ya da kadın deneyiminin nesnelleştirilmesi değildir. Amaç *sözde* tarafsız bir formül kullanılmadan, meselenin özünü toplumsal bağlam

²²⁴ Eylem Ümit **ATILGAN**, “*Eril Şiddet Davalarında Feminist Avukatlık: Eril Hukuk Kültürünü Dönüştürücü Bir İmkân*”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı içinde, C. 2, Ocak 2020, s. 24; BOZKURT, s. 82.

²²⁵ ATILGAN, “*Eril Şiddet Davaları*”, s. 25.

²²⁶ ATILGAN, “*Eril Şiddet Davaları*”, s. 25.

²²⁷ Yalçın SANCAR, “*Dilin Kadına Yönelik Şiddet Üzerindeki Rolü*” s. 179.

içerisinde ele alarak, kadınların yaşadığı deneyimlerle tamamen örtüşen adil bir çözüm geliştirmektedir.

C. FEMİNİST AVUKATLARIN BAKIŞ AÇISIYLA TÜRK CEZA HUKUKUNA YÖNELİK ELEŞTİRİ VE ÖNERİLER

1. Erkek Şiddeti²²⁸

a. Genel Olarak

Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü tarafından (WHO); *“fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik biçiminde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması”* şeklinde tanımlanmıştır.²²⁹

Mevzuatta ve bazı uluslararası metinlerde erkek şiddeti farklı başlıklarda düzenlenmiştir.²³⁰ Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin

²²⁸ Erkeklerin cinsiyetleri nedeniyle mağdurlara uyguladıkları şiddet feminist literatürde, kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, eril şiddet, patriarkal şiddet, erkek şiddeti gibi farklı şekillerde adlandırılmaktadır. Kapsayıcılığı ve ataerkillik vurgusu açısından çalışmada erkek şiddeti kavramı tercih edilmiştir.

²²⁹ World Report on Violence and Health, 2002, Geneva, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1, Erişim Tarihi:23.06.2024.

²³⁰ CEDAW 19 No’lu tavsiye kararı: “Cinsiyete dayalı şiddet, kadınların erkeklerle eşit temelde hak ve özgürlüklerden yararlanma becerisini ciddi şekilde kısıtlayan bir ayrımcılık şeklidir”.

CEDAW 35 No’lu tavsiye kararı: “19 sayılı Genel Tavsiyede ve diğer uluslararası belgelerde geçen “kadınlara yönelik şiddet” kavramı, bu şiddetin toplumsal cinsiyet kaynaklı olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre, bu belge, “kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet” ifadesini, bu tür şiddetin toplumsal cinsiyet temelli neden ve etkilerini açık bir biçimde ortaya koyan daha kesin bir terim olarak kullanmaktadır. Söz konusu ifade, bu şiddet türünün bireysel bir sorun olmaktan ziyade bilimsel olayların ötesinde kapsamlı tepkiler gerektiren, bireysel uygulayıcıları ve mağdurları olan sosyal bir sorun olduğu anlayışını daha da güçlendirmektedir.”

Kadına Karşı Şiddetin Ortadan Kaldırılması Bildirisi’nin 1. maddesi: “Kadına karşı şiddet ister kamusal isterse özel yaşamda vuku bulsun, bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama ya da özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dahil olmak üzere, kadınların bedensel, cinsel ya da psikolojik zarar görmelerine yahut ıstırap duymalarına yol açan yahut böyle bir sonucu doğurması olası bulunan, toplumsal cinsiyete dayalı herhangi bir şiddet anlamına gelir.”

Önlenmesine dair 6284 sayılı Kanun'un 2. maddesine göre kadına yönelik şiddet, kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu Kanun'da şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranışı ifade eder. Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin (İstanbul Sözleşmesi) 3. Maddesinin (a) bendi:

“Kadına karşı şiddetten, kadınlara karşı bir insan hakları ihlali ve ayrımcılık anlaşılacak ve bu terim ister kamu ister özel yaşamda meydana gelsinler, söz konusu eylemlerde bulunma tehdidi, zorlama veya özgürlüğün rastgele bir biçimde kısıtlanması da dahil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar ve acı verilmesi sonucunu doğuracak toplumsal cinsiyete dayalı tüm şiddet eylemleri olarak anlaşılacaktır.”

Sözleşme'nin aynı maddesinin (d) bendi: *“Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet kadına kadın olmasından dolayı uygulanan ve kadınları orantısız biçimde etkileyen şiddet anlamına gelir.”* şeklindedir.

Bu düzenlemelerde ortak unsurlar şiddetin cinsiyete dayalı olması, geniş kapsamlı ele alınması, özel alanın dâhil edilmesi ve devlete pozitif yükümlülükler yüklenmesidir.²³¹

Feminist hukuk teorisinde şiddet, mağdurun cinsel yönelimi ve kimliğiyle şiddet arasında bağ kurularak adlandırılmıştır. Bir toplumda erkek, çocuk, yaşlı fark etmeksizin herkes şiddet eyleminin mağduru olabilir. Ancak kadınların erkekler tarafından maruz bırakıldıkları şiddet, sistematik bir denetim aracı olmasıyla diğer mağdurlara yönelen şiddetten farklıdır.²³²

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen 30 Nisan 2002 tarihli Tavsiye Kararında kadına karşı şiddet; *“kadına fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar ya da ıstırap veren ya da verebilecek olan cinsiyete dayalı herhangi bir eylem ve bu eylemlerde bulunma tehdidi, zorlama ya da özgürlükten yoksun bırakma”* olarak tanımlanmıştır.

²³¹ Gülay Arslan **ÖNCÜ**, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde Kadına Karşı Aile İçi Şiddet Olgusu ve Bununla Mücadele Araçları”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, S. 32, C. 2, 2013, s. 9.

²³² Yakın **ERTÜRK**, “Kadına Yönelik Şiddeti Kavramsallaştırmak”, Kadına Yönelik Erkek Şiddeti ile Mücadele içinde (Yay. Haz. M. Buket SOYGÜT – Aras TÜRAY), Beta Yay., İstanbul 2020, s. 23.

Erkeklerin uyguladığı şiddetin “erkek şiddeti” olarak adlandırılmasının nedeni erkek faillerin mağdurun cinsiyeti nedeniyle şiddet eylemlerini gerçekleştirmeleridir.²³³ Erkek şiddetinin amacı, erkek egemen toplumsal düzenin sürdürülebilirliğini sağlamaktır.²³⁴

Erkek şiddetinin başlıca nedeni ataerkil toplum düzeni ve bu toplum düzeninde erkeklerin kadınlar üzerinde şiddet yoluyla denetim kurmasıdır.²³⁵ Ataerkil toplumun ürettiği ve kabul ettiği toplumsal cinsiyet rollerinde erkekler güçlü, çalışan, ekmeğini kazanan kişiyken; kadın pasif, anaç kişidir. Her bakımdan daha güçlü olan erkek, kadını ataerkil toplumun kabul ettiği kurallara göre denetleyecektir. Bu denetim ve baskının en etkili aracı şiddettir.²³⁶ Kadın hareketi, ekonomik faktörler gibi nedenlerle ataerkil yapıda derin kırılmalar meydana geldiğinde, şiddetin dozu ve boyutu artmıştır.²³⁷

Ataerkil toplumda erkekler için şiddetin bahaneleri çok çeşitlidir. Acıkmak, yemeği beğenmemek, ütülü gömlek istemek, sevmek, tatmin olamamak, namusunu temizlemek bir erkeğe göre kadına şiddet uygulamasını gerektiren bir neden olabilir.²³⁸

Türkiye’de uzun yıllar kadınlara yönelik şiddet kanıksanmış ve özel alanda üzeri örtülmüştür; ancak 1980’lerde kadın hareketi erkek şiddetine karşı koymayı bir öncelik olarak belirlemiştir. 1990’larda toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele yaygınlaşmış ve kurumsallaşmıştır.²³⁹ 2000’li

²³³ ATILGAN, “*Eril Şiddet Davaları*”, s. 21.

²³⁴ ARIN, “*Kadına Yönelik Şiddet*”, s. 306.

²³⁵ Irmak **KORUCULU**, “*Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet*”, Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 1, Sakarya 2016, s. 19; ÖNCÜ, s. 2.

²³⁶ Zeynep Özlem Üskül **ENGİN**, “*Toplumsal Cinsiyet ve Kadına Yönelen Şiddet*” Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk içinde (Ed. Zeynep Özlem Üskül ENGİN), C. 1, On İki Levha Yay., Haziran 2022, s. 339; Özgür **KÜÇÜKTAŞDEMİR**, “*Kadın Cinayetlerini (Femicide) Önlemede Zorlayıcı Tahakküm (Coercive Control) Kavramının Önemi ve Alınabilecek Hukuksal Tedbirler*” II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu kitabı içinde, C. I, Türkiye Barolar Birliği Yay., Ankara 2019, s. 236. Yazar, erkek şiddetinin sistematikliğine dikkat çekerek şiddetin dozu artmadan müdahalede bulunulabilmesi için “zorlayıcı tahakküm” suçunun TCK’da düzenlenmesi önerisinde bulunmuştur.

²³⁷ ERTÜRK, s. 19.

²³⁸ Ülfet **TAYLI** - Zela **YALÇIN**, “*Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddete Karşı*”, Amargi Dergisi, S. 6, Güz 2007, s. 50.

²³⁹ **Nüfus Etütleri Enstitüsü**, Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara 2014, s. 34-38.

yıllarda kadın hareketinin 20 yıl süren çabasıyla TCK'nın kadına karşı ayrımcılık içeren düzenlemeleri ya kaldırılmış ya da değiştirilmiştir.

Uluslararası metinlerde, kadınların maruz kaldıkları erkek şiddeti geniş bağlamda ele alınarak *fiziksel* şiddet, *ekonomik* şiddet, *cinsel* şiddet, *psikolojik* şiddet olarak sınıflandırılmıştır. Çalışmamızda, bu sınıflandırma kapsamında şiddet biçimleri açıklanarak, uygulamada en çok işlenen suçlar incelenecektir.

b. Fiziksel Şiddet

Bedensel gücün bir kontrol, denetim, aşağılama, küçük düşürme ya da cezalandırma aracı olarak kullanılması, kadına yönelik fiziksel şiddeti tanımlamaktadır.²⁴⁰ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen araştırmaya göre, 2008 yılında Türkiye'deki kadınların %39'u fiziksel şiddete maruz kalmışken²⁴¹, bu oran 2014 yılında %36'dır.²⁴²

Kadınların maruz kaldıkları fiziksel şiddet; itip kakma, dövme, tartaklama, çeşitli nesnelerle bedene zarar verme, öldürme gibi biçimlerde ortaya çıkabilir.²⁴³ TCK'da fiziksel şiddetin görünümlerinden bazıları kasten öldürme (m. 81), kasten yaralama (m. 86), eziyet (m. 96), cebir (m. 108), kötü muamele (m. 256) suçları olarak sıralanabilir.

i. Kasten Yaralama

Kadınların maruz kaldıkları en yaygın şiddet türlerinden biri, TCK'nın 86. maddesinde düzenlenen kasten yaralama suçudur.²⁴⁴

TCK'nın 86. maddesinin 2. fıkrasında, "*basit tıbbi müdahaleyle giderilebilecek ölçüde hafif yaralama suçunun kadına karşı işlenmesi*" cezayı

²⁴⁰ <https://morcati.org.tr/siddet-bicimleri/>, Erişim Tarihi: 08.12.2024.

²⁴¹ Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014, s. 46.

²⁴² Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014, s. 83.

²⁴³ Emel BAYDUR - Burcu ERTEM, "*Kadına Yönelik Evlilik İçi Şiddetin Hukuki Boyutları: Ceza Kanunu, Medeni Kanun ve Ailenin Korunmasına Dair Kanun Kapsamında Bir İnceleme*", TBB Dergisi, S. 65, 2006 s. 90.

²⁴⁴ TCK m. 86 / 1: "*Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*"

artıran nitelikli hâl olarak düzenlenmiştir;²⁴⁵ ancak feminist avukatlar, Kanun'da kadına yönelik şiddetin bağımsız bir suç olarak tanımlanmasını ya da "*kadına karşı cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle*" işlenen suçların nitelikli hâl olarak düzenlenmesini talep etmektedirler.²⁴⁶

Bu düzenleme, yalnızca kasten yaralama suçunun basit hâlini kapsamaması ve cezanın alt sınırını 4 aydan 6 aya çıkarması nedeniyle eleştirilmiştir. Bu durum, kadına yönelik şiddetle mücadele ediliyor izlenimi yaratmak amacıyla yapılan yüzeysel bir değişiklik olarak değerlendirilmektedir.²⁴⁷

Feminist avukatların, TCK'da kadınlarla ilgili düzenlemelere yönelik değişiklik talepleri, kadınların toplumsal cinsiyetlerinden kaynaklanan ayrımcılık ve şiddete maruz kalmalarıyla doğrudan ilgilidir; ancak, kanun koyucu tarafından yapılan değişiklikler, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama amacından ziyade, kadınların biyolojik cinsiyetlerine ve "fıtratlarına" atfedilen özellikler doğrultusunda korunmaları gerektiği algısını güçlendirmektedir.²⁴⁸

Bir kadının kasten yaralama eylemine maruz kalması ile "toplumsal cinsiyeti nedeniyle kasten yaralama eylemine maruz kalması" birbirinden farklı durumlardır. Örneğin, bir kadın ya da erkek failin, otobüste başka bir kadını ona yer vermediği gerekçesiyle yaralama eylemi, nitelikli hâl olarak değerlendirilebilecek bir durum değildir. Ancak, otobüste bir erkeğin kadına "müstehcen" olduğu gerekçesiyle tekme atması, kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle yaralanmasına örnektir.²⁴⁹

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) 234. maddesinde kasten yaralamanın kadına karşı işlenmesi hâlinde mağdurun barodan avukat

²⁴⁵ Ayrıca Türk Ceza Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 7406 Sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerle kasten öldürme, tehdit, işkence, eziyet suçlarının "*kadına karşı*" işlenmesi nitelikli hal olarak düzenlenmiştir.

²⁴⁶ Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar Kapsamına İlişkin Mevzuatta Yasa Değişikliği Önerisi.

²⁴⁷ <https://esikplatform.net/kategori/ceza-yasasi-raporlar-arastirmalar/73813/yasalara-dokunma-uygula/>.

²⁴⁸ <https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2022/05/TURK-CEZA-KANUNU-ILE-CEZA-MUHAKEMELERI-KANUNUNDA-YAPILAN-DEGISIKLIKLERE-ILISKIN-DEGERLENDIRMELERIMIZI-ICEREN-BILGI-NOTU.pdf>

²⁴⁹ İpek **BOZKURT** - Güley **BOR**, "*Etiği Savunmak: Kadına Yönelik Şiddet Dosyalarında Sanık Müdafilerinin Savunma Pratiklerinin Feminist Eleştirisi*", Suç ve Ceza Dergisi, C. 13, S. 1, Mart 2020, s. 145.

görevlendirilmesini isteme hakkı olduğu düzenlenmiştir. Bu düzenleme feminist avukatlar tarafından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilirken, yaralama suçunun kadına karşı işlenmesinin uzlaşmaya tabi olması eleştirilmektedir.²⁵⁰

Kadının maruz kaldığı şiddet eyleminin hangi suç kapsamında değerlendirileceği, uygulanacak cezanın belirlenmesi açısından çok önemlidir. Özellikle şiddet eyleminin ölümle sonuçlanmadığı durumlarda, bu eylemin "öldürmeye teşebbüs" mü yoksa "kasten yaralama" mı olarak değerlendirileceği konusunda doğru bir hukuki değerlendirme yapılması gerekir.²⁵¹ Bu ayırım, ceza adaletinin sağlanması açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Örneğin, *Derya Elbasan*, evli olduğu erkek tarafından ateşli silahla öldürülmeye çalışılmış ancak silahın tutukluk yapması nedeniyle yaralanmıştır; ancak, bu olayda sanığa "öldürmeye teşebbüs" yerine "yaralama" suçundan yalnızca 2 yıl 5 ay hapis cezası verilmiştir.²⁵²

Bir diğer olayda, *Nurtaç Canan*, evli olduğu erkek tarafından silahla vurulmuş ve ölüme terk edilmiştir. Kadın, hayatta kalmayı başararak failin adını kendi kanıyla yazmıştır: " *Annem, babam hakkınızı helal edin. Üzülmeyin.*

²⁵⁰ <https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2022/05/TURK-CEZA-KANUNU-ILE-CEZA-MUHAKEMELERI-KANUNUNDA-YAPILAN-DEGISIKLIKLERE-ILISKIN-DEGERLENDIRMELERIMIZI-ICEREN-BILGI-NOTU.pdf>.

²⁵¹ "Kasten yaralama suçuyla, insan öldürmeye kalkışma suçu arasındaki temel farklılık suçun manevi unsurunun içeriğinden kaynaklanmaktadır. Etkili eylem suçunda daha hafif olan sonuç (yaralama) istenmiş, buna karşın daha ağır sonuç olan (ölüm) istenmemektedir. Fail daha ağır sonucun meydana gelmesini istemesi halinde, kastının insan öldürmeye yönelik olduğu, istikrarlı biçimde benimsenmiştir. Uygulama bu biçimde sürüp gelmektedir. Bu olgunun somut olaylara uyarlanması, algılamalarda farklılık doğmaktadır. Failde öldürme kastının varlığı için: a) Fail ile mağdur arasında olay öncesine dayalı, öldürmeyi gerektirir bir husumetin bulunup - bulunmadığının, b) Olayda kullanılan vasitanın öldürmeye elverişli olup-olmadığı, c) Mağdurdaki darbe sayısı ve şiddeti, d) Darbelerin vurulduğu bölgelerin hayati önem taşıyıp-taşımadığı, e) Failin fiiline kendiliğinden mi, yoksa engel bir nedenden dolayı mı son verdiği, f) Olay sonrası mağdura yönelik davranışları, başka bir anlatımla olayın kendine özgü tüm özellikleri dikkate alınarak belirlenmesi gerektiği öngörülmüştür. Öldürmeye teşebbüs suçunun somut olayda olup-olmadığının objektif biçimde tayin ve tespiti için öngörülen bu ilkeleri her olaya özgü biçimde uygulamak durumundayız." 1. CD., 2015/4554 E., 2015/5034 K., 19. 10. 2015, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/> Erişim Tarihi: 08.12.2024).

²⁵² <https://www.ntv.com.tr/turkiye/bosanma-asamasinda-oldugu-derya-elbasani-yaralayan-saniga-mahkemeden-iyi-hal-indirimi,JJdzdUeUxkCURXUymbSrUA>

Beni Ragıp vurdu. Kurtuldum." Ancak, sanığa "öldürmeye teşebbüs" yerine yalnızca "yaralama" suçundan 8 yıl 12 ay hapis cezası verilmiştir.²⁵³

Feminist avukatlar, bu tür davalarda uygulayıcının, sanığın eylemini daha düşük cezalar gerektiren suçlar kapsamında değerlendirme eğiliminde olduğunu vurgulamaktadırlar;²⁵⁴ ancak, feminist avukatlar yargı süreçlerindeki kararlı mücadeleleriyle, hâkimin suç vasfını iddianamedeki sevk maddesine uymayacak şekilde yeniden değerlendirerek "yaralama" yerine "öldürmeye teşebbüs" suçundan ceza verilmesine katkı sağlayabilmişlerdir.²⁵⁵ Bu davalarda avukatlar, kadının yaşadığı deneyimleri görünür kılarak, maruz kaldığı şiddetin ciddiyetine hâkimi ikna etmeyi başarmış ve böylece daha adil kararlar alınmasında etkili olmuşlardır.

Doktrindeki bir görüşe göre, suçun hukuki niteliğinin "kasten öldürmeye teşebbüs" veya "kasten yaralama" olarak belirlenmesi sonucunda karar verilen ceza miktarı somut olaya göre adaletsiz sonuçlar doğurabilir. Bu sorun, "kadın cinayetine yönelik yaralama" veya "kadının çok ağır/nitelikli yaralanması" gibi ayrı başlıklar altında düzenleme yapılarak çözülebilir.²⁵⁶

Bu düşünceye göre, öldürme veya yaralamaya yönelik davranış, kadının "kadın olması nedeniyle" vücut bütünlüğüne yönelmiştir. Kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle mağduru olduğu yaralama eylemlerinin haksızlık içeriğini, yürürlükteki Kanun'da düzenlenmiş olan nitelikli hâller karşılayamamaktadır. Örneğin, erkeğin kadın üzerinde egemenlik kurmak için gerçekleştirdiği yüze asit atma eylemi, adeta bir kimlik cinayetidir. Bu durumda, "netice sebebiyle ağırlaşmış yaralama" dışında başka bir adlandırmayla daha ağır cezalar verilebilir.²⁵⁷

Kadınlar, erkekler tarafından farklı gerekçelerle fiziksel şiddete maruz bırakılmaktadırlar. Türkiye'de erkeklerin fiziksel şiddet uygulama gerekçelerinden biri de "töre"dir. Kanun koyucu, töre ile fiziksel şiddet biçimlerinden biri olan öldürme eylemini ilişkilendirmiş ve TCK'nın 82. maddesinin (k) bendinde, "*töre saikiyle öldürme*" suçunu cezayı artıran

²⁵³<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kendi-kaniyla-ragip-beni-vurdu-yazan-nurtac-canan-av-olmak-istemiyorum-42482272>, Erişim Tarihi:08.12.2024

²⁵⁴ Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Davaları Yargıda Cinsiyetçilik Raporu, Erişim Tarihi: 10.12.2024.

²⁵⁵ BOZKURT, s. 85.

²⁵⁶ TAŞKIN, Kadın Cinayeti Suçu, s. 328-330.

²⁵⁷ TAŞKIN, Kadın Cinayeti Suçu, s. 330.

nitelikli bir hâl olarak düzenlemiştir; ancak, töre saiki yalnızca öldürme eylemiyle sınırlı kalmamakta; yaralama, eziyet, intihara yönlendirme, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma gibi suçlar da sıklıkla töre saikiyle gerçekleştirilmektedir. Örneğin, kadınların parmakları, burunları kesilmekte, üzerlerine kezzap dökülmekte cinsel organları dağlanmakta, aç susuz bırakılmaktadır.²⁵⁸

Bu nedenle feminist avukatlara göre, töre saikinin nitelikli hâl olarak düzenlenmesi yalnızca kasten öldürme suçuyla sınırlı kalmamalıdır. Kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle mağdur olduğu kasten yaralama, eziyet, intihara yönlendirme, çocuk düşürtme, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma gibi suçlarda da töre saiki nitelikli hâl olarak düzenlenmelidir.²⁵⁹

ii. Eziyet

Kadınlara yönelik fiziksel şiddet, yaygın olarak düşünüldüğü gibi yalnızca tokat atma, itme, el ya da kol bükme gibi hareketlerle sınırlı değildir. Erkekler, kadınlara yönelik olarak insan onuruyla bağdaşmayan, aşağılayıcı, fiziksel ve psikolojik acıya neden olan pek çok farklı yöntem uygulamaktadırlar.²⁶⁰

“Kocası, kıskançlığı bahane ederek Saniye’yi sürekli dövüyor ve eve kilitliyordu. Son zamanlarda zorbalığı sistemli işkenceye dönüştürmüştü. Kocasını bir hurdacıya gidip kendisine adının baş harfi bulunan demirden bir damga yaptırdı. Önce saniyeyi dövdü, sonra sobada kızdırdığı demirle kadının bedenini dağladı ve “artık üstünde benim adım yazılı, hiç kimsenin olamazsın.” dedi. Baygın haldeki Saniye’yi bir sandığa kilitledi ve günlerce aç ve susuz bıraktı. Komşusu tesadüfen bulduğunda Saniye ölmek üzereydi.”

²⁵⁸ **TBMM**, Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu, 10/285 E. No’lu Meclis Araştırma Önergesi, s. 9, (<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/38d756c1-7f14-4713-a213-faf3ed4b9449>, Erişim tarihi: 08.12.2024)

²⁵⁹Nesrin **YILDIZ**, Şanlıurfa Örneğinde Töre Saikiyle İnsan Öldürme Suçu, On İki Levha Yay., İstanbul 2021, s. 123; İlke **HAMARAT**, Töre ve Namus Saikleriyle Kadına Karşı İşlenen Kasten Öldürme Suçlarında Haksız Tahrik, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2024, s. 477. Benzer yönde görüş için bkz. Onur **ÖZCAN**, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Töre Saikiyle Kasten Öldürme Suçu”, Ceza Hukukunda Kadının Şiddete Karşı Korunması (Ed. Nur CENTEL) içinde, On İki Levha Yay., İstanbul 2013, s. 248.

²⁶⁰ Oğuz **POLAT**, Şiddet, B. 3, Seçkin Yay., Ankara 2021, s. 49.

“İstanbul’un uzak ilçelerinden birinde ıssız bir tarlanın ortasındaki gecekonduda oturan Şengül, çocuğuyla birlikte eşinden yıllarca işkence gördü. Kocas Şengül’ü yatağa bağlayıp dövüyor sonra tecavüz ediyordu.”²⁶¹

Kadınlara yönelik bu fiziksel şiddet eylemleri, TCK’nın 96. maddesinde düzenlenen "eziyet" suçu kapsamında değerlendirilebilir;²⁶² ancak, TCK’da eziyet veren davranışların somut olarak ne olduğu açıkça belirtilmemiştir. Bu durum, kanunilik ilkesine aykırılık teşkil etmekte ve eziyet suçunun kasten yaralama, kötü muamele gibi benzer suçlardan ayrılmasını güçleştirmektedir.²⁶³

Madde gerekçesine göre, eziyet, bir kişiye insan onuruyla bağdaşmayan, bedensel veya ruhsal açıdan acı çekmesine ya da aşağılanmasına yol açan davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, eziyet niteliği taşıyan davranışlar, bireyi küçük düşüren, onu bir araç veya nesne gibi kullanarak manevi bütünlüğünü ve saygınlığını zedeleyen tüm fiilleri kapsar.²⁶⁴

Somut olayda, eziyet ve yaralama suçlarının maddi unsurlarını ayırt etmek ve bu doğrultuda suçun vasfına karar vermek uygulamada genellikle güçlük yaratmaktadır. Doktrin ve Yargıtay içtihatlarına göre, eziyet suçunun oluşabilmesi için eylemlerin belirli bir sistematik içinde ve süreklilik arz edecek şekilde işlenmesi gereklidir.²⁶⁵ Bu bağlamda, genel olarak kabul gören görüş, eziyet suçunun kesintisiz bir suç olduğu yönündedir.²⁶⁶

²⁶¹ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, “Fiziksel Şiddet”, Evdeki Terör – Kadına Yönelik Şiddet içinde, Mor Çatı Yayınları, İstanbul 1996, s. 12, 24.

²⁶² Somut olaya göre faile eziyet ve ilgili diğer suçtan (nitelikli cinsel saldırı, hürriyetten yoksun bırakma gibi) ceza verilebilir. Bkz. 5. CD., 2008/10481 E., 2008/7877 K., 27.09.2008; 5. CD., 2010/6869 E., 2011/47 K., 17.01.2011, (<https://legalbank.net/>, Erişim Tarihi: 16.12.2024).

²⁶³ Handan Yokuş **SEVÜK**: “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Eziyet Suçu”, İÜHFD, C. 72, S. 1, 2013, s. 1276.

²⁶⁴ Murat **ÖNOK**, “5237 Sayılı Kanun’da Yaralama, Eziyet ve Kötü Muamele Suçu”, Ceza Hukukunda Kadının Şiddete Karşı Korunması (Edt. Nur CENTEL) içinde, On İki Levha Yay., İstanbul 2013, s. 97.

²⁶⁵ Veli Özer **ÖZBEK** – Koray **DOĞAN** – Pınar **BACAKSIZ**, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, B. 18, Seçkin Yayınevi, Ankara 2023, s. 299; Burcu **DÖNMEZ**: “Kadına Karşı İşlenen Eziyet Suçu”, İzmir Barosu Dergisi, Y. 80, S. 2, Mayıs 2015, s. 338; 8. CD., 2021/8812 E., 2024/504 K., 18.1.2024; 3. CD., 2015/10330 E., 2015/24781 K., 8.9.2015, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 04.05.2024).

²⁶⁶ Mustafa Ruhan **ERDEM** – Durmuş **TEZCAN** – Murat **ÖNOK**, Teorik ve Pratik Ceza Özel hukuku, B. 21, Seçkin Yay., Ankara 2023, s. 178; Doğan **SOYASLAN**, Ceza Hukuku Özel

Doktrinde, failin eyleminin eziyet suçu kapsamında değerlendirilmesi durumunda belirlenen cezanın, eylemin haksızlık içeriğini tam anlamıyla karşılamadığı yönünde eleştiriler bulunmaktadır.²⁶⁷ Bu durum, özellikle kadınların mağdur olduğu şiddet eylemlerinde önemlidir. Örneğin, failin bir kadını bir ay boyunca bir eve kapatarak dişini veya tırnağını çekmesi gibi olaylar eziyet suçu kapsamında değerlendirildiğinde, fail yalnızca tek bir eziyet suçundan sorumlu tutulacaktır. Buna karşılık, her bir tırnak çekme eyleminin ayrı bir kasten yaralama suçu olarak kabul edilmesi durumunda, TCK m. 43/3'e göre zincirleme suç hükümleri uygulanamayacağından, failin birden fazla kasten yaralama suçu ile kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçundan cezalandırılması mümkündür. Bu durumda, failin eylemleri için öngörülen ceza miktarı önemli ölçüde artar.

Kanaatimizce, feminist avukatlar bu bağlamda, somut olayın niteliğine göre failin eyleminin kasten yaralama mı yoksa eziyet mi sayılması durumunda failin daha ağır bir ceza ile karşılaşacağını dikkate alarak savunma stratejilerini oluşturabilirler. Ayrıca bu adaletsiz durumun giderilmesi için, *"netice sebebiyle ağırlaşmış işkence"* suçuna benzer şekilde, *"netice sebebiyle ağırlaşmış eziyet"* suçunun Kanun'da düzenlenmesi bir çözüm olabilir.²⁶⁸ Böyle bir düzenleme, eziyet suçu nedeniyle meydana gelen vahim sonuçların dikkate alınarak daha ağır cezalar öngörülmesini sağlar.

TCK m. 96'da eziyet suçunun kadına karşı işlenmesi hâlinde cezanın alt sınırının 2 yıl 6 aydan az olamayacağı düzenlenmiştir. Feminist hukukçuların, kasten yaralamanın kadına karşı gerçekleştirilmesine yönelik eleştirileri eziyet suçu için de geçerlidir. Ayrıca CMK m. 234'te eziyet suçunun kadına karşı işlenmesi halinde mağdur kadına avukat tayini olumlu bir gelişmedir.

Kadınların maruz kaldıkları eziyet suçunda, diğer bir önemli husus, uğradıkları insan onuruna aykırı davranışların yargılamaya taşınabilmesidir.

Hükümler, B. 14, Legem Yay., Ekim 2022, s. 159; Ali **PARLAR** - Muzaffer **HATİPOĞLU**, Türk Ceza Kanunu Yorumu, C. 2, Yayın Matbaa, Ankara 2007s. 805.

²⁶⁷ SEVÜK, *"Eziyet Suçu"* s. 1283; ÖZBEK – DOĞAN – BACAKSIZ, *Özel Hükümler*, s. 300; ERDEM – TEZCAN – ÖNOK, s. 292, 293.

²⁶⁸ *"Eziyet suçunda ise, işkence suçunda olduğu gibi neticesi sebebiyle ağırlaşmış eziyet suçunun kabul edilmemesi ve bu suçun yanında neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama hali oluştuğunda yaralama suçundan da ayrıca ceza tayini gerektiğine ilişkin bir hüküm bulunmaması ve cezanın arttırılacağı hallerin 5237 sayılı Kanun'un 96 ncı maddesinin ikinci fıkrası ile sınırlı olarak sayıldığı anlaşılmıştır."* 1. CD., 2023/8204 E., 2023/7932 K., 14.12.2023, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 09.12.2024); SEVÜK, *"Eziyet Suçu"*, s. 1285.

Zira bazı olaylarda kadınların yaşadıkları şiddet deneyimi o kadar aşağılayıcı olabilmektedir ki, kadınlar yaşadıklarını utandıkları için anlatamamaktadırlar.

Feminist avukatlar, müvekkilleriyle güven ilişkisi geliştirerek, onların yaşadıkları ağır şiddeti kendisiyle paylaşımlarını sağlamalıdır. Bu noktada avukatın müvekkilleriyle güçlü bir güven ilişkisi sağlaması önemlidir.

Yargılama sürecinde avukat, kadının maruz kaldığı şiddet eylemlerinin bir "kaza" ya da sıradan bir olay olmadığına, aksine insan onuruyla bağdaşmayan eylemlerin eziyet suçunu oluşturduğuna dikkat çekmelidir.

iii. Kötü Muamele Suçu

Kadının maruz kaldığı erkek şiddeti, çok farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Kimi zaman bu şiddet eylemleri, TCK'da açıkça düzenlenmiş olan yaralama, eziyet veya tehdit gibi suçların tanımlarına uymayabilir. Bu bağlamda kötü muamele suçu, hem uygulayıcının hem de feminist avukatların, kadının şiddete maruz kaldığı durumlarda değerlendirmesi gereken önemli suçlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

TCK'nın 232. maddesinde düzenlenen kötü muamele suçunda, "kötü muamele" kavramının kapsamı açık bir şekilde tanımlanmamıştır; ancak, madde gerekçesinde, kötü muamele kavramının her türlü kötü davranışı kapsamadığı ifade edilmiştir. Gerekçede, yarı aç veya susuz bırakma, uyumaya izin vermeme, zor koşullarda çalışmaya zorlama gibi davranışlar, kötü muamele kapsamında değerlendirilebilecek örnekler olarak sıralanmıştır.

Bir görüşe göre, sağduyuya aykırı, insaf ve merhamet ölçüleriyle bağdaşmayan ve toplumun vicdanında kabul görmeyen her türlü davranış kötü muamele kapsamındadır.²⁶⁹ Diğer bir görüşe göreyse, kötü muamele suçunun oluşması için eylemin merhamet, acıma ve şefkatle bağdaşmayan nitelikte olması zorunlu değildir.²⁷⁰

²⁶⁹ Metin **FEYZİOĞLU**, "Terbiye ve İnzibat Vasıtalarını Kötüye Kullanma ve Aile Bireylerine Karşı Fena Muamelede Bulunma Suçları", AÜHFD, C. 50, S.1, s. 51.

²⁷⁰ Ayşe **NUHOĞLU**, Aile Düzenine Karşı Suçlar, Beta Yay., İstanbul 2009, s. 110-111; YAŞAR-GÖKCAN - ARTUÇ, C. 5, s. 6920; Aksi yönde görüş için bkz. ÖNOK, s. 213; Hamide **ZAFER**, *Kötü Muamele Suçu (TCK m.232) (Aynı Konutta Birlikte Yaşayan Birine Kötü Muamele ve Terbiye Hakkından Doğan Disiplin Yetkisinin Kötüye Kullanılması)*, MÜHF Dergisi, C. 8, S. 1, Haziran 2009, s. 132. Yazar, kocanın bir kez eve sarhoş gelip rezalet çıkarması eyleminin

Uygulamada hangi davranışların kötü muamele suçu kapsamında olduğu değerlendirilirken genellikle örf ve âdet kuralları esas alınmaktadır.²⁷¹ Bu kıstasa göre değerlendirme yapıldığında, çoğu zaman toplumun kanıksadığı davranışlar kötü muamele suçu kapsamında değerlendirilemeyecektir. Oysa çağdaş standartlara saygı gösterilerek örf ve adeti değerlendirmek ve buna göre karar vermek mümkündür. Modern ceza hukuku sisteminde örf ve adetin insan onuruna aykırı muameleleri meşrulaştırması da beklenemez.²⁷² Bu kapsamda feminist avukat yargılamada kadının maruz kaldığı şiddet eyleminin örf adete göre değerlendirilmesine engel olmalıdır.

Doktrinde genel olarak, kötü muamele oluşturan eylemlerin belli bir süreklilik göstermesi gerektiği belirtilmiştir.²⁷³ Bu yaklaşıma göre, münferit eylemler diğer suçlar kapsamında değerlendirilmelidir. Yargıtay'ın kötü muamele suçunun oluşması için süreklilik unsuru aradığı kararlarının yanı sıra²⁷⁴ aksi yönde görüş belirttiği kararlar da vardır.²⁷⁵

TCK m. 232/1'de ve madde gerekçesinde, suçun oluşumu için süreklilik unsuruna yer verilmemiştir. Ayrıca eşe karşı gerçekleştirilen münferit bir eylemi süreklilik olmadığından kasten yaralama suçu kapsamında cezalandırıp, süreklilik unsuru taşıyan eylemleri daha az ceza öngören kötü muamele kapsamında değerlendirmek, suç ve ceza arasındaki orantılılık ilkesine uymamaktadır.

Bunun yanı sıra, kötü muamele suçunun aile düzenine karşı suçlar başlığı altında düzenlenmesi ve münferit olayların kötü muamele kapsamında değerlendirilmemesi, aile içinde meydana gelen kötü muamele eylemlerinin

acıma ve şefkatle bağdaşmayacak nitelikte olmadığı, bu nedenle kötü muamele suçunun oluşmayacağı görüşündedir.

²⁷¹18. CD., 2015/24487 E., 2016/9748 K., 05.05.2016 (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/> Erişim Tarihi: 04.06.2024).

²⁷² ZAFER, s. 132.

²⁷³ SOYASLAN, Özel Hükümler, s. 116; ÖZBEK – DOĞAN – BACAKSIZ, s. 820.

²⁷⁴ 4. CD., 2021/9134 E., 2023/16475 K., 27.3.2023 (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/> Erişim tarihi: 06.06.2024).

²⁷⁵ “Dolayısıyla bir eylemde kötü muamele kastının şüpheden uzak bir biçimde ortaya konulabildiği durumda süreklilik şart değildir. Somut olayın özelliğine göre merhamet, acıma ve şefkatle bağdaştırılamayacak ani bir fille de söz konusu suçun işlenmesi mümkündür.” CGK, 2016/1412 E., 2020/8 K., 16.01.2020, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/> Erişim tarihi: 06.06.2024).

mazur görülebileceği gibi yanlış bir anlayışa yol açabilir. Bu kapsamda feminist avukat, somut olaya göre süreklilik arz etmese de mağdurun maruz kaldığı şiddetin kötü muamele suçunu oluşturabileceği hususunda ısrarcı olmalıdır.

Kötü muamele suçunun TCK'da düzenlenmiş diğer suç tiplerinden nasıl ayrılacağı hem doktrinde hem de uygulamada önemli bir tartışma konusudur. Hakaret, tehdit, eziyet gibi fiiller, aile bireyleri arasında gerçekleştirildiğinde, kötü muamele kapsamında daha hafif cezalarla karşılık bulacaktır.²⁷⁶ Doktrinde genel kabul, bu sorunun, fikri içtima kuralları çerçevesinde çözümlenmesidir.²⁷⁷ Bu yaklaşıma göre, bir fiil hem kötü muamele hem de başka bir suç (örneğin tehdit veya hakaret) oluşturuyorsa, en ağır cezayı gerektiren suç hükmü uygulanmalıdır.

Her fiziksel müdahalenin yaralama veya eziyet suçları kapsamında değerlendirilemeyeceği göz önünde bulundurulduğunda, kötü muamele suçunun kanunda düzenlenmiş olması önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.²⁷⁸ Örneğin, mağduru evden kovma, saçını kesme, zorla çıplak gezdirme gibi fiiller, doğrudan yaralama suçu kapsamında değerlendirilemeyecek niteliktedir.²⁷⁹

²⁷⁶ "TCY'nın 191/son maddesinde düzenlenen sair tehdit suçunun aile bireylerine kötü muamele suçu içinde eriyeceğini kabul etmek mümkün ise de, diğer fıkralardaki tehdit eylemlerinin bu suç içinde eridiğini kabul etme olanağı bulunmamaktadır; aksi halde aileyi korumak amacıyla getirilmiş olan bir düzenlemenin, aynı fiillere daha az ceza verilmek suretiyle onları mağdur etme sonucunu doğuracağı, böyle bir düşünce tarzının ise, belirli suçların aile bireyleri tarafından işlenmesi halinde cezasının ağırlaştırılmasını öngören ve bununla da yetinmeyerek ailenin korunması hususunda yeni düzenlemeler getiren (örneğin, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun) yasa koyucunun amacıyla da bağdaşmayacağı açıktır." CGK, 2001/4-165 E., 2001/195 K., 02.10.2001, (Cansu Çevik **ERDOĞAN**, Kadına Şiddet ve Hukuki Feminizm – Emsal Yargı Kararları Işığında Bir İnceleme, Adalet Yay., Ankara 2024, s. 28).

²⁷⁷ ERDEM – TEZCAN – ÖNOK, s. 1011; ZAFER, s. 139; Güneş Okuyucu **ERGÜN**, "Kadına Yönelik Şiddet Bağlamında Kötü Muamele Suçu", Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk (Ed. Zeynep Özlem ÜSKÜL ENGİN - Dolunay ÇÖREK - Göktürk ÖCAL) içinde, C. II, On İki Levha Yay., İstanbul 2021 s. 234. Yazar "kanunda tanımlanan başka suç tiplerinden birine girmediği takdirde" bu gibi fiillerin kötü muamele suçunu oluşturacağına dair bir ibarenin de madde metnine eklenmesini önermiştir.

²⁷⁸ **ERGÜN**, s. 236.

²⁷⁹ Yargılamaya konu bir olayda, sanığın eşiyle birlikte yaşadığı eve kuma getirmesi ve resmî nikahlı eşinin evden ayrılması için baskı yapması eylemlerinin kötü muamele suçunu oluşturduğu kabul edilmiştir. Bkz. 4. CD, 2021/5977 E., 2023/16532 K., 28.03.2023, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/> Erişim tarihi: 06.06.2024). Yargıtay Ceza Genel Kurulu, evden kaçması nedeniyle ağabeyin, kız kardeşinin saçını kestiği olayda; eylemin mağdurun vücuduna acı vermediğini ve ruh sağlığını bozmadığını değerlendirerek kasten yaralama suçunun değil, kötü muamele suçunun oluştuğuna karar vermiştir. Bkz. CGK,

Ayrıca Kanun’da açıkça düzenlenmeyen suç tipleri olan psikolojik ve ekonomik şiddet eylemlerinin de kötü muamele suçu kapsamında değerlendirilebilir. Bu kapsamda feminist avukat müvekkilin maruz kaldığı şiddet eylemlerinin cezasız kalmaması için eylemin kötü muamele suçu kapsamında olup olamayacağını değerlendirmelidir.

iv. Kadın Cinayetleri

Kasten öldürme suçu TCK’nın 81. maddesinde düzenmiş olup fail ve mağdur bakımından bir özellik göstermemektedir. Ancak mağdurun kadın olması ve mağdurla fail arasındaki ilişki, Kanun’un 82. maddesinde nitelikli hâl olarak ele alınmıştır.

Doktrinde, kadınların öldürülmesinin insan öldürme eyleminden farklılık gösterebileceği tartışılmış ve bu bağlamda “kadın cinayetleri” kavramı kullanılmıştır.²⁸⁰ İlk kez 1801 yılında bir kadının öldürülmesini ifade etmek üzere kullanılan bu kavram, sonraki yıllarda toplumsal cinsiyetle ilişkilendirilmiştir.²⁸¹ 1976 yılında *Diana Russel*, bu terimi Kadına Karşı Suçlara İlişkin Uluslararası Mahkeme’de, “kadınların yalnızca kadın oldukları için erkekler tarafından öldürülmesi” anlamında kullanarak kavrama yeni bir boyut kazandırmıştır.²⁸² Böylece *Russel*, kadın cinayeti kavramına politik bir boyut kazandırmıştır. Bu kavram, feminist hareket tarafından kadınlara yönelik erkek şiddetini siyasileştirmek ve şiddetle mücadele etmek amacıyla benimsenmiştir.²⁸³

2016/1412 E., 2020/8 K. ve 16.01.2020, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat>, Erişim Tarihi: 04.07.2024).

²⁸⁰ TAŞKIN, Kadın Cinayeti Suçu, s. 89.

²⁸¹ TAŞKIN, Kadın Cinayeti Suçu, s. 93; KAV, s. 92; ERDOĞAN, s. 55; KÜÇÜKTAŞDEMİR, “Zorlayıcı Tahakküm”, s. 232.

²⁸² Diana **RUSSEL**, *The Origin and Importance of the Term Femicide*, 2011, (https://www.dianarussell.com/origin_of_femicide.html, Erişim Tarihi: 06.10.2024); ÇETİN, Albert Camus’nun başkaldıran insan metaforundan hareketle kadının süregelen düzene başkaldırması nedeniyle işlenen insan öldürme eylemlerinin “başkaldırı cinayetleri” olarak tanımlamaktadır. Bkz. İhsan **ÇETİN**, “Gelenek ve Modernite Arasında Türkiye’de Son Dönem Kadın Cinayetleri”, *Sosyoloji Dergisi*, S. 30, Y. 2004, s. 56, 59.

²⁸³ Magdalena **GRZYB** - Marceline **NAUDI** - Chaime Marcuello **SERVÓS**, “*Femicide Definitions*”, *Femicide across Europe: Theory, Research and Prevention* içinde (Ed. Shalva WEIL - Consuelo CORRADI - Marceline NAUDI), Bristol University Press, 2018, s. 23.

Kadın cinayetlerini, kadınların hayatları üzerinde ataerkil kontrolün ölümcül biçimi olarak ele alan feministler, kadın cinayetlerinin ceza kanunlarında bağımsız bir suç olarak düzenlenmesi talebinde bulunmuşlardır. Bu düzenlemenin ceza kanunlarında yer alabilmesi için öncelikle, kadın cinayetlerinin basit bir insan öldürme eylemi olmadığı gerçeğinin anlaşılması gereklidir.

Kadın cinayetleri, diğer kasten öldürme suçlarından farklı bir yapısal niteliğe sahiptir ve bu farklılık, kadının biyolojik cinsiyetiyle ilgili değildir. Ataerkil bir toplumda, kadının toplumsal normlara uymadığı durumlarda, bir cezalandırma biçimi olarak yaşam hakkı ihlali ortaya çıkabilir. Bu bağlamda, kadın cinayetlerinin ceza kanunlarında bağımsız bir suç olarak düzenlenmesi talebi, kadının cinsiyeti nedeniyle aciz ve korunmaya muhtaç olduğu varsayımına dayanmamaktadır. Aksine, bu talep, kadınların erkeklerden farklı olan yaşam deneyimlerinin adlandırılması ve kanun koyucu tarafından bu deneyimlerinin tanınmasına yöneliktir.²⁸⁴

Kadın cinayetlerinin varlığının tanınabilmesi için veri toplanması gereklidir. Veri toplanma süreci, sorunun net bir fotoğrafını çekebilmek ve sorun üzerindeki görünmezlik örtüsünü kaldırmak açısından büyük önem taşımaktadır.²⁸⁵

Türkiye’de kadın cinayetlerine ilişkin resmî verilerin düzenli olarak paylaşılmaması, sorunun boyutlarının tam olarak anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.²⁸⁶ 2010 yılında yapılan bir veri paylaşım talebi “kadın cinayetleri” şeklinde özel bir terimin olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.²⁸⁷ Oysa İstanbul Sözleşmesi’nin 11. maddesi, Sözleşme kapsamında yer alan her türlü şiddet vakasına dair ilgili istatistiksel verilerin belirli aralıklarla toplanmasını taraf devletlerin yükümlülükleri arasında saymıştır.

²⁸⁴ Anna Costanza **BALDRY** - Maria José **MAGALHÃES**, “*Prevention of Femicide*”, *Femicide across Europe: Theory, Research and Prevention* içinde (Ed. Shalva WEIL - Consuelo CORRADI - Marceline NAUDI), Bristol University Press, 2018, s. 82.

²⁸⁵ ARIN, s. 306.

²⁸⁶ Bertil Emrah **ODER**, “*Yargısal Cinsiyetçilikten Mağdur Odaklılığa*”, *Kadına Yönelik Erk’ek Şiddeti ile Mücadele* içinde (Yay. Haz. Buket SOYGÜT – Aras TÜRAY), Beta Yay., İstanbul 2020, s. 44; Kadın cinayetleriyle ilgili paylaşılan veriler için bkz. <https://www.icisleri.gov.tr/kasten-oldurme-olaylarinda-son-15-yilda-315lik-dusus-saglandi>; cdn2.pa.edu.tr/Upload/Rapor/Dosya/dunyada-ve-turkiyee28099de-kadin-cinayetleri-2016-2017-2018-verileri-ve-analizler.pdf, (Erişim Tarihi: 06.09.2024).

²⁸⁷ KAV, s. 92.

Bir sivil toplum örgütü olan “Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu” tarafından 2008 yılından bu yana kadın cinayetlerine ilişkin veriler yayımlanmaktadır. Platformun 2023 yılı raporuna göre, 315 kadın cinayeti işlenmiş, 248 şüpheli kadın ölümü gerçekleşmiştir. Kadınlar en çok evlerinde eşleri tarafından hayatlarına dair aldıkları kararlar nedeniyle öldürülmüşlerdir.²⁸⁸

Bazı yazarlar, kadın cinayetlerinin Kanun’da bağımsız bir suç olarak düzenlenmesi gerektiği görüşüne farklı gerekçelerle karşı çıkmışlardır. İlk olarak, kadınların toplumsal cinsiyetleri nedeniyle öldürülmelerinin yasal düzenlemeyle engellenemeyeceği ileri sürülmektedir. Ayrıca, bu tür bir düzenlemenin eşitlik ilkesine aykırı olabileceği ve diğer kırılgan grupların veya erkeklerin öldürülmelerinin önemini azaltabileceği ifade edilmiştir.²⁸⁹ Bunun yanı sıra, böyle bir düzenlemenin kadınların çaresiz ve korunmaya muhtaç oldukları algısını güçlendirebileceği değerlendirilmiştir.²⁹⁰

Bir kadın, kasten öldürme suçunun mağduru olduğunda, olayın bir kadın cinayeti mi yoksa yalnızca kasten öldürme suçu mu olduğu belirlenmelidir. Bu noktada, kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle öldürüldüğünün ispat edilmesi gerekir.²⁹¹ Doktrinde “kadın cinayeti” ve “toplumsal cinsiyet” kavramlarının sosyolojik kavramlar olduğu ve ceza kanunlarında yer almasının kanunilik ve belirlilik ilkelerine aykırı olacağı savunulmuştur.²⁹²

Failin eyleminin kadın cinayeti mi yoksa basit kasten öldürme suçu mu teşkil ettiğinin tespiti için, uygulayıcının toplumsal cinsiyet bilincine sahip olması gereklidir. Kanunilik ilkesinin sağlanması amacıyla, TCK’nın 2. maddesine, 6284 sayılı Kanun’da olduğu gibi bir tanım eklenebilir. Kadın cinayetinin bağımsız suç olarak düzenlendiği ceza kanunlarında olduğu gibi, kadın cinayetleri sınırlı sayıda tanımlanarak Kanun’da yer alabilir.

²⁸⁸ <https://kadincinayetleriniidurduracagiz.net/veriler/3088/2023-yillik-veri-raporu>. Bu veriler platform tarafından kendilerine başvuru yapan aileler ve iletişim araçlarından elde edilen bilgilerden oluşturulmuştur.

²⁸⁹ Farklı görüşler için bkz. TAŞKIN, Kadın Cinayeti Suçu, s. 270-271.

²⁹⁰ Myrna **DAWSON**, “Punishing Femicide: Criminal Justice Responses to the Killing of Women Over Four Decades”, *Current Sociology*, Vol. 64, No. 7, 2016, s. 999.

²⁹¹ TAŞKIN, Kadın Cinayeti Suçu, s. 287.

²⁹² Farklı görüşler için bkz. TAŞKIN, Kadın Cinayeti Suçu, s. 282.

TCK'nın 82. maddesinin 1. fıkrasının (f) bendinde yapılan değişiklikle, kasten öldürme suçunun kadına karşı işlenmesi nitelikli hâl olarak düzenlenmiştir. Bu düzenleme, kadın cinayetlerinin bağımsız bir suç tipi olarak Kanun'da yer aldığı anlamına gelmemektedir. Cinsiyeti kadın olan bir kişiye karşı gerçekleştirilen her öldürme eylemi kadın cinayeti kapsamında değerlendirilmemelidir. Böyle bir değerlendirme, kadın cinayetleri ve toplumsal cinsiyet arasındaki bağı görünmez kılarak, kadın cinayetlerinin örtbas edilmesine yol açabilir. Burada mesele, kadının biyolojik cinsiyeti nedeniyle korunması değil; toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıdır.²⁹³

Kadının kadın olduğu için öldürülmesinin yasal olarak tanımlanması ve bu durumun Kanun'da yer alması kadın cinayetlerine son vermek için yeterli olmayabilir; ancak bu düzenlemenin kanunda yer alması, politik bir duruşu simgelerken, kamuoyunun farkındalığını artırarak kadın cinayetlerinin hoş görülmesinin azalmasına katkı sağlayabilir.²⁹⁴ Bununla birlikte, devletin yasa çıkartmak ve suçluyu cezalandırmanın ötesinde kadınların toplumsal cinsiyetleri nedeniyle öldürülmelerini önleyecek toplumsal dönüşümü sağlamaya yönelik pozitif yükümlülüğü olduğu unutulmamalıdır.²⁹⁵

Doktrinde kadın cinayetleri farklı şekillerde sınıflandırılmıştır.²⁹⁶ Birleşmiş Milletler Viyana Deklarasyonu'na göre kadın cinayetlerinin dünya genelindeki biçimleri şu şekilde sıralanmaktadır:

(1) Eş-partner şiddeti sonucu öldürülen kadınlar, (2) işkence ve kadın düşmanlığı nedeniyle öldürülen kadınlar, (3) kadınların ve kız çocuklarının namus adına öldürülmesi, (4) silahlı çatışma bağlamında kız çocuklarının ve kadınların hedef alınarak öldürülmesi, (5) çeyizle ilgili kadın cinayetleri, (6) kadınların cinsel kimlik yönelimi nedeniyle öldürülmesi, (7) cinsiyetleri nedeniyle yerli kadınların ve kız çocuklarının öldürülmesi, (8) yeni doğanların ve ceninlerin cinsiyet temelli öldürülmesi, (9) kadın sünnetine bağlı ölümler, (10) büyücülük/ cadılık nedeniyle öldürülme ve (11) çete,

²⁹³ Fahri Gökçen **TANER**, "TCK'NIN Cinsel Saldırı Suçuna İlişkin Düzenlemesi Mağdurun Cinsel Özgürlüğünü Korumaya Elverişli mi?", Kadına Yönelik Erk'ek Şiddeti ile Mücadele içinde (Yay. Haz. Buket SOYGÜT – Aras TÜRDAY), Beta Yay., s. 62; ÖNOK, s. 234.

²⁹⁴ BALDRY – MAGALHÃES, s. 85.

²⁹⁵ ERTÜRK, s. 23.

²⁹⁶ Kadın cinayetlerinin sınıflandırılmasına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. TAŞKIN, Kadın Cinayeti Suçu, s. 134-159.

organize suç, uyuşturucu satıcıları, insan kaçakçılığı ve silahlanmaya bağlı kadın ölümleri.²⁹⁷

Kadınların ve kız çocuklarının "namus" gerekçesiyle öldürülmesi küresel bir sorundur. Türkiye’de, konuyla ilgili doktrin ve uygulamada farklı görüşler olduğundan çalışmamızda “töre saikiyle insan öldürme suçu” ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

v. Töre Saikiyle İnsan Öldürme Suçu

5237 sayılı TCK’nın 82. maddesinin (k) bendinde töre saikiyle insan öldürme, cezayı ağırlaştırıcı bir neden olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin altında yatan toplumsal sorun, kadınların aile namusunu lekeledikleri gerekçesiyle eşleri, erkek kardeşleri, babaları veya diğer aile üyeleri tarafından öldürülmeleridir.²⁹⁸ Kadınları öldürmeye gerekçe olarak öne sürülen namus kavramının evrensel bir tanımı bulunmamaktadır; ancak araştırmalara göre, kadınların bağımlı konumlarını sürdürmelerine yol açan en önemli faktörlerden biri olan namus kavramının, kadınların öldürülmelerinde gerekçe olarak kullanılması küresel bir olgudur.²⁹⁹

Ataerkil bir toplumda namus kavramı, kadın, kadın bedeni ve cinselliği üzerinden tanımlanmaktadır.³⁰⁰ Yaygın namus anlayışına göre, kadınlar bir ailenin şeref ve namusunun taşıyıcısı olarak kabul edilir ve cinsel yaşamları erkeklerin denetimi altındadır.³⁰¹ Bu bağlamda kadın pasif bir konumda olup,

²⁹⁷ Merve **KOÇAK** - Şennur Tutarel **KIŞLAK**, “Evlilik ve Yakın İlişkilerde Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet Suçları: Risk Faktörleri, Fail Tipolojileri ve Motivasyonları Ekseninde Bir Değerlendirme”, Kadına Karşı Şiddet İçeren Suçları İşleyenlerin Kriminolojik Profili içinde (Ed. Güneş OKUYUCU ERGÜN), T. C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, B. 2, Kasım 2021, s. 48.

²⁹⁸ Zeynep Burcu **AKBABA**, “Töre, Namus ve Töre Saikiyle Kasten Öldürme”, TBBD., S. 75, 2008, s. 337. Suç faili ve mağduru açısından özellik göstermese de genellikle kadınların erkekler tarafından namus saikiyle öldürüldüğü bilinmektedir.

²⁹⁹ Javeria **RİZVİ**, “İsveç Toplumunda Namus Adına Uygulanan Şiddet: İsveç Deneyiminden Alınabilecek Dersler”, Namus Adına Şiddet Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar içinde (Der. Shahrzad MOJAB - Nahla ABDO), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 234.; Nebahat **AKKOÇ**, “Namus Adına Uygulanan Şiddetin Kültürel Dayanakları”, Namus Adına Şiddet: Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar (Der. Shahrzad MOJAB - Nahla ABDO) içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2006, s. 127.

³⁰⁰ Türkân Yalçın **SANCAR**, “Kadınlar, Töreler ve Ötekiler”, Radikal 2, 09.03.2008

³⁰¹ GÖZTEPE, “Namus Cinayetleri”, s. 36; ÇETİN, “Kadın Cinayetleri”, s. 44.

evlenmeden önce cinsel ilişkiye girmemeli, evlendikten sonra da kocası dışında diğer erkeklerden kendini sakınmalıdır. Erkekse aktif bir konumda bulunarak, yakınındaki kadınların ataerkil toplumun değer yargılarına uygun davranıp davranmadığını denetleme sorumluluğu üstlenmektedir.

Namus, Türk Dil Kurumu sözlüğünde cinsiyetten bağımsız olarak “toplumun ahlak ve değerlerine bağlılık, iffet, dürüstlük, doğruluk” şeklinde tanımlanmışken ataerkil toplum tarafından kavrama bir cinsiyet kimliği yüklenmiştir.³⁰² Böylece erkek, namusun sahibi ve koruyucusu olarak konumlandırılmış; kadınsa ataerkil toplumun kurallarına itaat ederek ya da karşı çıkarak erkeğe saygınlık ya da utanç getiren bir figür haline getirilmiştir.³⁰³

Feminist hareketin mücadele ve baskısı sonucunda, Kanun’un yapım sürecinde kadın cinselliğinden kaynaklanan şiddetle etkili bir şekilde mücadele edilmesi ve namus cinayetlerinin cezayı ağırlaştıran bir neden olarak düzenlenmesi gerektiği ifade edilmiştir;³⁰⁴ ancak kanun koyucu, bu bağlamda namus kavramı yerine bilinçli bir tercih yaparak töre saiki kavramını kullanmayı seçmiştir.

TCK yürürlüğe girdikten sonra, Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Vakfı’nın hazırladığı raporda, 82. maddede töre yerine namus kavramının kullanılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Raporda, namusun töreyi kapsayan daha geniş bir kavram olduğu ve erkeğin “kişisel namusu” adına işlediği öldürme eylemlerini de içereceği ifade edilmiştir.³⁰⁵ Bununla birlikte, hükümet ve meclis araştırma komisyonu yetkilileri töre kavramının namusu da kapsayan bir üst kavram olarak kabul edildiğini belirtmişlerdir.³⁰⁶

³⁰² <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 11.07.2024.

³⁰³ Nicole **POPE**, “*Namus Cinayetleri: Ataerkil Denetim Araçları*”, *Namus Adına Şiddet: Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar* (Derl. Shahrzad MOJAB - Nahla ABDO) içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2006, s. 109; Tahira **KHAN**, “*Namus Cinayetleri: Tanımına ve İçeriğine Bir Bakış*”, *Kadına Yönelik Cinsel Şiddete Karşılaştırmalı Hukukun Yaklaşımı* içinde, B. 2, İstanbul Barosu Yay., Ekim 2002, s. 124.

³⁰⁴ Kadınlara yönelik töre ve namus cinayetlerinin nedenlerinin araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla Meclis araştırması açılmasına ilişkin önerge (10/182), 20 Nisan 2004, TBMM Tutanakları, 75. Birleşim.

³⁰⁵ Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Vakfı, “BM CEDAW Türkiye Gölge Raporu”, Ocak 2005, s. 4-5, <https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2018/06/2005TCKKadinPlatformu.pdf>; TBMM Tutanak Dergisi, C. 122, 2006, s. 224.

³⁰⁶ CEDAW Türkiye Resmi Raporu Toplantısı Tutanakları, Ocak 2005.

Doktrinde, Kanun'da namus yerine töre saiki kavramına yer verilmesi farklı gerekçelerle eleştirilmiştir. Öncelikle, maddede namus yerine töre kavramının kullanılmasının “biz” ve “öteki” olarak bir ayırım yarattığı ifade edilmektedir.³⁰⁷

Bu ayırım, değerlendirmeyi yapan kişinin toplumdaki konumuna göre değişkenlik göstermektedir. Ülkenin batı kesiminde yaşayan kişi için töre cinayeti Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'ya özgü bir gelenektir. Doğu Anadolu bölgesinde yaşayanlar bu olayların kendi yörelerinde değil, daha çok Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşandığını düşünmektedir. Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayanlarsa belirli bir adres vererek bu olayların daha çok Şanlıurfa'da yaşandığını ifade etmektedirler. Şanlıurfa'da yaşayanlarsa töre cinayetlerini içselleştirmiş ve bu sorunun çözümsüz olduğuna dair bir inanç geliştirmişlerdir.³⁰⁸ Bu tartışmanın tek taraflı, indirgemeci ve mimleyici olduğu açıktır.³⁰⁹

Belirsiz bir kavramla karşı karşıya kalan uygulayıcı, Kanun'un yürürlüğe girdiği ilk yıllarda bu cinayetlerin ancak “ötekiler” tarafından işleneceğini varsayarak Güneydoğu Anadolu'yla özdeşleştiği düşünülen bir kavram olan “aile meclisi kararını” bir kriter olarak kabul etmiştir.³¹⁰ Ancak,

³⁰⁷ Dicle **KOĞACIOĞLU**, “Gelenek Söylemleri ve İktidarın Doğallaşması: Namus Cinayetleri Örneği”, Cogito: Feminizm Özel Sayısı, S. 58, 2009, s. 354; Recep **DOĞAN**, Namus, Töre ve Eril Şiddet, Ütopya Yay., Ankara 2016, s. 181; Yalçın **SANCAR**, “Şiddet Kültürü”, s. 133.

³⁰⁸ Urfa Valiliği'nin 1927'de yayımladığı “Urfa Salnamesi”nin ilgili bölümü şu şekildedir: “*Aşirete mensup bir kız bir gence meylederek onunla kaçarsa veli ve vasilerine karşı kız ve erkek ölüme mahkum olurlar. Aralarında nikâh yapılsa bile, kızın akrabasına başlık namıyla bir şey verilmez ve bir sulh yapılmazsa kızı kaçırان hakkında katillere tatbik edilen usul tatbik edilir. Kocalı bir kadın bir erkekle kaçarsa her ikisi takipten uzak bölgelerde hayatlarını geçirmeye mecburdurlar. Kadını kaçırان kadının akrabası hem de kadının kocası tarafından takip olunur. Bu cinayette erkek ve kadına yönelik öldürme hakkı daima bakidir.*” Bkz. 19_URFA_HAKKINDA_SALNAME.pdf; Şanlıurfa Süleymaniye Meydanı'nda Sevda Gök teyzesinin oğlu Mehmet Tamer tarafından boğazı kesilerek öldürülmüştür. Cumhuriyet savcısının esas hakkındaki mütaalası: “*Olayın Urfa'nın sosyal ekonomik yapısından kaynaklandığı, maktülenin tavır ve davranışlarının Şanlıurfa'da sanık ve yakınları üzerinde bir durum haline gelebildiği, olayı asıl azmettirenin genellikle tüm Şanlıurfa kamuoyu olduğu, sanığın da bir bakıma maktule gibi olayın seçilmiş bir kurbanı durumunda bulunduğu.... elde edilen tüm kanıtlar değerlendirildiğinde sanığın maktulü tasarlayarak öldürdüğüne ilişkin yeterli kanıt bulunmadığı, deliller gereğince kasten adam öldürmek şeklinde olduğu anlaşıldığından.*” Bkz. Mehmet **FARAÇ**, Töre Kısacasında Kadın, B. 3, Günizi Yay., İstanbul 2004, s. 72.

³⁰⁹ RİZVİ, s. 226.

³¹⁰ “*Ancak; Kardeşe, çocuğa ve gebe olduğu bilinen maktuleye karşı işlenen öldürme suçunun alınan aile meclisi kararı sonucu gerçekleştirildiğini gösteren kesin ve inandırıcı kanıt bulunmadığı, bu nedenle suçun töre saikiyle işlendiğinden söz edilemeyeceği anlaşıldığı halde.*” 1. CD., 2007/6700 E., 2008/1986 K. ve 14.03.2008, (<https://kazanci.com.tr/>, Erişim Tarihi: 05.05.2024). Doktrinde de bu görüşte olan yazarlar vardır. Bkz. ERDEM – TEZCAN - ÖNOK,

TCK'nın 82. maddesinde "aile meclisi" kavramı yer almamaktadır. Aile meclisinin kimlerden oluştuğu, toplantı ve karar yeter sayılarının belirlenmesi, alınan kararın ispatı gibi hususlardaki belirsizlikler suçun kapsamının daralmasına yol açacaktır.³¹¹ Aile meclisi kararının aranması hâlinde, namus gerekçesiyle bireysel olarak ve haksız tahrik koşulları bulunmaksızın gerçekleştirilen öldürme eylemlerinde bu nitelikli hâl uygulanamayacaktır.³¹²

Doktrinde, Kanun'da töre kavramının kullanılmasının kanunilik ilkesine aykırı olduğu öne sürülmüştür.³¹³ Kavramın muğlak olması nedeniyle failin böyle bir saikle hareket ettiğinin hangi ölçütlere göre belirleneceği açık değildir.³¹⁴ Bir görüş, töre saiki kavramının namus saiki de dahil edilerek anlaşılması gerektiğini, ancak kanunilik ilkesinin buna engel oluşturacağını ifade etmiştir.³¹⁵ Diğer bir görüş, töre saikinin namus saikini de içerdiğini, asıl sorunun yasanın erkek bakış açısıyla yorumlanmasında olduğunu belirtmiştir.³¹⁶ Uygulamada kavramı somutlaştırma çabaları doğrultusunda maddenin somut olaya uygulanabilmesi için çeşitli kriterler getirilmiştir.

Uygulayıcı, bir dönem meseleyi töre, namus ve haksız tahrik üçgeninde ele alarak ve "*haksız tahrik varsa töre saiki yoktur*" formülüyle sorunu çözmeye çalışmıştır. Doktrinde de cezayı ağırlaştıran ve hafifleten nedenlerin bir arada bulunamayacağı kabul edildiğinden, haksız tahrikin varlığı hâlinde töre saiki hükmünün uygulanamayacağı genel bir kabul olarak benimsenmiştir.³¹⁷ Ayrıca doktrinde, saik suçlarının görev bilinciyle işlendiği

s. 131; Necati **MERAN**, Yeni Türk Ceza Kanunu'nda Kişilere Karşı Suçlar, B. 2, Seçkin Yay., 2008, s. 56.

³¹¹ Salih Zeki **İSKENDER**, Töre Saikiyle İnsan Öldürmek Suçu (Namus Cinayetleri), Yetkin Yay., Ankara 2011, s. 99; DOĞAN, Namus, Töre ve Eril Şiddet, s. 187.

³¹² YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 276.

³¹³ İSKENDER, s. 21; ÖZBEK – DOĞAN - BACAŞIZ, s. 125; Nevzat **TOROSLU**, Ceza Hukuku: Özel Kısım, B. 6, Savaş Yay., Ankara 2012, s. 132; SOYASLAN, Özel Hükümler s. 139; ÖZCAN, s.245; Cengiz **OTACI**, "*Saikle Öldürme Suçlarında Haksız Tahrik Sorunu*", Terazi Hukuk Dergisi, C. 6, S. 59, Temmuz 2011, s. 38.

³¹⁴ ERDEM – TEZCAN - ÖNOK, s. 131.

³¹⁵ ÖZBEK – DOĞAN - BACAŞIZ, s. 145.

³¹⁶ Adem **SÖZÜER**, "*Yeni Türk Ceza Kanunu'nda Cinsellikle İlgili Suçlar*", Ankara Barosu Kurultayı, C. 3, Ankara 2006, s. 295.

³¹⁷ Mahmut **KOCA** - İlhan **ÜZÜLMEZ**, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, B. 10, Adalet Yay., Ankara 2024, s. 281; Devrim **AYDIN**, "*Yeni Türk Ceza Kanunu'nda Haksız Tahrik*", AÜHFD, C. 54, S. 1, 2004, s. 246; MERAN, s. 76.

belirtilerek töre saikiyle işlenen suçlarda haksız tahrik hükümlerinin uygulanamayacağı ifade edilmiştir.³¹⁸ Benzer şekilde, töre saikiyle işlenen suçlarda genellikle mağdurun haksız fiilinin bulunamayacağı, dolayısıyla haksız tahrik indiriminin uygulanamayacağı savunulmaktadır.³¹⁹ Bununla birlikte, haksız tahrikin suç tipinde ayrıç olarak kullanılamayacağı ve Yargıtay kararlarında kusuru etkileyen bir kurum olan haksız tahrikin suçun unsuru olarak kabul edildiği yönünde bir görüş de vardır.³²⁰

Haksız tahrik uygulamasında en önemli husus neyin, kim tarafından ve kime göre haksız kabul edileceğidir. Ataerkil toplumun değer yargılarına göre, mağdurun ailesinin namus ve şerefine zarar verdiği iddia edilen davranışlar, haksız tahrik kabul edilmemelidir;³²¹ ancak ataerkil sistemin parçası olan hukukî aktörler, sözde namusa yönelik bu tür eylemleri haksız tahrik kapsamında değerlendirerek ataerkil yapıyı yeniden üretmektedirler.³²²

Namus bahanesiyle işlenen cinayetler, eril şiddetin en uç tezahürlerinden biri olup, aynı zamanda insan hakları ihlalidir.³²³ Ataerkil toplumun değer yargılarına dayanarak bir kişinin yaşam hakkını ihlal eden fail, öldürme eylemini namus bahanesiyle gerçekleştirdiğini savunarak mahkeme önünde de aklanmak istemektedir.³²⁴

³¹⁸ Salih Zeki **İSKENDER**, “Öğreti ve Yargısal Kararlar Işığında Töre Saikiyle Öldürme Suçunun (Namus Cinayetlerinin) Değerlendirilmesi”, Yargıtay Dergisi, C. 35, S. 1-2, Ocak 2009, s. 36.

³¹⁹ ERDEM - TEZCAN- ÖNOK, s. 135. Aynı yönde bkz. ÖZBEK - DOĞAN - BACAKSIZ, s. 146.

³²⁰ OTACI, s. 41. Yazar, haksız tahrik altında da töre saikinin gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Aynı yönde görüş için bkz. ÖZCAN, s. 254, 255.

³²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 301-308.

³²² “Maktulenin rızaya dayalı ilişkisinin babası olan sanık Dursun, kardeşleri olan sanıklar Musa Mehmet ve Yüksel yönünden makul miktarda indirim gerektirir tahrik teşkil edeceğinin, kız kardeşinin eşi olan Hayati yönünden ise tahrik teşkil etmeyeceğinin gözetilmemesi bozmayı gerektirir.” 1. CD., 2008/8437 E., 2008/3340 K., 25.04.2008, (<https://www.lexpera.com.tr/kullanici-profil>, Erişim Tarihi: 28.06.2024).

³²³ 1995 yılında Pekin’de yapılan 4. Dünya Kadın Konferansı’nda karara bağlanan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planında, hükümetler tarafından yapılacak eylemler de “Zararlı geleneksel veya adetlere ilişkin uygulamalardan, kültürel önyargılardan ve aşırılıklardan kaynaklanan ve bir insan hakları ihlali olan kadına yönelik şiddetle mücadele etmek ve ortadan kaldırmak için acil eylemlerde bulunmak” sayılmıştır.

³²⁴ Safiye **VARDARLI**, “Faillere Kalkan Olan Haksız Tahrik İndirimi”, Namus Cinayetleri/Töre Değil Ataerki içinde, Kazancı Kitap, İstanbul 2010, s. 22.

Uygulamada, namusun “iyi ahlak”, törenin “kötü ahlak” olduğu gerekçesiyle failin “namusum için öldürdüm” savunmasına haksız tahrik indirimi uygulanmaktadır.³²⁵ Ancak neyin iyi, neyin kötü olduğuna hukuk düzeni eril bakış açısıyla karar vermektedir.³²⁶

Bir kadının namus bahanesiyle öldürülmesi, kültür sorunu ya da örf âdet gereği olarak değerlendirilip hoşgörülle karşılanamaz.³²⁷ Nitekim, haksız tahrik düzenlemesinin yer aldığı TCK m. 29’un gerekçesinde, sadece haksız bir fiil sonucu gerçekleştirilen tepki eyleminde haksız tahrik indirimi uygulanabileceği, “töre veya namus cinayeti” olarak adlandırılan akraba içi öldürme suçlarında haksız tahrik indiriminin yanlış uygulanmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda töre saikinın Kanun’da nitelikli hâl olarak düzenlenmesindeki amaç, ahlaki değer yargılarına dayanarak kadınların yaşam haklarının ellerinden alınmasını engellemektir.³²⁸ Bu amaca ulaşmak için “töre saiki varsa haksız tahrik indiriminin uygulanmaması gerektiği” değerlendirilmelidir.³²⁹

Her ne kadar madde gerekçesi bağlayıcı olmasa da, genellikle kararlarında Kanun’un gerekçesini dikkate alan uygulayıcı, söz konusu kadın cinayetleri olduğunda seçici davranarak ataerkil topluma uyum sağlamayı tercih etmiştir. Ancak hukukun toplumsal değerleri göz ardı etmemesi

³²⁵ CGK, 2012/1-76 E., 2012/258 K., 03.07.2012. Pek çok Yargıtay kararında bu Genel Kurul kararına atıf yapılmıştır. Bkz. 1. CD., 2018/4614 E., 2021/4109 K., 15.03.2021; 1. CD., 2015/2328 E., 2015/4272 K., 02.07.2015; 1. CD., 2017/2867 E., 2019/3167 K., 18.06.2019, (<https://www.lexpera.com.tr/kullanici-profil>, Erişim Tarihi: 13.12.2024).

³²⁶ DOĞAN, Namus, Töre ve Eril Şiddet, s. 234. Yazar, Yargıtay’ın “kötü töre” “iyi namus” ayrıştırması yaparak kadına yönelik şiddetin normalleştirilmesine hizmet ettiğini belirtmiştir.

³²⁷ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 305.

³²⁸ Serkan **MERAKLI**, “Yargıtay 1. CD. Kararlarında Töre Saikiyle Kasten Öldürme Suçu”, Yargıtay Ceza Dairesi Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu- 1. Ceza Dairesi Kararları içinde (Ed. Veli Özer ÖZBEK), Seçkin Yay., Ankara 2022, s. 277.

³²⁹ ERDEM – TEZCAN - ÖNOK, s. 135; Gökhan **TANERİ** – Gani **KAMIŞLI**, Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, Seçkin Yay., Ankara 2018, s. 32. Ancak TCK m. 82 gerekçesinde töre saikinın uygulanabilmesi için somut olayda haksız tahrik koşullarının bulunmaması gerektiği kabul edildiğinden, olayda haksız tahrik varsa öncelikle bu husus değerlendirilerek, somut olayda haksız tahrik indirimi uygulanabilecekse töre saiki değerlendirilmemektedir. Bunun yerine gerekçede “Töre saikiyle öldürme eyleminde haksız tahrik hükümleri uygulanmamalıdır” ifadesinin yer almasının daha uygun olacağı belirtilmiştir. Bkz. MERAKLI, s. 282; Şeyda **ALTUNTAŞ**, Türk Ceza Hukukunda Haksız Tahrik, Adalet Yay., Ankara 2021, s. 266; Süheyl **DONAY**, Türk Ceza Kanunu Şerhi, Beta Yay., 2007, s. 113; CENTEL - ZAFER-ÇAKMUT, s. 466.

gerekse de yaşam hakkı gibi bir değerin karşısında ataerkil toplumun değer yargıları korunmamalıdır.³³⁰

Yargıtay, sonraki kararlarında haksız tahrik ölçütünden vazgeçmiştir;³³¹ ancak getirilen yeni ölçütler, töre saiki hükmünün uygulanmasını daha da daraltmıştır.³³² Öyle ki, önceki içtihatlarla göre ilk derece mahkemelerinin töre saiki kabul ettiği olaylar, yeni ölçütlere göre töre saiki kapsamında değerlendirilmemiş ve Yargıtay tarafından bozma kararı verilmiştir.³³³

Yargıtay'ın getirdiği son ölçütlere göre,³³⁴ töre saikiyle kasten öldürme suçundan bahsedilebilmesi için, öncelikle mağdurun toplumda genel olarak benimsenmiş bir davranış veya yaşam biçimine aykırı davranmış olması gerekmektedir. İkinci olarak, bu aykırı davranışın ölümle cezalandırılması gerektiğinin toplumda yaşayanlar tarafından beklenen bir tepki olarak kabul edilebilmesi gerekir. Üçüncü olarak da, öldürme fiilinin fail tarafından, toplumun öldürme beklentisinin yönlendirmesiyle, sırf mağdurun aykırı davranışını cezalandırılmak amacıyla üstlenilen bir görevi olarak gerçekleştirilmiş olması şarttır.

Bu ölçütlere göre, fail bireysel bir namus anlayışıyla hareket ettiğinde bu nitelikli hâl uygulanmayacaktır. Somut olayda töre saikinin uygulanması

³³⁰ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 305.

³³¹ YCGK, 2011/138 E., 2011/130, 14.06.2011, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/>, Erişim Tarihi: 17.06.2024)

³³² ATILGAN, Bir Erkeklik Hakkı, s. 286.

³³³ “... sanıklar hakkında kasten öldürme suçundan TCK'nun 81. Maddesi uyarınca hüküm kurulması gerekirken, Dairemizin sonradan değişmiş olan bazı içtihatlarına ve bu bağlamda bozma kararına da uyulup suç niteliğinde yanılığa düşülerek yazılı şekilde töre saikiyle kasten öldürme suçundan hüküm kurulması bozmayı gerektirmiştir.” 1. CD., 2014/2849 E., 2014/4347 K., 01.10.2014, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/>, Erişim Tarihi: 18.06.2024); Somut olayda sanık, kızının evden kaçıp maktülle yaşamaya başladığı gerekçesiyle maktülü öldürmüştür.

³³⁴ “Dosya kapsamına göre; maktulün zaman zaman ailesiyle birlikte kaldığı evden kaçtığı, bir süre sonra ailesi tarafından tekrar geri getirildiği, olay tarihinden bir süre önce de evden kaçtığı ve ...'un evinde olduğunun öğrenilmesi üzerine eve getirildiği, olay günü kardeşi olan sanık ... tarafından öldürüldüğü olayda; sanığın kendi subjektif değer yargılarına aykırı hareket ettiğini düşündüğü maktülü toplumsal bir istek olmaksızın kasten öldürmesi biçiminde gerçekleştirdiği eyleminden dolayı sanığın 82/1-d maddesi uyarınca cezalandırılması yerine, suç niteliğinde yanılığa düşülerek yazılı şekilde sanık hakkında TCK'nin 82/1-k maddesinin de uygulanması” 1. CD., 2018/4614 E., 2021/4109 K., 15.03.2021; aynı yönde kararlar için bkz. 1. CD., 2018/5681 E., 2019/1761 K., 20.03.2019; 1. CD., 2019/4126 E., 2021/12209 K., 14.09.2021, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/>, 09.12.2024).

için failin toplumda var olan öldürme beklentisinin yarattığı görev bilinciyle hareket etmesi gerekecektir. Doktrinde bu görüşü benimseyen yazarlar da bulunmaktadır.³³⁵

Uygulamada töre saikinın toplumun öldürme beklentisiyle ilişkilendirilmesi, nitelikli hâlin uygulanmasını neredeyse imkânsız hale getirmiştir; çünkü toplumun öldürme beklentisi, aile meclisi kararının ispatlanması kadar zor bir ölçüttür.³³⁶ Ayrıca, töre saikinın kolektif bir unsur içerdiği, buna karşın namus kavramının sübjektif değerlere dayandığı anlayışı sosyolojik gerçeklerle de örtüşmemektedir. Namus kavramı da kültürel birikimin bir ürünüdür. Kişinin namus algısını şekillendiren, içinde bulunduğu toplumun parçası olan aile ve akraba çevresidir. Namus, kişinin üçüncü kişiler tarafından nasıl algılandığıyla ilgilidir. Bu bağlamda, kolektiflik namus bahanesiyle işlenen suçlarda da mevcuttur.³³⁷

Uluslararası metinlere göre, devletlerin zararlı gelenekleri cezalandırması gerekirken,³³⁸ kanun koyucu ve uygulayıcı ataerkil toplum normlarını benimseyerek, kendi uygun bulduğu normları namus kategorisine dahil edip nitelikli hâl olarak değerlendirmemiştir. Somut olaylar değerlendirilirken kullanılan kategoriler ve değerlendirmeler de sosyolojik gerçeklerle örtüşmemektedir. Failler, kültür ve geleneğin arkasına sığınarak öldürme eylemlerine gerekçe yaratmaya çalışmaktadır.

Kanaatimizce, Kanun'da töre kavramı yerine namus kavramı kullanılmalı ve namus bahanesiyle işlenen cinayetlerde haksız tahrik kurumunun uygulanmayacağı belirtilmelidir.³³⁹

Yargıtay kararlarına bakıldığında, töre saikinın somut olaya uygulanmasında yıllar içinde farklı kriterler benimsendiği dikkat çekicidir. Bu durum, feminist avukatların yapacakları savunmalar aracılığıyla

³³⁵KOCA – ÜZÜLMEZ, s. 124; ÖZCAN, s. 244.

³³⁶ ATILGAN, Bir Erkeklik Hakkı, s. 276.

³³⁷ Pınar **ECEVİTOĞLU**, Namus, Töre ve İktidar, Kadının Çıplak Hayat Olarak Kuruluşu, Dipnot Yay., Ankara 2012, s. 372.

³³⁸ CEDAW m. 2, 5; İstanbul Sözleşmesi m. 12, 42; Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme m. 3, 26; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, m. 3.

³³⁹ Ayşe **NUHOĞLU**, “Namus İçin Adam Öldürme suçlarında Haksız Tahrik Uygulaması”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 1, İstanbul 2004, s. 210; AKBABA, s. 343; CENTEL, s. 9.

uygulayıcının kararlarını etkileme potansiyelini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, feminist avukatlar, savunmalarında toplumsal cinsiyet eşitliğini vurgulayarak uygulayıcıyı "toplumun öldürme beklentisi" kriterinden vazgeçmeye yönlendirmelidirler. Ayrıca, bu davalarda, failin bireysel namus algısının da ataerkil toplum tarafından kadın aleyhine şekillendirildiği ve "namus" bahanesinin bir öldürme gerekçesi olamayacağı güçlü bir şekilde savunulmalıdır.

c. Ekonomik Şiddet

Ataerkil toplum yapılarında kadınlar, mülkiyetten yoksun bırakılarak ekonomik bağımsızlıkları kısıtlanmış bir sınıf olarak konumlandırılmıştır. Kadınlar, ev içindeki emeklerini büyük ölçüde karşılıksız şekilde sunmuş, bu süreçte annelik rolüyle iş gücünü yeniden üretme sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Aynı zamanda, tarım ve benzeri sektörlerde ücretsiz aile işçisi olarak çalışmış, elde ettikleri kazanç doğrudan veya dolaylı olarak erkeklerin kontrolüne geçmiştir.³⁴⁰ Bu yapı, kadınların ekonomik haklarına erişimini ve toplumsal eşitliği derinden zedelemiştir.

Feminist hareket, erkek egemenliğinin sürdürülmesinde ekonominin merkezî bir rol oynadığını fark etmiştir. Bu bağlamda, "Kendimizi hayatta istiyoruz!" sloganına ek olarak, kadınların yalnızca fiziksel olarak var olmalarını değil, aynı zamanda "canlı, özgür ve ekonomik olarak bağımsız" olmalarını talep eden bir bilinç geliştirilmiştir.³⁴¹

Türkiye'de feminist hareketin mücadelesi sonucunda kadınların ekonomik bağımsızlıklarıyla ilgili TMK' da bazı değişiklikler gerçekleştirilmiş olsa da, kanun koyucunun "karılara yedirmeyiz" anlayışının, toplumda kadınlara yönelik ekonomik şiddet biçiminde yansıdığı gözlemlenmektedir.³⁴²

³⁴⁰ Hülya GÜLBAHAR, "Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet", Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk – Hayat, Adalet ve Kadın, Kadın ve Hukuk içinde, C. III, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 463, 464. Cinsiyete dayalı ekonomik ayrımcılık hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Zeynep İSPİR, "Bir İnsan Hakları Sorunu Olarak Cinsiyete Dayalı Ekonomik Ayrımcılık", Ankara Barosu Dergisi, S. 3, Mayıs 2016, s. 183-185.

³⁴¹ Corina Rodríguez ENRÍQUEZ, "Debt, Economic Violence and Feminist Agenda", Feminism in Public Debt içinde, Bristol University Press, Bristol 2024, s. 36.

³⁴² GÜLBAHAR, s. 467. Yazar, mecliste edinil mallara katılma rejimi tartışılırken milletvekillerinin "karılara yedirmeyiz" sözcükleriyle kanun değişikliğine karşı koyduğunu belirtmiştir.

Ekonomik şiddet, kadının ekonomik özgürlüğünü kısıtlayarak onu aile bireylerine bağımlı hale getiren ve maddi kaynaklar üzerindeki kontrolü kullanarak kadına her türlü yoksunluğu dayatan bir şiddet biçimidir.³⁴³ İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun ekonomik şiddeti bir şiddet türü olarak kabul etmektedir.

Ekonomik şiddet TCK'da bağımsız bir suç olarak düzenlenmemiş, ancak özel hukuk kapsamında uygulamada boşanma sebebi olarak kabul edilmiştir. Feminist avukatlar ekonomik şiddetin bağımsız bir suç tipi olarak düzenlenmesini talep etmektedirler. Zira ekonomik şiddet, fiziksel şiddet kadar yaygın olup, kadının kişi olarak varlığını sürdürmesinde en büyük engellerden biridir.³⁴⁴

Her ne kadar ekonomik şiddet TCK'da bağımsız bir suç olarak düzenlenmemiş olsa da bu şiddet türünü oluşturan eylemler somut olaya göre Kanun'da düzenlenmiş olan suçlar kapsamında değerlendirilebilir. Örneğin, kadının bir iş veya meslekle uğraşmasının engellenmesi eylemi en sık rastlanan ekonomik şiddet biçimlerinden biri olup "iş ve çalışma hürriyetinin ihlali" (m. 117) suçuna vücut verebilir.³⁴⁵ Müşterek evin masraflarının karşılanmaması, kadını çalıştırmayıp ihtiyaçları için para verilmemesi "aile yükümlülüğünün ihlali" suçunu (m. 233)³⁴⁶, kadının ekonomik olarak baskı

³⁴³ Antonella **MERLİ**, "Violenza di Genere e Femminicidio" (https://archiviodpc.dirittopenaleuomo.org/upload/1420621345MERLI_2015.pdf, Erişim Tarihi: 04.12.2024).

³⁴⁴ Necla **AKGÖKÇE**, "Fatura Bana Kesildi", Şiddete Karşı Anlatılar: Ayakta Kalma ve Dayanışma Deneyimleri içinde, B. 3, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, İstanbul 2023, s. 26.

³⁴⁵ "Türk Medeni Kanununun 192. maddesi hükmüne göre, eşlerden biri çalışmak için diğerinin rızasını almak zorunda değil ise de, aynı madde hükmü uyarınca meslek ve iş seçiminde ve bunların yürütülmesinde evlilik birliğinin huzur ve yararının göz önünde tutulmasının öngörülmesi ve sanığın, eşinin çalışması nedeniyle huylarının değiştiğini, sekreter olarak çalışmasını istemediğini, huzurlarının kalmadığını belirtmesi karşısında, çalıştığı işten ayrılmasını eşinden değil, onun işvereninden istemesi şeklindeki sanığın eyleminde hukuka aykırılık ve dolayısıyla TCK'nın 117/1. maddesinde öngörülen suçun unsurlarının bulunmadığı gözetilmeden, yerinde olmayan gerekçeyle hükümlülük kararı verilmesi, Kanuna aykırıdır" 4. CD., 2012/31409 E., 2014/3943 K., 10.02.2014 (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat>, Erişim Tarihi: 28.11.2024).

³⁴⁶ "Sanık ve katılanın evli oldukları ancak sanığın yaklaşık 5 yıldır katılandan ayrı yaşadığı gerekçesiyle evin geçimi ile ilgili eşine ve çocuklarına para vermediği, onların geçimiyle ilgili herhangi bir sorumluluk üstlenmediği, bu şekilde sanığın üzerine atılı aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğü ihlal suçunu işlediği Mahkemece kabul edilmiştir." 4. CD., 2021/11797 E., 2023/20448 K. 05.07.2023, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat>, Erişim Tarihi: 28.11.2024).

altına alınması “kötü muamele” suçunu (m. 232)³⁴⁷ oluşturabilir. Ayrıca, kadının yakını olan failin, onun malını veya parasını ele geçirme eylemine uygulamada sıkça rastlanmaktadır. Bu tür durumlarda, somut olayın özelliklerine bağlı olarak, güveni kötüye kullanma veya hırsızlık suçları değerlendirilebilir.³⁴⁸

Ekonomik şiddetin bağımsız bir suç tipi olarak düzenlenmemesi, erkeklerin, ataerkil yapının destekleyici gücünü arkasında hissederek partnerlerine ekonomik şiddet uygulamalarına zemin hazırlar. Bu durum karşısında ekonomik şiddete maruz kalan kadınlarsa ataerkil sistemin genellikle erkeklerden yana olduğunu bilerek, mücadelelerini bireysel çabalarıyla yürütmek durumunda kalmaktadırlar. Örneğin, *Mehmet Yıldırım* kendisinden boşanmak isteyen eşine evlilik birliği içinde edinilen kamyonetten pay vermeyi reddetmiştir. Bunun üzerine eşi, tırnağıyla *Mehmet Yıldırım*’ın kulağını kesmiş, *Yıldırım* ise kadına yumrukla karşılık vermiştir. Olay sonucunda her iki taraf hakkında da basit yaralama suçundan kamu davası açılmıştır. Başka bir olaydaysa kadın, kendisini borçlandırarak ekonomik şiddet uygulayan eski sevgilisini yaralamak durumunda kalmıştır.³⁴⁹

Feminist avukat, somut olayda kadının maruz kaldığı ekonomik şiddeti yargı sürecinde vurgulamalıdır. Yargılamada hakimler, olayın bir boşanma davası kapsamında olmadığı gerekçesiyle ekonomik şiddeti göz ardı etme eğiliminde olabilirler. Uygulayıcının bu bakış açısına göre, şiddet yalnızca fiziksel şiddet olarak kabul edilmiş olmaktadır.³⁵⁰ Bu bağlamda, 6284 sayılı

³⁴⁷ ERGÜN, s. 234; YAŞAR – GÖKCAN - ARTUÇ, s. 6922.

³⁴⁸ “Dava konusu olay, katılan ...’nın suç tarihinde 16 yaşında olduğu, sevgilisi olan ve hakkında ayırma kararı bulunan diğer sanık ... ile ...’ından kaçarak sanık ...’in evine gelip kaldığı sırada sanık ...’in mağdurun altınlarını, “sen bunları kaybedersin” diyerek alıp iade etmeyerek güveni kötüye kullanma suçunu ve mağdurun evden gitmesini sağlamaya çalışarak ve tehdit içeren sözler söyleyerek kişiyi hürriyetinden yoksun kılma ve tehdit suçunu işlediği iddiasına ilişkindir.”8. CD., 2023/1421 E., 2023/6019 K., 12.09.2023, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat>, Erişim Tarihi: 28.11.2024).

³⁴⁹ İstanbul Feminist Kolektif, s. 24, 79.

³⁵⁰ “Bu durumda özel kanunlarda ya da Türk Ceza Kanununda “şiddet” teriminin, fiziksel şiddet veya kaba güçten daha geniş bir anlam ifade ettiği açıkça belirtilmemişse ya da şiddetin daha geniş kapsamlı özel bir tanımı yapılmamışsa, şiddet kelimesinin anlamını sadece “fiziksel güç kullanımı” olarak kabul etmek zorundayız. Zaten Türk Ceza Kanununda “şiddet” kelimesi kullanılan tüm maddelerde, bu terimin özel (genişletici) bir tanımı yapılmadığı için “şiddet” kelimesi sadece “fiziksel güç” anlamında kullanılmıştır.” 19. CD., 2019/28151 E., 2020/7047 K., 17.06.2020, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat>, Erişim Tarihi: 09.12.2024).

yasada şiddet geniş kapsamlı ele alınmış olsa da kanunilik ilkesine göre şiddet kelimesinin anlamı sadece “fiziksel güç kullanımı” olarak ele alınmaktadır.

Bu dar yorumlama, ekonomik şiddet gibi daha dolaylı ancak mağdur üzerinde derin etkiler bırakan şiddet türlerinin ceza yargılamasında yeterince dikkate alınmaması riskini doğurur. Dolayısıyla feminist avukat, ekonomik şiddetin TCK’da açıkça düzenlenmemiş olsa bile, kadının ruhsal ve ekonomik özgürlüğünü ihlal eden sistematik bir baskı mekanizması olduğunu, dolayısıyla bu tür eylemlerin de şiddet kapsamına alınması gerektiğini ortaya koymalıdır. Bu şekilde, ekonomik şiddetin görünürlüğü artırılarak yargılamada dikkate alınması sağlanabilir. Böylece, somut olaya göre kadının sistematik bir şekilde şiddete maruz kaldığı ispatlanarak, kadının partnerine uyguladığı şiddet eylemi haksız tahrik ya da meşru savunma kapsamında değerlendirilebilir.

d. Cinsel Şiddet

i. Genel Olarak

Cinsel şiddet, bireyin rızası dışında herhangi bir cinsel eylem veya sözlü davranışa maruz kalması olarak tanımlanabilir.³⁵¹ Kadınlar, özel alanda yakınları tarafından cinsel şiddete uğrayabildikleri gibi, kamusal alanda da tanımadıkları kişiler tarafından bu tür şiddete maruz kalmaktadırlar.

Yapılan araştırmalara göre, kadınların yakın partnerleri tarafından cinsel şiddete maruz kalma oranı 2008 yılında %15 iken, 2014 yılında %12’dir. Türkiye’de en yaygın cinsel şiddet biçimi, kadının istemediği halde korktuğu için cinsel ilişkiye zorlanmasıdır; bunu fiziksel zorlamayla gerçekleşen cinsel saldırı eylemi takip etmektedir.³⁵²

Kadınların özel alanlarında maruz kaldıkları diğer cinsel şiddet biçimleri arasında, cinsel organlara fiziksel zarar verilmesi, çocuk doğurmaya veya doğurmamaya zorlanma, kürtaja zorlanma, üçüncü kişilerle cinsel ilişkiye zorlanma ve cinsel taciz gibi durumlar yer almaktadır.³⁵³

³⁵¹ Tijen Dünder **SEZEN**, İnsan Hakları Hukuku Açısından Kadınlara Yönelik Şiddet, Turhan Kitabevi, Ankara 2019, s. 45.

³⁵² Nüfus Etütleri Enstitüsü, s. 88, 120.

³⁵³ Özlem Yenerer **ÇAKMUT**, “Cinsel Şiddet Mağduru Kadın ve Türk Ceza Kanunu’ndaki Konumu”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 1, 2016, s. 9.

Özel alan dışında maruz kalınan cinsel şiddet eylemleri, cinsel saldırı, cinsel taciz, insan ticareti, genital mutilasyon (kadın sünneti), zorla evlilik ve çocuk evlilikleri olarak sıralanabilir.³⁵⁴

TCK'da "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar" başlığı altında, cinsel saldırı (m. 102), çocukların cinsel istismarı (m. 103), reşit olmayanla cinsel ilişki (m. 104) ve cinsel taciz (m. 105) suçları düzenlenmiştir.

Çalışmamızda cinsel şiddet başlığı altında öncelikle TCK'nın cinsel dokunulmazlığa karşı suçlara bakış açısı incelenecektir. Daha sonra uygulamada sık rastlanan cinsel saldırı, eşe karşı gerçekleştirilen cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı ve cinsel taciz eylemleri feminist bakış açısıyla değerlendirilecektir.

ii. Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlarda Korunan Hukukî Değerin Değişimi

Tarihsel sürece bakıldığında, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar en eski suç kategorilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır;³⁵⁵ ancak cinselliğe verilen anlam doğrultusunda, bu suçların düzenlenişi ve yorumlanışı değişiklik göstermiştir.

Önceleri cinsellik, ahlâk ve edep gibi kavramlarla ilişkili bir mesele olarak görülmüş ve bu kapsamda hukukî düzenlemelere konu olmuştur. Nitekim 765 sayılı Kanun döneminde de cinsel dokunulmazlığı ihlal eden suçlar, "Genel Adap ve Aile Düzeni Aleyhine İşlenen Suçlar" başlığı altında düzenlenmiştir. Bu Kanun döneminde cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarla korunan hukukî değer, ataerkil toplumun kadını baskı altına alan ahlâk ve aile değerleridir.³⁵⁶

³⁵⁴ Elif Naz **ARIKAN**, Kadına Karşı Şiddetin Bir Görünümü Olarak Femisid, On İki Levha Yay., İstanbul 2023, s. 11-16.

³⁵⁵ Pınar Memiş **KARTAL**, "Türk Ceza Hukukunda Cinsel Saldırı Suçu (TCK m.102)", Ceza Hukukunda Kadının Şiddete Karşı Korunması içinde (Edt. Nur CENTEL), Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuka Genç Yaklaşımlar Konferans Serisi No. 1, On İki Levha Yay., İstanbul 2013, s. 85; Sulhi **DÖNMEZER**, Genel Adap ve Aile Düzenine Karşı Cürümler, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., İstanbul 1975, s. 21-37; Cahit **CAN**, Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Cinsel Suçlar, B. 2, Siyasal Kitabevi, 2012, s. 1.

³⁵⁶ Reyda **ERGÜN**, "Eril Devlet ve Tecavüz", Uğur Alacakaptan'a Armağan-1 içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2008, s. 284; Eylül **ERDEM** - Aras **TÜRAY**, "Türk Ceza

Toplumların modernleşmesiyle cinselliğe bakış açısı değişmiştir. Bu değişimle, cinselliğin ahlâk kapsamında kanunla belirlenip korunabileceği düşüncesinin bir yanığı olduğu kabul edilmiştir.³⁵⁷ Artık cinselliğin, genel ahlâktan ziyade özgürlükle ilgili bir kavram olduğu benimsenmektedir.³⁵⁸

TCK'da cinsel dokunulmazlığı ihlal eden suçlar, kişilere karşı suçlar içerisinde cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar başlığı altında düzenlenmiştir. Cinsel saldırı suçunu düzenleyen TCK'nın 102. maddesinin gerekçesinde, suçla korunan hukukî değer cinsel dokunulmazlık olduğu belirtilmiştir. Doktrinde de bu görüşü destekleyen yazarlar bulunmaktadır.³⁵⁹

Bir görüşe göre, korunan hukukî değer gerekçede hatalı ifade edilmiştir.³⁶⁰ Bu gerekçe, cinsel yaşamı yalnızca fiziksel boyutuyla ele alarak bedenin korunmak istendiği algısını yaratmaktadır;³⁶¹ ancak cinsel dokunulmazlığa karşı suçların ihlal ettiği haklar, vücut dokunulmazlığıyla sınırlı değildir. Gerekçede cinsel dokunulmazlığa yer verilmesiyle, cinselliğin ve toplumsal cinsiyetin oynadığı rol göz ardı edilebilir.

Doktrinde genel kabul gören görüşe göre, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda korunan hukukî değer, kişinin cinsel özgürlüğüdür.³⁶² Bazı yazarlar, kişinin vücut bütünlüğünün ve cinsel dokunulmazlığının da korunduğunu

Hukukunda Basit Cinsel Saldırı Suçunun Eşe Karşı İşlenmesi", Suç ve Ceza Dergisi, C. 12, S. 2, 2019, s. 68.

³⁵⁷ TANER, "Kadının Eşitlik Mücadelesi", s. 244; Öykü Didem **AYDIN**, "Yeni Türk Ceza Yasası'nda Cinsel Suçların Düzenleniş Biçimi", Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk – Hayat, Adalet ve Kadın, Kadın ve Hukuk içinde, C. III, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 284.

³⁵⁸ KOCA - ÜZÜLMEZ, s. 321; Berrin **AKBULUT**, "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlarda Rızanın Niteliği", Ceza Hukuku Dergisi, S. 40, Ağustos 2019, s. 266.

³⁵⁹ SOYASLAN, Özel Hükümler, s. 124; Selman **DURSUN** – Ali Emrah **BOZBAYINDIR**, "Cinsel Saldırı Suçunun Tanımında Modeller ve İspat Meselesi", Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, C. 11, S. 2, 2023, s. 240; ERDEM - TÜRÜAY, s. 70; İsmail **MALKOÇ**, Türk Ceza Kanunu Uygulamasında Cinsel Suçlar, Malkoç Kitabevi, Ankara 2009, s. 2.

³⁶⁰ Yener **ÜNVER**, "Türk Maddi Ceza Hukukunda Cinsel Suçların Eleştirel Olarak İncelenmesi" II. Türkiye – Slovenya Uluslararası Hukuk Sempozyumu, Cinsel Suçlar ve Evlilik Hukuku içinde, Seçkin Yay., Ankara 2014, s. 26.

³⁶¹ Nur **CENTEL** - Hamide **ZAFER**, "Cinsel Saldırı Suçu", Prof. Dr. Mehmet Emin ARTUK'a Armağan içinde (Ed. Mahmut KOCA), Seçkin Yay., Haziran 2020, s. 232.

³⁶² TANER, "Kadının Eşitlik Mücadelesi", s. 248; Handan Yokuş **SEVÜK**, "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Cinsel Saldırı ve Cinsel Taciz Suçları", TBBT, S. 57, 2005, s. 247; MERAN, s. 315; ERDEM – TEZCAN - ÖNOK, s. 321.

ifade etmişlerdir.³⁶³ Ayrıca 5237 sayılı Kanun'da cinsel saldırı suçunun herkes tarafından herkese karşı işlenebileceği düzenlemesinden yola çıkarak, eşcinsel ilişki bakımından da cinsel özgürlüğün korunduğu belirtilmiştir.³⁶⁴

Bir görüşe göre, kanun koyucunun tüm konularda tercihini özgürlükten yana kullanırken cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda bunu tercih etmemesi anlaşılır değildir.³⁶⁵ Cinsel dokunulmazlık ve cinsel özgürlük farklı anlamlara sahiptir. Cinsel dokunulmazlık, kişiyi hukuka aykırı cinsel müdahalelerden koruyan bir unsur olarak cinsel özgürlüğün negatif yönünü oluşturur; ancak cinsel özgürlüğün, kişinin cinsel seçimlerini özgürce yapabilmesini ifade eden pozitif boyutu da vardır.

Kanun koyucunun cinsel özgürlük ifadesini kullanmamasının bilinçli bir tercih olduğu ifade edilmiştir.³⁶⁶ Kanaatimizce, kanun koyucu, cinsel dokunulmazlığa karşı suçları genel adap meselesi saymayacak kadar özgürleşebilmiş, ancak cinselliği bir özgürlük meselesi olarak ele alabilecek kadar ilerleyememiştir. Bu bağlamda, cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçların, kişi özgürlüğüne karşı işlenen suçlar kategorisinde, "cinsel özgürlüğe karşı suçlar" başlığı altında düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.³⁶⁷ Bu tür bir düzenleme, uygulamanın da olması gereken yönde ilerlemesine yardımcı olabilir.

iii. Cinsel Saldırı Suçu ve Rıza

765 sayılı TCK'nın 462. maddesinde cebir, tehdit, hile suçun unsuru olarak kabul edilmiştir.³⁶⁸ Ancak 5237 sayılı TCK'da cebir, tehdit, hile cinsel

³⁶³ ÖZBEK – DOĞAN – BACAKSIZ, Özel Hükümler, s. 318; Köksal **BAYRAKTAR** - Serap Keskin **KİZİROĞLU** - Pınar Memiş **KARTAL** - Ali Kemal **YILDIZ** - Hasan **SINAR** - Gülşah Bostancı **BOZBAYINDIR** - Sinan **ALTUNÇ** - Barış **ERMAN** - Fulya **EROĞLU** - Gülşah **KURT**, Özel Ceza Hukuku – Kişilere Karşı Suçlar, C. 2, On İki Levha Yay., 2017, s. 470; SÖZÜER, s. 292; GÜNDÜZ - GÜLTAŞ, s. 14; Cinsel istismar ve reşit olmayanla cinsel ilişki suçlarında korunan hukukî değere ilişkin farklı görüşler için bkz. TANER, Cinsel Özgürlük, s. 362, 370.

³⁶⁴ **BAYRAKTAR** – **KİZİROĞLU** – **KARTAL** - DİĞERLERİ, s. 471.

³⁶⁵ TANER, “Kadının Eşitlik Mücadelesi”, s. 249.

³⁶⁶ İzzet **ÖZGENÇ**, “Cinsel Suçlar”, Ankara Hacı Bayram veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XXIV, S.1, Ocak 2020, s.259.

³⁶⁷ **KARTAL**, “Türk Ceza Hukukunda Cinsel Saldırı Suçu” s. 95; Nur **CENTEL**, “Ceza Hukuku Şiddete Karşı Kadını Koruyor Mu?”, Ceza Hukukunda Kadının Şiddete Karşı Korunması (Ed. Nur CENTEL) içinde, On İki Levha Yay., İstanbul 2013, s. 6.

³⁶⁸ 765 sayılı TCK'nın 462. maddesine göre; on beş yaşını bitiren mağdurlara karşı işlenen ırza geçme-ırza tasaddi suçlarında cebir, tehdit veya şiddete başvurulmuş olması ya da

saldırı suçunun düzenlendiği 102. maddede yer almamaktadır.³⁶⁹ Buna karşın, madde gerekçesinde bu kavramlara değinilmiştir.³⁷⁰ Yani, 765 sayılı Kanun'da suç tanımında bulunan unsurlar 5237 sayılı Kanun'da gerekçeye alınmıştır.

Önceleri cinsel suçlarla korunan hukukî menfaatin genel adap gibi bir üst menfaat olduğu kabul edildiğinden, kadının bu değeri korumak için aktif olarak direnmesi gerektiği düşünülmüştür.³⁷¹ Bu anlayışa göre, kadına karşı uygulanan cebir belirli bir düzeyi aştığında, kadının zayıflığı nedeniyle direnmesi mümkün olmayacak ve cinsel saldırıya maruz kalacaktır. Kadının, yargıyı cinsel saldırıya uğradığına ikna edebilmesi için direnmiş olduğunu, ancak fiziksel ya da psikolojik zorlamayla direncinin kırıldığını ispatlaması gereklidir. Bu fiziksel ya da psikolojik zorlama ispatlanamazsa failin cezalandırılması mümkün olmayacaktır.

Günümüzde her ne kadar cinsel saldırının cinsel özgürlüğe karşı bir suç olduğu kabul edilse de hem Kanun gerekçesinde hem de bazı yargı kararlarında bu değişimin tam anlamıyla içselleştirilmediği görülmektedir.³⁷²

mağdurun akıl ya da beden hastalığından veya kendi fiilinden başka bir sebepten veya failin kullandığı hileli vasıtalarla dolaylı eyleme karşı koyamamış olması gerekmektedir.

“Sanığın mağdureye bacağından tutup yanına çekmesi, mağdurenin sesini çıkarmaması, olayı gören ninenin müdahale etmesi, evde yorganın altında mağdurenin altta sanığın üste görülmesine rağmen mağdurenin karşı koymaması sesini çıkarmaması, aynı odada yatanlardan yardım istememesi, olayda zor olmadığını, göstermektedir. Olayda cebir, şiddet, tehdit ve hile olmayıp fiil mağdurenin rızasıyla işlenmiştir.” CGK, 1999/5-248 E., 1999/240 K., 26.10.1999, (GÜNDÜZ - GÜLTAŞ, s. 315).

³⁶⁹ TCK m. 102 / 1: “Cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığını ihlâl eden kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel davranışın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası verilir.”

³⁷⁰ TCK m. 102 gerekçesi: “Cinsel saldırı suçunun özelliği, bu suçu oluşturan fiillerin mağdurun iradesi dışında gerçekleştirilmesidir. Mağdura karşı cebir veya tehdit ya da hile kullanılabileceği gibi, örneğin bilincinin yitirilmesine neden olmak veya örneğin uyku hâli dolayısıyla bilincinin kapalı olmasından yararlanmak suretiyle de bu suçlar işlenebilirler. Maddenin dördüncü fıkrasına göre, bu suçun işlenmesi sırasında mağdurun direncinin kırılmasını sağlayacak ölçünün ötesinde cebir kullanılması durumunda, ayrıca kasten yaralama suçundan dolayı cezaya hükmetmek gerekecektir.”

³⁷¹ Fahri Gökçen **TANER**, “Ceza Kanunlarının Gözünde Hayır Ne Zaman Hayır Demek? Cinsel Suçlar Cephesinde Eşitlik Mücadelesi Üzerine Bir İnceleme”, Güncel Hukuk, S. 14, Kasım 2014, s. 15.

³⁷² “... ırza geçmenin cebir şiddet kullanarak yapıldığına dair iddiasının durumunu çevresine mazur gösterme düşüncesinden kaynaklandığı, ırza geçmenin zorla yapıldığı hususunda mağdurenin anlatımı dışında sanığın cezalandırılması için kesin ve inandırıcı başkaca da delil elde edilemediği dolayısıyla eylemin rızaya dayalı olarak işlendiğinin kabulü yerine oluşturma uygun

Taner, cinsel saldırı suçunun oluşması için cebir, tehdit, hile aranmasını “direnmenin zorunlu olduğu dönemin mirası” olarak değerlendirmektedir.³⁷³

Doktrinde, cinsel saldırı suçunun oluşabilmesi için mağdurun rızasının bulunmaması gerektiği genel olarak kabul edilmiştir.³⁷⁴ Bu doğrultuda, cinsel saldırı suçunda cebir, tehdit veya hilenin araç olarak kullanılması zorunlu değildir.³⁷⁵ Failerin sıklıkla cinsel ilişkiyi gerçekleştirdiklerini, ancak eylemin mağdurun rızasına dayandığını ileri sürmeleri nedeniyle, rıza kavramının anlamı, tespiti ve hukukî değeri önemlidir.

Feminist hukuk teorisinde, cinsel saldırı suçunda rızanın nasıl tanımlanması ve yorumlanması gerektiğine dair farklı görüşler bulunmaktadır. *Hayır* modeline göre, “hayır hayır demektir” ve kadının bu beyanından sonra zorlama olmasa da cinsel saldırı suçu gerçekleşmiş sayılır.³⁷⁶

Evet modelindeyse “evet evet demektir”. Bu modele göre, rıza, cinsel ilişkideki öznelerin sıfatı ne olursa olsun (eş, sevgili, partner ya da yabancı) verili bir şey değildir. Partnerler, birbirlerinin cinsel ilişkiye aktif olarak rıza gösterdiklerinden emin olma sorumluluğu taşırlar.³⁷⁷

Etkili rıza görüşündeyse, rızanın tespitinde cinsiyetler arası hiyerarşinin dikkate alınması gerektiği savunulmaktadır. Bu görüşe göre, kadının boyun eğmesi veya katlanması gerçek bir rıza sayılmaz; dolayısıyla her “evet” ifadesi rıza olarak değerlendirilemez. Rızanın, psikolojik, ekonomik ve fiziksel şiddet altında verilmemiş olması gerekir.³⁷⁸

düşmeyen gerekçelerle yazılı şekilde hüküm kurulması yasaya aykırıdır.” 5. CD., 2007/1161 E., 2007/2039 K., 19.03.2007.

³⁷³ TANER, “Kadının Eşitlik Mücadelesi”, s. 264.

³⁷⁴ SEVÜK, “Cinsel Saldırı ve Cinsel Taciz Suçları”, s. 249, 250; TANER, “Mağdurun Cinsel Özgürlüğü”, s. 56; BAYRAKTAR – KIZIROĞLU – KARTAL - DİĞERLERİ, s. 472; MALKOÇ, Cinsel Suçlar, s. 7.

³⁷⁵ ERDEM – TEZCAN - ÖNOK, s. 326; GÜNDÜZ - GÜLTAŞ, s. 22; KORKUSUZ, s. 825.

³⁷⁶ Sofia GARDVING, Consent in Rape Law: A Comparison of Three Models, Faculty of Law University of Lund Master Thesis, Spring 2010, s. 33-35.

³⁷⁷ GARDVING, s. 43-45; Ayşe NUHOĞLU, “İstanbul Sözleşmesi ve Cinsel Suçlar”, II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu kitabı içinde, C. II, Türkiye Barolar Birliği Yay., Ankara 2019, s. 992.

³⁷⁸ Arzu Hazer GÜNGÖR, Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Cinsel Suçlar ve Rıza İlişkisi, Seçkin Yay., Ankara 2023, s. 132.

MacKinnon, cinsel saldırı ile cinsel ilişkiyi birbirinden ayırmak için rıza formülünün kullanılmasını eleştirmiştir. Yazara göre, cinsel ilişkiye rıza göstermekle cinsel ilişkiyi arzulamak aynı şey değildir. Cinsellik, eril egemenliğe ilişkin bir olgu olduğundan, temelinde baskı barındırır. Bu nedenle kadının gösterdiği rıza, baskı karşısında verilen bir rızadır.³⁷⁹

Feminist hukukçuların rızaya ilişkin bu görüşleri, bazı çevrelerce feministlerin “yatak odası kurallarını belirlediği” ve adeta cinsel ilişkinin taraflarından “seks sözleşmesi” imzalamasının beklendiği şeklinde eleştirilmiştir.³⁸⁰

Ataerkil bir toplumda, kadının “örtülü daveti” üzerine cinsel ilişkinin gerçekleştiği şeklinde bir ön yargı bulunduğundan, rızanın açıklanma şekli büyük önem taşır.³⁸¹ Rızanın mutlaka sözle açıklanması gerekmez, mağdurun davranışlarında da rızanın olup olmadığı anlaşılabilir;³⁸² ancak mağdurun salt sessiz kalması veya karşı koymaması, rızası olduğu anlamına gelmez.

Faile cinsel saldırı sırasında hiçbir şey diyemeyen ve failin eylemine katlanmak zorunda kalan mağdurun rızası olduğu kabul edilemez.³⁸³ Mağdurla fail arasındaki fiziksel güç farkı, olayın gerçekleştiği yer ve zaman bedensel direnç göstermeyi anlamsız kılabilir.³⁸⁴ Mağdur, cinsel saldırı anında yaşadığı travmanın etkisiyle bağıramayabilir veya karşı koyamayabilir.³⁸⁵

Scully’nin cinsel saldırı suçundan tutuklu olan erkeklerle yaptığı görüşmelerde, failer mağdurların ürküp karşı koymadıklarını ya da önce karşı koyup sonra güç gösterisiyle korkutulduklarında pasifleştiklerini söylemişlerdir.³⁸⁶ Ayrıca, failer cinsel saldırı sırasında mağduru kişi olarak

³⁷⁹ MACKINNON, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, s. 120.

³⁸⁰ Sosyal medyada yapılan eleştiriler için bkz. ÖZKAZANÇ, *Cinsellik, Şiddet ve Hukuk*, s. 114-116.

³⁸¹ KORKUSUZ, s. 835.

³⁸² AKBULUT, “*Rızanın Niteliği*” s. 272.

³⁸³ Yalçın SANCAR, “*Şiddet Kültürü*”, s. 131, 132; CENTEL - ZAFER, s. 245; Sinem Servet **ÖZDEMİR**, *Kadın Hakları Bağlamında Türkiye’de Pozitif Ayrımcılık İlkesi*, On İki Levha Yay., Eylül 2019, s. 130; TANER, “*TCK’NIN Cinsel Saldırı Suçuna İlişkin Düzenlemesi*”, s. 62.

³⁸⁴ SEVÜK, “*Cinsel Saldırı ve Cinsel Taciz Suçları*”, s. 250.

³⁸⁵ MALKOÇ, *Cinsel Suçlar*, s. 48. Yazar bu durumu “kurban suskunluğu” olarak tanımlamaktadır.

³⁸⁶ SCULLY, s. 146.

görmediklerini, kadının tepkisini umursamadıklarını ve karşı koysaydı mağduru öldüreceklerini ifade etmişlerdir.³⁸⁷

Rıza, cinsel davranış boyunca varlığını sürdürmeli ve cinsel davranışın gerçekleştirilme biçimini de kapsamalıdır.³⁸⁸ Örneğin, sevişmeye gösterilen rıza, cinsel ilişkiye de rıza gösterildiği anlamına gelmez. Aynı şekilde, geçmişte verilen bir rıza geleceğe yönelik bir onay olarak değerlendirilemez.

Bir görüşe göre, sadece prezervatif kullanılarak ya da vajinal yoldan cinsel ilişkiye rıza gösterilmiş olduğu hallerde prezervatif kullanılmasa ya da anal yoldan ilişki gerçekleşse de suç oluşmaz.³⁸⁹ Başka bir görüşe göreyse, cinsel ilişki sırasında partnerinden habersiz prezervatif çıkarma eylemi, rızaya dayalı cinsel ilişkiyi cinsel saldırıya dönüştürür. Çünkü prezervatifsiz cinsel ilişki, taşıdığı risklerle birlikte, verilen ilk rızanın dışında yeni bir eylem niteliği kazanmaktadır.³⁹⁰

Cinsel ilişki sırasında rızaları dışında partnerlerinin prezervatif çıkardığı kadınlarla yapılan bir araştırmada, kadınlar bu eylemi “vücut dokunulmazlığı ihlali” ve “onur kırıcı bir zarar” olarak tanımlamışlardır.³⁹¹ Erkeklerse bu durumu “erkek içgüdü” ya da “erkeklik hakkı” olarak ifade etmişlerdir.³⁹² Bu söylemler rızasız prezervatif çıkarma eyleminin toplumsal cinsiyetle ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır.

Geleneksel doktrin ve yargı kararları incelendiğinde, kadının kendi cinsel deneyimini cinsel saldırı olarak tanımlamasıyla, uygulayıcının ve doktrinin tanımı arasında bir farklılık olduğu anlaşılmaktadır. Bu farklılık özellikle, nitelikli cinsel saldırıda rızanın yokluğunu direnme şartına bağlayan kararlarda belirginleşmektedir. Yargılama sürecinde feminist avukat, feminist hukuk metodolojilerini de kullanarak, direnmenin ispatının aranmaması gerektiğine mahkemeyi ikna etmelidir.

³⁸⁷ SCULLY, s. 152, 165, 172.

³⁸⁸ ÖZBEK – DOĞAN - BACAŞIZ, Özel Hükümler, s. 347; KOCAOĞLU s. 160; KARTAL, “Cinsel Saldırı Suçu”, s. 104; GÜNDÜZ - GÜLTAŞ, s. 28.

³⁸⁹ TANER, Cinsel Özgürlüğe Karşı Suçlar, s. 201.

³⁹⁰ Alexandra **BRODSKY**, “Rape-Adjacent: Imagining Legal Responses to Nonconsensual Condom Removal”, Columbia Journal of Gender and Law, C. 32, S. 2, 2017, s. 195.

³⁹¹ BRODSKY, s. 187.

³⁹² BRODSKY, s. 188.

iv. Eşe Karşı Gerçekleştirilen Cinsel Saldırı Suçu

765 sayılı TCK'dan farklı olarak, 5237 sayılı TCK'nın 102. maddesinin 2. fıkrasında eşe karşı nitelikli cinsel saldırı suçu açıkça düzenlenmiştir.³⁹³ Doktrinde, mülga Kanun'un yürürlükte olduğu dönemde de cinsel saldırı suçunun eşe karşı işlenebileceği görüşünü savunan yazarlar vardır;³⁹⁴ ancak Yargıtay, mülga Kanun döneminde eşe karşı rıza dışı gerçekleştirilen cinsel eylemlerin ırza geçme suçunu oluşturmayacağı, cinsel ilişkinin anormal (anal) yoldan gerçekleşmesi halinde aile fertlerine fena muamele suçunun (m. 478) oluşacağı görüşündeydi.³⁹⁵

Bir görüşe göre, mülga TCK döneminde de eşe karşı hem ırza tasaddi hem de ırza geçme eylemleri suçtur; ancak maddenin dar yorumlanması nedeniyle doktrin ve uygulama tarafından yanlış değerlendirme yapılmıştır. Yanlış uygulamayı kanun değişikliğiyle gidermek Yargıtay kararlarına kanun değeri atfetmek anlamına gelir.³⁹⁶

Kanun tasarısına bakıldığında, Yargıtay'ın muhafazakâr tutumunun kanun koyucu tarafından da benimsendiği görülmektedir.³⁹⁷ Bu bağlamda, kanaatimizce, yanlış yorum ve uygulamayı bertaraf etmek için, Kanun'da eşe

³⁹³ 765 sayılı TCK döneminde eşe karşı gerçekleştirilen cinsel saldırı suçunun cezalandırılması doktrin ve mahkemelerin yorumuna bırakılmıştır. Bkz. YALÇIN, *Türk Ceza Hukukunda Kadın*, s. 105.

³⁹⁴ Mehmet Emin **ARTUK**, "*Kadına Yönelik Cinsel İstismara Yönelik Olarak Evlilik İçinde Irza Geçme ve Fücur*", *Kadına Yönelik Cinsel Şiddete Karşılaştırmalı Hukukun Yaklaşımı* içinde, B. 2, İstanbul Barosu Yay., Ekim 2002, s. 37; YALÇIN, "*Türk Ceza Hukukunda Kadın*", s. 12; YENER, s. 30. Yazar, mülga TCK döneminde ilgili maddenin doktrin ve uygulama tarafından yanlış bir şekilde dar yorumlandığını, ancak bu yanlışlığın kanun değişikliği ile giderilmesinin de doğru olmadığını belirtmiştir.

³⁹⁵ 4. CD, 1994/2788 E., 1994/6217/K., 07.07.1994, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 06.08.2024); 4. CD, 5557/1990 E., 7044/1990 K., 19.12.1990; bu kararın karşı oyunda eşe karşı ırza geçme suçunun işlenebileceğini belirtilmişse de rıza yokluğundan değil, ödev ihlalinin bahsedilmiştir. (Sami **SELÇUK**, *Karşı Oy*, Turhan Kitabevi, Ankara 2001, s. 433).

³⁹⁶ YENER, s. 30. Aynı yönde bkz. ARTUK, s. 42.

³⁹⁷ Tasarının 313. maddesinin gerekçesi: "Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 19.06.1996 tarih ve E. 1996/4409, K. 1996/5504 sayılı kararında kocanın karısının rızasıyla aslında ters cinsel ilişkide bulunmasını ırza geçme sayarak Türk Ceza Kanunu'nun 478 maddesini ihlal eden bir fiil saymış bulunması karşısında maddeye bu şekilde açıklık getirilmesine gerek görülmemiştir". Bkz. Türkân Yalçın **SANCAR**, "*Türk Ceza Kanunu Tasarısının (2000) Bazı Hükümleri Hakkında Düşünceler*", C. 51, S. 3, AÜHFİD, s. 5. Yazar gerekçeye böyle bir açıklama konulmasının farklı yorumda bulunacak hâkimin elini kolunu bağlayacağını belirtmiştir.

karşı cinsel saldırı suçunun işlenebileceğinin açıkça belirtilmesi yerinde olmuştur.

Cinsel saldırı suçunun eşler arasında işlenip işlenemeyeceği sorusu, toplumların evliliğe bakış açısıyla ilgilidir. *Can*, birçok toplumda evlilikte eşlerin birbiriyle cinsel ilişkiye girmesinin bir hak olarak görüldüğünü belirtmiştir.³⁹⁸ Örneğin, Orta Çağ'da evlilikte kadının eşine karşı bir "cinsel borç" altında olduğu kabul edilmiştir. Bu anlayışın günümüzde de kadınlar tarafından içselleştirilmiş olduğu söylenebilir. Kelly'nin yaptığı araştırmada, bir kadın eşiyle olan cinsel deneyimini şu şekilde anlatmaktadır: "... *Kirayı ödemek gibi bir sorumluluktur; başımın üstünde bir çatıya sahiptim ve karşılığını ödemem beklenirdi.*"³⁹⁹

Sonraki dönemlerde de kadının kocasının mülkü sayıldığı düşüncesiyle, evlilik içinde cinsel saldırı suçunun oluşmayacağı kabul edilmiştir.⁴⁰⁰ 765 sayılı Kanun dönemindeyse özel alan - kamusal alan ayrımının bir uzantısı olarak, evlilik içinde yaşanan cinsel saldırı eylemleri görünmez ve dokunulmaz olarak kabul edilmiş; devlet, erkeğin yanında ve mağdurun karşısında yer almıştır.⁴⁰¹

Kanun koyucu her ne kadar TCK m. 102/2'de eşler arasında nitelikli cinsel saldırı suçunu düzenlemiş olsa da madde gerekçesine bakıldığında, tarih boyunca süregelen kadının kocasına tabi olduğu düşüncesinden kopamadığı görülmektedir. Gerekçede, eşler arasında bir "cinsel tatmin yükümlülüğü" olduğu ifade edilmiştir;⁴⁰² ancak modern hukukta bunun kabulü mümkün değildir. TMK'nın getirdiği sadakat yükümlülüğü, eşlerin

³⁹⁸ CAN, s. 309.

³⁹⁹ Lizz KELLY, "The Continuum of Sexual Violence", Women, Violence and Social Control içinde (Ed. Jalna HANMER – Mary MAYNARD), British Sociological Association, 1987, s. 55-56.

⁴⁰⁰ DÖNMEZER, Genel Adap ve Aile Düzenine Karşı Cürümler, s. 16, 17.

⁴⁰¹ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 108; TOLUAY, s. 175.

⁴⁰² TCK m. 102 gerekçesi şöyledir: "Cinsel saldırı suçunun nitelikli hâlini oluşturan bu fiiller, eşe karşı da işlenebilir. Evlilik birliği, eşlere sadakat yükümlülüğünün yanı sıra, karşılıklı olarak birbirlerinin cinsel arzularını tatmin yükümlülüğü de yüklemektedir. Buna karşılık, evlilik birliği içinde bile, cinsel arzuların tatminine yönelik talepler açısından tıbbi ve hukukî sınırların olduğu muhakkaktır. Bu sınırların ihlâli suretiyle eş üzerinde gerçekleştirilen ve cinsel saldırı suçunun nitelikli hâlini oluşturan davranışlar, ceza yaptırımını gerekli kılmaktadır. Ancak, bu durumda soruşturma ve kovuşturmanın yapılması, mağdur eşin şikâyetine bağlı tutulmuştur."

başka kişilerle cinsel ilişkiye girmemesine yöneliktir; ancak bu yükümlülük, kadının kocası lehine cinsel özgürlüğünden feragat ettiği anlamına gelmez.⁴⁰³

Ayrıca gerekçede, evlilik içindeki cinsel ilişkinin tıbbî ve hukukî sınırları olduğu ve bu sınırların ihlali halinde suçun oluşacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte madde gerekçesinde ifade edilen tıbbî ve hukukî sınırların ne olduğu açık değildir. Kanaatimizce, tıbbî sınır olarak kastedilen, eşlerin cinsel ilişki sırasında birbirine fiziki ya da psikolojik zarar vermemesi, hukuki sınırla kastedilense eşlerden birinin gerçekleştirdiği cinsel eylemlere diğerinin rızasının bulunmasıdır.

Doktrinde maddenin gerekçesinden, kadının rızası olmasa dahi vajinal yolla gerçekleştirilen cinsel ilişkinin suç oluşturmayacağı anlamının çıkarılabileceği belirtilmiştir.⁴⁰⁴ Nitekim *Koca - Üzülmaz*, maddenin gerekçesine dayanarak rızaya dayalı olmayan ancak vajinal yolla gerçekleştirilen cinsel ilişkinin cinsel saldırı suçunu oluşturmayacağını; ancak failin cebir kullanması hâlinde, kasten yaralama ya da kötü muamele suçundan sorumlu tutulması gerektiğini belirtmiştir.⁴⁰⁵

Kocaoğlu, gerekçenin bağlayıcı olmadığını, ancak maddenin toplumun gerçekleriyle çatıştığını ifade etmiştir. Yazar, Nisa Suresi'nin 4. ayetini gerekçe göstererek, Sünnî gelenekten gelen bazı vatandaşların, kadının gerekirse dayakla yola getirilip kocasıyla birlikte olması gerektiğini düşündüklerine değinmiştir. Yazar ayrıca, ceza hukuku vasıtasıyla toplumun değerlerine savaş açılmaması gerektiğini, bu maddenin toplumsal barışı bozucu nitelikte olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰⁶

Kanaatimizce, yazarların bu düşüncelerine katılmak mümkün değildir. Ataerkil bir toplumda cinsellik, toplumsal olarak kurgulanmış bir olgudur. Bu kurguda, erkek cinsel olarak üstün kabul edilmekte ve cinsellik, erkeğin hakimiyetini sergilediği bir alan olarak görülmektedir. Ancak bu hakimiyet,

⁴⁰³ TANER, “*Kadının Eşitlik Mücadelesi*”, s. 258; MALKOÇ, Cinsel Suçlar s. 50.

⁴⁰⁴ Eray **KARINCA**, Sorularla Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2010, s. 34; Mehmet Emin **ARTUK** – Ahmet **GÖKCEN** -Ahmet Caner **YENİDÜNYA**, Ceza Hukuku Özel Hükümler, B. 17, Adalet Yay., Ankara 2023, s. 291, 292; Fahri Gökçen **TANER**, “*TCK’NIN Cinsel Saldırı Suçuna İlişkin Düzenlenmesi Mağdurun Cinsel Özgürlüğünü Korumaya Elverişli mi?*”, Kadına Yönelik Erkek Şiddeti ile Mücadele içinde (Yay. Haz. Buket SOYGÜT – Aras TÜRÜY), Beta Yay., s. 59.

⁴⁰⁵ KOCA - ÜZÜLMEZ, s. 329.

⁴⁰⁶ S. Sinan **KOCALOĞLU**, Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar, Yetkin Yay., Mayıs 2016, s. 140.

kadının rızasıyla meşrulaşır. Cinsel saldırı ise bir cinsel ilişki değil, bir saldırdır. Kadının evlenmesi, kocasına ona cinsel saldırıda bulunma hakkı vermez. Kadının, evlenmeden önce de evlendikten sonra da cinsel özgürlüğü vardır.

*Kocaoğlu'nun Kanun'da eşe karşı cinsel saldırı suçu düzenlemesini "Kanun'un toplum değerlerine savaş açması" olarak değerlendirmesi, adeta kanunların ataerkil zihniyetin kurguladığı cinsellik sınırlarına uygun olmasını beklemektir. Ancak kanun koyucunun görevi, toplumsal gerçekliği doğal ve olması gereken kabul edip düzenlemeler yapmak değildir. Hukuk "Toplum böyle istiyor" denilerek yanlış olan şeyleri meşrulaştırma alanı olarak kullanılamaz.*⁴⁰⁷

Doktrindeki eril bakış açısını yansıtan bir diğer görüş, eşler arasında nitelikli cinsel saldırı suçunun Kanun'da açıkça düzenlenmesini "Kanun koyucunun erkeklerden intikam alması" olarak değerlendirmiştir. Bu görüşe göre, kocanın karısına rızası dışında cinsel organ sokma eylemi, hakkın kötüye kullanılmasıdır ve hakkını kötüye kullanan kocaya bu kadar ağır ceza verilmesi, eşitlik ilkesine aykırıdır; zira, kadının kocasının vücuduna organ sokması mümkün değildir.⁴⁰⁸

Öncelikle, kocanın kadının rızası dışında ona karşı herhangi bir cinsel eylemde bulunma "hakkı" yoktur. Hatta evlilik içindeki cinsel saldırı, yarattığı aşağılanma duygusuyla diğer cinsel saldırı eylemlerine göre daha büyük tahribat yaratabilir. Bu nedenle, failin eylemi "hakkın kötüye kullanılması" olarak değerlendirilemez. Cinsel saldırı suçunun faili eşlerden her biri olabilir. Kadının kocasına organ sokamaması, diğer seçimlik hareket olan cisim sokamamayı yapamayacağı anlamına gelmez. Pratikte bu duruma az rastlanıyor olması, kadının hukukî korumadan mahrum kalmasına neden olmamalıdır. Aksine, bu durum kadının maruz kaldığı cinsel şiddetle mücadele edilmesi gerektiğini gösterir.

Yargıtay kararlarında TCK m. 102 / 2 düzenlemesi gerekçe gösterilerek eşlerin birbirine karşı cinsel özgürlüğünün var olduğu kabul edilmiştir;⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ YALÇIN, "Türk Ceza Hukukunda Kadın", s. 15.

⁴⁰⁸ Zeki **HAFIZOĞULLARI**, "Beşeri Cinsellik ve Yeni Trük Ceza Kanunu", <http://www.abchukuk.com/cezahukuku/cinsel-suclar.html>, (Erişim Tarihi: 11.12.2024).

⁴⁰⁹ "... Resmi nikahlı eşe karşı işlenen cinsel saldırının sadece nitelikli halinin TCK'nın 102/2. Maddesinin ikinci cümlesinde şikayete tabi suç olarak düzenlenip cinsel saldırı suçunun basit halinin eşe karşı işlenmesininse suç olarak tanımlanmaması karşısında, olay tarihinde mağdureyle resmi nikahlı evli olan sanığın eşine yönelik gerçekleştirdiği eylemlerin suç oluşturmadığı gözetilmeden yazılı şekilde mahkûmiyetine karar verilmesi.." 14. CD,

ancak eşlere tanınan bu cinsel özgürlüğün tam bir özgürlük olduğunu kabul etmek mümkün değildir. Uygulama ve doktrinde, eşe karşı basit cinsel saldırı suçunun işlenemeyeceği genel kabul görmektedir.⁴¹⁰ Bu bağlamda Kanun'un açık düzenlemesi karşısında eşler arasında basit cinsel saldırı suçunun işlenemeyeceği, ancak bu durumun kişiyi eşine karşı bir cinsel köle haline getireceği belirtilmiştir.⁴¹¹

Aksi görüşteki yazarlara göreyse, kanunun lafzı eşler arasında TCK m. 102/1'in uygulanmasına engel değildir.⁴¹² TCK m. 102/1'de bu suçun eşe karşı işlenemeyeceğine ilişkin bir ifade bulunmamaktadır. TCK m.102/2'de eşe karşı nitelikli cinsel saldırı suçunun işlenebileceğinin açıkça düzenlenmesinin sebebi, bu suçun re'sen soruşturmaya tabi olup, eşe karşı işlendiğindeyse şikâyeteye bağlı hâle gelmesidir. TCK m. 102/1 zaten herkes bakımından şikâyeteye tabi bir suç olduğundan, bu fıkra da eşten bahsedilmesine gerek yoktur. Ayrıca amaçsal yorum yapıldığında da, eşler arasında basit cinsel saldırı suçunun oluşmayacağı ileri sürülmesi, hem cinsel dokunulmazlığın korunması hem cinsiyete dayalı şiddetle mücadele edilmesi bakımından hükmün amacıyla bağdaşmamaktadır.⁴¹³

Bu bağlamda, feminist avukatlar yargılamada mağdur eşe yönelik eylem basit cinsel saldırı suçunu oluştursa da bu eylemin cezalandırılmasının önünde hiçbir engel olmadığını ısrarla savunmalıdır. Hukukun durağan olmadığı ve Yargıtay kararlarının kanun hükmünde sayılamayacağı göz önüne alındığında, kadınlar lehine karar alınmasında uygulayıcının eril bakış açısı dışında bir engel bulunmamaktadır.

2016/11403 E., 2019/12539 K., 18.11.2019, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/arama>, Erişim Tarihi: 02.07.2024).

⁴¹⁰ CENTEL - ZAFER, s. 233; GÜNDÜZ - GÜLTAŞ, s. 24; MALKOÇ, Cinsel Suçlar, s. 51. Yazar bu halde kötü muamele suçunun oluşacağını savunmuştur.

⁴¹¹ Mehmet Emin **ALŞAHİN**, "*Cinsel Saldırı Suçu*", Prof. Dr. Mehmet Emin ARTUK'a Armağan içinde (Ed. Mahmut KOCA), Seçkin Yay., Haziran 2020, s. 863.

⁴¹² ÖZBEK – DOĞAN – BACAŞIZ, Özel Hükümler, s. 314; Ali Kemal **YILDIZ**, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, İstanbul Barosu Yay., 2007, s. 313; TANER Cinsel Özgürlüğe Karşı Suçlar, s. 89; Hasan **İBA**, "*Cinsel Özgürlüğe Karşı Suçlarda Rızanın Hukuki Niteliği*", MÜHFD, C. 29, S. 1, Temmuz 2023, s. 108.

⁴¹³ ERDEM – TÜRAY, s. 84. Yazarlar objektif amaca göre yorum çerçevesinde, TCK m. 102 hükmünün kanun koyucunun sübjektif iradesinden bağımsız şekilde anlamı ve amacı dikkate alınarak eşe karşı basit cinsel saldırı eyleminin de cezalandırılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Yargılamada feminist avukatın, kadının maruz kaldığı eylemin basit cinsel saldırı mı yoksa nitelikli cinsel saldırıya teşebbüs mü olduğu hususundaki savunması büyük önem taşımaktadır;⁴¹⁴ zira uygulamada, nitelikli cinsel saldırı suçu tamamlanamamışsa eylem, basit cinsel saldırı kapsamında kabul edilip ceza verilmeme riski vardır. Bu durumda avukat, failin kastının ve gerçekleştirdiği davranışların nitelikli cinsel saldırıya yönelik olduğunu vurgulamalı ve bunu ispatlamalıdır.

Kanun'da açıkça düzenlenmesine rağmen, uygulayıcının eril bakış açısıyla kocasının karısına karşı nitelikli cinsel saldırı suçunu işleyemeyeceği görüşünde olduğu dikkat çekicidir. Örneğin, cinsel saldırı mağdurlarının avukatlarıyla yapılan bir araştırmada Cumhuriyet savcısının mağdur kadına “*Evlilik içi tecavüz mü olurmuş*” dediği belirtilmiştir. Başka bir olayda müşterek çocukların tanıklıklarına başvurularak çocuklara “*annenizin o gece bağırıldığını duydunuz mu*” sorusu sorulmuş ve çocukların *hayır* yanıtı üzerine kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilmiştir.⁴¹⁵

Bu nedenle feminist avukatlar eşler arasında nitelikli cinsel saldırı suçunun açıkça düzenlendiğini ısrarla vurgulayarak mağdurun uygulayıcının hukuki olmayan söylemleriyle ikincil mağduriyetini önlemelidirler.

Mahkeme kararları incelendiğinde, eğer kadın şikâyetinden vazgeçmemişse, genelde beraat kararı verildiği görülmektedir.⁴¹⁶ Evlilik içindeki cinsel saldırı suçunda ispat güçlüğü diğer cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda olduğundan daha fazladır;⁴¹⁷ ancak yargılamada deliller mahkûmiyete yeterli olsa bile kocanın cezalandırılmaması amacıyla mevcut

⁴¹⁴ “Dosya kapsamına göre, Osmaniye Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen 30/09/2015 tarihli iddianamede sanığın 5237 sayılı Kanunun 102/2. maddesi uyarınca cezalandırılması istemiyle kamu davası açıldığı, sanığın eşi olan müştekiyi cinsel ilişkiye girmek istememesi üzerine darp ederek cinsel ilişkiye zorlaması, müştekinin direnmesi üzerine amacına ulaşamaması şeklindeki eyleminin, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 102/2 ve 35. maddeleri kapsamında nitelikli cinsel saldırıya teşebbüs suçunu oluşturup oluşturmayacağına ilişkin delillerin takdirinin üst dereceli olan ağır ceza mahkemesine ait olduğu gözetilmeden, itirazın reddi yerine, yazılı şekilde kabulüne karar verilerek görevsizlik kararının kaldırılmasında isabet görülmediğinden...” 5. CD., 2016/11411 E., 2017/107 K., 11.01.2017. (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/>, Erişim Tarihi: 06.12.2024).

⁴¹⁵ F. Esra **YILDIZ**, Mağdur Vekillerinin Gözünden Cinsel Saldırı Suçunda Delillendirme Problemi Ve İkincil Mağduriyet, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2023, s. 55.

⁴¹⁶ Neriman **ERSİN**, Görünmeyen Şiddet: Evlilik İçi Tecavüz, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2022, s. 64.

⁴¹⁷ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 114.

deliller sanığın lehine olacak şekilde değerlendirilmektedir. Örneğin; yargılamaya konu bir olayda mahkeme sanığın savunması, tanık beyanları, adli rapor kadının cinsel saldırıya uğradığını gösterse de mahkeme “*kadının düz ilişkiyi kabul edip ters ilişkiyi kabul etmemesi halinde bunu ifade edip direnebileceğini, bağırса аşаğı katta oturan ailesinin bunu duyacağını, ertesi gün de akşama kadar bu durumu ailesiyle paylaşmadığını*” belirterek sanığın beraatine karar vermiştir.⁴¹⁸

Feminist avukatın, yargılamada evlilik içinde gerçekleşen cinsel şiddetin kadın tarafından yakınlarına kolayca anlatılamayabileceğini, kadının yaşadığı şiddet deneyiminin en yakınından gelmesi nedeniyle farklı tepkiler verebileceğini, kaldı ki cinsel saldırı suçunun oluşması için direnmenin gerekmediğini ısrarla açıklaması önemlidir. Somut olayda ilk kez cinsel deneyim yaşayan bir kadının psikolojisi göz ardı edilmiş, durumu ertesi gün akşam yemeğinde ailesiyle paylaşması dikkate alınmamıştır. Bu durum, eril hukukun “erkekten intikam almanın” aksine, kadını erkeğin tahakkümüne terk ettiğini göstermektedir.

Kriminolojik araştırmalara göre, eşlerden birinin diğerine karşı gerçekleştirdiği cinsel saldırı eyleminin çok azı şikâyet edilmektedir.⁴¹⁹ Bir görüş, eşe karşı gerçekleştirilen cinsel saldırı eylemlerinin “kara rakamlar” arasında kalmaması için bu suçun soruşturulması ve kovuşturulmasının mağdurun şikâyetine bağlı olmaması gerektiğini savunmaktadır.⁴²⁰

Eşe karşı gerçekleştirilen cinsel saldırı davalarında, kadınlar şikâyetle bulunduklarında, yaşadıkları ikincil mağduriyet ve eşlerinin baskısıyla genellikle şikâyetten vazgeçmektedirler.⁴²¹ Bu bağlamda, İstanbul Sözleşmesi’nin 55. maddesinde cinsel saldırı eylemi eşler arasında gerçekleşse bile suçun soruşturması ve kovuşturulması için şikâyet şartı aranmaması gerektiği açıkça belirtilmiştir.

Diğer bir görüşe göreyse, kanun koyucu aile birliğine doğrudan müdahale etmek istemediği için suçun takibini şikâyete bağlı olarak düzenlemiştir.⁴²² Ayrıca mağdur yaşadığı olayın toplumda duyulmasını

⁴¹⁸ Muğla 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 2013/195 E., 2014/78 K., 20.05.2014, (Gökhan **TANERİ** - Didem **YELDAN** . Cinsel Suçlarda Beraat, B. 3, Seçkin Yay., Ankara 2022, s. 278-280).

⁴¹⁹ TANER, “Kadının Eşitlik Mücadelesi”, s. 259.

⁴²⁰ AKBULUT, “6284 Sayılı Kanun’da Şiddet”, s. 168.

⁴²¹ ERSİN, s. 65.

⁴²² ARTUK – GÖKÇEN – YENİDÜNYA, s. 175.

istemiyorsa bu tercihinə saygı duyulması gerekir.⁴²³ *Collin-Kaufer*, bu konuda karşısındaki ifşa etme gücünü kendinde bulamayan bir kadını hiçbir yasanın özgürleştiremeyeceğini ifade etmişlerdir.⁴²⁴

Kadın için kocasının kendisine tecavüzde bulunduğunu dile getirmek ve şikâyetçi olmak çok zor bir süreci göze almak demektir.⁴²⁵ Evliliğinde cinsel saldırıya maruz kalan kadınlarla görüşme yapılan bir araştırmada, kadınlar, kimsenin duymayacağını bilse kocalarını şikâyet edebileceklerini; ancak muhtara tebliğ yapılırsa muhtara ne diyeceklerini dahi düşündüklerini dile getirmişlerdir.⁴²⁶

Kadınlar şikâyetinde bulunduklarında genellikle erkek polislerle muhatap olduklarını bu nedenle, utanıp cinsel şiddeti anlatamadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca şikâyetinde bulunduklarında da kocaları tarafından “*sen beni rezil ettin, başkalarına anlattın*” diyerek daha çok şiddet görmektedirler.⁴²⁷

Eşe karşı gerçekleştirilen cinsel saldırı suçuyla ilgili doktrinde tartışmalı olan bir diğer konu, cinsel saldırı suçunda kadının direncinin kırılabilmesi için yaralanmış ancak sonra cinsel saldırı suçuna ilişkin şikâyetinden vazgeçmiş olduğu durumda, sanığa yaralama suçundan ceza verilip verilemeyeceğidir;⁴²⁸ zira, TCK m. 86/3’e göre eşler arasında gerçekleşen yaralama suçunun soruşturulması şikâyetle bağlı değilken, cebir cinsel saldırı suçunda araç olarak kullanılıp şikâyetten vazgeçildiğinde fail cezalandırılmamaktadır.⁴²⁹

⁴²³ SOYASLAN, s. 229; TANER, “*Mağdurun Cinsel Özgürlüğü*”, s. 58.

⁴²⁴ COLLIN - KAUFER, s. 44.

⁴²⁵ YALÇIN, Türk Ceza hukukunda Kadın, s. 114; Şahika YÜKSEL, “*Kadına Yönelik Şiddet*”, Feminizm Kitabı içinde (Yay. Haz. Hülya OSMANOĞLU), Dipnot Yay., Ankara 2015, s. 437.

⁴²⁶ Duygu Özgür YILDIRIM, Cinsel Saldırı Suçunun Eşe Karşı İşlenmesi Hali: Evlilik İçerisinde Tecavüz, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019, s. 59, 71.

⁴²⁷ YILDIRIM, s. 71-73.

⁴²⁸ Aras TÜRAY, “*Cinsel Saldırı Suçu ve Cebir İlişkisi*”, BUHFD, C. 18, S. 217, Kasım 2023, s. 1221; Burak KILIÇ, “*Cinsel Saldırı Suçunun Eşe Karşı İşlenmesi Halinde Şikâyetten Vazgeçmenin Ceza Sorumluluğuna Etkisi: Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nun E. 2019/16, K. 2021/281 Sayılı Kararı Işığında Bir Değerlendirme*” Karar İnceleme Dergisi, C. 1, S. 1 – 2, 2022, s. 237.

⁴²⁹ KOCA – ÜZÜLMEZ, Genel Hükümler, s. 565; AKBULUT, s. 872.

Bu cezasızlık durumunun önlenmesi için, cinsel saldırı suçunda araç olarak kullanılan cebrin boyutu, basit tıbbi müdahaleyle giderilebilecek ölçüyü aşmışsa, mağdur eş cinsel saldırı suçuna ilişkin şikâyetinden vazgeçse bile, failin yaralama suçundan cezalandırılması gerektiği belirtilmiştir.⁴³⁰

Feminist avukat, özellikle yargılama sonucunda gerçekleşen eylemin nitelikli cinsel saldırıya teşebbüs değil basit cinsel saldırı olarak kabul edildiği hallerde, somut olayda mağdurun yaralandığına dikkat çekmelidir. Uygulayıcının kabulüne göre, basit cinsel saldırı eşe karşı suç teşkil etmediğinden, olayda yaralama varsa en azından failin yaralamadan ceza alması sağlanmalıdır.

v. Cinsel Saldırı Suçunun İspatı

CMK'da cinsel saldırı suçunun ispatına ilişkin özel bir düzenleme yoktur. Suçun işlendiğine ilişkin fizikî delillerin elde edilmesi için, genital muayenenin cinsel saldırıdan sonraki 24 ilâ 72 saatte yapılması gerekmektedir.⁴³¹ Bununla birlikte mağdurlar, cinsel saldırının ardından yaşadıkları travma sebebiyle delilleri ortadan kaldırabilirler ya da hemen şikâyetinde bulunamadıkları için deliller kaybolabilir.

Mağdur, cinsel saldırı sonrasında makul bir sürede muayene edilmiş olsa bile, muayene sonucunda elde edilen bulgular mağdurun rızasının olup olmadığına ilişkin kesin bir sonuç vermemektedir.⁴³² Başka bir deyişle,

⁴³⁰ TANERİ - KAMIŞLI, s. 315; TÜRAY, s. 1245.

⁴³¹ M. Selim ÖZKÖK, "Cinsel Şiddete Maruz Kalmış Ergen ve Erişkin Hastalarda Tıbbi ve Adli Tıbbi Yaklaşım", Türkiye Klinikleri Adli Tıp- Özel Konular içinde (Ed. Mete Korkut GÜLMEN), C. 2, S. 2, 2016, s. 67.

⁴³² "12.3.2012 tarihli raporda; akut ve kronik fiili livatanın maddi delillerine rastlanmadığının, ancak anal yolla ırza geçme sonrası görülmesi beklenen ekimoz, mukoza veya sfinkter yırtığı gibi travmatik değişimlerin olaydan kısa bir süre sonra iz bırakmaksızın kaybolabileceği gibi, mağdurenin yaşı, fizik gelişimi, olay sırasında penis girişini kolaylaştırıcı kaygan madde kullanımı ile hile, tehdit ya da rıza gibi sebeplerle direncinin kırıldığı durumlarda anal sfinkterin çok büyük travmatik değişim olmaksızın penisin girişine müsait olacak şekilde genişleme yeteneğinin bulunmasının da tıbben mümkün olduğu dikkate alındığında muayenede herhangi bir özellik görülmemesinin doğal olduğunun belirtildiği..." 14. CD., 2014/5664 E., 2014/11861 K., 30.10.2014, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/>, Erişim Tarihi: 02.10.2022); "...geçen sürede bulguların iyileşmesi gibi nedenlerle livata bulgusuna rastlanmamasının eylemin gerçekleşmediğine karine teşkil etmeyeceği..." 5. CD., 3798/2255, 25.03.2004, (MALKOÇ, Cinsel Suçlar, s. 111); "...travmatik değişimlerin olaydan kısa süre sonra iz bırakmaksızın kaybolabileceğine ilişkin raporu ile tüm dosya içeriğinden, sanığın mağdure Melek'e karşı zorla ırza geçme suçundan mahkumiyeti yerine..." 5. CD., 2006/6768 E., 2006/7233 K. 25.09.2006, (GÜNDÜZ - GÜLTAŞ, s. 313).

muayenede anal ya da genital yaralanma tespit edilememiş olması, cinsel ilişkinin rızaya dayalı gerçekleştiği anlamına gelmez.

Somut olayda, mağdura yönelik cebrin ispatlanabiliyor olması, hâkimin failin mahkûmiyeti yönünde vicdani kanaat oluşturmasını kolaylaştıracaktır. Bu durum, ataerkil toplumda var olan "gerçek tecavüz" anlayışıyla uyumludur. Toplumda "gerçek tecavüz", mağdurun tanımadığı bir kişi tarafından cebir kullanılarak cinsel ilişkiye zorlanması olarak kabul edilmektedir.⁴³³ Oysa kadın deneyiminin gerçekliğinde, cinsel saldırıda cebir her zaman bir araç olarak kullanılmaz. Dahası, failer yalnızca mağdurun tanımadığı kişilerle sınırlı değildir.

Kadının yaşadığı cinsel saldırı, toplumda geçerli olan "gerçek tecavüz" anlayışıyla örtüşmüyorsa, kadının yaşadığı deneyim inkâr edilmekte ve kadın, hukuki korumadan dışlanmaya çalışılmaktadır.

Cinsel saldırı suçu genellikle faille mağdurun yalnız olduğu durumlarda işlendiğinden, olayın tek tanığı mağdur olmaktadır. Fizikî delillerin bulunmadığı durumlardaysa cinsel saldırı suçunda temel delil mağdurun beyanıdır.⁴³⁴

Eğer mağdur kadın, ataerkil toplumun benimsediği normlara uygun bir yaşam sürmüştü, yargılamadaki beyanlarına daha kolay inanılır. Çünkü ataerkil bakış açısını içselleştiren hukuk kültüründe, "itibarlı" bir kadının tecavüze uğradığı iddiasıyla kendini "lekelemeyeceği" ön yargısı bulunmaktadır.⁴³⁵ Bu bağlamda, mağdurun ataerkil toplumun beklentilerine ters düşen herhangi bir davranışı, cinsel saldırının rıza dışı olduğuna dair şüphe yaratabilir.⁴³⁶

⁴³³ SCULLY bu cinsel saldırıyı "popüler tecavüz" olarak adlandırmaktadır.

⁴³⁴ Yalçın SANCAR, "Şiddet Kültürü", s. 131.

⁴³⁵ "...yine sanık ile herhangi bir husumeti olmayan evli ve 3 çocuk annesi katılanın iffeti ile ilgili bir konuda başkasına suç isnat etmesi hayatın olağan akışına aykırı olacağından sanığın soruşturma aşamasında tespit edilen savunmaları hayatın olağan akışına daha uygun bulunmayarak sanığın üzerine atılı cinsel saldırı suçunun sübut bulduğu kanaatiyle mahkûmiyetine karar verildiği anlaşılmıştır." 9. CD., 2021/4988 E., 2023/2531 K., 27.04.2023, (<https://www.lexpera.com.tr/> Erişim Tarihi: 06.06.2024).

⁴³⁶ "Olayın ortaya çıkış şekli, mağdurenin beyanları arasındaki çelişkiler, yine mağdurenin başka erkeklerle de ilişkide bulunarak mazbut olmayan bir yaşam sürdüğü dikkate alındığında; sanığın savunmasının aksine cezalandırılmasını gerektirir her türlü kuşkudan uzak yeterli delil bulunmadığı gözetilmeden sanığın beraati yerine yazılı şekilde mahkûmiyetine karar verilmesi..." 5. CD., 2010/7018 E., 2010/1510 K., 24.02.2010, (Ahmet

Bu durumda, kadının iddia ettiği olayın gerçekleştiği ana kadar toplum normlarına uygun davranışlarının ödülü olarak, somut delil bulunmasa bile suçun sabit olduğu kabul edilmektedir. Yargıtay'ın, somut delil olmaksızın şikâyetçi kadının beyanlarını esas alarak sanığın cezalandırılmasına yönelik verdiği kararın basında da geniş yer bulmasıyla birlikte “kadının beyanı esastır” ilkesi oluşmuştur.⁴³⁷

Doktrinde bu ilke farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Bazı yazarlar, sanığın cinsel suçlardan mahkûmiyeti için mağdurun hayatın olağan akışına uygun ve tutarlı beyanının yeterli olması gerektiğini ifade etmektedirler.⁴³⁸ Bazı yazarlarsa cinsel saldırı suçunun kapalı kapılar ardında işlendiği gerekçesiyle, ispat yükünün failde olması gerektiğini savunmaktadırlar.⁴³⁹ Bir görüşe göre, uygulamada “Kadının beyanı yalandır.” şeklinde bir karine oluşmuş durumdadır; ancak, Cumhuriyet savcısının kadının geçirdiği travmayı dikkate alarak soruşturma yürütmesi gereklidir.⁴⁴⁰

Baytok, ilkenin erkek egemenliğine ilişkin bir tespit içerdiğini ifade etmiştir. Buna göre, ilke, uygulayıcıyı, erkeğin kadın üzerinde tahakküm kurduğu bir yapı içerisinde ezilen tarafın yanında olmaya davet etmektedir.⁴⁴¹ Kadın, beyanda bulunarak sessiz kalmamış, yaşadıklarını gizlememiş ve cinsel saldırıya uğrayan nesne konumundan çıkarak yaşadığı deneyimin öznesi hâline gelmiştir.⁴⁴²

Ceylani **TUĞRUL**, Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar Enstest İlişkiler, Cantekin Matbaacılık, Ankara 2010, 370).

⁴³⁷ Seher Kırbaş **CANİKOĞLU**, “Kadının Beyanı Esastır: Çok Bilinmeyenli Bir Denklem “, Ankara Barosu Dergisi, C. 4, 2015, s. 232; “... suç kanıtı aramanın birçok olayın karşılıksız ve cezasız kalması gibi istenmeyen bir sonuca yol açacağı ve şikâyetçinin başkasına zarar vermek için kendisine zarar vermesinin hayatın olağan akışına uygun olmadığı...” Y. 5. CD, 2003/4048 E., 2004/2528 K. (CANİKOĞLU, s. 232).

⁴³⁸ <https://bianet.org/haber/cinsel-tacizin-ispatici-olmaz-kadinin-beyani-esas-alinmali-124502> , (Erişim Tarihi: 10.12.2025).

⁴³⁹ Ayşe **NUHOĞLU**, “Cinsel Suç Mağdurunun Beyanı ve İspat”, Kadına Yönelik Cinsel Şiddete Karşılaştırmalı Hukukun Yaklaşımı içinde, B. 2, İstanbul Barosu Yay., Ekim 2002, s. 62.

⁴⁴⁰ <https://www.keremaltiparmak.com/kabatas-olayi-neden-bir-kadinin-beyani-esastir-uygulamasi-degildir/> , (Erişim Tarihi: 10.12.2025).

⁴⁴¹ Cemre **BAYTOK**, “Kadının Beyanı Esastır 2000’lerde Yakınların ve Yakın Çevrenin Cinsel Taciz Ve Erkek Şiddetiyle Feminist Mücadele”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Feminizm içinde (Ed. Tanıl BORA), İletişim Yay., C. 10, İstanbul 2020, s. 478.

⁴⁴² Derya **TURNA**, “Tacize Dair”, Feminist Politika Dergisi, S. 9, Şubat 2011, s. 12.

Bizim de katıldığımız görüşe göre, kadının beyanının esas olması ilkesi, kadının beyanlarının doğruluğunun deliller toplanmaksızın kabul edilmesi gerektiği anlamına gelmemektedir.⁴⁴³ Bu ilke, hiyerarşik bir ilişkide tahakküm altında olan tarafa söz hakkı tanımak olarak değerlendirilmelidir; zira tahakküm altında olan taraf, “Neden bağırmadın?”, “Neden direnmedin?”, “Zaten sevgiliydiniz” gibi ifadelerle karşı karşıya kalacaktır. Bu tür sorgulamalar karşısında mağdurun “daha güçlü biri karşısında bağırıp söylemeye olabileceği”, “evine gitmesinin sevişmek istediği anlamına gelmediği”, “kıyafetleriyle tecavüzü tahrik etmediği”, “öldürülmekten korktuğu için direnememiş olabileceği” gibi yanıtların anlaşılması, ancak kadının beyanına kulak vermekle mümkündür.

Bu doğrultuda kadının beyanıyla etkili bir soruşturma yürütülmeli, kadının iddiası nedeniyle içinde bulunduğu dezavantajlı durum, adli makamların müdahalesiyle ortadan kaldırılmalıdır. Soruşturma süreci, kadının beyanları doğrultusunda genişletilmelidir. AİHM, *B. V./Belçika* kararında, fiziksel delil bulunmasa bile yetkililerin, pasif kalmadan mağdurun cinsel saldırıya uğradığı yönündeki beyanıyla, etkili bir soruşturma yapmaları gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁴⁴

YALÇIN, her olayın kendi koşulları içerisinde değerlendirilmesi önerisinde bulunmuş ve hâkimin tüm olasılıkları göz önünde bulundurduktan sonra, mağdurun beyanının doğru olduğu kanaatine vardıysa, beyana dayalı hüküm verebileceğini belirtmiştir.⁴⁴⁵ Yazar ayrıca, mağdurun beyanının inandırıcılığı değerlendirilirken cinsiyetçi ölçütlerden kaçınılmasının önemini vurgulamıştır.

Hukuk, cinsel ilişki ve cinsel saldırı suçu arasında bir sınır çizmiştir. Somut olayda neyin cinsel ilişki, neyin cinsel saldırı olduğuna karar veren hâkimin hangi kıstaslara göre karar verdiği büyük önem taşır. Ataerkil bir toplumda kabul edilen tecavüz mitleri, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda kadın deneyimini göz ardı etmekte ve cinsel saldırının sorumluluğunu kadın mağdura yüklemektedir.

Cinsel saldırı suçuna ilişkin yargılamalarda, hâkimin vicdani kanaat oluştururken tecavüz mitlerinden etkilenmesi mümkündür.⁴⁴⁶ Bu durumda

⁴⁴³ ÖZKAZANÇ, *Cinsellik, Şiddet ve Hukuk*, s. 188.

⁴⁴⁴ AİHM, *B. V./Belçika*, Başvuru No: 61030/08, 02.05.2017, § 48, 53.

⁴⁴⁵ YALÇIN, *Türk Ceza Hukukunda Kadın*, s. 222, 223.

⁴⁴⁶ Ezgi ÇETİNER, *Mağdur Beyanına Dayalı Hüküm Kurulması Bağlamında Nitelikli Cinsel Saldırı Suçunda İspat*, On İki Levha Yay., İstanbul, 2022, s. 92. GÖLGE'nin seksen hâkim ve

hâkim, akıl yürütme sürecinde ataerkil toplumun kabul ettiği kadınlık ve erkeklik kalıplarını esas alarak sonuca ulaşmaktadır. Bu bağlamda kadın, kafkaesk bir yargılamanın içerisinde kendisini bulmaktadır.

Tecavüz mitleri arasında en yaygın olanlardan biri, “Kadınlar hayır derken aslında evet demek istemişlerdir.” inancıdır. Bu inanışa göre, erkek aktif, kadın pasif bir konumdadır; kadın yalnızca bir alıcı olarak görülmekte ve dolayısıyla onun “hayır”ı, ataerkil toplumun gerçekliğinde “evet” olarak yorumlanmaktadır.⁴⁴⁷

Failler, bu inanış doğrultusunda, kadınlar cinsel davranışa karşı koymadıklarında, onların cinsel ilişkiyi istediklerine dair bir varsayım geliştirmişlerdir. Öyle ki failer, mağdur yeterince direnmediğinde, kadının suçun işlenmesine katkıda bulunduğunu düşünmektedirler.⁴⁴⁸ Yargılamalarda bu mit, 5237 sayılı Kanun’a rağmen direnç aranmasıyla karşılık bulmaktadır. Örneğin; yargılamaya konu bir olayda Yargıtay 25 yaşında bir kadının 75 yaşında bir erkeğe direnebileceğini, ayrıca kadının bedeninde darp izi bulunmadığı gerekçesiyle, failin şüpheden sanık yararlanır ilkesinden faydalanması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁴⁹

“İyi kızlara tecavüz edilmez.” miti, yargılamalarda mağdur kadının özel hayatına ve davranışlarına odaklanılmasına yol açmaktadır. Ataerkil toplumun toplumsal cinsiyet rolü beklentilerine aykırı davranan kadın, uğradığı cinsel saldırı eyleminden sorumlu tutulmaktadır. Kadın bakire

savcıyla yaptığı araştırmaya göre; hâkim ve savcıların %49’u daha önceki cinsel ilişkinin saldırının ciddiyetini azalttığını, %38’i hayat kadınlarının ırza geçme iddialarına şüpheyle yaklaşılması gerektiğini, %15’i fiziksel şiddet bulgusu yoksa ırza geçildiği iddiasının asılsız olduğunu, %29’u sarhoş kadınların cinsel ilişkiye arzulu olduğunu, %12’si bazı kadınların ırzına geçilmeyi hak ettiğini düşünmektedir. Bkz. Zeynep Belma **GÖLGE**, Irza Geçme Kavramına Karşı İlgili Meslek Gruplarının Yaklaşımları ve Düşünceleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul 1997, s. 57-59.

⁴⁴⁷ ÖZKAZANÇ, Cinsellik, Şiddet ve Hukuk, s. 115.

⁴⁴⁸ SCULLY, s. 133.

⁴⁴⁹ 14. CD., 2016/7106 E., 2017/96 K., 12.01.2017, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat> Erişim Tarihi: 20.08.2024.); kararda Adli tıp raporunda mağdurun aldığı alkol nedeniyle direnemeyebileceği belirtilmiş olmasına rağmen sanığın beraatine karar verilmiştir. Başka bir olaydaysa ilk derece mahkemesi “*Aşırı derecede alkollü, henüz 18 yaşında olan bir bayanın 3 erkekle bir evde bulunması sanıkların rızası ile seviştiklerine dair samimi ikrarları göz önüne alındığında mağdurenin tepkisel davranışlarının durup dururken başlaması ve bağırıp çağırmaya başlamasının sanıklarca izah edilememiş olması sırf bu sebeple eylemin zorla meydana getirildiği anlamına gelmez.*” şeklinde direnme kararı vermiştir. Bkz. CGK, 2017/394 E., 2018/555 K., 22.11.2018, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat> Erişim Tarihi: 22.08.2024).

değilse, alkol kullanıyorsa, faille barda tanışmış, arabasına binmiş ya da evine gitmişse yaşadığı cinsel saldırı eyleminden kendisi sorumlu kabul edilir. Bu durumlarda “rızam yoktu” beyanı yargı tarafından “çelişkili” görülür.⁴⁵⁰ Öyle ki, sanıkların ikrarı, video kaydı gibi başka delillerin varlığı bile mağdurun beyanına itibar edilmesi için yeterli olmamaktadır.⁴⁵¹

Mağdurun faille olan ilişki geçmişi ya da aktif bir cinsel yaşamının bulunması durumu da uygulamada kullanılan bir kriterdir. Tarafların geçmişte cinsel ilişki yaşamış olmaları hâlinde, cinsel ilişkinin bu defa da rızayla gerçekleştiği varsayılır. Bu durumda, ataerkil toplumun namus anlayışına uymayan kadının özel hayatı, yargılamada aleyhine değerlendirilmektedir.⁴⁵²

Bazı ülkelerde, cinsel saldırıya uğrayan kadınların özel hayatlarının *itibar karinesi* olarak yargılamada kullanılması yasaklanmıştır;⁴⁵³ ancak CMK’da buna ilişkin bir düzenleme bulunmamakta olup, yargılamada sanık ve müdafileri tarafından kadınların özel hayatı delil olarak kullanılmaktadır.

Ataerkil toplum ve toplumun bakış açısını benimseyen doktrin ve uygulayıcı, kadınları potansiyel iftiracı olarak görme eğilimindedir.⁴⁵⁴ Sanığın kendisine iftira atıldığını öne sürmesi karşısında, gerekçeli kararda bu iddianın tartışılması hukuka uygundur. Bununla birlikte mahkemeler, onurlu ve namuslu bir kadının tecavüz iddiasıyla kendi adını lekelemeyeceği ve iftira atmayacağı varsayımıyla, kadının iftira atıp atmadığını belirlemek için onun “itibarını” araştırma konusu yapmaktadırlar.⁴⁵⁵

⁴⁵⁰ 14. CD., 2018/4964 E., 2018/5383 K., 24.09.2018, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat>, Erişim Tarihi: 20.08.2024).

⁴⁵¹ 5. CD., 2006/7007 E., 2006/ 6237 K., 29.06.2006, (TUĞRUL, s. 233).

⁴⁵² ÖZKAZANÇ, Cinsellik, Şiddet ve Hukuk, s. 187.

⁴⁵³ KORKUSUZ, s. 846.

⁴⁵⁴ ERGÜN, s. 281.

⁴⁵⁵ “kendi onur ve namusunu ilgilendiren bir konuda sanığa iftira atması için geçerli bir neden bulunmaması karşısında mağdurenin aşamalarda değişmeyen samimi yakınmaları ile iddiayı destekleyen rapor ve tanık beyanları esas alınarak sübutun kabulüyle atılı suçtan mahkumiyet kararı verilmesi yerine eylemin müessir fiil kabul olunarak yazılı şekilde hüküm kurulması” 5. CD., 2004/3957 E., 2004/3838 K., 10.05.2004, (MALKOÇ, s. 112); “oluş dosya içeriği mağdurenin aşamalardaki tutarlı ve samimi anlatımları görgü tanığı bulunmayan olayda mağdurenin namus ve iffetini ortaya koyarak sanığa iftira etmesi için hiçbir nedenin bulunmaması” 5. CD., 2000/5885 E., 2000/539 K., 16.02.2000, (GÜNDÜZ - GÜLTAŞ, s. 328).

Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda mağdurun faile iftira atması mümkünse de, yapılan araştırmalara göre, diğer suçlarla kıyaslandığında bu suçlarda iftira oranı daha yüksek değildir.⁴⁵⁶ Ancak, doktrinde mağdur kadının beyanına dikkatle yaklaşılmaması gerektiğine dair vurgular dikkat çekicidir. *ERGÜN*, bu durumu eril paranoyanın bir yansıması olarak değerlendirmektedir.⁴⁵⁷

Derhal şikâyetle bulunmayan mağdurun yalan söylediği, iftira attığı yönünde uygulamada güçlü bir karine vardır⁴⁵⁸ Uygulayıcı, mağdur kadının hemen şikâyetle bulunmamasını rızanın varlığına işaret eden bir durum olarak yorumlamakta ve sonrasında yapılan şikâyeti, cinsel ilişkiyi mazur göstermek amacıyla öne sürülen bir savunma olarak kabul etmektedir. Bu yaklaşım, eski dönemlerde zina suçu nedeniyle öldürülmek istenmeyen kadınların tecavüz def'ini ileri sürdüğü inanışının günümüzdeki karşılığı niteliğindedir.⁴⁵⁹

Şikâyet süresinin makullüğü, mağdurun psikolojik durumu ve somut olayın özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Örneğin; kamuoyunda “Fethiye Davası” olarak bilinen, mağdur kadının sekiz kişinin nitelikli cinsel saldırısına uğradığı olayda, kadın kendisine verilen ilaçlar ve yaşadığı ağır travmanın etkisiyle olayları ancak sekiz ay sonra hatırlayabilmiştir.⁴⁶⁰

Mağdurun failden önce ailesinde, kollukta, savcılıkta ve mahkemede yargılanacağını ve toplumsal önyargılar nedeniyle mahkûm edileceğini

⁴⁵⁶ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın s. 222; ÇETİNER, s. 91; NUHOĞLU, “Cinsel Suç Mağdurunun Beyanı ve İspat”, s. 52; KORKUSUZ, s. 847.

⁴⁵⁷ ERGÜN, s. 281.

⁴⁵⁸ “...Mağdure bu iddiasını olayın hemen akabinde yapmamış, hamileliğinin gözle görülür bir düzeye eriştiği devrede ileri sürmüştür... O halde normal bir insanın 7-8 ay önceki bir tehdit olayının etkisiyle dar bir çevrede büyük yankılar doğuracak ve yaşamının geri kalan bölümünü büyük oranda etkileyecek bir olayı saklaması düşünülemez. Bu nedenle de mağdurenin anlatımı samimi görülmemiştir.” CGK, 1987/5-449 E., 1987/556 K., 16.11.1987; “Mağdurenin olayı yakınlarından dahi gizleyip hiç kimseye bahsetmediği, hamile kalıp doğum yapmasından sonra açık olayı açıklamak zorunda kaldığı ve zora dayalı olduğunu iddia ettiği, sonradan ileri sürülen zor iddiasının durumunu çevresine mazur gösterme düşüncesinin sonucu olduğunun kabul edilmesi gerektiği gözetilmeden” CGK, 2001/1517 E. 2001/3236 K., 14.05.2001, (GÜNDÜZ - GÜLTAŞ, s. 323); Pınar Memiş **KARTAL**, “Şiddet Davalarında İspat Sorunu”, Kadına Yönelik Erk’ek Şiddeti ile Mücadele içinde (Yay. Haz. M. Buket SOYGÜT – Aras TÜRAY), Beta Yay., İstanbul 2020, s. 143.

⁴⁵⁹ KORKUSUZ, s. 816.

⁴⁶⁰ Funda **EKİN**, “Dayanışmaya”, Feminist Politika Dergisi, S. 9, Şubat 2011, s. 9.

bilmesi, kadını şikâyet etmekten alıkoyabilir.⁴⁶¹ Kolluk kuvvetleri, kadının intikam almak amacıyla ya da hamile kalma korkusuyla uydurma şikâyetlerde bulunabileceğini varsayarak faile hoşgörüyü yaklaşabilmektedir. Mahkemelerde hukukî temeli olmayan, hâkimin, kadına bakış açısını yansıtan sorular sorulmaktadır.

Cinsel saldırıya uğrayan kadının şikâyet sonrası yaşadıkları basit bir ikincil mağduriyetin ötesindedir; kadın bedeni soruşturma ve kovuşturma aşamalarında tekrar cinsel bir obje haline gelmektedir. Öyle ki, sanık müdafii tarafından yöneltilen sorularla çarpıtılan beyanlar, kadını pornografik bir tasvire dönüştürme riskini taşır.

Fail çok yakın çevreden biri olduğunda mağdur için şikâyetle bulunmak daha da zorlaşır;⁴⁶² çünkü bu durumda mağdur, failin eylemlerini anlamlandırmakta güçlük çekebilir ve kendisini faile karşı sorumlu hissedebilir. Ayrıca, mağdurun toplum nezdinde inandırıcılığı daha fazla sorgulanacak ve yaşadığı olay daha çok tartışma konusu hâline gelecektir.

Hem TCK hem de uygulamada cinsel saldırı, eşitler arası bir ilişki olarak değerlendirilmektedir. Ancak cinsel saldırı, gerçekte hiyerarşik bir ilişkinin sonucudur. Failler, mağdurun kendilerini güçsüz, aşağılanmış hissettikleri inancıyla tatmin olmaktadır. Kendilerini boyun eğdiren, kadınları boyun eğen olarak görmektedirler.⁴⁶³

TCK'nın cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda benimsediği biçimsel eşitlik ve hukuk kültürüne yerleşmiş olan tecavüz mitleri göz önüne alındığında, mağdur kadının haklarını koruyabilecek bir feminist avukata ihtiyacı bulunmaktadır. Feminist avukat, kadının karşı karşıya kaldığı kafkaesk yargılama sürecinde ona rehberlik etmelidir.

vi. Cinsel İstismar

Cinsel istismar ilk kez 1978 yılında *Kempe* ve *Kempe* tarafından “*gelişimlerini tamamlamamış çocuk ve ergenlerin, cinsel aktivitelerde*

⁴⁶¹ NUHOĞLU, *Cinsel Suç Mağdurunun Beyanı ve İspat*, s. 49; KORKUSUZ, s. 843.

⁴⁶² YALÇIN, *Türk Ceza Hukukunda Kadın*, s. 210, 212.

⁴⁶³ SCULLY, s. 147-148.

*bulundurulmaları veya ailevi rolleriyle ilgili sosyal tabulara aykırı olarak kullanılmaları” olarak tanımlanmıştır.*⁴⁶⁴

Çocukların cinsel istismarı uzun yıllar tartışılmamıştır; ancak 1970’lerde feminist hareketin yükselişe geçmesiyle çocuğa yönelik cinsel eylemler cinsel istismar olarak görünürlük kazanmaya başlamıştır. Özellikle yetişkin kadınların çocukluk döneminde yaşadıkları cinsel şiddet eylemlerini ortaya çıkarmaları cinsel istismarın gündeme gelmesinde önemli bir rol oynamıştır.⁴⁶⁵

Cinsel istismar, diğer cinsel şiddet türlerine kıyasla daha fazla "kara rakam" olarak kalmaktadır. Bu durumun çeşitli nedenleri vardır. Öncelikle, çocuklar maruz kaldıkları eylemleri anlamlandırmakta güçlük çekebilirler. Yaşadıkları cinsel şiddet nedeniyle korku ve utanç duyduklarından, bu durumları ifade etmekte zorlanabilirler. Hatta durumu dile getirseler bile, yaşananlar aile tarafından gizlenebilir.⁴⁶⁶

Araştırmalar, çocukların özellikle yakınları tarafından cinsel şiddete maruz kalma oranının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, bazı aileler, aile birliğinin bozulmaması veya sosyal çevreden dışlanmamak gibi kaygılar nedeniyle bu tür olayları örtbas etme eğilimindedirler.⁴⁶⁷

Cinsel istismar, TCK’nın 103. maddesinde düzenlenmiştir. TCK m. 103 / 1 - a’ya göre, 15 yaşını doldurmamış çocukların veya 15 yaşını doldurmuş olmakla birlikte eylemin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yetisine sahip olmayan çocukların cinsel eylemlere yönelik rızası, hukuken geçerli sayılmamaktadır. Bu düzenlemeyle kanun koyucu, 15 yaşını doldurmamış çocukların cinsel eylemlere rıza göstermeye ehil olmadığını açıkça kabul etmiştir. Bu açık yasal düzenlemeye rağmen, uygulamada kimi durumlarda mağdurun 15 yaşından küçük olmasına rağmen rızası olup olmadığı tartışılmaktadır. Feminist avukatlar, cinsel istismar davalarında 15 yaşını

⁴⁶⁴ Ruth S. **KEMPE** - C. Henry **KEMPE**, Child Abuse, Harvard University Press, 1997. Akt. Ecem Ceylan **AKÇAY**, Ceylan Türk Ceza Kanunu’nda Çocukların Cinsel İstismarı Suçu, Seçkin Yay., Ankara 2023, s. 26.

⁴⁶⁵ Fatmanur **ALSANCAK**, “Çocuk Cinsel İstismarına Radikal Feminist Perspektiften Bir Bakış”, 3. Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi, Ankara 2020, s. 78.

⁴⁶⁶ Oğuz **POLAT**, Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı – 1, B. 4, Seçkin Yay., Ankara 2021, 162.

⁴⁶⁷ Berçem Barut **BEKTAŞ**, “Feminist Perspektiften Cinsel İstismar Ve Sosyal Hizmet Müdahalesi”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 57, Denizli 2023, s. 414.

doldurmamış bir çocuğun cinsel eylemlere rızasının olmadığına kanunî bir karine olduğunu kararlılıkla vurgulamalıdır.

Her ne kadar TCK m. 103/4'te, bu suçun cebir ve tehdit kullanılarak işlenmesi nitelikli hâl olarak düzenlenmişse de somut olayda cebir ve tehdit olup olmadığına araştırılmasıyla, küçüğün rızasının varlığına yönelik bir araştırma yapılması aynı şey değildir. Bu ayrım, hem mağdur çocukların haklarının etkin şekilde korunması hem de yargı süreçlerinde çocukların ikincil mağduriyet yaşamalarının önlenmesi açısından önemlidir.

Bu durum, AİHM'de *N. Ç/Türkiye* davasında da ele alınmıştır. Başvurucu vekili, ağır ceza mahkemesindeki yargılama sürecinde, hâkimlerin eril bir bakış açısıyla hareket ederek mağdur olan küçük *N. Ç*'nin maruz kaldığı cinsel istismar eylemlerine rıza gösterdiği yönünde değerlendirmelerde bulunduklarını ifade etmiştir.⁴⁶⁸ Ayrıca bu dava küçüğün yargılamada maruz kalabileceği ikincil mağduriyete de olumsuz bir örnektir. Yargılamada *N. Ç*'den maruz kaldığı cinsel istismarı göstermesi istenmiştir. Tıbbî muayeneler tekrarlanmış, mağdur küçük, sanıklara karşı korunamamış ve duruşmada güvenliği sağlanamamıştır.⁴⁶⁹

Kanun'da 15 yaşını doldurmuş olup eylemin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama yetisine sahip çocukların cinsel ilişki boyutuna varmayan eylemleri, rızaları bulunmaları halinde suç olarak düzenlenmemiştir. Yani, 15 yaşını doldurmuş çocukların belirli bir ölçüde cinsel özgürlükleri olduğu kanun koyucu tarafından kabul edilmiştir. 15 yaşını dolduran çocuğun cinsel ilişkiye gösterdiği rızaysa suçun hukuki niteliğini değiştirmektedir.⁴⁷⁰ Bu eylem TCK m. 104'te reşit olmayanla cinsel ilişki suçunu oluşturup takibi şikâyete bağlı olarak düzenlenmiştir; ancak, Kanun'daki bu düzenleme bir çelişki yaratmaktadır. TCK'nın 103. maddesi, 15 yaşını tamamlayan çocuklar açısından cinsel istismar suçunun oluşması için, yetişkinler için düzenlenen 102. maddede bulunmayan "cebir, tehdit, hile" ye yer vermektedir. Bir görüşe göre, bu düzenlemenin amacı, "cinsel istismar" suçunu "reşit olmayanla cinsel ilişki" suçundan ayırmaktır. Ancak kanaatimizce, bu ayrım 103. maddede cebir, tehdit ve hile unsurlarına yer vermek yerine, açıkça suçun oluşması için eylemin mağdurun rızası hilafına işlenmesi gerektiği belirtilerek sağlanabilirdi.

⁴⁶⁸ AİHM, *N. Ç / Türkiye*, p. 136. AİHM, başvurucunun bu iddiasını yeterince destekleyemediğini ifade etmiştir.

⁴⁶⁹ *N. Ç / Türkiye*, p. 132.

⁴⁷⁰ TANER, Cinsel Özgürlüğe Karşı Suçlar, s. 400.

Yapılan bir araştırmaya göre, mağdur çocuğun yargılamada karşı karşıya kalabileceği riskler arasında, yeniden travmaya maruz kalma, fiziksel veya sözel şiddet görme, ifadesini değiştirme veya şikâyetini geri çekme baskısı, güvenlik sorunları ve tehdit yer almaktadır.⁴⁷¹ Feminist avukatlar, mağdur çocuğun bu tür ikincil mağduriyetler yaşamasını olabildiğince engellemelidir. Ayrıca, mevzuatta mağdur çocukların korunmasına yönelik düzenlemelerin⁴⁷² etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak adına yargılama sürecinde baskı yapılmalıdır.

Örneğin, yapılan araştırmada, adliyede görev yapan meslek mensupları mağdur çocuğun sanıkla adliye ortamında karşılaşma olasılığının çok yüksek olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁷³ Bunun temel nedenlerinden biri, çocuğun adliyeye geldiğinde mahkeme kaleminden adli görüşme odasına yönlendirilmesi sırasında sanıkla karşılaşmasıdır. Bu durum, çocuğun ciddi bir ikincil mağduriyet yaşamasına neden olabilmektedir. Feminist avukat, alacağı basit ama etkili önlemlerle bu tür büyük ikincil mağduriyetleri önleyebilir.

vii. Cinsel Taciz

Feminist hareket, 1970'li yıllarda Amerika'da çalışan kadınların iş yeri deneyimlerinden yola çıkarak "cinsel taciz" kavramını ortaya koymuş ve bu

⁴⁷¹ Hüseyin **BATMAN** – Elif **GÖKÇEARSLAN**, Çocuğun Cinsel İstismarında Adli Görüşme, Seçkin Yay., Ankara 2022, s. 176-180.

⁴⁷² CMK'da mağdur küçüğü korumaya yönelik düzenlemeler yer almaktadır. CMK m. 36:

“(2) İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdur, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilir. Maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden haller saklıdır.

(3) Mağdur çocukların veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurların tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur.

(4) Cumhuriyet savcısı veya hâkim tarafından ifade ve beyanının özel ortamda alınması gerektiği ya da şüpheli veya sanık ile yüz yüze gelmesinde sakınca bulunduğu değerlendirilen çocuk veya mağdurların ifade ve beyanları özel ortamda uzmanlar aracılığıyla alınır.

(5) Türk Ceza Kanununun 103 üncü maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen suçlardan mağdur olan çocukların soruşturma evresindeki beyanları, bunlara yönelik hizmet veren merkezlerde Cumhuriyet savcısının nezaretinde uzmanlar aracılığıyla alınır. Mağdur çocuğun beyan ve görüntüleri kayda alınır. Kovuşturma evresinde ise ancak, maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından mağdur çocuğun beyanının alınması veya başkaca bir işlem yapılmasında zorunluluk bulunması hâlinde bu işlem, mahkeme veya görevlendireceği naip hâkim tarafından bu merkezlerde uzmanlar aracılığıyla yerine getirilir. Mağdur çocuk yargı çevresi ve mülkî sınırlara bakılmaksızın en yakın merkeze götürülmek suretiyle bu fıkra da belirtilen işlemler yerine getirilir.

⁴⁷³ **BATMAN** – **GÖKÇEARSLAN**, s. 182.

kavramı tartışmaya açmıştır.⁴⁷⁴ Bu dönemde cinsel taciz, çalışma hayatında kadınlara yönelik bir ayrımcılık biçimi olarak ele alınmıştır.⁴⁷⁵

Türkiye’de 1980’lerde başlayan feminist mücadelenin en dikkat çeken eylemlerinden biri, 1989 yılında düzenlenen “Bedenimiz Bizimdir: Cinsel Tacize Hayır” protestosudur.⁴⁷⁶ O dönem için cinsel taciz kavramı yeni bir olgudur ve pek çok feminist dahi bu kavrama yabancıdır.⁴⁷⁷ Kadınlar, feminist metotları kullanarak kendi başından geçen olayları paylaşp cinsel tacizin tanımını yapmışlardır.⁴⁷⁸

5237 sayılı TCK’nın 105. maddesinde cinsel taciz suçu düzenlenmiştir.⁴⁷⁹ Kanun’da tanımı yapılmayan cinsel taciz kavramı madde gerekçesinde “*ahlâk temizliğine aykırı olarak mağdurun rahatsız edilmesinden ibarettir*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım, cinsel taciz suçuyla korunan hukuki değerin cinsel özgürlük olduğu göz önünde bulundurulduğunda kabul edilebilir değildir.⁴⁸⁰

⁴⁷⁴ <https://feminisite.net/index.php/2020/01/alev-ozkazanc-ile-cinsel-taciz-uzerine-soylesi>, (Erişim Tarihi: 12.12.2024).

⁴⁷⁵ Amerika’da cinsel taciz iki farklı şekilde ele alınmıştır. İlki *quid pro qua*; tehdit, şantaj vb. fiillerle kişinin davranışlarını kontrol etmeye yönelik hareketleri kapsar. Bu durumda, cinsel davranışlar genellikle bir misilleme ya da ödüllendirme aracı olarak kullanılır. “Quid pro quo” taciz, hem eşitler arasında hem de hiyerarşik bir ilişki içinde gerçekleşebilir ve genellikle bir otorite figürünün mağdur üzerinde baskı kurmasını içerir. Diğer taciz biçimi *hostile enviroment* kişinin iş yaşamının gereksiz ve ağır biçimde zorlaştırılmasıdır. Bu tür tacizde, sürekli cinsel içerikli davranışlar, sözler veya imalar, mağdurun çalışma ortamını rahatsız edici ve düşmanca bir hale getirerek iş performansını ve psikolojik durumunu olumsuz etkiler. Bkz. ÖZKAZANÇ, s. 214 vd.

⁴⁷⁶ ALTINAY – ARAT, s. 19.

⁴⁷⁷ Filiz KARAKUŞ, “*Mor İğnenin İzi Silinmez*”, Amargi, S. 4, Bahar, 2007, s. 9.

⁴⁷⁸ <https://sosyalistfeministkolektif.org/>, (Erişim Tarihi: 12.12.2024).

⁴⁷⁹ TCK m. 105 / 1: *Bir kimseyi cinsel amaçlı olarak taciz eden kişi hakkında, mağdurun şikayeti üzerine, üç aydan iki yıla kadar hapis cezasına veya adlî para cezasına fiilin çocuğa karşı işlenmesi hâlinde altı aydan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.* Bu maddenin 765 sayılı mülga TCK’nın 421. maddesinde düzenlenen “söz atma ve sarkıntılık” suçlarına (vücut teması içermeyen sarkıntılık eylemleri) karşılık düzenlendiği belirtilmiştir. Bkz. SEVÜK, s. 269.

⁴⁸⁰ TANER, Cinsel Özgürlük, s. 504, 505.

Doktrinde cinsel taciz kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır.⁴⁸¹ Buna göre cinsel taciz; “mağdurun rızası dışında, cinsel özgürlüğünü ihlal etmeye elverişli, vücut teması olmaksızın gerçekleştirilen davranışlar” olarak ifade edilebilir.⁴⁸²

Hangi eylemlerin cinsel taciz suçunu oluşturduğunun belirlenmesi uygulamada önemli bir sorundur. Bir görüşe göre, bu değerlendirme hem objektif hem de sübjektif ölçütlere dayandırılarak somut olayın koşullarına göre yapılmalıdır.⁴⁸³ Bu yaklaşım çerçevesinde, failin eyleminin mağdur açısından rahatsız edici olması ve mağdurun utanma veya namus duygusunu rencide etmesi gereklidir.⁴⁸⁴

Diğer bir görüşe göre, cinsel taciz suçunun oluşabilmesi için failin davranışı, mağdurun cinsel özgürlüğünü objektif olarak ihlal etmeye elverişli olmalıdır.⁴⁸⁵ Bu bağlamda, mağdurun sübjektif algısından bağımsız bir değerlendirme yapılmalı ve mağdurun aşırı hassasiyeti dikkate alınmamalıdır.⁴⁸⁶

Feminist avukatın cinsel taciz davalarında karşılaşılabileceği en önemli güçlüklerden biri, mağdurun maruz kaldığı cinsel taciz eylemlerinin toplumda ve eril hukuk düzeninde meşru veya sıradan bir davranış olarak görülme riskidir. Örneğin, kuaförü tarafından cinsel tacize uğrayan bir kadına, soruşturma aşamasında bir Cumhuriyet savcısının “Burası Türkiye, olur böyle şeyler, hiç kafana takma” şeklinde bir ifade kullanması, mağdurun yaşadığı travmanın küçümsendiğini ve failin eyleminin normalleştirildiğini göstermektedir.⁴⁸⁷ Aynı olay kapsamında, maruz kaldığı cinsel taciz eylemi nedeniyle psikolojisinin bozulduğuna dair raporu bulunan kadına, duruşma

⁴⁸¹ TEZCAN – ERDEM – ÖNOK, s. 348; ÖZBEK – DOĞAN – BACAKSIZ, s. 399; PARLAR – HATİPOĞLU, s. 863; Rabia **İBİŞ**, Türk Ceza Hukukunda Cinsel Taciz Suçu - Ceza Hukuku Monografileri, Seçkin Yay., Ankara 2024, s. 106;

⁴⁸² TANER, Cinsel Özgürlüğe Karşı Suçlar, s. 518.

⁴⁸³ Gülşah **KURT**, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Cinsel Taciz Suçu”, Uğur Alacakaptan’a Armağan içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2008, s. 518.

⁴⁸⁴ KURT, s. 518.

⁴⁸⁵ TANER, Cinsel Özgürlüğe Karşı Suçlar, s. 520.

⁴⁸⁶ ÖZKAZANÇ, s. 216.

⁴⁸⁷ Eren **KESKİN** - Esra **AŞAN** - Hülya **GÜLBAHAR** - Nükhet **SİRMAN** - Zeynep **KUTLUATA**, “Cinsel Taciz: Tanımlar Ve Tartışmalar Üzerine Sohbet, Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar, S. 13, Mart 2011, s. 46.

sırasında Cumhuriyet savcısının, “Sen niye gülümseyerek anlatıyorsun, bu normal bir tavır mı sence?” demesi, mağdurun davranışlarının sorgulandığını ve taciz eyleminden ziyade mağdurun tepkisinin yargılandığını ortaya koymaktadır.⁴⁸⁸

Bu doğrultuda feminist avukat, müvekkilinin maruz kaldığı eylemin basit bir “ahlaksızlık” olmadığını belirterek, failin cinsel şiddet eylemi nedeniyle müvekkilinin cinsel özgürlüğünün ihlal edildiğini vurgulamalıdır.

Feminist avukatın cinsel taciz yargılamalarında karşılaşılabileceği diğer bir zorluk failin eyleminin ispatına yöneliktir. Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlardaki ispat zorluğu, cinsel taciz suçunun temasla işlenmediği dikkate alındığında daha da karmaşık hâl alabilir.⁴⁸⁹ Cinsel taciz suçunun ispatında da diğer cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlarda olduğu gibi Yargıtay’ın başvurduğu kriterler “mağdurun şikayette geç kalması, faille mağdurun suçtan önceki iletişimi, mağdurun anlatımlarındaki çelişkiler, faille mağdurun ilişki geçmişi, beyanın hayatın olağan akışına uygun olup olmaması, mağdur ile fail arasında husumet bulunup bulunmaması” olarak sıralanabilir.⁴⁹⁰ Ancak cinsel taciz suçları kapsamında özellikle, faille mağdur arasında husumet olup olmadığı husumet yoksa iftira atmak için bir neden bulunup bulunmadığı araştırılmaktadır.⁴⁹¹

Cinsel taciz suçunun temas olmadan işlendiği dikkate alındığında, “kadının beyanı esastır” ilkesi, etkin soruşturma yürütülmesi açısından daha da önem kazanmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle cinsel tacize maruz kalan kadının, ataerkil sistem içinde kendini ifade etmesi oldukça zordur. Bu nedenle, kadının “Özgürlüğüm ihlal edildi” şeklindeki beyanına duyarlılık gösterilmesi bir zorunluluktur.

Cinsel taciz davalarında uygulayıcının, kadının iftira attığı veya olayları abarttığı yönündeki ön yargılara kapılmaksızın hareket etmesi gerekir. İlk bakışta sadece mağdurun soyut beyanından başka delil yok diyerek kovuşturmaya yer olmadığı kararı vermek uygulayıcı için bir kolaycılıkken,

⁴⁸⁸ KESKİN – AŞAN – GÜLBAHAR – SİRMAN – KUTLUATA, s. 46.

⁴⁸⁹ İBİŞ, s. 236; Pınar **BACAKSIZ** – Tuğba **BAYZİT**, “Yargıtay’ın Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlarda İspata Yaklaşımı”, DEÜ. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, C. 21, Özel S., 2019, s. 388.

⁴⁹⁰ BACAKSIZ – BAYZİT, s. 391.

⁴⁹¹ Özge Nur **KERPİŞÇİ**, Cinsel Taciz Suçu – Ceza Hukuku Monografileri, Seçkin Yay., Ankara 2022, s. 144.

mağdur için adli yargılanma hakkı ihlalidir. Bu bağlamda, feminist avukat etkin soruşturma yapılması için baskı oluşturmalıdır. Ayrıca, müvekkilinin yanında yer alarak eril hukuk düzeninin bakış açısı nedeniyle onun ikincil mağduriyete uğramasını engellemelidir.

e. Psikolojik Şiddet

i. Genel Olarak

Psikolojik şiddette, fiziksel şiddetin aksine, kadının bedeninde morluk, çürük, yara ya da bere gibi görünür izler yoktur; ancak, etkileri çoğu zaman daha derin ve kalıcıdır. Psikolojik şiddet, kadınların kendilerini aşağılanmış hissetmelerine, kimliklerinin ve özgüvenlerinin yok edilmesine neden olarak, yaşamlarında uzun süreli ve derin izler bırakmaktadır.⁴⁹²

Bu şiddet türünde, fail mağdurun ruhsal bütünlüğünü hedef alarak bir baskı ve kontrol mekanizması oluşturur. Kadınlar, sürekli aşağılama, tehdit, manipülasyon ve duygusal baskı altında tutulmak suretiyle, yalnızca ruhsal açıdan yıpratılmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal rollerine ilişkin yanlış algılarla kendilerini değersiz ve güçsüz hissetmeye zorlanırlar.⁴⁹³

Psikolojik şiddetin fiziksel izler bırakmaması, çoğu zaman bu eylemlerin yeterince ciddiye alınmamasına ve toplumda normalleştirilmesine yol açar. Nitekim, bazı erkekler psikolojik şiddeti, aile içinde sıklıkla yaşandığı gerekçesiyle şiddet olarak değerlendirmemekte ve bu eylemlerin önemsenmemesi gerektiğini savunmaktadırlar.⁴⁹⁴ Böylece, psikolojik şiddetin kadınlar üzerindeki derin ve kalıcı etkileri görmezden gelinmektedir.

İstanbul Sözleşmesi'nin 33. maddesinde taraf devlerin psikolojik şiddeti cezalandırma yükümlülüğü olduğu belirtilmiştir. TCK'daysa psikolojik şiddet bağımsız bir suç olarak düzenlenmemiştir; ancak psikolojik şiddet oluşturan eylemler somut olaya göre; hakaret (125), tehdit (106), şantaj (107), intihara yönlendirme (m. 84), özel hayatın gizliliğinin ihlali (m. 134), ısrarlı takip (m. 123 / A), huzur ve sükûnu bozma (m. 123), kötü muamele (m. 232) suçları kapsamında değerlendirilebilir.

⁴⁹² Mor Çatı Vakfı, s. 11.

⁴⁹³ POLAT, Şiddet, s. 120.

⁴⁹⁴ Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014, s. 120.

ii. Israrlı Takip

Kadınların maruz kaldığı psikolojik şiddetin TCK'daki görünümlerinden biri de ısrarlı takip suçudur. Israrlı takip, mağduru sürekli rahatsız ederek hayatını zorlaştırmayı ve kişinin huzur ve güven içinde yaşama hakkını ihlal etmeyi amaçlayan sistematik bir davranış biçimidir.⁴⁹⁵

Israrlı takip, İstanbul Sözleşmesi'nin 34. maddesinde taraf devletlerin cezalandırılmasını sağlamaları gereken bir davranış olarak açıkça belirtilmiştir.⁴⁹⁶ Bu kapsamda, taraf devletler, mağdurları korumak ve bu tür eylemleri önlemek için gerekli hukuki düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür. Türkiye'de, 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a İlişkin Uygulama Yönetmeliği'nde ısrarlı takip eylemi ele alınmış ve mağdurların korunmasına yönelik tedbirler öngörülmüştür.⁴⁹⁷

Feminist hareketin mücadelesiyle 2022 yılında, TCK'nın 123/A maddesinde ısrarlı takip suçu açık bir şekilde düzenlenmiştir.⁴⁹⁸ Bu maddenin düzenlenmesi kadına yönelik psikolojik şiddetin önlenmesi açısından önemlidir.

Yapılan araştırmalara göre, kadın cinayetlerinin %76'sında ve partner şiddeti vakalarının %67'sinde ısrarlı takip olgusu görülmektedir.⁴⁹⁹ Ayrıca,

⁴⁹⁵ Selin **TÜRKOĞLU**, Ceza Hukuku Açısından Israrlı Takip, On İki Levha Yay., İstanbul 2020, s. 11-13; M. Buket **SOYGÜT**, "Ceza Hukuku Bakımından Israrlı Takip", Erk'ek Şiddeti ile Mücadele içinde (Yay. Haz. M. Buket SOYGÜT – Aras TÜRAY), Beta Yay., İstanbul 2020, s. 84-87.

⁴⁹⁶ İstanbul Sözleşmesi m. 34: "Taraf Devletler, başka bir kişiye karşı mükerreren tehditkâr davranışlara girişerek kişinin güvenliğınden endişe etmesine sebep olan kasıtlı davranışların suç sayılmasını sağlamak üzere gereken yasal veya diğer tedbirleri alır."

⁴⁹⁷ 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a İlişkin Uygulama Yönetmeliği m. 3 / ş: "Aralarında aile bağı veya ilişki bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, şiddet uygulayanın, şiddet mağduruna yönelik olarak, güvenliğınden endişe edecek şekilde fiziki veya psikolojik açıdan korku ve çaresizlik duygularına sebep olacak biçimde, içeriğı ne olursa olsun fiili, sözlü, yazılı olarak ya da her türlü iletişim aracını kullanarak ve baskı altında tutacak her türlü tutum ve davranışı ifade eder."

⁴⁹⁸ <https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2022/05/TURK-CEZA-KANUNU-ILE-CEZA-MUHAKEMELERI-KANUNUNDA-YAPILAN-DEGISIKLIKLERE-ILISKIN-DEGERLENDIRMELERIMIZI-ICEREN-BILGI-NOTU.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.12.2024).

⁴⁹⁹ Demet **BAŞAR** – Nuray **SAKALLI**, "Israrlı Takip: Tanımı ve Sosyal Psikolojik Değişkenler ile İlişkileri", Türk Psikoloji Yazıları içinde, C. 24, S. 47, Ankara 2021, s. 23.

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddete Karşı Eylem Uzman Grubu'nun (GREVIO) değerlendirme raporuna göre, Türkiye'deki kadınların %27'si hayatlarında en az bir kez ısrarlı takibe maruz kalmıştır.⁵⁰⁰

Kadınların maruz kaldıkları en sık görülen ısrarlı takip biçimleri arasında, telefonla sürekli aranarak rahatsız edilme, mesaj veya e-posta gönderme, sosyal medya hesaplarının izlenmesi ya da taciz içerikli mesajlar gönderilmesi, eve veya iş yerine giderken fizikî olarak takip edilme gibi davranışlar yer alır.⁵⁰¹ Bu eylemler, mağdurların gündelik yaşamlarını kontrol altına alma amacı taşımakta ve ciddi bir psikolojik baskıya neden olmaktadır.

Kadınlar, özellikle boşanma davası açtıktan veya boşandıktan sonra ısrarlı takibe maruz kalmaktadırlar.⁵⁰² Gece yarısı yapılan taciz amaçlı telefon aramaları, dışarıda takip edilme gibi eylemler, kadınların hem ruhsal bütünlüğünü zedelemekte hem de sürekli bir tehdit ve güvensizlik hissi yaşamalarına neden olmaktadır.

Israrlı takip, cinsiyet temelli şiddetin bir biçimidir. Ancak toplumda genel olarak, bu şiddet biçiminin kadının “saflığından veya sorumluluğundan” kaynaklandığı düşünülmektedir. Böylece, failin şiddet eylemi normalleştirilerek kadın sessiz kalmaya zorlanır.⁵⁰³

TCK'nın 123/A maddesi uyarınca, ısrarlı takip suçunun oluşabilmesi için seçimlik hareketlerin sistematik bir şekilde gerçekleştirilmesi ve bu hareketlerin, mağdur üzerinde ciddi bir huzursuzluk yaratması ya da mağdurun kendisinin veya yakınlarından birinin güvenliğine yönelik bir endişe duymasına sebep olması gereklidir.⁵⁰⁴ Somut olayda, ısrar unsurunun ve mağdurda ciddi bir huzursuzluk hâlinin gerçekleşip gerçekleşmediğini hâkim değerlendirecektir.⁵⁰⁵

⁵⁰⁰ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/11/13/grevio-rapor-turkce.pdf> , (Erişim Tarihi: 15.12.2024).

⁵⁰¹ Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014, s. 118.

⁵⁰² Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Adaletin Cinsiyeti: Erkek Şiddeti ile Mücadelede hukuki deneyimler, Mor Çatı Yay., İstanbul 2021, s. 116.

⁵⁰³ M. Buket **SOYGÜT**, “Kadına Yönelik Dijital Şiddet Biçimi Olarak Siber – Stalking”, Kadın Yazıları içinde (Yay. Haz. Türkân YALÇIN), Savaş Yay., Ankara 2020, s. 184-185.

⁵⁰⁴ Yağmur Temiz **GÜL**, Israrlı Takip Suçu, Adalet Yay., Ankara 2023, s. 97-100.

⁵⁰⁵ Didem **YELDAN** . Siber Suçlar, B. 2, Seçkin Yay., Ankara 2022, s. 155, 156.

Bu bağlamda, feminist avukatın, failin ısrarlı bir şekilde mağduru rahatsız etme kastıyla hareket ettiğini ve bu durumun mağdur üzerinde huzursuzluk ve endişeye yol açtığını vurgulaması önemlidir. Aksi takdirde, somut olayda hâkimin cinsiyetçi bir bakış açısıyla hareket ederek fail lehine bir yorum yapma riski ortaya çıkabilir.⁵⁰⁶ Bu nedenle, avukatın olayın ayrıntılarını ve mağdur üzerindeki etkileri somut delillerle desteklemesi, adil bir yargılama açısından gereklidir.

Kadının maruz kaldığı ısrarlı takip suçunun etkin bir şekilde cezalandırılması, kadına yönelik şiddetin önlenmesi açısından çok önemlidir. İsrarlı takip, fiziksel şiddete dönüşme riski taşımaktadır.⁵⁰⁷ Nitekim, kadınların ısrarlı takip sonucu sokakta saldırıya uğradıkları veya hayatlarını kaybettikleri birçok olay yaşanmaktadır.⁵⁰⁸

Bu bağlamda, feminist hukukçular, ısrarlı takip suçunun şikâyeteye bağlı olmasını eleştirmekte ve en azından nitelikli hallerinin re'sen soruşturulması gerektiğini savunmaktadırlar. Ayrıca, suçun basit hali için öngörülen cezanın üst sınırının yalnızca 2 yıl olarak belirlenmesi caydırıcı etkiden uzak olduğu için eleştirilmiştir.⁵⁰⁹

iii. Tehdit

Kadınlar genellikle maruz kaldıkları şiddet eylemlerine tepki gösterdiklerinde, mücadele etmeye çalıştıklarında bu sefer de tehdit edilerek tekrar psikolojik şiddete uğramakta ve korkuyla partnerlerinden kurtulamamaktadır.

“Korkutuyordu beni, tehdit ediyordu. Hatta telefonunu silmiştim ama o beni arıyordu, sığınaktayken de aramıştı. Aradığında korkudan içimdeki organlar dahi titriyordu gerçekten. Korku başka bir şey, ne kadar güvenli bir yerde olursanız olun, telefon numarasıyla bile sizi korkutabiliyor, değişik bir şey... Aradığında, ‘Tehdit etme beni, boşanacağım ben.’ dedim. İş yerimi biliyor,

⁵⁰⁶ <https://kadinininsanhaklari.org/>, (Erişim Tarihi: 15.12.2024).

⁵⁰⁷ YELDAN, s. 152.

⁵⁰⁸ <https://www.evrensel.net/haber/528426/cinayeti-islerken-elektronik-kelepce-takiliymis-devlet-kontrolunde-kadin-cinayeti>; https://www.gazeteduvar.com.tr/serpil-gulun-katiline-agirlastirilmis-muebbet-hapis-cezasi-haber-1721640#google_vignette, (Erişim Tarihi: 07.12.2024).

⁵⁰⁹ <https://kadinininsanhaklari.org/>, (Erişim Tarihi: 08.12.2024).

evi de biliyor, gelip kapıya dayanacak, ne yapacağım o zaman, korkuyorum. Korku başka bir şey! Hiçbir şeye benzemiyor, o durumda beni kim koruyacak? Polise gittim de beni korudular mı? Polisler bana diyorlar ki, 'Bu senin kocan, kocan olduğu için biz bir şey yapamayız, boşanman lazım.'"⁵¹⁰

*"İş yerime kadar geldi, tehdit etti, polis çağırdık. Polis direk, 'Darp var mı?' diye sordu, 'Yok' dedik, o zaman hemen serbest bıraktı, şikâyetçi olmama karşın hiçbir işlem yapılmadı... Hatta bir gün, gazetede bir kadının resmini görmüş, Haber Türk'te çıkmıştı sırtından vurulmuştu, hatırlarsınız, o resmi bana atmıştı, 'Senin de sonun bu kadının sonu gibi olacak.' diye tehdit etti. Bu tehdit üzerine polise gittiğimde hiçbir önlem alınmadı."*⁵¹¹

Mor Çatı Vakfı'nın şiddet mağduru kadınlarla ilgili yaptığı bir araştırmada, görüşmeciler, nitelikli bir avukatın, hâkimin fark edemediği veya dikkate almadığı hususları ortaya koyarak yargı kararını etkileyebileceğini ifade etmişlerdir. Şiddet mağduru kadınlar yargılama sürecinde avukatsız olduklarında, hâkimin dikkatini çekmekte zorlanmakta ve tehdit gibi suç teşkil eden psikolojik şiddet eylemleri yargı sürecinde göz ardı edilebilmektedir.⁵¹² Bu durum hem adaletin sağlanmasını zorlaştırmakta hem de kadınların yargı sisteminde kendilerini savunmasız hissetmelerine neden olmaktadır.

Bu bağlamda, feminist avukatların yargılamada, kadınların maruz kaldıkları tehditlerin basit bir gözdağı olarak değerlendirilemeyeceğini, aksine bu tehditlerin erkekler tarafından kadınların yaşamlarını sistematik bir şekilde kuşatma ve kontrol altına alma aracı olarak kullanıldığını açıklamaları önemlidir.

Tehdit suçunun düzenlendiği 106. maddede suçun kadına karşı işlenmesi nitelikli hâl olarak düzenlenmiştir. Kasten yaralama suçunun "kadına karşı işlenmesi" düzenlemesine getirilen eleştiriler tehdit suçu için de geçerlidir. Önemli olan, mağdurun toplumsal cinsiyeti nedeniyle bu suça maruz kalmasıdır.

CMK m. 234/3'te mağdurun vekili bulunmaması hâlinde, kadına karşı işlenen kasten yaralama, işkence veya eziyet suçlarında baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme hakkı düzenlenmiştir. Bu

⁵¹⁰ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Adaletin Cinsiyeti, s. 167.

⁵¹¹ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Adaletin Cinsiyeti, s. 171.

⁵¹² Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Adaletin Cinsiyeti, s. 177.

düzenlemede tehdit suçuna yer verilmemesi bir eksikliktir. Ayrıca İstanbul Sözleşmesi'nin 48. maddesinde bütün şiddet biçimleriyle ilgili olarak uzlaştırma yapılmaması gerektiği belirtilmesine rağmen, CMK m. 253'e göre kadının maruz kaldığı tehdit eyleminin (m. 106/1) uzlaştırma kapsamında olması psikolojik şiddetle mücadeleyi zorlaştırmaktadır.

Bazı olaylarda kadınların maruz kaldıkları tehditler avukatlarına da yöneltilmekte ve kimi zaman avukatlara yöneltilen bu tehditler nedeniyle kadınlar yargılamada tek başlarına kalmaktadırlar.⁵¹³

Bu gibi durumlarda devlet sadece erkek şiddetine maruz kalan kadını değil, kadınları savunan avukatların can ve mal güvenliği için de gerekli önlemleri almalıdır. Aksi halde kadının dava takibini yapacak avukat bulması zorlaşacaktır. Bu halde kadın, ataerkil sistemdeki tek başınlığının yanında hukuk sisteminde de yalnızlaşacaktır.

iv. İntihara Yönlendirme

Kişinin yaşamına kendi iradesiyle son vermesi eylemi olan intihar, günümüz ceza kanunlarında suç olarak düzenlenmemiştir. Ancak yaşam hakkının etkin bir şekilde korunması için, kişiyi intihara yönlendirenlerin cezalandırılması gerektiği genel kabuldür. Bu kapsamda TCK'nın 84. maddesinde intihara yönlendirme suçu yer almaktadır.⁵¹⁴

Yapılan araştırmalara göre, kadınlar erkeklerden daha fazla intihar girişiminde bulunurken, erkeklerde tamamlanmış intihar oranı daha fazladır.⁵¹⁵ Bu bağlamda, toplumda kadın intiharları, basit bir eylem, şımarıklık ve ilgi beklentisi olarak değerlendirilebilmektedir.⁵¹⁶

Cinsiyetlerine göre intihar nedenlerine bakıldığında, kadınların daha çok psikolojik veya psikiyatrik hastalıklar nedeniyle intihar ettikleri

⁵¹³ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Adaletin Cinsiyeti, s. 81.

⁵¹⁴ Ali **PEHLİVAN**, "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda İntihara Yönlendirme Suçu", Ceza Hukukunda Kadının Şiddete Karşı Korunması içinde (Edt. Nur CENTEL), Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuka Genç Yaklaşımlar Konferans Serisi No. 1, On İki Levha Yay., İstanbul 2013, s. 295.

⁵¹⁵ Yeliz Koç **AY**, İntihar Olgularının Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi: Antalya İli Örneği, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2018, s. 39.

⁵¹⁶ Şeyda Altuntaş **YILDIZ**, "Kadın İntiharları", Kadın Yazıları içinde (Yay. Haz. Türkân YALÇIN), Savaş Yay., Ankara 2022, s. 895.

görülmektedir;⁵¹⁷ ancak kadınların intihar eylemleri yalnızca içsel nedenlerle gerçekleşmez. Kadınların intihar eylemlerinde dışsal nedenlerin göz ardı edilmesi, ataerkil sistemin çıkarlarına hizmet edebilir; çünkü, içsel nedenlere odaklanıldığında, kadının yaşamına son verme eyleminden yakını olan erkek sorumlu tutulmayacaktır. Oysa kadınların maruz kaldıkları erkek şiddetinin ölümcül neticelerinden biri de intihardır.⁵¹⁸ Bu kapsamda, bir görüş, kadın intiharlarının kadın cinayetleri kapsamında ele alınması gerektiğini belirtmiştir.⁵¹⁹

Yapılan araştırmalar, kadının şiddete maruz kalması ile intihar eğilimi arasındaki güçlü ilişkiyi ortaya koymaktadır. Şiddet mağduru olmayan kadınların yalnızca %10'u yaşamlarında en az bir kez intiharı düşünürken, erkek şiddetine maruz kalan kadınların yaklaşık %33'ü intihar düşüncesine sahip olmuştur. Benzer şekilde, şiddete maruz kalan kadınların %15'i intihar girişiminde bulunurken, bu oran şiddet mağduru olmayan kadınlar arasında %3 ile sınırlı kalmaktadır.⁵²⁰

TCK'nın 84. maddesinde intihara yönlendirme suçu düzenlenmiş olmakla birlikte, suçun kendine özgü yapısı nedeniyle somut olaya göre ispatlanması güç olabilmektedir. Bu bağlamda, kadınların intihar ettiği olaylarda feminist avukatlara büyük bir sorumluluk düşmektedir. Kadınların maruz kaldığı sistematik şiddet ve baskının yargı süreçlerine etkili bir şekilde taşınması hem failin cezalandırılmasını sağlamak hem de intihara sürüklenen kadınların yaşadığı haksızlıkları görünür kılmak açısından önemlidir

⁵¹⁷ Erhan **KOZATEPE**, İntihar ve İntihara Teşebbüs Yöntemleri, Nedenleri Ve Çözüm Yolları, Beytepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s. 40.

⁵¹⁸ Oğuz **POLAT** – Ali Kemal **YILDIZ**, “Kadına Yönelik Şiddet”, Adli Tıp ve Adli Bilimler içinde, (Ed. Halis DOKGÖZ) Akademisyen Kitabevi, Ankara 2019, s. 502; Kasım **TATLILIOĞLU**, “Sosyal Bir Gerçeklik Olarak İntihar Olgusu: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme”. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 12, S. 2, 2012, s. 142.

“Maktulün gördüğü cebrin ve şiddetin sonucunda evinin 5. kat balkonundan atlamak zorunda kaldığından, sanığın TCK'nın 84/4. maddesi yollamasıyla TCK'nın 81. maddesi gereğince cezalandırılması gerekirken yazılı şekilde uygulama yapılarak olası kastla öldürme suçundan hüküm kurulması suretiyle sanık hakkında eksik ceza tayini” isabetsizliğinden hükmün bozulmasına karar verilmiştir.” CGK, 2022/470 E., 2023/243 K., 03.05.2023, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/>, 13.12.2024).

⁵¹⁹ TAŞKIN, Kadın Cinayeti Suçu, s. 156.

⁵²⁰ Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014, s. 328.

Özellikle kadınların şüpheli ölümlerinde, soruşturma aşamasında kovuşturmayaya yer olmadığı kararı verilip sisteme intihar olarak kaydedilerek üstünün kapatıldığı gözlemlenmektedir.⁵²¹ Oysa yapılan otopsilerde genellikle kadınların vücutlarında darp izleri görülmekte, kadının yakın çevresi kadına ailesi tarafından şiddet uygulandığını belirtmektedir.⁵²² Bu tür durumların önüne geçilebilmesi için feminist avukatlar, etkili bir soruşturma yürütülmesi adına adli makamlara baskı oluşturmalıdır. Soruşturma sürecinde fail ve mağdurun yakınlarının tanık beyanları, mesaj kayıtları, mağdurun geçmişte maruz kaldığı şiddet eylemleri gibi delillerin titizlikle toplanması ve değerlendirilmesi gereklidir. Feminist avukatlar, yargılama sürecinde failin eylemlerinin mağdurun intihar kararındaki etkisini açıkça ortaya koyarak adaletin sağlanmasına katkıda bulunmalıdır.

Feminist avukatların, intihara yönlendirme suçunun işlendiği iddiasıyla yürütülen yargılamalarda savunmalarıyla etki edebilecekleri bir diğer önemli husus, failin eyleminin TCK m. 84/1, 2 kapsamında mı yoksa TCK m. 84/4 kapsamında mı değerlendirileceğinin belirlenmesidir; çünkü m. 84/4 hükmüne göre, failin mağduru cebir veya tehditle intihara mecbur etmesi durumunda, fail kasten öldürme suçundan sorumlu tutulacaktır. Buna karşın, eğer eylem m. 84/1, 2 kapsamında değerlendirilir ve mağdurun intiharı ölümle sonuçlanırsa, fail yalnızca 4 yıldan 10 yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılacaktır.

Bu ayrımın doğru yapılabilmesi, failin eylemlerinin niteliğinin ve mağdur üzerindeki etkisinin ayrıntılı bir şekilde ortaya konmasına bağlıdır. Feminist avukatlar, failin cebir veya tehditle mağduru intihara sürüklediğini ispatlamaya yönelik güçlü bir savunma yaptıklarında hayatta olmayan kadın için adaletin sağlanmasına katkıda bulunabilirler.

Örneğin, yargılamaya konu bir olayda maktul evde tek başınayken halasının kocası onu boynundan öpmeye çalışmış bu durumu maktulün ağabeyi görmüştür. Daha sonra ağabey maktulü dövüp “bu ilacı içip öl” diyerek tarım ilacı vermiştir. Maktulün ilacı içip ölmesi nedeniyle ilk derece mahkemesi TCK m. 84/4 gereği müebbet hapis cezasına hükmetmiştir.⁵²³

⁵²¹ <https://politikahaber.com/3-yilda-898-supheli-olum-etkin-sorusturma-yurutulmuyor/>, (Erişim Tarihi: 16.12.2024).

⁵²² Altuntaş YILDIZ, s. 898.

⁵²³ Bitlis 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 2017/181 Esas, 2018/19 K., 23.01.2018.

Ancak YCGK, maktulün yaralanmasının hafif nitelikte olduğu ve ilaç içmesi için tehdit edildiğine dair bir iddianın olmadığı gerekçesiyle eylemin m. 84/1-2 kapsamında intihara azmettirme olduğunu kabul etmiştir.⁵²⁴

Kanaatimizce, Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nun bu kararı, eril hukuk düzeninin 17 yaşındaki bir küçüğün maruz kaldığı psikolojik şiddeti yeterince değerlendiremediğini ve bu tür travmatik deneyimlerin mağdur üzerindeki etkilerini göz ardı ettiğini göstermektedir. Nitekim, maktul hastanede açıkça dövüldüğünü, ilacın kendisine zorla verildiğini, iyileştiğinde ailesine teslim edilmek istemediğini ve ailesinin kendisine zarar vereceğini düşündüğünü ifade etmiştir. Bu beyanlar, mağdurun olay sırasında fiziksel şiddetin yanı sıra yoğun bir psikolojik şiddete maruz kaldığını ve yaşamına son verme kararının kendi özgür iradesine dayanmaktan ziyade, failin baskı ve zorlaması sonucu alındığını açıkça göstermektedir.

Kadın intiharlarıyla ilgili diğer bir önemli husus; töre saikinın Kanun’da nitelikli hâl olarak düzenlenmesiyle bu cinayetlerin intihar olarak gösterilmesidir.⁵²⁵ Güneydoğu’da artan kadın intiharlarının araştırılması sonucunda vakaların bir kısmının intihara zorlama, bir kısmınınsa kasten öldürme kapsamında gerçekleştiği tespit edilmiştir. Kadının kendi iradesiyle gerçekleştirdiği intihar olayıysa çok azdır.⁵²⁶

Bu bağlamda feminist avukat, meydana gelen olayda intihar süsü verilmiş olabileceğine adlî makamları ikna etmelidir. Böyle bir durumda mağdur kadının ailesinin de olayın üstünü örtmeye çalışabileceği göz önünde bulundurulmalı ve konuyla ilgili sivil toplum örgütleriyle iş birliği yapılarak kamuoyu baskısı sağlanmalıdır.

2. Haksız Tahrik

a. Genel Olarak

Ceza hukukunda, bireyin suç teşkil eden eylemi gerçekleştirirken içinde bulunduğu ruh hâli dikkate alınarak bu duruma hukukî bir değer

⁵²⁴ CGK, 2019/455 E., 2022/319 K, 10.05.2019, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 03.12.2024).

⁵²⁵ PEHLİVAN, s. 263; Altuntaş YILDIZ, s. 893.

⁵²⁶ Murat DELİCE, “Güneydoğu’da Göç ve Kentleşmenin Yol Açtığı İntiharların ve İntihar Görünümlü Cinayetlerin İncelenmesi: Batman İli Örneği”, Suç Önleme Sempozyumu içinde, Bursa Emniyet Müdürlüğü Yay., Bursa 2011, s. 266.

atfedilmiş ve bu bağlamda haksız tahrik kurumu hukuk sistemine kazandırılmıştır.⁵²⁷ TCK'nın 29. maddesinde düzenlenen haksız tahrik, doktrinde *"Bir kimsenin haksız bir fiilinin neden olduğu öfke veya şiddetli elem etkisi altında kalarak, kendisine karşı haksız fiilde bulunan kişiye yönelik suç işlemesi"* şeklinde tanımlanmıştır.⁵²⁸

Haksız tahrik, kusurluluğu etkileyen, cezayı hafifleten genel, sübjektif ve kanuni bir nedendir.⁵²⁹ Haksız tahrik altında suç işleyen fail, hukuka aykırı ve kusurlu bir fiil gerçekleştirmiş olmakla birlikte, bu fiil, mağdurun haksız davranışının etkisiyle failin kapıldığı hiddet veya şiddetli elem sonucu işlendiğinden, tepki suçu niteliği taşır.⁵³⁰ Bu sebeple, hakkaniyet gereği, haksız tahrik altında suç işleyen kişiye, aynı kusurlu ve hukuka aykırı fiili gerçekleştiren başka bir kişiye kıyasla daha az ceza verilir.⁵³¹

Haksız tahrik kurumunun cezayı azaltan etkisi doktrinde, sübjektif ve objektif esaslara göre değerlendirilmektedir. Sübjektif esasa göre, insanın dış dünyaya yansıyan iradi davranışları, psikolojik bir sürecin sonucudur. Üzüntü ve öfke halleri, failin irade yeteneğini tamamen ortadan kaldırmasa da belirli ölçüde zayıflatmaktadır.⁵³² Bu çerçevede, fail, mağdurun davranışlarının etkisiyle oluşan hiddet veya şiddetli elem durumunun psikolojisinde yarattığı karışıklık sonucu suç işlemeye yönelmektedir.

Haksız tahrikin objektif esasında tahrik fiilinin haksızlığı ön plana çıkarılmaktadır. Tahrik altında işlenen suçta, failin kusurlu fiili yanı sıra mağdurun da kusurlu bir davranışı bulunmakta olup, mağdurun bu kusurlu davranışı failin cezasında indirim gerektirir.⁵³³

⁵²⁷ AYDIN, *"Haksız Tahrik"*, s. 225; ALTUNTAŞ, s. 8.

⁵²⁸ Sulhi **DÖNMEZER** - Sahir **ERMAN**, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*, B. 11, C. 2, Beta Yay., İstanbul 1997, s. 3480; Timur **DEMİRBAŞ**, *Haksız Tahrik*, B. 4, Seçkin Yay., Ankara 2024, s. 24.

⁵²⁹ DÖNMEZER - ERMAN, s. 346; Türkân **YALÇIN** - Timuçin **KÖPRÜLÜ**, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Uygulamalı Çalışmaları*, B. 10, Savaş Yay., Ankara 2020, s. 390.

⁵³⁰ AYDIN, *"Haksız Tahrik"*, s. 226.

⁵³¹ İbrahim **ÇETİN**, *Türk Ceza Hukukunda Haksız Tahrik*, Seçkin Yay., Ankara 2021, s. 24.

⁵³² YALÇIN - KÖPRÜLÜ, s. 390; Hakan **GÜNDÜZ**, *Ceza Hukukunda Haksız Tahrik*, Seçkin Yay., Ankara 2024, s. 44.

⁵³³ Burcu **DÖNMEZ**, *"Ceza Sorumluluğunu Azaltan Bir Neden Olarak Haksız Tahrik"*, İÜHFM, C. 71, S. 1, 2013, s. 268; ARTUK - GÖKCEN - YENİDÜNYA, s. 598.

Tahrikin etkisiyle failin herhangi bir suçu işleyebileceği dikkate alınarak, haksız tahrik kurumu genel hükümlerde düzenlenmiştir.⁵³⁴ TCK'da düzenlenen suçlarda, tepki suçu kim tarafından işlenirse işlensin, koşulları mevcutsa haksız tahrik hükmü uygulanacaktır. Ancak ceza politikası gereği, kanun koyucu, faille mağdur arasındaki kişisel ilişkiyi göz önünde bulundurarak, özel hükümlerde haksız tahrik indiriminin uygulanmayacağı durumları belirtebilir.

b. Haksız Tahrik Kurumunun Eril Niteliği

Modern ceza hukukundaki haksız tahrik düzenlemeleri incelendiğinde, bu kuralların ilk bakışta cinsiyet ayrımı gözetmeyen ve tarafsız bir yapıya sahip olduğu söylenebilir; ancak, görünüşte tarafsız olan bu kuralların ataerkil bir toplum yapısı içinde somut olay bağlamında erkekler lehine olma riski taşıdığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu doğrultuda, günümüz ceza kanunlarındaki haksız tahrik düzenlemelerinin, erkeğin şerefine ilişkin tarihsel yaklaşımların bir yansıması olduğu ileri sürülebilir.⁵³⁵

5237 sayılı TCK'nın 29. maddesinde düzenlenen haksız tahrik kurumunun tarafsız dili, kişinin hangi koşullar altında tahrik olma hakkına sahip olduğuna ilişkin toplumsal cinsiyet ayrımcılığını içeren ataerkil bakış açısını gizlemektedir.

Türk ceza hukukunda zina, erkeklerin tahrik olması için geçerli bir neden olarak kabul edilmiştir. Nitekim 765 sayılı TCK'nın 462. maddesinde zina, özel bir tahrik hali olarak düzenlenmiştir.⁵³⁶ Doktrinde bu madde, kocaya

⁵³⁴ AYDIN, "Haksız Tahrik", s. 231.

⁵³⁵ Jeremy **HOLDER**, Provocation and Responsibility, Oxford University Press, 1992, s. 186-187.

⁵³⁶ 765 sayılı TCK'nın 462. maddesi; "Yukarda geçen iki fasılda beyan olunan fiiller, zinayı icra halinde veya gayrimeşru cinsî münasebette bulunduğu esnada meşhuden yakalanan veya zina yapmak veya gayrimeşru cinsî münasebette bulunmak üzere yahut henüz zina yapmış veya gayrimeşru cinsî münasebette bulunmuş olduğunda zevahire göre şüphe edilmeyecek surette görünen bir koca veya karı yahut kız kardeş veya fûruğdan biri yahut bunların müşterek faili veya her ikisi aleyhinde karı veya koca yahut usulden biri veya erkek veya kız kardeş tarafından işlenmiş olursa fiilin muayyen olan cezası sekizde bire indirilir ve ağır hapis cezası hapis cezasına tahvil olunur. Müebbet ağır hapis cezası yerine dört seneden sekiz seneye ve idam cezası yerine de beş seneden on seneye kadar hapis cezası verilir." şeklindedir.

Yargıtay kararlarına göre; maddenin uygulanmasının zaman ve kişi koşulu olmak üzere iki koşulu bulunmaktaydı. Kişi koşuluna göre suçun mağduru, koca, karı, kız kardeş, altsoydan biri veya bunların ortağı olabilirdi. Suçun failiyse karı, koca, usulden biri, erkek veya kız

zina durumunda karısını öldürme hakkı tanıyan Roma hukukunun etkilerini taşıdığı, bencillik ve tahakküm duygularına dayandığı ve erkek egemen kültür yapısında kadınların yaşam hakkını tehdit eder bir niteliğe büründüğü gerekçesiyle eleştirilmiştir.⁵³⁷

Somut olayda haksız tahrik indiriminin uygulanabilmesi için, tahrik oluşturan haksız bir fiil bulunması, bu haksız fiilin failde hiddet veya şiddetli elem meydana getirmesi, suçun tahrik fiilini işleyene yöneltilmesi, işlenen suçla haksız fiil arasında nedensellik bağının bulunması şartlarının tümü gerçekleşmelidir.⁵³⁸ Bu başlık altında, çalışmanın devamında haksız tahrik kurumunun şartlarının eril bakış açısıyla nasıl şekillendiği ve bu durumun kadınlar aleyhine ne gibi sonuçlar doğurabileceği değerlendirilecektir.

i. Eril Hukukun “Tahrik Edici Haksız Bir Fiil” Şartına Bakış Açısı

Haksız tahrik hükmünün fail hakkında uygulanabilmesi için, tahrike sebep olan fiilin haksız olması gereklidir. Fiilin tahrik edici olup olmadığı, tahrik edilen failin kişisel özellikleri, tahrike neden olan fiili gerçekleştirenin şahsi durumu ve bu kişiler arasındaki ilişkiyle olayın zaman ve mekân koşulları çerçevesinde değerlendirilebilir.⁵³⁹ Bir görüşe göre, failin maruz kaldığı fiilin tahrik edici niteliği tespit edilirken sadece failin değil, herhangi bir kişinin de bu fiil nedeniyle tahrik olup olmayacağı dikkate alınmalıdır.⁵⁴⁰

kardeş olabilirdi. Failin ölen veya mağdurun meşru olmayan ilişki veya zina halinde bulunduğu sırada, bu ilişkide bulunmak üzereyken, bu ilişkide henüz bulunduğu sırada öldürme ve etkili eylem fiilini işlemiş olması gerekirdi. Bkz. YCGK, 1989/1-55 E., 1989/113 K., 20.03.1989, (Mehmet Akif **TUTUMLU**, Türk Ceza Hukukunda Haksız Tahrik: Genel ve Özel Hükümler, Adil Yay., Ankara, s. 55).

⁵³⁷ TUTUMLU, s. 81; GÜRKAN, s. 179; CENTEL, “Yeni Türk Ceza Yasası ve Kadın”.

⁵³⁸ Mehmet Emin **ARTUK** – Ahmet **GÖKCEN**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, B. 18, Adalet Yay., Ankara 2024, s. 599; Ali **PARLAR**, Ceza Hukukunda Meşru Savunma ve Haksız Tahrik, Bilge Yay., Ankara 2015, s. 182; YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 231.

⁵³⁹ DÖNMEZER - ERMAN, s. 428; Yaşar **YAVUZ**, “Haksız Tahrik”, Yargıtay Dergisi, C. 17, S. 4, 1991, s. 447; Ziya **KOÇ**, “Türk ve Alman Hukukunda Haksız Tahrik Altında Kasten Öldürme”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, S. 1, Nisan 2023, s. 202.

⁵⁴⁰ DEMİRBAŞ, s. 495; ÇETİN, s. 91.

Tahrik teşkil eden hareketin doğrudan tahrik edilene yönelmiş olması zorunlu değildir. Üçüncü kişiye yönelik hareketin, tahrik edilen kişide hiddet veya elem yaratıp yaratmadığı önemlidir.⁵⁴¹

Mülga TCK’ da “tahrik oluşturan” eylem kavramı kullanılırken, 5237 sayılı TCK’da bu kavram yerine “haksız bir fiil” kavramı tercih edilmiştir. Madde gerekçesinde bu değişiklikle töre veya namus cinayetlerinde haksız tahrik indiriminin yanlış uygulanmasının önlenmesinin amaçlandığı ifade edilmiştir. Ancak, doktrinde yapılan değişikliğin bu amacı gerçekleştirmek için yeterli olmadığı belirtilmiştir.⁵⁴²

Doktrinde genel kabul gören görüşe göre, tahrike sebep olan fiilin haksız olması için hukukla çatışması yeterlidir. Bu fiilin borçlar hukuku kapsamında haksız fiil teşkil etmesi veya ceza hukukuna göre suç sayılması zorunlu değildir.⁵⁴³

Fiilin haksızlığının nasıl belirleneceği doktrinde tartışmalı olup uygulamada da önemli bir sorundur.⁵⁴⁴ Bir görüşe göre, fiilin haksızlığı objektif ölçütlere göre belirlenmeli, fiilin subjektif değer yargısı veya toplumun değer yargıları dikkate alınmamalıdır.⁵⁴⁵ Buna karşılık, diğer görüş, fiilin haksızlığının toplumda geçerli sosyal değer yargılarına göre, somut olayı inceleyen hâkim tarafından belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır.⁵⁴⁶ Ancak, hukuk düzeniyle çatışan toplumsal değer yargılarına, örf, adet gelenek ve göreneklere aykırı hareketler, tahrik oluştursa bile hukuk düzenince haksız sayılmaz.⁵⁴⁷

⁵⁴¹ PARLAR - HATİPOĞLU, s. 185; YALÇIN – KÖPRÜLÜ, s. 391.

⁵⁴² ATILGAN, Bir Erkeklik Hakkı, s. 95; YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 219, GÖZTEPE, “*Namus Cinayetleri*”, s. 43-46; CENTEL, s. 9.

⁵⁴³ YALÇIN – KÖPRÜLÜ, s. 392; Atacan **KÖKSAL**, Ceza Hukukunda Suça Etki Eden Nedenler – Ceza Hukuku Monografileri, Seçkin Yayıncılık, s. 122.

⁵⁴⁴ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 232.

⁵⁴⁵ Muharrem **ÖZEN**, Türk Ceza Hukukunda Meşru Müdafaa, Seçkin Yay., Ankara 1995, s. 81.

⁵⁴⁶ DÖNMEZER - ERMAN, s. 353; Veli Özer **ÖZBEK** – Koray **DOĞAN** – Pınar **BACAŞIZ** – Serkan **MERAKLI** – İsa **BAŞBÜYÜK**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, B. 14, Seçkin Yay., Ankara 2023, 432.

⁵⁴⁷ AYDIN, “*Haksız Tahrik*”, s. 234; Behiye Eker **KAZANCI**, “*Mağdurun Davranışları Ve Heyecan Halinin Ceza Sorumluluğuna Etkisi - Haksız Tahrik*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. 15, Özel S., 2013, s. 1332; Gülşah Bostancı **BOZBAYINDIR**, Ceza Hukukunda Haksız Tahrik, Beta Yay., İstanbul 2013, s. 190. 765 sayılı Kanun döneminde verilen bir karar: “...toplumsal değer hükümlerine, ahlaka, hukuka aykırı her türlü davranış

Toplumsal cinsiyet bağlamında, erkeklerin fail, kadınların mağdur oldukları suçlarda, kadınların gerçekleştirdiği davranışların erkekler açısından haksız fiil kabul edilmesi, haksız tahrik düzenlemesinin ataerkil toplumda erkekliğin korunmasını destekleyen bir araç olduğunu göstermektedir. *Atılgan*, mahkemelerin haksız tahrik indirimiyle ilgili verdiği kararları incelediği araştırmasında, haksız tahrik indiriminin bir “*erkeklik indirimi*” işlevi gördüğünü vurgulamıştır. Yazarın araştırmasına göre, erkeklerin tahrik olduklarını ileri sürerek haksız tahrik indirimi talep ettikleri durumlar, çoğunlukla kadının boşanma talebinde bulunması, eşini aldatması veya failin “erkekliğine” yönelik sözlerin söylenmesidir.⁵⁴⁸

Hem yargı hem de doktrin, eşler arasında sadakat yükümlülüğü bulunduğu gerekçesiyle bir eşin diğerini aldatmasını tahrik indirimi gerektiren bir fiil olarak değerlendirmektedir.⁵⁴⁹ Bununla birlikte, hangi eylemlerin sadakat yükümlülüğü ihlali sayılacağı, nasıl ispatlanacağı, kadınların kimlere karşı sadakat yükümlülüğünün bulunduğu gibi hususlar hukuk kültürünün ataerkilliğinin sorgulanması için yanıtlanması gereken önemli sorulardır.

TMK’nın 185. maddesine göre, eşler arasında sadakat yükümlülüğü vardır. Ancak mahkeme kararları incelendiğinde, sadakat yükümlülüğünün sadece eşler arasında olması gereken nispî bir yükümlülük olmasına rağmen, üçüncü kişilerin de haksız tahrik indiriminden yararlandığı ya da yararlanması yönünde karşı oy kullanıldığı görülmektedir.⁵⁵⁰ Örneğin, sanığın, kız kardeşiyle kuzeni arasındaki gönül ilişkisini öğrenmesi hem yerel mahkemede hem de Yargıtay’da haksız tahrik nedeni olarak kabul edilmiştir.⁵⁵¹

tahrik hükmünün uygulanmasını gerektirir haksız eylem niteliği taşır.” şeklindedir. 1. CD., 1980/41 E., 1980/1453 K., 01.04.1980, (YALÇIN – KÖPRÜLÜ, s. 408).

⁵⁴⁸ ATILGAN, Bir Erkeklik Hakkı, s. 11, 141, 194.

⁵⁴⁹ KAZANCI, s. 1333; KÖKSAL, s. 155; DEMİRBAŞ, s. 73; 3. CD., 2015/35049 E., 2016/15147 K., 28.06.2016; 1. CD., 2016/2885 E., 2017/2798 K., 19.09.2017; (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi, 20.06.2024).

⁵⁵⁰ “Zina iddiasının oluşturacağı haksız hareket eşi ilgilendirir. Eş dışında kalanlar yönünden bu hareket ağır değil, adi tahrik oluşturur.” CGK, 1978/484 E., 1979/58 K., 12.02.1979, (BOZBAYINDIR, s. 195). Oğlunu aldattığı gerekçesiyle gelinin ve sevgilisi öldüren kayınbabaya yerel mahkemece haksız tahrik indirimi uygulanmıştır. Bkz. Diyarbakır 1. Ağır Ceza Mahkemesi, 2013/232 E., 2014/316 K., 20.11.2014, (Hülya AKSAKAL, *Yargıtay Kararlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Erkekler Lehine İşleyen Haksız Tahrik Kurumu*, Suç ve Ceza Dergisi, S. 1, 2018, s. 37).

⁵⁵¹ 1. CD., 2018/4131 E., 2021/113 K., 13.01.2021, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi, 19.06.2024). Yargılamaya konu başka bir olayda sanık ablasını sadakat ve aile

Başka bir yargılama konusu olaydaysa kadın, rızasıyla maktulle cinsel ilişki yaşamış ve kocası bu durumu görmüştür. Daha sonra, kadının kocası, ağabeyi ve babasıyla birlikte maktulü öldürmüşlerdir. Bu durumda kocaya haksız tahrik indirimi uygulanmış, ancak kadının ağabeyi ve babasına, kadının onlara karşı sadakat yükümlülüğü bulunmadığı gerekçesiyle haksız tahrik indirimi yapılmamıştır. Karşı oy kullanan beş üyeyse kadının babası ve ağabeyi için de haksız tahrik indirimi yapılması gerektiğini savunmuştur. Karşı oy gerekçesinde, bir kadının rızasıyla cinsel birliktelik yaşamasının, ailesinde tüm erkekler için “*ömür boyu utanç verici*” olduğu belirtilmiştir⁵⁵²

Karşı oylarda ifade edildiği üzere, “utandırılan erkeğin” hukuk düzeni tarafından korunması anlayışı mantıklı bulunmuş olmalı ki, 2022 yılında verilen bir kararda, kadının çocuğuna karşı bir sadakat yükümlülüğü olmamasına rağmen, kadının, çocuğunun babasına yönelik gerçekleştirdiği haksız fiil nedeniyle çocuğa haksız tahrik indirimi uygulanması gerektiği kabul edilmiştir.⁵⁵³

Kişinin haksız harekete maruz kalması sonucu, bu durum suç işleyen kişide buhran yaratıyorsa, haksız hareket kendisine yönelik olmamış olsa dahi haksız tahrik indiriminden yararlanabileceği hem doktrin⁵⁵⁴ hem de Yargıtay

yükümlülüklerine aykırılık nedeniyle öldürmüş ve haksız tahrik indiriminden yararlanmıştır. Bkz. 1. CD., 2014/923 E., 2014/3551 K., 17.06.2014, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi, 20.06.2024); Yine ilk derece mahkemesi yengelerinin ağabeyini aldatması olayını kayınbiraderler için haksız tahrik kabul etmiştir. Bkz. CGK, 2021/55 E., 2021/261 K., 08.06.2021, (ATILGAN, Bir Erkeklik Hakkı, s. 224).

⁵⁵² “Zira olayımızda; resmen evli olan ve bir çocuğu olan birisiyle üstelikte eşi ile birlikte ortak yaşadıkları ikamette ilişkide bulunan maktulün eyleminin sadece evli olan kadının eşi için değil, ortak çocukları, evli kadının babası ile kardeşi ve hatta bütün aile bireyleri için çok büyük bir hiddet ve üzüntü kaynağı olabileceği gibi toplum içerisinde çok güç durumda bırakacağı, kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkacaktır. Sorunun töre cinayetiyle asla ilgisi yoktur. Sadakat yükümlülüğünün sadece eş için geçerli olduğundan bahisle, aile bireylerinden herhangi birisinin, diğer aile bireylerini ömür boyu utanç duygusu içerisinde bırakacak bir eyleminin haksız fiil olarak kabul edilmemesi mümkün değildir.” 1. CD., 2017/906 E., 2020/64 K., 06.02.2020, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 14.05.2024).

⁵⁵³ 1. CD., 2022/1569 E., 2022/2769 K., 12.4.2022, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 16.05.2024).

⁵⁵⁴ KOCA – ÜZÜLMEZ, s. 364; ÖZBEK – DOĞAN – BACAĞIZ – MERAKLI - BAŞBÜYÜK, Genel Hükümler, s. 434.

kararlarında⁵⁵⁵ kabul edilmiştir. Ancak kanaatimizce, kadının kocasını aldatması durumunda, eş dışındaki failler, kızlarının, kız kardeşlerinin, annelerinin kendilerine karşı haksız bir fiil gerçekleştirdikleri düşüncesiyle hareket etmektedirler. Oysa, kadınlar bu kişilere karşı doğrudan bir haksız fiili gerçekleştirmemişlerdir. Yargıtay'ın bu konuda benimsediği bakış açısına göre, sadakat yükümlülüğüne aykırı davranan bir kadına karşı, çevresindeki tüm erkekler sanki kadını öldürme hakkına sahipmiş gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.⁵⁵⁶

Sadakat yükümlülüğünün yalnızca eşler arasında olduğu açık olmasına rağmen, üçüncü kişilerin haksız tahrikten yararlanmaması gerektiği konusunda iç hukuk kültüründe anlaşma olmamasının nedeni, kadının namusunun tek sorumlusunun kocası olmayıp, çevresindeki erkekler olduğu inanışıdır.⁵⁵⁷ Kadının namusundan sorumlu bu erkek kimi zaman dul bir kadının oğulları, kimi zaman bir ağabey olabilir. Buna ilişkin bir karşı oy gerekçesinde, bir annenin saf ve temiz olması gerektiği, dul olsa dahi annenin rızasıyla bir cinsel ilişkiye girmesinin çocukları için en büyük acılardan biri olduğu belirtilmiştir.⁵⁵⁸

Uygulamada, resmî nikâh olmaksızın dinî nikâhla birliktelik yaşayan kişilere de sadakat yükümlülüğü esas alınarak haksız tahrik indirimi uygulanmaktadır.⁵⁵⁹ Bir görüşe göre, dinî nikâhla kurulan birlikteliklerde

⁵⁵⁵ CGK., 1973/2-199 E., 1973/780 K., 03.12.1973 (TUTUMLU, s. 131); CGK, 2018/380 E., 2019/669 K., 26.11.2019, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 17.05.2024).

⁵⁵⁶ AKSAKAL, s. 38; NUHOĞLU, “Namus İçin Adam Öldürme”, s. 209, 210.

⁵⁵⁷ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 241. Sadakat yükümlülüğünün ihlali durumunda üçüncü kişilerin haksız tahrik indiriminden yararlanmaması gerektiği görüşü için bkz. ALTUNTAŞ, s. 116.

⁵⁵⁸ CGK, 2010/1-56 E., 2010/111 K., 11.05.2010, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 20.04.2024).

⁵⁵⁹ Somut olayda kadın gayriresmi nikahla birlikte yaşadığı sanıktan sürekli şiddet gördüğü için onu terk etmiştir. Daha sonra uzaktan akrabası olan maktulle gönül ilişkisi olmuş ve sanık bu nedenle maktulü öldürmüştür. Yargıtay sanık hakkında haksız tahrik indirimi yapılması gerektiğini belirterek bozma kararı vermiştir. Karşı oy gerekçesindeyse “Bu çerçevede maktul ...’den kaynaklanan ve sanık ...’a yönelen hukuk kuralları ile korunan hiçbir haksız davranış bulunmamaktadır. Resmi eş yönünden dahi aldatma fiiline katıldığı için üçüncü kişiye karşı tazminat davası açılması kabul edilmezken, gayri resmi bir birlikteliğin bozulduğu gerekçesiyle kurulan yeni birlikteliğin hukuken haksızlık olarak değerlendirilmesi kanaatimizce mümkün görülmediğinden bozma kararına katılınmamıştır.” 1. CD, 2021/12983 E., 2022/8117 K., 19.10.22, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 20.09.2024); “Her ne kadar Türk Medeni Kanunu’nun 185. maddesi gereğince sadakat yükümlülüğü sadece eşe karşı mevcut olup diğer aile bireylerine karşı böyle bir yükümlülük mevcut değil ise de; sanık ... ile mağdur ...’nın 16 yıl boyunca aynı evde karı-koca hayatı

kadınla erkek arasında bir ilişki bulunmasına rağmen, bu ilişki hukuk düzeni tarafından kabul edilip korunan bir ilişki değildir. Bu nedenle, taraflar arasında sadakat yükümlülüğünün var olduğu gerekçesiyle haksız tahrik indirimi uygulanması hukuka aykırıdır. Aksinin kabulü halinde, haksız tahrik kurumu, kadınlar aleyhine olacak şekilde örf ve adetlere dayalı olarak geniş yorumlanmış olacaktır.⁵⁶⁰ Ancak kanaatimizce, haksız tahrik kurumunun psikolojik ve objektif esaslı düşünüldüğünde yıllarca birlikte yaşayan ve çocukları olan çiftler için, taraflardan birinin diğerini aldatması eyleminin haksızlığı tartışılmaya değerdir.

Mahkeme kararlarında, evliliğin kadının üzerinde erkeğe bir mülkiyet algısı sunduğu, kadının rızasıyla ya da rızası dışında yaşanan cinsel ilişkinin, kadından “sorumlu olan” erkeği öfkeliendirebileceği, bu öfkeyle erkeğin kadının yaşam hakkına müdahale etmesinin kabul edilebilir görüldüğü yönünde bir algı olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁶¹ Örneğin, yargılamaya konu bir olayda yerel mahkeme kadının rıza ya da rıza dışı cinsel birlikteliğini ırz ve namus meselesi saymış “*namusa yönelik saldırıların toplumumuzda en az hayata yapılan saldırılar kadar tahrik teşkil edeceğini*” belirterek direnme

yaşadıkları, bu birliktelikten sanık ... ile birlikte 4 müşterek çocuklarının olduğu, yakın çevre ve akrabaları tarafından da evli olarak bilindikleri, mağdurun aynı apartmanda ikamet eden gönül ilişkisi yaşadığı maktul ... ile birlikte olay tarihinden 9 ay kadar evvel ...'ya kaçmasının ve bu durumun da duyulmasının ardından sanık ...'in ve ...'nin tanık beyanlarından anlaşıldığı üzere bulundukları yerden taşınmak zorunda kaldıkları mağdurun, ... ile birlikte olabilmek için sanık ...'in çocukları diğer sanık ...'nin de kardeşleri olan ... olmayan üç çocuğu bırakması, maktulün de evli olarak bilinen aynı apartmanda yaşadığı mağdur ile kaçması nazara alındığında mağdur ve maktulden kaynaklanan haksızlık içeren davranışların ulaştığı boyut da dikkate alınarak sanıklar ...ve ... yönünden asgari oranda TCK'nin 29. maddesinde düzenlenen "haksız tahrik" hükmünün uygulanması gerektiğinin düşünülmemesi" 1. CD., 2021/11322 E., 2022/4933 K., 13.06.2022, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 15.08.2024).

⁵⁶⁰ ALTUNTAŞ, s. 271; BOZBAYINDIR, s. 223.

⁵⁶¹ “Sanığın olay yakalama ve üst arama tutanağında maktuleyi “kendisini aldattığını düşünerek toplum içerisine çıkamaz durumda bıraktığından ve olay nedeniyle sinirlendiğinden bu eylemi gerçekleştirdiğini” belirtmesi, otopsi raporuna göre de sanığın son 20 gündür maktule ile ayrı yaşamalarına rağmen vajinal sürüntü örneğinin meni içerdiğine işaret eden, menide yüksek konsantrasyonda bulunan Prostat Spesifik Antijen (PSA) tespit edilmesi, maktulenin üzerinde bulunan eşyalar arasında sanık ile arasındaki Çorlu Aile Mahkemesi’nin 2011/618 Esas sayılı boşanma davasına ilişkin tebligat bulunması karşısında, maktul ve sanık arasındaki boşanma davasına ilişkin dosyanın da getirtilerek, otopsi raporundaki bulgular da birlikte değerlendirilmek suretiyle, sanık hakkında haksız tahrik hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağına karar yerinde tartışmasız bırakılarak, eksik inceleme ile yazılı şekilde hüküm kurulması,” 1. CD., 2013/3640 E., 2014/766 K., 13.02.2014, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 22.06.2024).

kararı vermiştir.⁵⁶² Bu bakış açısına göre, kadının sadakat yükümlülüğüne aykırı davranışları nedeniyle utanç içinde kalan erkek, salt boşanma davasıyla bu utancını gideremeyecektir. Ataerkil toplumun normlarını içselleştiren hukuk kültürü, erkeğin mağduriyetini haksız tahrik indirimiyle hafifletmeye çalışmaktadır.

Yerel mahkemeler ile üst derece mahkemeleri arasında sadakat yükümlülüğünün ihlalinin haksız tahrik teşkil edeceği noktasında genel bir görüş birliği bulunmakla birlikte, uygulanan indirim oranı konusunda görüş ayrılığı yaşanmaktadır.⁵⁶³ Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarına göre, boşanma kararı kesinleşene kadar eşler arasında sadakat yükümlülüğü devam etmektedir⁵⁶⁴. Eşlerden her ikisi de sadakat yükümlülüğüne aykırı

⁵⁶² “Davamızın konusunda olduğu gibi; özellikle köy gibi kırsal yerleşim alanlarında, evli ve çocuklu bir kadınla üstelik kendi eşi ve çocuklarıyla müştereken yaşadığı eve girerek cinsel ilişkide bulunulması ve bunun çevreden duyulması koca için ölçülemez travma etkisi doğurmaktadır. Zira bu tür eylemler toplumun bilinen değer yargılarına göre; koca, çocuklar ve yakın akrabaların tüm yaşamında hissedilmekte veya hissettirilmektedir. Bu ilişkinin sanığın eşinin rızasıyla olması nedeniyle tahrik indiriminin biraz daha az olması gerektiği bozma ilamında belirtilmiş ise de, aksine rızaen olması ihanet ve ihanete ortaklık olarak görülmesi nedeniyle rıza dışı ilişkilerden daha vahim psikolojik etkilere sebebiyet verebilmektedir.” CGK, 2013/665 E., 2014/66 K., 11.02.2014, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 22.06.2024)

⁵⁶³ “Oluşa ve tüm dosya kapsamına göre, sanık ile maktülün yaklaşık 20 yıldır evli oldukları, maktülün gizlice telefon konuşmaları yaptığını gören sanığın, kendisini aldattığından şüphelendiği, bu nedenle aralarında birçok kez tartışma yaşandığı, telefonda kiminle görüştüğünü sormasına rağmen öğrenemediği, olay günü yine bu nedenle çıkan tartışmanın devamında, sanığın çeşitli yerlerinden darp ettiği maktülün, kaldırıldığı hastanede künt kafa travmasına bağlı kafatası kemik kırıklarıyla birlikte beyin kanaması, beyin dokusu harabiyeti ve buna bağlı gelişen komplikasyonlar sonucu öldüğü, maktülün cep telefonu kayıtlarının incelenmesinde tanık tarafından da doğrulanan birçok sayıda telefon görüşmesinin tespit edildiği anlaşılan olayda ,Evli maktülün sadakat yükümlülüğüne aykırı şekilde hiç yüzüze gelmediği bir başka erkekle telefon görüşmelerinden ibaret haksız tahrik teşkil eden eylemi nedeniyle, sanık hakkında 18 yıldan 24 yıla kadar hapis cezası öngören TCK'nun 29. maddesinin uygulanması sırasında, asgari oranda indirim yapılmasının yeterli olduğu gözetilmeden, 21 yıl hapis cezası verilmesi suretiyle eksik ceza tayini, Bozmayı gerektirmiş olup,” 1.CD., 2015/1375 E.İ 2015/3744 K., 09.06.2015, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 25.06.2024)

⁵⁶⁴ “Maktule ... ile sanık ...'in daha önce evli olup 10.04.2013 tarihinde boşandıkları, ancak boşanmadan sonra da görüşmeye devam ettikleri, maktulün başka bir erkekle ilişkisi olduğunu öğrenen sanığın bu nedenle maktul ... ile tartıştığı ve iple boğazını sıkarak öldürdüğü olayda; sanık ile aralarında resmi evlilik bağı olmayan maktulenin Türk Medeni Kanununun 185. maddesi uyarınca sanığa karşı sadakat yükümlülüğünün bulunmaması karşısında, maktulenin başka birisi ile ilişkisinin olması sanık lehine haksız tahrik oluşturmayacağı gibi, sanığa yönelik maktuleden kaynaklanan başkaca bir haksız söz veya davranış da bulunmadığı halde, tarafların yeniden evlenme niyeti ile bir araya geldikleri, bu nedenle maktulenin sanığı aldatma özgürlüğünün olmadığı şeklindeki yerinde olmayan gerekçe ile, sanık hakkında tayin olunan cezadan TCK.nun 29. maddesi gereğince indirim yapılması suretiyle eksik cezaya

davranmışsa ya da cinsel ilişki rızaya dayalıysa asgari oranda haksız tahrik indirimi uygulanmalıdır⁵⁶⁵. Yerel mahkeme kararları ve karşı oy gerekçeleriye 765 sayılı TCK'nın 462. maddesine özlem duyulduğunu göstermektedir. ⁵⁶⁶

Bizim de katıldığımız bir görüşe göre, ataerkil bir toplumun belirlediği ırz ve namus olgularına aykırı davranan kadına yönelik suç teşkil eden eylemlere mümkün olan en düşük cezayı uygulamak isteyen hukuk düzeni, “işbirlikçi erkeklik” kavramıyla örtüşmektedir.⁵⁶⁷ Bu bağlamda, böyle bir indirimin uygulanması gerektiği yönünde direnen veya karşı oy kullanan hâkimler, görünürde kadın - erkek eşitliğini savunsalar bile, ataerkil toplum yapısıyla örtülü bir suç ortaklığı içindedirler. Bu kararlar, ataerkil toplum normlarını normalleştirip yeniden üreterek, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştiren bir hukuk pratiğine zemin hazırlamaktadır. Böylece, kadınların temel haklarına yönelik bu tür ihlaller, toplumsal düzenin ataerkil yapısını pekiştiren bir araç olarak kullanılmaktadır.

Ataerkil yargı sisteminde, erkekler için haksız tahrik nedeni sayılan eylemler, aynı durum kadınlar açısından geçerli olduğunda haksız tahrik nedeni olarak kabul edilmemektedir. Yargılamaya konu bir olayda, maktulün başını kesip kahvehanenin önüne atan kadın, “İşte namusumla oynayanın

hükmolunması” 1. CD., 2016/4609 E., 2017/5004 K., 13.12.2017, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 15.06.2024)

⁵⁶⁵ “...sanığın da sadakat yükümlülüğüne aykırı davranması nedeniyle, maktulün sanığa vurması, hakaret ve tehdit eylemleri nedeniyle haksız tahrikte etki tepki dengesinin sanık lehine bozulduğu anlaşıldığından sanık hakkında asgari oranda haksız tahrik indirimi yapılması gerektiği düşünülmemesi” 1. CD., 2020/5383 E., 2021/414 K., 27.01.2021, (ÖZBEK – DOĞAN – BACAŞIZ – MERAKLI – BAŞBÜYÜK, Genel Hükümler, 430); CGK, 2013/665 E., 2014/66 K., 11.02.2014, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 15.08.2024).

⁵⁶⁶ “Bilahare 5237 sayılı Yasa yürürlüğe girdiğinde, Birinci Ceza Dairesi, evli olmayan genç kız ve dul kadınların başka kişilerle ilişkiye girmelerinden dolayı suç işleyen yakın akrabaları hakkında tahrik uygulanmadığı gibi, aile sorumluluğu bulunan, evli barklı kadınların başka kişilerle ilişkiye girmelerinden dolayı suç işleyen kocalar hakkında da en üst haddten tahrik uygulaması gerekirken, alt haddten tahrik uygulanmaktadır. Ben eski uygulamanın doğru olduğunu, Dairenin bu yeni uygulama şeklinin değiştirilmesi gerektiği görüşündeyim.” CGK, 2013/665 E., 2014/66 K., 11.02.2014, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 22.06.2024).

⁵⁶⁷ ATILGAN, Bir Erkeklik Hakkı, s. 211; SANCAR'ın işbirlikçi erkeklik tanımı için bkz. Serpil SANCAR, Erkeklik: İmkânsız İktidar, B. 6, Metis Yay., İstanbul 2024, s. 38. BOZOK tarafından bu erkeklik kavramı “suç ortağı” erkeklik olarak tanımlanmıştır. Bkz. Mehmet BOZOK, “Erkeklik İncelemeleri Alanındaki Başlıca Kuram ve Yaklaşımların Sosyalist Feminist Bir Eleştirisine Doğru”, 6. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı içinde, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın 2009, s. 439.

kellesi; benim arkamdan konuşmayın.” şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁵⁶⁸ Ancak mahkeme, sanığın sistematik cinsel saldırıya maruz kaldığı iddiasını, cezadan kurtulmaya yönelik bir savunma olarak değerlendirmiş ve sanığın rızasıyla cinsel ilişkiye girdiğini kabul ederek haksız tahrik indirimini uygulamamıştır.⁵⁶⁹

Kadın fail olduğunda, kocasının aldatma eylemini affetmesi haksız tahrik indiriminin uygulanmasına engel olarak değerlendirilirken⁵⁷⁰, fail erkek olduğunda aldatma olayından sonra barışılrsa bile erkeğin hiddet ve şiddetli eleminin devam ettiği varsayılmakta ve haksız tahrik indirimi uygulanmaktadır.⁵⁷¹

Yapılan araştırmalara göre, erkekleri tahrik eden nedenlerden biri kadının boşanmak istemesidir.⁵⁷² Ancak, boşanmak istemek veya boşanma davası açmak, haksız tahrik indirimi gerektiren bir haksız fiil değildir.⁵⁷³ Bu durumu bilen sanık ve müdafileri, sanığın daha az ceza alabilmesi amacıyla, maktulün sanığın erkekliğine laf ettiği ya da onu aldattığı şeklinde savunmalar yapabilmektedirler. Bu tür savunmalar, sanıkların daha az ceza alması için etkili olmaktadır; zira genellikle kadınların hayatta olmaması nedeniyle

⁵⁶⁸ İstanbul Feminist Kolektif, s. 11.

⁵⁶⁹ CGK., 2019/597E., 2021/344 K., 06.07.2021, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 25.06.2024).

⁵⁷⁰ 1. CD., 2004/1480 E., 2004/2326 K., 14.06.2004, (ATILGAN, Bir Erkeklik Hakkı, s. 233).

⁵⁷¹ Diyarbakır 2. Ağır Ceza Mahkemesi, 2011/178 E., 2014/724 K., 05.05.2014; Diyarbakır 6. Ağır Ceza Mahkemesi, 2015/229 E., 2015/257 K., 07.09.2015, (ATILGAN, Bir Erkeklik Hakkı, s. 229, 240); ALTUNTAŞ, s. 158.

⁵⁷² Aslıhan Burcu **ÖZTÜRK**, “Erk Çelişkisi İçinde Erk’ek ve Kadına Yönelik Şiddet”, Evrensel Kültür, S. 279, Mat 2015, s. 168; ÇETİN, “Kadın Cinayetleri”, s. 53; Burçe **BAHADIR**, Ölü Kadınlar Memleketi, Ayizi Kitap, Ankara 2014, s. 136-142. Yazarın görüştüğü mahkûm baldızını öldürmüş, kayınvalidesini ve eşini yaralamıştır. Görüşmeci, kadının kocası evine bakmadığında ondan boşanma hakkı olduğunu düşünmektedir. Görüşmeciye göre; bunun dışındaki boşanmalar cinayetle sonuçlanacaktır.

⁵⁷³ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın s. 238. “Maktulenin, sanığın iktidarsızlığını ileri sürerek boşanma davası açması kanunun kendisine verdiği bir hak ve yetkiyi kullanmasından ibarettir. Bu yetkinin kötüye kullanılıp kullanılmadığı, yani kocasını küçük düşürmek maksadına matuf olup olmadığı ise ancak boşanma davası sonunda hâkimin vereceği kararla anlaşılabilir” CGK, 1968/289 E., 1968/377 K., 25.01.1968, (Mehmet **AÇIKGÖZ**, Ceza Hukukunda Haksız Tahrik, Adalet Yay., Ankara 2012, s. 71).

savunmanın aksi ispatlanamamakta ve şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereği savunmalara itibar edilmektedir.⁵⁷⁴

Uygulamada da sanığın aksi sabit olmayan savunmasına itibar edilip edilmeyeceği tartışmalıdır.⁵⁷⁵ Ancak bazı mahkeme kararlarında, cezadan kurtulmaya yönelik soyut savunmalara itibar edilemeyeceği belirtilmiştir.⁵⁷⁶

Doktrinde ve Yargıtay kararlarında tartışmalı olan diğer bir konu, mağdurun tahrik edici herhangi bir fiili bulunmamasına rağmen failin, böyle bir fiilin varlığına dair yanlışlığa düşerek suç işlemesi hâlinde haksız tahrik hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağıdır. Bir görüşe göre, haksız bir fiil bulunmadıkça haksız tahrik indirimi yapılmamalıdır. Failin yanlışlığı haksız tahrik indirimi uygulanması için yeterli değildir.⁵⁷⁷

⁵⁷⁴ BOZBAYINDIR, s. 198; ATILGAN, Bir Erkeklik Hakkı, s. 201; AKSAKAL, s. 33; İSKENDER, "Töre Saikiyle Öldürme Suçu" s. 50; Yazar yargının şüpheden sanık yararlanır kolaycılığına gitmemesi gerektiğini, olayın bilimsel içerikli bir çabayla deşifre edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

⁵⁷⁵ 1.CD., 2022/3097 E., 2022/84825 K., 09.06.2022; 1. CD., 2022/5757 E., 2022/8136 K., 20.10.2022, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 09.07.2024).

⁵⁷⁶ "Oluşa ve dosya kapsamına göre; sanığın, aile içi anlaşmazlık nedeniyle babasının evine yerleşen mağdur eşini tekrar birlikte yaşamaya ikna etmeye çalıştığı, mağdurun kabul etmeyerek evi terk etmesini söylemesi üzerine, bıçakla vurmak suretiyle mağduru yaraladığı olayda; sanığın açtığı boşanma davası nedeniyle ayrı yaşamaya hakkı bulunan mağdurun sanık ile tekrar bir araya gelmek istememesinin haksız tahrik oluşturmadığı, "mağdurun kendisine ben her türlü ihtiyacımı karşılayacak birini buldum dediği" şeklindeki daha az ceza almaya yönelik soyut savunmasına itibar edilemeyeceği gözetilmeden haksız tahrik hükümleri uygulanarak eksik ceza tayini aleyhe temyiz bulunmadığından bozma nedeni yapılmamıştır." 1. CD., 2014/725 E., 2015/1753 K., 24.3.2015; "... her ne kadar eşinin kendisine sadakat göstermediğini söylemişse de, bu nedenle onu öldürmesi eyleminde haksız tahrik hükümlerinden yararlanmasının hakkaniyet ve nisfetle bağdaşmayacağı dikkate alındığında, daha az ceza almaya yönelik soyut savunmaya itibar edilerek haksız tahrik hükmü uygulanmak suretiyle yazılı şekilde eksik ceza tayini," 1. CD., 2010/3234 E., 2012/1724 K., 13.03.2012; "Sanığın iddia ettiği uygunsuz görüntülerin maktuleye ait olduğunun kesin olarak kanıtlanamadığı, kaldı ki eşinden boşanan maktule Arzu'nun yaşam tarzının eski kocası yönünden tahrik nedeni olarak kabul edilemeyeceği, maktulü toplum içerisinde zor durumda bırakacak şekilde internette uygunsuz görüntüsü bulunduğu yönünde şüpheyne dayalı iddiada bulunmakla ilk haksız hareketin sanıktan kaynaklandığı, maktuleden kaynaklanan sanık lehine tahrik oluşturacak herhangi bir haksız söz veya eylemin de bulunmadığı anlaşıldığı halde, maktulenin kendisine hakaret ettiği yönünde oluşa ve dosya kapsamına uygun düşmeyen daha az ceza almaya yönelik soyut savunmaya itibar edilerek haksız tahrik hükmü uygulanmak suretiyle yazılı şekilde eksik ceza tayini" 1. CD., 2009/8301 E., 2012/727 K., 14.2.2012, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 05.07.2024).

⁵⁷⁷ Ahmet **DANIŞMAN** – Faruk **EREM** – Mehmet Emin **ARTUK**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yay., Ankara 1997, s. 594; Ayhan **ÖNDER**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, C. 2, Beta Yay., İstanbul 1989, s. 344; CGK., 1989/1-21 E., 1989/186 K., 15.05.1989, (TUTUMLU, s. 145).

Başka bir görüşe göre haksız tahrik hükümlerinin uygulanmasının temelinde, failin hiddet veya şiddetli elem etkisi altında hareket etmesi yatmaktadır. Bu çerçevede, failin gerçekte var olmayan ancak mevcut olduğunu varsaydığı bir tahrik durumunda da benzer bir psikolojik durum içinde hareket ettiği kabul edilir. Bu nedenle, failin varsayılan tahrik hâlinde de haksız tahrik indiriminden yararlandırılması gerektiği savunulmaktadır.⁵⁷⁸

Bizim de katıldığımız görüşe göre, bu durum TCK'nın 30. maddesinin 3. fıkrasına göre çözümlenebilir.⁵⁷⁹ Şayet failin haksız tahrik nedeni bulunduğu dair yanılması, basit bir araştırmayla ortadan kaldırılabilecek ve tahrik nedeni olmadığı kolaylıkla anlaşılabilir nitelikteyse, failin haksız tahrik indiriminden yararlandırılmaması gerekir.⁵⁸⁰

ii. Eril Hukukta Failin Öfkesinin Önemi

Fail, haksız fiilin neden olduğu öfke veya şiddetli elemin etkisi altındayken tepki olarak suçu işlemiş olmalıdır.⁵⁸¹ Başka bir ifadeyle, failin herhangi bir nedenle öfkelenmiş olması haksız tahrik indirimi için yeterli kabul edilmemelidir. Bu doğrultuda normal ve makul üçüncü bir kimsenin aynı olaydan dolayı öfke veya şiddetli elem duyup duymayacağı önemlidir.⁵⁸² Fail aşırı alınganlığı, kıskançlığı, hassaslığı gibi kişisel özellikleri nedeniyle, öfke ve şiddete kapıldıysa haksız tahrik indirimi uygulanmamalıdır.⁵⁸³

Kadının mağdur olduğu birçok olayda, failin öfkelenmiş olması haksız tahrik indirimi için yeterli görülmektedir.⁵⁸⁴ Örneğin, kadının erkeklerle

⁵⁷⁸ DÖNMEZER - ERMAN, s. 359; PARLAR, s. 192; DEMİRBAŞ, s. 95; Doğan **SOYASLAN**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, B. 6, Yetin Yay., Ankara 2014, s. 491; 4. CD., 1996/3547 E., 1996/3547 K., 17.04.1996, (TUTUMLU, s. 146).

⁵⁷⁹ Devrim **GÜNGÖR**, Ceza Hukukunda Fiil Üzerinde Hata, Yetkin Yay. Ankara 2007, s. 73; ÇETİN, s. 75; İzzet **ÖZGENÇ**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, B. 19, Seçkin Yay., Ankara 2023, s. 430.

⁵⁸⁰ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 233; AÇIKGÖZ, s. 62.

⁵⁸¹ DEMİRBAŞ, Haksız tahrik, s. 90.

⁵⁸² YAŞAR – GÖKCAN – ARTUÇ, s. 502.

⁵⁸³ Timur **DEMİRBAŞ**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, B. 18, Seçkin Yay., Ankara 2023, s. 495; ÇETİN, s. 91.

⁵⁸⁴ YALÇIN, "Türk Ceza Hukukunda Kadın", s. 14.

gezmesi, mesajlaşması, telefonda konuşması,⁵⁸⁵ fotoğraf çekirmesi, el ele tutuşması, sigara içmesi,⁵⁸⁶ izinsiz terlik satın alması, eşine yemek hazırlamaması,⁵⁸⁷ onu kapıda bekletmesi⁵⁸⁸, başka bir erkeğe cilveli saat sorması gibi durumlarda, failin öfkelenmesi haksız tahrik indirimi için yeterli kabul edilmiştir.⁵⁸⁹

Uygulamada, failin öfkelenmesinin haklı görüldüğü en önemli durumlardan biri de failin “*erkekliğine*” laf edilmesidir.⁵⁹⁰ Örneğin, yargılamaya konu bir olayda, “Türk erkeğinin ‘*Bir kıza sahip çıkamıyor, ne biçim erkek*’ sözü altında kalmayacağı ve bu sözü sindiremeyeceği” gerekçesiyle haksız tahrik indirimi yapılması gerektiği belirtilmiştir.⁵⁹¹

Oysa, erkeklerin kadınlara yönelik ağır eylemlerinde, kadınlar lehine haksız tahrik indirimi genellikle uygulanmamaktadır.⁵⁹² “Erkekliğin” sorgulanması, hakaret olarak değerlendirilip haksız tahrik indirimine gerekçe

⁵⁸⁵ 1. CD., 2012/482 E., 2012/1944 K., 20.03.2012, (YALÇIN – KÖPRÜLÜ, s. 407).

⁵⁸⁶ 4. CD., 1995/2608 E., 1995/3552 K., 01.06.1995, (YALÇIN – KÖPRÜLÜ, s. 406).

⁵⁸⁷ “*Sanığın eşi olan mağdureye aynı gece kısa aralıklarla etkili eylemde bulunması tek suç oluşturduğu gibi, mağdurenin eşinden izinsiz terlik satın alması ve eve gelen eşi sanığa yemek hazırlanmamış olması şeklindeki hareketlerinin sanık lehine tahrik hükümlerinin uygulanmasını gerektirip gerektirmediğinin kararda tartışılması gerekir.*” 2. CD., 2000/3033 E., 2000/3281 K., 29.03.2000. (YALÇIN – KÖPRÜLÜ, s. 406).

⁵⁸⁸ “*...sanık ile katılanın arasındaki geçimsizlik nedeniyle katılanın sanığı isteyerek kapıda bekletme ihtimalinin bulunduğu, bu nedenle sanık lehine yorumla sanık hakkında haksız tahrik indirimi yapılmasında bir isabetsizlik bulunmadığından...*” 3. CD., 2013/28544 E., 2013/33263 K., 01.10.2013. (AKSAKAL, s. 36).

⁵⁸⁹ ATILGAN, Erkeklik Hakkı, s. 18.

⁵⁹⁰ Gülseren Tanrıcut aile bireyleri tarafından boğularak öldürülmüştür. Yargılamada, maktulün kardeşi olan sanığa karşı söylediği iddia olunan “başıma erkek mi kesildin” sözü haksız fiil kabul edilerek fail hakkında haksız tahrik indirimi uygulanmıştır. Bkz. VARDARLI, s. 25.

⁵⁹¹ “*İşte bu halde iken katılan ve mağdur grubunun ‘bir kıza sahip çıkamıyor, ne biçim erkek’ şeklinde söz atmaları bardağı taşıran damla olmuştur. Kavgada, kendine güvenen hangi Türk erkeği olursa olsun bu sözün altında kalmak istemez. İnsanların özellikle bu tür suç işlemlerinde ulusal, töresel ve ahlaki ön yargıların ve alışkanlıkların büyük rolü vardır. Değer yargıları itibarıyla Türk erkeğinin karakteristik yapısı, kolay kolay bu sözü kendisine sindiremez.*” CGK, 2011/114 E., 2011/150 K., 28.06.2011, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat>, Erişim Tarihi: 28.06.2024).

⁵⁹² Yalçın SANCAR, “*Şiddet Kültürü*”, s. 134.

oluştururken, kadınlara yönelik “Sizler nasıl kadınlarsınız?”,⁵⁹³ “Kadın mısın, kadınlık yapamıyorsun”⁵⁹⁴ gibi ifadeler kaba hitap tarzı olarak nitelendirilmektedir.

iii. Haksız Tahrik İndiriminin Uygulanmasına Yönelik Farklı Görüş ve Öneriler

Bir görüşe göre, mahkeme kararlarında haksız tahrik indiriminin uygulanmasında temel bir hata bulunmamaktadır; kamuoyunda oluşan eleştiriler, basının kararları yansıtmı biçiminden kaynaklanan yanlış algılardan ileri gelmektedir.⁵⁹⁵ Bununla birlikte, Yargıtay’ın haksız tahrik uygulamalarının geçmiş yıllara kıyasla daha adil olduğu düşünülse de, karşı oy gerekçeleri ve ilk derece mahkemelerinin bazı tartışmalı kararları incelendiğinde, haksız tahrik kurumunun hâlen eril bir bakış açısıyla yorumlandığı sonucuna ulaşmak mümkündür.⁵⁹⁶ Özellikle aleyhe cezayı artırma yasağı⁵⁹⁷ dikkate alındığında, ilk derece mahkemesi kararlarının bu bağlamdaki önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.⁵⁹⁸

⁵⁹³ 18. CD., 2015/27575 E., 2016/4709 K., 10.03.2016, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat>, Erişim Tarihi: 28.06.2024).

⁵⁹⁴ İstanbul BAM 12. CD., 2018/810 E., 2019/2630 K., 26.06.2019, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/>, Erişim Tarihi: 29.06.2024).

⁵⁹⁵ Devrim **AYDIN**, “Haksız Tahrik Kurumuna İlişkin Bazı Sorunlar”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 15, S. 162, Şubat 2020, s. 239.

⁵⁹⁶ YALÇIN, Türk Ceza Hukukunda Kadın, s. 234; BOZBAYINDIR, s. 194.

⁵⁹⁷ Aleyhe cezayı artırma yasağı, kanun yolları aşamasında sanık yararına kabul edilmiş bir ceza muhakemesi kuralıdır. Bu kuralın esası, yalnızca sanık lehine kanun yoluna başvurulması halinde, sanık hakkında önceden verilmiş olan hükmün ağırlaştırılamamasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sesim Soyer **GÜLEÇ**, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleyhe Değiştirme (Reformatio In Peius) Yasağı”, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, C.21, Özel S., 2019, s. 707, 708.

⁵⁹⁸ “Oluşa ve dosya kapsamına göre; sanığın, aile içi anlaşmazlık nedeniyle babasının evine yerleşen mağdur eşini tekrar birlikte yaşamaya ikna etmeye çalıştığı, mağdurun kabul etmeyerek evi terk etmesini söylemesi üzerine, bıçakla vurmak suretiyle mağduru yaraladığı olayda; sanığın açtığı boşanma davası nedeniyle ayrı yaşamaya hakkı bulunan mağdurun sanık ile tekrar bir araya gelmek istememesinin haksız tahrik oluşturmadığı, “mağdurun kendisine ben her türlü ihtiyacımı karşılayacak birini buldum dediği” şeklindeki daha az ceza almaya yönelik soyut savunmasına itibar edilemeyeceği gözetilmeden haksız tahrik hükümleri uygulanarak eksik ceza tayini aleyhe temyiz bulunmadığından bozma nedeni yapılmamıştır.” 1. CD., 2014/725 E., 2015/1753 K., 24.3.2015, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 15.07.2024).

Haksız tahrik kurumu, tarihsel süreçte başlangıçta erkeğin mal varlığını savunma hakkı kapsamında değerlendirilirken, günümüzde kadının partnerine itaatini sağlamanın bir aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁹⁹ Yargılamalarda, özellikle eşlerine şiddet uygulayan erkeklerin tahrik edildikleri yönündeki savunmaları, adeta otomatik bir biçimde haksız tahrik indirimiyle sonuçlanmaktadır. Buna karşılık, kadınlar aynı savunmayı ileri sürdüklerinde erkeklerle eşit oranda haksız tahrik indiriminden yararlanamamaktadırlar. Bu sebeple, rasyonel olmayan ve adalet duygusunu zedeleyen mevcut haksız tahrik düzenlemesinin ya tamamen kaldırılması ya da kadınlara yönelik suçlarda faillere haksız tahrik indirimi yapılmaması önerilmiştir.⁶⁰⁰

Başka bir görüşe göre, haksız tahrik indiriminin erkek faillere uygulanmaması, Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırılık teşkil eder. Ceza hukukunda cinsiyet temelli bir ayrımcılığa gidilmesi, hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz. Bununla birlikte, kadınlara karşı işlenen suçlarda haksız tahrik indirimi oranlarının azaltılması, daha dengeli ve adaletli bir çözüm yolu olarak önerilmektedir. Bu yaklaşım, haksız tahrik kurumunun failin cinsiyetine göre değil, suçun ağırlığı ve mağdur üzerindeki etkisi dikkate alınarak uygulanmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Böylece hem eşitlik ilkesi korunacak hem de kadınlara karşı işlenen suçlarda ceza adaleti daha sağlıklı bir şekilde tesis edilebilecektir.⁶⁰¹

Kadın cinayetlerinde uygulanan haksız tahrik ve iyi hal indirimleri kamuoyunda da yoğun tepkilere neden olmaktadır. Bu tepkiler karşısında siyasiler, zaman zaman kadın cinayetlerinde ceza indirimlerinin gözden geçirilmesi gerektiği yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır;⁶⁰² ancak söz konusu açıklamalar somut politikalara ve yasal çözümlere dönüşmemiştir.

Kanaatimizce, haksız tahrik gibi köklü ve tarihsel bir kurumun tamamen kaldırılması doğru bir çözüm olmayacaktır. Bunun yerine, toplumda

⁵⁹⁹ Emily L. **MILLER**, "(Wo)Manslaughter: Voluntary Manslaughter, Gender, And The Model Penal Code", Vol. 50, No. 2, Spring 2001, s. 667-677.

⁶⁰⁰ BOZBAYINDIR, s. 88; ATILGAN, Bir Erkeklik Hakkı, s. 16; TAŞKIN, Kadın Cinayeti Suçu, s. 363-366.

⁶⁰¹ AYDIN, "Bazı Sorunlar", s. 242.

⁶⁰² <https://www.ihh.com.tr/haber-bakan-bozdogdan-osman-kavala-ve-haksiz-tahrik-indirimi-aciklamasi-1082483> (Erişim Tarihi: 19.09.2024); https://basin.adalet.gov.tr/adalet-bakani-tunc-basin-mensuplarinin-sorularini-yanitladi_102421, (Erişim Tarihi: 19.09.2024).

kadınların erkekler tarafından denetlenmesi gerektiğine yönelik yerleşik bakış açısının değişmesi sağlanmalıdır.⁶⁰³

Haksız tahrik koşullarının somut olaylarda genellikle erkekler lehine, adil toplum değerlerinden uzak bir şekilde yorumlandığının fark edilmesi ve bu durumun açığa çıkarılması büyük önem taşımaktadır. Bu noktada, hukuki aktörlerin ve yargı mensuplarının bilinçlendirilmesi gereklidir. Feminist avukatlar, yargılama süreçlerinde sanığın tahrik gerekçesi olarak ileri sürdüğü olgunun bir haksız fiil teşkil etmediğini ya da haksız fiil olsa dahi indirim almak amacıyla dile getirildiğini güçlü bir şekilde vurgulamalıdır. Böyle bir yaklaşım, haksız tahrik uygulamalarının eril bakış açısıyla şekillenmesini engellemek ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir adalet anlayışını yerleştirmek için kritik bir adım olacaktır.

3. Örselenmiş Kadın Sendromu

a. Genel Olarak

İnsan öldürme suçunun faili ve mağduru herkes olabilir. Ancak kriminoloji biliminin gelişmesiyle kadınların ve erkeklerin bu suçu işlemekteki farklılıkları hakkında araştırmalar yapılmıştır. Araştırmalara göre, erkekler daha çok aile dışından birini öldürürlerken; kadınlar partnerlerini, aile üyelerini öldürmektedirler.⁶⁰⁴

Partnerlerini öldüren kadınlarla ilgili olarak yapılan araştırmalarda kadınların kıskançlık, psikolojik hastalık, ekonomik kazanç, başka erkeklerle birlikte olmayı isteme gibi sebeplerle partnerlerini öldürdükleri tespitinin yanı sıra; bu vakıaların çoğunda kadınların öldürdükleri partnerleri tarafından aylarca veya yıllarca istismara uğradıkları saptanmıştır.⁶⁰⁵

Feminist hukuk teorisi için, sistemli ve sürekli şiddete maruz kalan kadınların, özellikle partnerleri pasif durumdayken gerçekleştirdikleri öldürme eylemleri büyük önem taşır. *Lenore Walker* tarafından 1970'li

⁶⁰³ ATILGAN, Bir Erkeklik Hakkı, s. 311. Yazar, insan öldürme suçunda sözlü saldırının tahrik nedeni kabul edilmemesi önerisinde bulunmaktadır.

⁶⁰⁴ Hatike Dilara Ağaoğlu **CANAY**, Kadın Suçluluğu, B. 2, Seçkin Yay., Ekim 2022, s. 104.

⁶⁰⁵ Aileen **MCCOLGAN**, "General Defences", Feminist Perspectives on Criminal Law içinde, (Ed. Donald NICOLSAN - Lois BIBBINGS), Cavendish Publishing, London 2000, s. 147; Sibel **HÜRTAŞ**, Canına Tak Eden Kadınlar, B. 4, İletişim Yay., İstanbul 2021, s. 25.

yıllarda geliştirilen örselenmiş kadın sendromu teorisiyle ev içi şiddete maruz kalan kadınların deneyimleriyle gerçekleştirdikleri öldürme eylemi arasında ilişki kurulabilmiştir.⁶⁰⁶

Örselenmiş kadın, geçmişte ya da şu anda yakın partneri tarafından fiziksel ya da psikolojik şiddete maruz kalmış kadındır.⁶⁰⁷ Örselenmiş kadın sendromuysa kadının yakın partneri tarafından şiddete maruz kalmasının ortaya çıkardığı psikolojik etkilerdir.⁶⁰⁸

b. Örselenmiş Kadın Sendromu ve Akıl Hastalığı

Partnerlerini pasif durumdayken öldüren kadınların yargılandıkları ilk davalarda avukatlar müvekkillerinin akıl hastası olduklarını iddia ediyor ve bu savunmayla kadınların ceza almaktan kurtulmaları sağlanmaya çalışılıyordu.⁶⁰⁹

Her ne kadar ceza verilmemesi kadınların lehine bir durum gibi görünse de ataerkil bakış açısı kadınlara yalnızca bu tür sınırlı bir savunma alanı tanımış ve meşru savunma hakkından yararlanmalarını engellemiştir. Bunun temel sebebi, kadının partnerini öldürerek ataerkil toplumun kendisi için öngördüğü pasif, anaç, merhametli ve sakin davranış kalıplarından sapmış olmasıdır. Bu tür bir davranış sapması, kadının rasyonel bir özne olarak görülmesini engellemiş ve onun ya "deli" ya da "kötü" bir birey olarak algılanmasına yol açmıştır.⁶¹⁰

Türk ceza hukuku doktrinde de sürekli sistematik şiddete maruz kalan kadınların ruhsal durumlarında problem olması sebebiyle pasif haldeki partnerlerini öldürdükleri görüşünde olan yazarlar vardır.⁶¹¹ Bir sendromdan

⁶⁰⁶ Elizabeth M. **SCHNEIDER**, "Battered Women and Feminist Lawmaking", Women's Rights Law Reporter in, Vol. 23, No. 3, s. 243.

⁶⁰⁷ Harvey **WALLACE**, "The Battered Woman Syndrome: Self-Defence and Duress as Mandatory Defences - Part 2", The Police Journal, Vol. 67, No. 3, 1997, s. 232.

⁶⁰⁸ Lenore **WALKER**, Battered Women Syndrome, B. 4, Springer Publishing Company, New York, 2017, s. 3.

⁶⁰⁹ Yağmur **BİRDAL**, Erkek Adalet Kışkacında Kadınlar, Sel Yay., İstanbul 2023, s. 71,72.

⁶¹⁰ NICOLSAN, "What The Law Giveth, It Also Taketh Away", s. 177.

⁶¹¹ Cengiz **APAYDIN**, "Kötü Muameleye (Şiddete) Maruz Kalan Kadın Reaksiyonunun Meşru Savunma Hukukundaki Yansımaları", Terazi Hukuk Dergisi, C. 12, S. 125, Ocak 2017, s. 47;

söz edildiği için bir psikolojik bozukluğa işaret edildiği ve sorunu failde aramak gerektiği düşünülmüştür. Şiddet görmüş kadının uyurken kocasının onu öldüremeyeceğini algılayamadığı, bu sebeple mazur görülmesi gerektiği savunulmuştur.⁶¹²

Örselenmiş kadınların partnerlerinden sürekli şiddet görmeleri kendilerinde birtakım psikolojik problemlere yol açmış olabilir.⁶¹³ Ancak genellikle bu psikolojik problemler TCK'nın 32. maddesinde düzenlenen akıl hastalığı kapsamında değildir. Doktrinde örselenmiş kadın sendromunun travma sonrası stres bozukluğu olduğunu kabul eden yazarlar olsa da⁶¹⁴ travma sonrası stres bozukluğu ve örselenmiş kadın sendromu failin davranışlarını algılama ve isteme yeteneğini önemli derecede azaltmamaktadır.⁶¹⁵

Ayrıca, doktrinde sürekli ve sistematik şiddete maruz kalan bir kadının mutlaka travma sonrası stres bozukluğu yaşayacağı varsayımının yanıltıcı olabileceği vurgulanmıştır.⁶¹⁶ Bu bağlamda, şiddet mağduru bir kadında yalnızca travma sonrası stres bozukluğu belirtilerini aramak, durumun eksik ya da hatalı değerlendirilmesine yol açabilir. Kadının tekrar şiddete maruz kalacağı algısı, travma sonrası stres bozukluğunun varlığına bağlı olmaksızın da ortaya çıkabilir ve bu durum, mağdurun içinde bulunduğu risk ve tehdit algısının daha kapsamlı bir şekilde ele alınması gerektiğini göstermektedir.⁶¹⁷

Namık Kemal **TOPÇU**, İngiliz ve Amerikan Hukukuyla Karşılaştırmalı Meşru Savunma, Adalet Yay., Ankara 2022, s. 998.

⁶¹² APAYDIN, “Kötü Muameleye (Şiddete) Maruz Kalan Kadın Reaksiyonu”, s. 47, 51.

⁶¹³ WALKER, s. 347; HERRING, s. 189.

⁶¹⁴ Efser Erden **TÜTÜNCÜ**, ““Örselenmiş Kadın Sendromu” Argümanının Türk Hukukunda Meşru Savunma Kapsamında Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler”, Fasikül Hukuk Dergisi, C. 11, S. 111, Şubat 2019, s. 469; Özgür **KÜÇÜKTAŞDEMİR**, “Ceza Hukukunda Örselenmiş Kadın Sendromu”, Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 1, 2015, s. 555; İrmak **KORUCULU**, Kriminolojide Kadın Suçluluğunu Açıklayan Yaklaşımlar, On İki Levha Yay., İstanbul 2019, s. 121.

⁶¹⁵ Gülçin **ŞENYUVA** - Fatih **YAVUZ**, “Fiziksel Şiddet Bulgularında Travma Sonrası Stres Bozukluğunun Değerlendirilmesi”, Adli Tıp Dergisi, S. 23, 2009, s. 12.

⁶¹⁶ Mary Ann **DUTTON** - Lisa A. **GOODMAN**: “Posttraumatic Stress Disorder Among Battered Women: Analysis of Legal Implications”, Behavioral Sciences and the Law, Vol. 12, No. 3, 1994, s. 224-227; Hilal **DÜZENLİ**, “Hukuk Pratiğinde Kadını Anlamak: Örselenmiş Kadın Sendromu”, Kadın Yazıları içinde (Yay. Haz. Türkân YALÇIN), Savaş Yay., Ankara 2022, s. 306.

⁶¹⁷ NICOLSAN, “What The Law Giveth, It Also Taketh Away”, s. 169.

Kadınların partnerlerini akıl hastalığı nedeniyle öldürdüklerini kabul etmek uygulayıcı için de bir kolaylıktır. Aksi halde uygulayıcı, içselleştirdiği erkek bakış açısını esneterek kadın deneyimini göz önünde bulundurmamak durumunda kalacaktır. Bir kadına akıl hastası demek onun içinde bulunduğu sistematik şiddet döngüsünü anlamaya çalışmaktan daha kolaydır.⁶¹⁸ Buna karşılık, kadının akıl hastası olduğu kabul edildiğinde deneyimine ilişkin deliller göz ardı edilerek, adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş olacaktır.⁶¹⁹

Örselenmiş kadın sendromu aslında, partnerini öldüren kadının bir patolojik hastalığı olmadığını açıklamaya yardımcı olmaktadır.⁶²⁰ Sendrom kelimesi patolojik bir bozukluğu ifade etmemektedir. Sistematik şiddet döngüsündeki kadının tepkileri oldukça rasyoneldir. Kadın şiddet döngüsünden çıkmak için farklı yollar denemiş ancak başarılı bir sonuca ulaşamamıştır. Bundan sonraki çabalarının da muhtemelen başarısız olacağını öngörmektedir. Ayrıca, örselenmiş kadınların gelecekteki tehlikeleri doğru tahmin etmelerini sağlayan özel bir yetenek geliştirdikleri kabul edilmektedir.⁶²¹

Bizim de katıldığımız görüşe göre; örselenmiş kadınların durumunda asıl olan fail değil, fiilin kendisidir. Kadına zayıf ya da irrasyonel olarak yaklaşılmamalıdır. Yani durum, kişisel ve sübjektif olan akıl hastalığı kapsamında değerlendirilmemeli, objektif nitelikte olan hukuka uygunluk sebebi olarak değerlendirilmelidir.⁶²²

⁶¹⁸ CANAY, s. 107.

⁶¹⁹ Deniz Polat **AKGÜN**, “Adil Yargılanma Hakkı ve Hukuk Devleti Işığında “Şiddete Uğramış Kadın Sendromu” Üzerine Bir İnceleme.” Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 1, 2022 s. 161.

⁶²⁰ DÜZENLİ, “Örselenmiş Kadın Sendromu”, s. 306; AĞÜN, s. 149.

⁶²¹ DÜZENLİ, “Örselenmiş Kadın Sendromu”, s. 307; Aksi yönde görüş için bkz. Ozan Ercan **TAŞKIN**, “Kötü Muameleye Maruz Kalmış Kadın Reaksiyonu: Meşru Savunma mı, Mazeret Nedeni mi?”, Ceza Hukuku Dergisi, C. 7, S. 20, 2012, s. 107.

⁶²² Elizabeth M. **SCHNEIDER**, Battered Women and Feminist Lawmaking, Yale University Press, 2000, s. 135, 136; Joshua **DRESSLER**, “Battered Women and Sleeping Abusers: Some Reflections”, Ohio State Journal of Criminal Law, Vol. 3, No. 58, 2006, s. 463.

c. Örselenmiş Kadın Sendromu ve Meşru Savunma

Walker'ın örselenmiş kadın sendromu teorisi, eşleri veya partnerleri tarafından sürekli ve sistematik şiddete maruz kalan kadınların psikolojik durumunu açıklamayı amaçlamaktadır.⁶²³ Teoriyle partnerini öldüren kadınların akıl hastası olmayabileceği açıklanmış ve kadın sanıklar için meşru savunma kapısı açılmıştır.⁶²⁴

Walker'ın teorisi şiddet döngüsü ve öğrenilmiş çaresizlik olmak üzere iki önemli bileşenden oluşmaktadır. Örselenmiş kadının maruz kaldığı şiddet döngüsü 3 aşamalıdır. Birinci aşamada (*gerginlik inşa süreci*), kadın hafif düzeyde fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalmaktadır.⁶²⁵ İkinci aşamada, (*şiddet evresi*) şiddet yoğunlaşmıştır ve kadın tarafından engellenemeyecek bir düzeydedir.⁶²⁶ Üçüncü aşamada (*balayı evresi*) erkek kadına şiddet uygulamaya ara verir. Bu evrede erkeğin kadına sevgi göstermesi ve pişmanlık görülebilir.⁶²⁷ Bir görüşe göre, kadın üçüncü evreyi yaşayabilmek için ikinci evredeki şiddete katlanması gerektiğini düşünmektedir.⁶²⁸

Walker'ın şiddet döngüsü tezi her kadının aynı şekilde şiddet görmediği gerekçesiyle eleştirilse de örselenmiş kadınların ortak noktası partnerleri tarafından belirli bir döngü hâlinde sürekli fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalmalarıdır.⁶²⁹

Geleneksel meşru savunma doktrinine göre; kadınların pasif durumdayken partnerlerini öldürme eylemleri, bir hukuka uygunluk nedeni

⁶²³ TÜTÜNCÜ, s. 470; NICOLSON, "What The Law Giveth, It Also Taketh Away", s. 165.

⁶²⁴ TAŞKIN, "Kötü Muameleye Maruz Kalmış Kadın Reaksiyonu", s. 107.

⁶²⁵ WALKER, s. 91.

⁶²⁶ WALKER, s. 94.

⁶²⁷ WALKER, s. 91; DÜZENLİ, "Örselenmiş Kadın Sendromu", s. 296; BİRDAL, s. 52.

⁶²⁸ Grace M. LONG, "Paradoxical Punishment as It Relates to the Battered Woman Syndrome", Behavior Modification, Vol. 13, No. 2, 1989, s. 197.

⁶²⁹ Patricia Weiser EASTRAL-Julie STUBBS, "Battered Woman Syndrome: Misunderstood?/The (Un)Reasonable Battered Woman? A Response to Eastal", Current Issues in Criminal Justice, Vol. 3, No. 3, 1992, s. 358; *Walker*'da çalışmasında bazı ilişkilerde birinci ve üçüncü fazın olmayabileceğini ifade etmektedir. Bkz. WALKER, s. 98; KÜÇÜKTAŞDEMİR, "Örselenmiş Kadın Sendromu", s. 552.

olan meşru savunmanın savunma ve saldırıya ilişkin şartlarını taşımamaktadır.⁶³⁰

i. Saldırıya İlişkin Koşullar

TCK'nın 25. maddesine göre, meşru savunmanın ilk şartı; bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak haksız bir saldırdır. Örselenmiş kadının partneri tarafından maruz kaldığı sistemli ve sürekli şiddetin kadının vücut bütünlüğüne yönelmiş haksız bir saldırı olduğu hususunda uyuşmazlık bulunmamaktadır.⁶³¹ Bununla birlikte, örselenmiş kadının pasif durumdayken partnerini öldürme eyleminin, meşru savunmanın saldırının mevcut olmasına ilişkin şartını taşıyıp taşımadığı, doktrinde ve uygulamada tartışmalıdır.

765 sayılı TCK'nın 49. maddesinde “vukubulan haksız taarruza” karşı meşru savunma kabul edilmiştir.⁶³² Maddede vukubulan kelimesi yer almasına rağmen doktrinde ve uygulamada bu şart geniş yorumlanmış, başlaması ve tekrarı muhakkak saldırıların da sona ermemiş saldırı sayılması gerektiği ifade edilmiştir.⁶³³

⁶³⁰ TAŞKIN, *Kötü Muameleye Maruz Kalmış Kadın Reaksiyonu*, s. 57; KÜÇÜKTAŞDEMİR, *“Örselenmiş Kadın Sendromu”*, s. 565; APAYDIN, *Kötü Muameleye (Şiddete) Maruz Kalan Kadın Reaksiyonu*, s. 49.

⁶³¹ TOPÇU, s. 934.

⁶³² 765 sayılı TCK'nın 49. maddesi: “Gerek kendisinin ve gerek başkasının nefesine veya ırzına vukubulan haksız taarruzu filhal defî zaruretinin bais olduğu mecburiyetle, işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.”

⁶³³ DÖNMEZER - ERMAN, s. 113; ÖZEN, s. 78, 79. “Sanık tarafından yapılan haksız hareket olmadığı halde, gece yarısı eve sarhoş olarak gelen maktul, sanığa karşı müessir fiilde bulunmuş, zorla livata yapmıştır. Çırılçıplak dışarı atılan sanığın pencereden içeri girmesi üzerine filini tekrarlamak istemiştir. Sanık, nefesine vaki saldırı üzerine maktulün üzerine kızgın yağ dökmüş ve peşinden odaya giderek boğazını sıkıştır. Ortada hiçbir neden yokken saldıran maktulün, yandıktan sonra yeniden ve daha şiddetli biçimde saldırması kuvvetle muhtemeldir. Tekrarından korkulan bir saldırı söz konusudur. Nefse yönelik saldırının tekrar edilmesi tehlikesi bulunduğundan, tecavüz henüz önlenememiştir. Sanık “yandım” diyerek başka odaya giden maktulün, gelerek kendisini öldüreceği korkusuyla hemen peşinden odaya gitmiş ve onu öldürmüştür. Bu nedenle olayda yasal savunma sınırları aşılmamıştır.” CGK., 1991/1-4 E., 1991/39 K., 18.02.1991, (ÖZEN, s. 72); “müşteki sanık S. D. İle sanık ŞA annesi K. ve kız kardeşi S.'nin oturdukları evin önüne gelerek K'ya seslendiği K'nın uyarısı üzerin “ben seni ve kızlarını istiyorum vermezsen çıkar alırım” diyerek giriş kapısını tekmelemeye başladığı tekme darbeleriyle açılan kapıdan evin içine girerek önüne çıkan K ile tartışmaya başladı ve tekmeyle vurarak K'yı düşürdü bu sırada ikinci katta yemek hazırlamakta olan sanık S'nin elinde bıçakla aşağıya inerek S'yi tek bıçak darbesiyle sol kalçasından 5 gün iş ve gücünden kalacak şekilde yaralandığı, sanığın annesine yönelik olarak müştekinin sarfettiği seni ve kızlarını istiyorum vermezsen çıkar alırım şeklindeki sözleriyle saldırının sanık Ş'nin nefesine veya ırzına da yöneleceği, saldırının başlamasının muhakkak olduğu saldırı başladığı

TCK'nın 25. maddesi gerçekleşen veya gerçekleşmesi ya da tekrarı muhakkak olan saldırılar arasında bir fark gözetmemiştir.⁶³⁴ Saldırıya ilişkin bu koşul meşru savunmanın zaman bakımından sınırını oluşturmaktadır.⁶³⁵ Buna göre; saldırı başlamadan önce savunmaya geçmek saldırıdan kaçma imkânı olduğu için meşru değildir. Yine, saldırı bittikten sonra yapılan hareket savunma değil, öç alma niteliğinde kabul edilmiştir.⁶³⁶

Bu nedenle saldırının ne zaman gerçekleşeceği ya da tekrarlanacağını tespiti önemlidir. Bir görüşe göre; saldırının başlamış sayılmasının ölçüsü savunmanın imkânsız veya etkisiz kalmayacağı safhaya kadar beklemektir.⁶³⁷ Beklendiği takdirde savunma imkânsızlaşabilir denilebildiği anda savunma meşru kabul edilmelidir.⁶³⁸ Saldırının fiilen başlaması gerekme de “eli kulağında” olduğunun söylenebilmesi gerekmektedir.⁶³⁹

Başlanmış ancak ara verilmiş saldırının tekrarının muhakkak olacağına dair emareler varsa, yapılan savunmanın meşru olduğu kabul edilmektedir.⁶⁴⁰ Ancak bu tespitte saldırganın saldırıya ara mı verdiği, yoksa saldırıyı sona mı erdirdiği önemlidir. Bu değerlendirmeyi yapacak olan savunmayı gerçekleştirecek kişidir.⁶⁴¹ Savunanın, saldırının

takdirde kadın olan sanığın savunmasının çok güç hale geleceği... sanığın ağır ve haksız ve kendisine yönelmesi pek muhtemel olan bir saldırıdan kurtulmak amacıyla savunma zorunluluğunun gereğini yaptığı” CGK, 1998/2-370 E., 1998/75 K., 10.03.1998, (TOPÇU, s. 351).

⁶³⁴ TCK'nın 25. maddesinin gerekçesi: “İkinci olarak meşru savunmanın “haksız saldırı” koşulu bakımından, “gerçekleşen haksız saldırı” ile “gerçekleşmesi muhakkak haksız saldırı” veya “tekrarı muhakkak haksız saldırı” aynı sayılmıştır. Böylece kişilerin haksız saldırılara karşı kendilerini korumaları olanağı daha da genişletilmiş olmaktadır.”

⁶³⁵ TOPÇU, s. 349.

⁶³⁶ DÖNMEZER - ERMAN, s. 113; ÖZEN, s. 77; Cengiz APAYDIN, Meşru Savunma, B. 4, Seçkin Yay., Ankara 2023. s. 78; ÖZBEK – DOĞAN – BACAKSIZ – MERAKLI - BAŞBÜYÜK, Genel Hükümler, s. 317; YALÇIN – KÖPRÜLÜ, s. 227.

⁶³⁷ DANIŞMAN – EREM - ARTUK, s. 575.

⁶³⁸ ÖNDER, s. 244.

⁶³⁹ Hakan HAKERİ, Ceza Hukuku Genel Hükümler, B. 15, Adalet Yay., Ankara 2013, s. 325.

⁶⁴⁰ DANIŞMAN – EREM - ARTUK, s. 575.

⁶⁴¹ “... eşi maktulle olan geçimsizlikleri nedeniyle bir süredir annesinin evinde yaşayan sanığın eşi maktulle konuşmak için olay günü eve çağırdığı, müşterek evlerine dönme konusunda aralarında çıkan tartışmada maktulün sanığı 3 gün iş gücünden kalacak şekilde yaraladığı, sanığın mutfağa kaçtığı, kapıyı zorlayıp içeri giren maktulün bıçakla sanığın üzerine

tekrarlanmayacağından emin oluncaya kadar gerçekleştirdiği savunması hukuka uygundur.⁶⁴²

Bir görüşe göre, saldırının tekrarının muhakkak olup olmadığı somut olaydaki gerçek durum dikkate alınarak objektif bir şekilde değerlendirilmelidir.⁶⁴³ Diğer bir görüşe göreyse, bu değerlendirme her somut olayda kendisini savunan kişinin ruhsal durumu da göz önünde tutularak hâkim tarafından yapılmalıdır.⁶⁴⁴

Doktrinde partnerlerini pasif durumdayken öldüren örselenmiş kadınların eylemlerinin, meşru savunmanın saldırının güncelliği şartını sağlamadığı ileri sürülmektedir.⁶⁴⁵ Bu durum, söz konusu şartın yorumlanmasında, hukuku inşa eden erkeklerin deneyimlerinin esas alınmasından kaynaklanmaktadır.⁶⁴⁶

Örselenmiş kadının maruz kaldığı sürekli ve sistematik şiddet bir erkeğin sokak kavgasından farklıdır. Kadının partnerini öldürdüğü âna ya da hemen öncesine odaklanıldığında, örselenmiş kadının meşru savunmadan yararlanamayacağı kabul edilmektedir. Bu kabule göre, kadın gelecekte gerçekleşmesi ihtimal dahilinde olan bir saldırıya karşı pasif durumdaki partnerini öldürmüştür.⁶⁴⁷ Gelecekte tekrarlanması muhtemel, hatta yüksek

yürüdüğü sanığın annesi Songül'den yardım istediği, Songül'ün araya girdiği bundan yararlanan sanığın maktulün elinden bıçağı alarak vurup öldürdüğü olayda sanığın bıçağı almakla maktulün saldırısının sona erdirdiği bu nedenle yasal savunma altında bulunduğunun kabul edilmeyeceği saldırının tekrar edileceğine ilişkin delil bulunmadığı da gözetildiğinde sanığın kendisine yapılan bıçaklı saldırı nedeniyle ağır tahrik altında suçu işlediğinin kabul edilmesi gerektiği gözetilmeden yazılı şekilde hüküm kurulması"1. CD., 2007/1648 E., 2007/3729 K., 15.05.2007, (TOPÇU, s. 384).

⁶⁴² TOPÇU, s. 378.

⁶⁴³ ÖNDER, s. 244.

⁶⁴⁴ Fahri Gökçen **TANER**, "Türk Ceza Hukukunda Meşru Savunma", Ceza Hukuku Dergisi, Y. 5, S. 12, Nisan 2010, s. 227.

⁶⁴⁵ KÜÇÜKTAŞDEMİR, "Örselenmiş Kadın Sendromu", s. 565; Elif **ERGÜNE** - Muhammed **DEMİREL** "Müteaddit Defa Cinsel Saldırı Suçunun Mağduru Olan Kadının 'Muhtemel Cinsel Saldırıya' Binaen Faili Öldürmesine İlişkin 'Birbiriyle Çelişen' İki Yargıtay Kararının Değerlendirilmesi", Prof. Dr. Türkan Rado'nun Anısına Armağan içinde, On İki Levha Yay., İstanbul 2020, s. 732.

⁶⁴⁶ BİRDAL, s. 76; DÜZENLİ, "Örselenmiş Kadın", s. 301.

⁶⁴⁷ TOPÇU, s. 943.

olasılıkta olan saldırı muhakkak tekrarlanacak bir saldırı değildir.⁶⁴⁸ Saldırının gerçekleşip gerçekleşmeyeceği asla bilinemeyeceğinden örselenmiş kadının partnerini öldürme eylemini meşru savunma kabul etmek intikam duygusuyla işlenen cinayetleri hoş görmektir.⁶⁴⁹

Örselenmiş kadın sendromunun temeli, aslında meşru savunmanın bu geleneksel bakış açısına karşı çıkmaktadır; çünkü meşru savunmanın şartları erkeklere göre belirlenmiş ve kadınların gerçekleri dikkate alınmamıştır. Teori, kadının erkeğin saldırısı anında neden karşılık veremediğini, kadın için tekrarı muhakkak olan bir saldırı algısının gerçekliğini anlatmaktadır.⁶⁵⁰ Yani, sürekli ve sistematik şiddet mağduru olan kadının öznel deneyimi erkek nesnelliğiyle değerlendirilmemeli, örselenmiş kadının bu durumda ne yapacağı dikkate alınmalıdır.

Örselenmiş kadınların öldürme eylemlerinin meşru savunma olması, taraflar arasında süren ilişki bağlamı dikkate alınarak anlaşılabilir.⁶⁵¹ Kadın sürekli ve sistematik şekilde partnerinin fiziksel ve psikolojik şiddetine maruz kalarak tahakküm altına alınmıştır.⁶⁵² Kadın savunmaya geçtiğinde partneri pasif olsa da bu anda şiddet sona ermemiş, şiddet ataklarına ara verilmiştir ve kadın bu anda da bir kuşatma halindedir.⁶⁵³

Ne şiddet atakları ne de şiddete ara verildiği dönem kadının başına ilk kez gelmektedir. Genellikle kadınlar, şiddet ataklarına ara verildiği dönemde pasif ve çaresiz şekilde oturup beklememişlerdir. Resmî makamlara başvurmuş, yakınlarına haber vermiş, kaçmayı denemiş ancak bir sonuca ulaşamamışlardır. Bu durumun yarattığı öğrenilmiş çaresizlik içerisinde kadın tek kurtuluşunun öldürücü güç kullanmak olduğunu düşünmüştür.⁶⁵⁴

⁶⁴⁸ KÜÇÜKTAŞDEMİR, "Örselenmiş Kadın Sendromu", s. 567.

⁶⁴⁹ APAYDIN, "Kötü Muameleye (Şiddete) Maruz Kalan Kadın Reaksiyonu", s. 44, 46, 51.

⁶⁵⁰ AKGÜN, s. 166.

⁶⁵¹ HERRING, s. 182-184.

⁶⁵² Evan **STARK**, "Commentary on Johnson's "Conflict and Control: Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence"; Violence Against Women, Vol. 12, No. 11, s. 1019; AKGÜN, s. 150.

⁶⁵³ Mary Ann **DUTTON**, "Understanding Women's Responses to Domestic Violence: A Redefinition of Battered Woman Syndrome," Hofstra Law Review, Vol. 21, No. 4, s. 1204.

⁶⁵⁴ KÜÇÜKTAŞDEMİR, "Örselenmiş Kadın Sendromu", s. 553; TÜTÜNCÜ, s. 477.

Doktrinde saldırının tekrarının muhakkak olmadığı, sona erme ihtimalinin olduğu belirtilse de kadın, partnerinin davranışlarının değişmeyeceğini bilmektedir. Bizim de katıldığımız görüşe göre, örselenmiş kadınların durumunda saldırının tekrarı kesindir.⁶⁵⁵ Kadın önceki tecrübelerinden partnerinin şiddetinin artacağını ve bir noktada kendisini öldüreceğini bilmektedir.

Yargıtay da bazı kararlarında sistematik şiddete uğrayan ve eşini pasif durumdayken öldüren kadınların eylemlerini tekrarı muhakkak saldırıya karşı yapılan savunma eylemi olarak değerlendirmiştir. Örneğin, babası tarafından yıllardır cinsel istismara maruz kalan kızın babasını uyurken öldürme eyleminde kızın *“saldırıların tekrarının muhakkak olduğu inancına kapılarak meşru savunma sınırları içinde”* eylemi gerçekleştirdiğine karar verilmiştir.⁶⁵⁶

Sanığın 15 yıldır sistematik şiddet gördüğü başka bir olayda ilk derece mahkemesi, bu şiddet döngüsüne dikkat çekerek sanığın kocasını uyurken öldürme eylemini meşru savunma kabul etmiştir.⁶⁵⁷ Yine, maktul tarafından uzun yıllardır takip edilen, tecavüze uğrayan, savcılığa başvursa da sonuç alamayan ve bu nedenle şehir değiştirmek zorunda kalan kadının öldürme eylemi ilk derece mahkemesince meşru savunma kabul edilmiştir.⁶⁵⁸

⁶⁵⁵ Fulya **EROĞLU** - Alev **ÖZEROĞLU**, “Kötü Muameleye Maruz Kalmış Kadın Sendromu”nun Meşru Savunma Açısından Değerlendirilmesi” Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Arş. Gör. Ceren Damar Şenel Armağanı, C. 5, S. 1, Nisan 2020, s. 1421; TÜTÜNCÜ, s. 478.

⁶⁵⁶ “... açıklanan olaylar zinciri içinde ırzına yönelik ısrarlı saldırılardan maktulün vazgeçmeyeceği ve o an için son verilen saldırıların tekrarının muhakkak olduğu inancına kapılarak, meşru savunma koşulları içinde, ancak mazur görülebilecek bir heyecan, korku ve telaş ile sınırı aşarak maktulü öldüren sanık hakkında TCK.nun 27/2 ve CMK.nun 223/2-c maddeleri uyarınca ceza verilmesine yer olmadığına karar verilmesi yerine delillerin takdirinde yanılığa düşülerek TCK.nun 82/1-d,29,62 maddeleri ile hüküm kurulması bozmayı gerektirmiş,” 1. CD., 2011/1267 E., 2011/4491 K., 13.07.2011, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 29.08.2024).

⁶⁵⁷ Ancak Yargıtay sanığın öldürme eylemini haksız tahrik altında işlediği gerekçesiyle bozma kararı vermiştir. Bkz. 1. CD., 2020/4917 E., 2021/8309 K., 18.05.2021, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi: 29.08.2024).

⁶⁵⁸ https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/haberler/19/tecavuzcusunu-olduren-kadina-ornek-karar_, (Erişim Tarihi: 30.08.2024).

ii. Savunmaya İlişkin Şartlar

Meşru savunmanın bir diğer şartı saldırıya maruz kalan kişinin savunma eyleminin zorunlu olmasıdır.⁶⁵⁹ Bazı yazarlar saldırının mevcut olmasının savunmayı zorunlu kıldığını, bu nedenle savunmanın zorunluluğu şartının gereksiz olduğunu savunmaktadır.⁶⁶⁰

Savunmanın zorunlu olması maruz kalınan saldırıdan başka türlü kurtulma imkânının olmaması anlamına gelmektedir.⁶⁶¹ Bu noktada saldırıyla karşı karşıya kalan kimsenin kaçma yükümlülüğü olup olmadığı doktrinde tartışmalıdır. Genellikle yazarlar, Kanun'un kimseyi kahraman ya da korkak olmaya zorlayamayacağı düşüncesiyle, saldırıyla karşı karşıya kalan kimsenin kaçma yükümlülüğü olmadığını savunmaktadırlar.⁶⁶²

Her ne kadar meşru savunmada kaçma yükümlülüğü olmadığı görüşü genel kanaatse de savunmada bulunmadan saldırıyı uzaklaştırmak mümkünse ve savunmada bulunanın başka bir seçeneği varsa savunma meşru kabul edilmemektedir.⁶⁶³ Ancak savunmada zorunluluk bulunup bulunmadığı hususunda kesin ölçütler koymak mümkün değildir. Bir görüşe göre, zorunluluk hem objektif olarak değerlendirilmeli hem de savunmayı yapanın başka çaresi olmadığı inancı dikkate alınmalıdır.⁶⁶⁴ Başka bir görüşe göre ise savunmanın zorunluluğu sübjektif ölçüte göre değerlendirilmelidir.⁶⁶⁵

⁶⁵⁹ TCK'nın 25. maddesinde "saldırıyı o anki koşullara göre defetme zorunluluğu" ifadesine yer verilmiştir.

⁶⁶⁰ ÖZBEK – DOĞAN – BACAKSIZ – MERAKLI - BAŞBÜYÜK, Genel Hükümler, s. 319. Yazarlar, zorunluluğun şart olması halinde kaçma imkânı olan hallerde meşru savunmanın mümkün olmayacağını belirtmişlerdir; KOCA - ÜZÜLMEZ, s. 284.

⁶⁶¹ YALÇIN – KÖPRÜLÜ, s. 229; ÖZBEK – DOĞAN – BACAKSIZ – MERAKLI - BAŞBÜYÜK, Genel Hükümler, s. 319; ÖZGENÇ, Genel Hükümler, s. 364.

⁶⁶² KOCA - ÜZÜLMEZ, s. 284. "Meşru savunmada hiçbir zaman ve hiçbir ahvalde sanığa kaçma mükellefiyeti tahmil edilemez ve kaçarak kurtulması istenemez veya bu halin yani kaçma imkanının var olup olmadığı meşru müdafaa saptanırken asla gözetilemez" CGK, 1990/36 E., 1990/87 K., 26.03.1990, (<https://www.lexpera.com.tr/kullanici-profil>), Erişim Tarihi: 06.04.2024). Aksi yönde görüş için bkz. ÖNDER, s. 245; TOPÇU, s. 522.

⁶⁶³ YALÇIN – KÖPRÜLÜ, S. 229; APAYDIN Meşru Savunma, s. 89; ÖZEN, s. 117.

⁶⁶⁴ SOYASLAN, Genel Hükümler, s. 377.

⁶⁶⁵ ÖZEN, s. 114.

Doktrinde bir kısım yazarlar tarafından örselenmiş kadının savunma eyleminin zorunlu olmadığı, bu sebeple kadının meşru savunmadan yararlanamayacağı savunulmuştur.⁶⁶⁶ Bu kabule göre, örselenmiş kadının öldürme eylemi yerine başka alternatifleri vardır. Örneğin kadın evini terk edebilir, boşanabilir, polise müracaat edebilir veya sığınma evine gidebilir, hatta partnerini bağlayabilir.

Kişinin savunma yapmak yerine kaçmak, terk etmek gibi bir zorunluluğu olmadığı genel kabulken, örselenmiş kadının neden kaçmadığının sorulması doktrinin eril bakış açısını yansıtmaktadır. Kadın kaçmadığında anormal olduğu kabul edilerek, meşru savunmadan dışlanırken, erkek kaçmadığında şerefli bir insan olarak hukuka uygun hareket ettiği kabul edilmektedir

Kanaatimizce, kadının öldürme eyleminde başka alternatifleri olduğunu düşünen yazarlar kadının şiddet döngüsünü bir bütün olarak değerlendirememektedirler. Genellikle örselenmiş kadınlar şiddet döngüsü içerisinde pasif ve aciz bir şekilde şiddeti kabullenmemişlerdir. Öyle ki, örselenmiş kadınlar, ilişkilerinde sorun yaşayan diğer kadınlara göre daha fazla çözüm yolu aramışlardır.⁶⁶⁷

Walker'da teorinin ilk dönemlerinde kadınların maruz kaldıkları şiddet nedeniyle çaresizlik içinde pasif kaldıklarını savunsa da⁶⁶⁸ sonraki araştırmalar kadınların şiddetten kurtulmak için çaba gösterdiklerini kanıtlamıştır. Hatta bu kadınlara, *"hayatta kalmaya çalışan kişiler"* denilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁶⁶⁹ Buna göre, örselenmiş kadın, partnerinin şiddet döngüsünden kaçmak için birçok yol denemiş ancak sonuç alamamıştır.⁶⁷⁰ Hatta çabaladıkça şiddetin dozu artmıştır. Geline son noktadaysa kadın, artık çabalamanın bir sonuç vermeyeceğini düşünmektedir.

⁶⁶⁶ APAYDIN, *"Kötü Muameleye (Şiddete) Maruz Kalan Kadın Reaksiyonu"*, s. 47; KÜÇÜKTAŞDEMİR, *"Örselenmiş Kadın Sendromu"*, s. 568, 569.

⁶⁶⁷ Robert F. **SCHOPP** - Barbara J. **STURGIS** - Megan **SULLIVAN**, *"Battered Woman Syndrome, Expert Testimony, and the , Distinction Between Justification And Excuse"*, University of Illinois Law Review, Vol. 1994, No. 1, 1994, s. 62.

⁶⁶⁸ WALKER, s. 10.

⁶⁶⁹ KORUCULU, *Kriminolojide Kadın Suçluluğu*, s. 119.

⁶⁷⁰ SCHOPP- J. STURGIS- SULLIVAN, s. 62.

Walker, kadının bu düşüncesini öğrenilmiş çaresizlikle açıklamaktadır. Kadın yaşadığı şiddet döngüsünün içerisinde ne yaparsa yapsın kaçamayacağını, kimsenin kendisini ciddiye almadığını ve yalnız olduğunu düşünmektedir.⁶⁷¹

Kadının şiddet döngüsünden kurtulmak için diğer alternatifler yerine partnerini öldürme yöntemini seçmesi onun psikolojik bozukluğu nedeniyle verdiği mantıksız bir karar değildir.⁶⁷² Kadın dış faktörleri gerçekçi bir şekilde değerlendirmiş ve artık “canına tak eden” kadın şiddet döngüsünden kurtulmak için partnerini öldürmüştür.

Partnerlerini öldüren kadınlara ilişkin yapılan araştırmalarda kadınların aktif şekilde şiddet döngüsünden kurtulmak için çaba gösterdikleri görülmüştür. Kadınlar eşlerinden boşanmak istese hatta boşansa dahi şiddetten kurtulamamışlardır.⁶⁷³

Ailelerinden yardım istediklerinde “*gelinlikle çıkan kefenle döner*” denilerek eve dönmeye zorlanmışlardır.⁶⁷⁴ Polise, jandarmaya başvurduklarında, sığınma evine gittiklerinde bir sonuç alamamışlardır.⁶⁷⁵ Böylece kadınlar sadece yakınları tarafından yalnız bırakılmamış, devletin ataerkil toplumla iş birliği sonucu şiddetten korunamamışlardır.⁶⁷⁶ AİHM, *Opuz / Türkiye* kararında, “*Türkiye’de aile içi şiddetin çoğunlukla kadını etkilediğini ve yargının genel ve ayrımcı pasifliğinin aile içi şiddetin sürmesine yol açan bir hava yarattığını*” belirtmiştir.⁶⁷⁷

Kadının partnerinden kaçmak için aktif çaba gösteremediği bir durumda dahi, savunmasının meşru olmadığı peşinen kabul edilmemelidir. Kadınların maruz kaldıkları sistematik ve sürekli şiddet farklı psikolojik

⁶⁷¹ WALKER, s. 135.

⁶⁷² Kathleen J. **FERRARO**, “*The Words Change, But the Melody Lingers: The Persistence of the Battered Woman Syndrome in Criminal Cases Involving Battered Women*”, *Violence Against Women*, Vol. 72, No. 3, 1986, s. 126.

⁶⁷³ ÇETİN, s. 54.

⁶⁷⁴ HÜRTAŞ, s. 18.

⁶⁷⁵ BİRDAL, s. 172.

⁶⁷⁶ EROĞLU - ÖZEROĞLU, s. 1408.

⁶⁷⁷ AİHM, *OPUZ / TÜRKİYE*, B. No: 33401/02, 09.06.2009, p. 200.

tepkilere neden olabilir. Bazı örselenmiş kadınlar, kendilerine şiddet uygulayan partnerleriyle travmatik bir bağ geliştirmekte ve psikolojik olarak ayrılamamaktadırlar.⁶⁷⁸ Şiddet döngüsünün üçüncü evresini yaşayan kadınlar partnerlerinin sevgi ve pişmanlık göstermeleriyle psikolojik bir manipölasyona maruz kalmakta ilişkilerinin iyileşeceğine inanmaktadırlar.⁶⁷⁹

Örselenmiş kadınlar için savunmanın zorunluluğu değerlendirilirken geleneksel meşru savunma doktrininin erkeklik senaryosundan kurtulmak gerekir. Çünkü örselenmiş kadın tanımadığı ve daha sonra karşılaşmayacağı bir kişiye karşı savunma eylemini gerçekleştirmemektedir. Kadın hayatını kuşatmış olan bir şiddetten kendini kurtarmaya çalışmaktadır. Geleneksel meşru savunma doktrininin savunan yazarlarsa âdeta kadından şiddet atakları arasında karakola gitmesini ya da kocası uyurken bir koşu boşanmasını beklemektedirler.⁶⁸⁰ Örselenmiş kadınların içinde bulunduğu farklı koşullar, tekrarı muhakkak saldırı eylemine karşı savunmayı zorunlu hale getirmektedir.⁶⁸¹

TCK'nın 25. maddesine göre, meşru savunma için haksız saldırının, o anki hâl ve koşullara göre, saldırıyla orantılı olarak defedilmesi gerekir. Buna göre, kişi savunma zorunluluğunun gerektirdiği kadar saldırgana zarar vermelidir.⁶⁸² Orantılılık şartının, meşru savunmanın sınırını oluşturduğu kabul edilir.⁶⁸³ Böylece, saldırganın da menfaatleri korunmuş olacak ve savunmada bulunanın durumu fırsat bilerek öç alması engellenmiş olacaktır.⁶⁸⁴

⁶⁷⁸ Charles Patrick **EWING**, Battered Women Who Kill: Psychological Self-Defense as Legal Justification, Lexington Books, Toronto 1987, s. 19.

⁶⁷⁹ İlkay **NADİR**, Örselenmiş Kadın Sendromu: Geleneksel Meşru Savunma Doktrini Karşısında Sürekli Şiddet Hâli, Adalet Yay., Ankara 2024, s. 195.

⁶⁸⁰ Aksu **BORA**, Feminizm: Kendi Arasında, İletişim Yay., İstanbul 2021, s. 50.

⁶⁸¹ NADİR, s. 188.

⁶⁸² APAYDIN, Meşru Savunma, s. 95.

⁶⁸³ DÖNMEZER- ERMAN, s. 117; ÖZEN, s. 121.

⁶⁸⁴ Zeki **HAFIZOĞULLARI** – Muharrem **ÖZEN**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, US-A Yay., B. 12, Ankara 2019, s. 221; ÖZBEK-DOĞAN-BACAĞIZ – MERAKLI – BAŞBÜYÜK, Genel Hükümler, s. 320.

Doktrinde, savunmada orantılılık hem konu hem de araçlar açısından iki boyutta ele alınmaktadır. Kanun'da meşru savunma kapsamına giren haklar sınırlanmadığı için, saldırıya uğrayan hukukî değerle savunma sırasında ihlal edilen hukukî değer arasında denge olması gerektiği kabul edilir. Ancak bu denge her zaman sabit bir ölçüye bağlanamaz; somut olayın koşulları dikkate alınmalıdır.⁶⁸⁵ Örneğin, bahçesinden meyve çalınmasını engellemek amacıyla elektrik tesisatı döşeyen kişinin eylemini orantılı kabul edilemez. Buna karşılık, kendisine cinsel saldırıda bulunan kadının saldırganı öldürmesi hâlinde, kadının savunma eylemi orantılı değerlendirilebilir.⁶⁸⁶

Savunma ve saldırıda kullanılan araçlar arasında da bir orantı bulunmalıdır.⁶⁸⁷ Ancak orantı salt aracın cinsiyle ilgili değildir, önemli olan saldırıyı etkisiz hâle getirecek ölçüde kullanılmasıdır.⁶⁸⁸ Araçlar arasındaki orantı belirlenirken taraflara özgü diğer koşullar da dikkate alınır.⁶⁸⁹ Savunmada bulunanın ruhsal durumu ve psikolojisi de orantı

⁶⁸⁵ DÖNMEZER- ERMAN, s. 118; YALÇIN – KÖPRÜLÜ, s. 230; HAKERİ, s. 251; Ersin ŞARE, “Yüksek Mahkeme Kararlarında Meşru Savunma”, İzmir Barosu Dergisi, Y. 83, S. 1, Ocak 2018, s. 34.

⁶⁸⁶“Saldırı ile savunma arasında oran bulunması; yasal savunmanın uygulanması için savunmanın 'saldırı ile orantılı biçimde' olması, daha doğrusu saldırının ölçülü bir savunma ile uzaklaştırılması veya etkisizleştirilmesi gerekmektedir. Fail saldırıyı etkisiz hale getirirken, saldırı veya tecavüze karşı ölçülü bir savunma gerçekleştirdiği takdirde hukuka uygunluk nedeni olan yasal savunma hakkından yararlanacaktır. Araçlar bakımından orantılılık; saldırganın saldırıda kullandığı araç ile savunma yapanın savunmada kullandığı araç arasında bir oran veya ölçü bulunmalıdır. Bu kural, saldırıyı yapanın elindeki aracın aynısının, kendini savunmak zorunda bulunan kişide bulunması olarak anlaşılmamalıdır. Kendisine bıçakla saldıran kişiye karşı savunma yapanın tüfekle ve sopa ile kendini koruması mümkündür. Araçlar arasındaki oran durumu, özellikle aracın ölçülü olarak kullanılması bakımından göz önünde tutulmalıdır. Hak ve korunan yararlar bakımından orantılılık; hakların veya değerlerin bir derecelendirmeye tabi tutulması halinde, birçok durumda yasal savunma halinin uygulanması mümkün olmaz. Burada önemli olan, yasal savunma konusu hakkın veya faydanın var olup olmadığıdır. Bir hakkın korunması için, ondan daha değerli bir hakka veya yarara zarar verilebilir. Irza geçmek isteyen saldırganı başka türlü uzaklaştırma olanağı bulamayarak öldüren kişinin yasal savunma kapsamında hareket ettiği kabul edilir. Burada cinsel dokunulmazlık hakkı karşılığında hayat hakkının feda edilemeyeceği, dolayısıyla fayda veya yarar bakımından oran bulunmadığı söylenemez.” CGK, 2017/841 e., 2017/440 K., 31.10.2017, (<https://www.lexpera.com.tr/>, Erişim Tarihi, 18.09.2024).

⁶⁸⁷ TANER, “Meşru Savunma”, s. 233; Aksi yönde bkz. ÖZGENÇ, Genel hükümler, s. 364; Yazar, saldırıya uğrayan değerle savunma nedeniyle zarar gören değer arasında oran aranmaması gerektiğini savunmaktadır.

⁶⁸⁸ HAKERİ, s. 334; ARTUK – GÖKCEN, s. 517.

⁶⁸⁹ ŞARE, s. 36.

değerlendirilmesinde önem bir rol oynar.⁶⁹⁰ Bu çerçevede, öncelikle etkisi daha az olan araçlara başvurulması gerektiği kabul edilir. Ayrıca, ölümcül savunma eylemleri de son çare olarak kullanılmalıdır.

Örselenmiş kadınların partnerlerini öldürme eylemlerinin savunmada orantılılık şartını taşıyıp taşımadığı doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre, gelecekteki bir saldırının önlenmesi için kullanılan araç orantısızdır.⁶⁹¹ Ayrıca saldırıya uğrayan hakla zarar verilen hak arasında da orantı yoktur. Çünkü kadın gelecekte maruz kalma ihtimali olan bir fiziksel saldırıya karşı partnerinin yaşam hakkını ihlal etmektedir.

Bizim de katıldığımız diğer görüşe göreyse, örselenmiş kadınların yaşadıkları deneyimler dikkate alındığında, partnerlerini öldürme eylemleri meşru savunmanın orantılılık koşulunu sağlamaktadır. Kadın, son şiddet eyleminin öcünü almak için partnerini öldürmemiştir; aksine partneri kadının hayatına, bedensel bütünlüğüne ve cinsel dokunulmazlığına yönelik sürekli bir saldırı gerçekleştirmektedir. Bu saldırı eylemleriyle kadının tahakküm altına alınması ve boyun eğmesi de sağlanmıştır.⁶⁹²

Böyle bir durumda kadın en iyi ihtimalle yıllarca psikolojik şiddete maruz kalacak, en kötü ihtimalle bir gün kocası tarafından öldürülecektir. Kadınlar, içinde bulundukları artan şiddet döngüsünde adım adımı ölüme yaklaştıklarının farkındadırlar.⁶⁹³

d. Örselenmiş Kadın Sendromu ve Meşru Savunmada Sınırın Aşılması

Bir görüşe göre, örselenmiş kadınların pasif durumdaki partnerlerini öldürme eylemleri TCK m. 27/2'de düzenlenen meşru savunmada sınırın aşılması olarak değerlendirilebilir.⁶⁹⁴ Buna göre, örselenmiş kadın hakkında

⁶⁹⁰ ÖZEN, s. 130; APAYDIN, Meşru Savunma, s. 105.

⁶⁹¹ KÜÇÜKTAŞDEMİR, Örselenmiş Kadın Sendromu, s. 569. Yazar örselenmiş kadınların meşru savunma hallerini değerlendirirken savunmaya ilişkin şartların saldırıya ilişkin şartlara göre daha TCK'nın 25. maddesine daha uygun olduğunu belirtmiştir.

⁶⁹² NADİR, s. 205.

⁶⁹³ SCHOPP – STURGIS - SULLIVAN, s. 74.

⁶⁹⁴ KÜÇÜKTAŞDEMİR, "Örselenmiş Kadın Sendromu", s. 570.

CMK m. 223 / 2 – d'ye göre beraat kararı verilmeyecek, 223 / 3 – c'ye göre ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilecektir.

Uygulamada da bu görüşün benimsendiği kararlar bulunmaktadır. Örneğin, birden fazla kez babasının cinsel saldırısına maruz kalan kız, babası uyurken onu öldürmüş ve öldürme eylemi TCK'nın 27. maddesi kapsamında değerlendirilmiştir.⁶⁹⁵

Bu görüşe göre, şiddet döngüsü ve öğrenilmiş çaresizlik içinde yaşayan örselenmiş kadın, sürekli şiddetten başka türlü kurtulamayacağı yönündeki algısıyla savunmada zaman bakımından sınırı aşarak hareket etmektedir.⁶⁹⁶ Örselenmiş kadın, içinde bulunduğu ruhsal durumun yarattığı heyecan, korku ve panikle partnerini öldürmektedir.

Bizim de katıldığımız görüşe göreyse, örselenmiş bir kadının partnerini öldürme eyleminde, meşru savunmada sınır ne zaman ne de savunma bakımından aşılmıştır.⁶⁹⁷ Bu tür durumlarda, kadının öldürme eylemini gerçekleştirdiği sırada mevcut bir saldırının yokluğundan değil, şiddet atakları arasında bir aradan söz edilmektedir. Partnerin yeniden saldırıda bulunacağının kaçınılmaz olduğu bir ortamda, kadın korku veya panikle değil, şiddet döngüsünü sonlandırmak amacıyla hareket etmektedir. Kadının bireysel koşulları dikkate alındığında, aktif çabalarının sonuç vermemesi ve fiziksel gücünün partnerine kıyasla yetersiz olması nedeniyle, savunma eyleminde orantısız bir güç kullandığından da söz edilemez. Bu bağlamda, kadının eylemi, hukuka uygunluk sebebi olarak meşru savunma kapsamında değerlendirilmelidir.

e. Örselenmiş Kadın Sendromu ve Haksız Tahrik

Uygulamada genellikle örselenmiş kadınların partnerlerini pasif durumdayken öldürme eylemlerinde meşru savunma şartlarının oluşmadığı

⁶⁹⁵ "... açıklanan olaylar zinciri içinde ırzına yönelik ısrarlı saldırılardan maktulün vazgeçmeyeceği ve o an için son verilen saldırıların tekrarının muhakkak olduğu inancına kapılarak, meşru savunma koşulları içinde, ancak mazur görülebilecek bir heyecan, korku ve telaş ile sınırı aşarak maktulü öldüren sanık hakkında TCK.nun 27/2 ve CMK.nun 223/2-c maddeleri uyarınca ceza verilmesine yer olmadığına karar verilmesi yerine delillerin takdirinde yanılıya düşülerek TCK.nun 82/1-d,29,62 maddeleri ile hüküm kurulması; Bozmayı gerektirmiştir"1. CD., 2011/1267 E., 2011/4491 K. 13.07.2011, (<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/>, Erişim Tarihi: 05.05.2024).

⁶⁹⁶ TÜTÜNCÜ, s. 478.

⁶⁹⁷ NADİR, s. 218.

kabulüyle haksız tahrik değerlendirilmesi yapılmaktadır.⁶⁹⁸ Örneğin; kendisine sürekli şiddet uygulayan ve fuhuş yapmaya zorlayan kocasını tabancayla vurarak öldüren *Çilem Doğan*'ın meşru savunma iddiası mahkeme tarafından gerçekçi bulunmayarak reddedilmiş ve yargılama neticesinde *Çilem Doğan*'a haksız tahrik ve iyi hal indirimi uygulanarak 15 yıl hapis cezası verilmiştir. Yerel mahkemenin kararı Yargıtayca oy çokluğuyla onanmıştır. Karşı oy gerekçesinde sanığın maruz kaldığı şiddet döngüsü vurgulanarak olayın haksız tahrik altında gerçekleştirildiği kabulünün yanlış olduğu, sanığın eyleminin meşru savunmada sınırın aşılması olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁶⁹⁹

Hatice Çiçek 2007 - 2009 yılları arasında kendisine defalarca tecavüz eden *Tahsin İpekçi*'den şikâyetçi olmuş, tutuksuz yargılanan adamın *Hatice Çiçek*'i rahatsız etmeye devam etmesi üzerine *Çiçek* adamı öldürmüştür. Yapılan yargılama sonucunda mahkeme öldürme eyleminin haksız tahrik altında gerçekleştiğine kanaat getirerek sanığın 13 yıl hapis cezasıyla cezalandırılmasına karar vermiştir.⁷⁰⁰

Fadik Sağdıç 28 yıllık eşi tarafından evlilik birliği süresince şiddet, iftira ve kıskançlığa maruz kalmıştır. Yargılamada sanığın eşi tarafından uzun süre fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddete maruz kaldığı bilirkişi raporuyla ispatlanmıştır. Sanık kocası uyurken başına keserle vurarak öldürmüştür. Sanık duruşmada:

"Yapacak bir şeyim kalmamıştı, ben onu öldürmek istememiştim, hapishane bile evimden daha huzurlu." demiştir.

⁶⁹⁸ KORUCULU, *Kriminolojide Kadın Suçluluğu*, s. 29; KÜÇÜKTAŞDEMİR, *"Örselenmiş Kadın Sendromu"*, s. 572; TAŞKIN, *"Kötü Muameleye Maruz Kalmış Kadın Reaksiyonu"*, s. 106.

Somut olayda kadın, eşinin sürekli ve sistematik saldırısına maruz kalmaktadır. Olay günü eşi tarafından dövülmüş ve elleri bağlanmıştır. Şans eseri telefonla ailesine ulaşmıştır. Ailesi kadını kurtarmaya geldiğinde onlar da eşin fiziksel şiddetine maruz kalmıştır. Ailesinin ellerini çözdüğü kadın, eşini ona ait olan ve koltukta duran bıçakla öldürmüştür. 1. CD., 2010/7379 E., 2011/279 K., 31.01.2011, (EROĞLU - ÖZEROĞLU, s. 1414).

⁶⁹⁹ <https://www.evrensel.net/haber/448013/cilem-doganin-cezasini-onayan-yargitay-gerekceli-karari-acikladi>, (Erişim Tarihi: 13.10.2024).

⁷⁰⁰ <https://www.milliyet.com.tr/gundem/tecavuzcusunu-oldurdu-13-yil-ceza-aldi-1340419>, (Erişim Tarihi: 13.10.2024).

Yargılama sonucunda sanığa uzun süre şiddete maruz kaldığı gerekçesiyle haksız tahrik indirimi uygulanmıştır.⁷⁰¹

Doktrinde sistematik şiddet mağduru kadının içinde bulunduğu şiddet sarmalını yok sayan anlayış, kadının pasif durumdayken partnerini öldürmesi eyleminde haksız tahrik indirimi yapılmamasını, kadının eyleminin nitelikli insan öldürme suçunu oluşturduğunu savunmaktadır.⁷⁰² Buna göre, kadın yıllarca partnerinin şiddet eylemlerine tahammül ettikten sonra planlayarak ve soğukkanlılıkla partneri pasif durumdayken onu öldürmüştür.

Örselenmiş kadınların partnerlerini öldürme eylemleri, kadınların durup dururken partnerlerini öldürdükleri olarak algılandığında, elbette ataerkil düzende erkeklik temel alınarak yorumlanan haksız tahrik kurumuyla bağdaşmayacaktır. Çünkü normal bir insan (erkek) haksız bir fiile maruz kaldığında buna tahammül etmeyip hemen öfkeyle karşılık verecektir.

Doktrinde, haksız fiile gösterilmesi gereken tepkinin aniden öfke olarak kabul edilmesi, ataerkil tahakkümün haksız tahrik kurumunu şekillendirdiği gerekçesiyle eleştirilmiştir.⁷⁰³ Kadınların, erkekler gibi haksız bir fiile aniden tepki vermemeleri işlenen fiilin planlama ve soğukkanlılıkla işlendiğinin göstergesi değildir. Kadınların uzun süren şiddet eylemlerine tepkilerinin yavaş yavaş (slow burn reaction) ortaya çıkması, travma sonrası stres bozukluğunun ve çaresizliğin bir ürünüdür.⁷⁰⁴

Örselenmiş kadınlar partnerlerinden sürekli olarak şiddet gördüklerinden haksız fiile maruz kaldıkları açıktır. Bu haksız fiilin kadında öfke ve üzüntü oluşturmaları da muhtemeldir. Kadınların, bu öfke ve üzüntüyle partnerlerini öldürdükleri durumların, haksız tahrik kurumuna uygun bir çerçeve çizdiği söylenebilir. Bu kabule göre, kadının eylemi hukuka aykırıdır.

⁷⁰¹ <https://www.haberturk.com/konya-haberleri/78589336-esini-keserle-olduren-kadina-ust-sinirdan-tahrik-indirimiyle-15-yil-hapis?page=3>, (Erişim Tarihi: 13.10.2024).

⁷⁰² Farklı görüşler için bkz. Recep DOĞAN, “Hukuki Bir Kavram Olarak Şiddet Mağduru Kadınlarda Öğrenilmiş Çaresizlik Sendromu ve İngiliz Haksız Tahrik Hukuku Üzerindeki Etkileri”, Ankara Barosu Dergisi, S. 2, Ankara 2015, s. 176, 1-986.

⁷⁰³ DOĞAN, “Şiddet Mağduru Kadınlarda Öğrenilmiş Çaresizlik Sendromu”, s. 181.

⁷⁰⁴ DOĞAN, s. 187.

Maruz kaldığı şiddetin neden olduğu öfke ve elem nedeniyle iradesi zayıflamış olduğu için cezası hafifletilir.⁷⁰⁵

Ancak örselenmiş kadınların durumu öfke ve elem neticesinde öldürme fiilini gerçekleştiren diğer faillerden farklıdır. Örselenmiş kadın sadece son şiddet eyleminin meydana getirdiği öfkeyle partnerini öldürmemiştir. Örselenmiş kadın sendromu haksız tahrik halini aşan, ondan farklı bir şeydir.⁷⁰⁶

Haksız tahrik ve meşru savunma kurumlarının ortak koşulu, failin haksız bir fiile maruz kalmasıdır. Ancak haksız tahrikte fail, haksız fiil sona erdikten sonra bu fiilin yarattığı elem ve öfkeyle bir tepki fiili gerçekleştirmektedir. Oysa örselenmiş kadınların partnerleri tarafından kendilerine uygulanan şiddet sona erdikten sonra tepki gösterdiklerine dair kabul, sendromun özüne aykırıdır.⁷⁰⁷ Çünkü bu kadınların içinde bulundukları şiddet döngüsünde, şiddet sona erip bir gün, bir ay ya da bir yıl sonra baştan başlamaz. Şiddet sürekli devam eder; sadece fiziksel şiddet atakları arasında zamansal aralıklar bulunur.

Haksız tahrik halinde kişi haksız fiile karşı bir tepki verme zorunluluğunda bulunmamaktadır.⁷⁰⁸ Kişi kendisine ya da üçüncü bir kişiye yönelen haksız fiilin psikolojisinde yarattığı etkiyle iradesi zayıflamış ve kendisini suç işlemekten alıkoyamamıştır. Tahrik edilen kişinin fiili suç oluşturmaya devam edecek, kusur yeteneği etkilendiği için cezasında indirimine gidilecektir.

Örselenmiş kadınlarsa kendilerine uygulanan sistemli şiddet eylemleri karşısında bir savunma zorunluluğunda bulunmaktadırlar.⁷⁰⁹ Kadın maruz kaldığı sürekli şiddet döngüsünden başka türlü kurtulamayacağına inanarak, hayatta kalma içgüdüsüyle ve saldırıyı bertaraf etmek amacıyla savunma yapmaktadır.⁷¹⁰

⁷⁰⁵ DÖNMEZER - ERMAN, s. 424.

⁷⁰⁶ KÜÇÜKTAŞDEMİR, “Örselenmiş Kadın Sendromu”, s. 573.

⁷⁰⁷ NADİR, s. 228.

⁷⁰⁸ DEMİRBAŞ, s. 98; BOZBAYINDIR, s. 229.

⁷⁰⁹ NADİR, s. 231.

⁷¹⁰ EROĞLU - ÖZEROĞLU, s. 1414.

Bizim de katıldığımız görüşe göre; örselenmiş kadınların durumunda sona ermiş bir saldırı olmadığından ve sadece hiddet ve şiddetli elemin etkisi altında değil, saldırıyı bertaraf etme zorunluluğuyla hareket edildiğinden haksız tahrik koşulları sağlanmamaktadır.⁷¹¹

f. Örselenmiş Kadınların Yargılandıkları Davalarda Feminist Avukatların Savunması

Örselenmiş bir kadının partnerini pasif durumdayken öldürme eylemi yargılamaya konu olduğunda, feminist avukat sanık müdafii olarak büyük bir sorumluluk altındadır. Öncelikle, kadın kendi deneyimini açıklarken zorlanabilir. Çünkü bazı olaylarda kadının yaşadığı şiddet döngüsü onun için utanç verici ve dile getirilemez olabilmektedir. Örneğin, 38 yıl boyunca kocasının dışkısını yemeye zorlanan veya kocasının yanında başkalarıyla cinsel ilişkiye girmeye zorlanan kadınlar, bu durumu yargılamada anlatamamışlardır.⁷¹²

Feminist avukat müvekkiliyle kurduğu bütüncül ilişkide onu deneyimini feminist yöntemlerle paylaşmaya ikna edip sonrasında da onun sesi olabilmelidir. Böylelikle hukukun erilliği karşısında kadın deneyimi görünür kılınacaktır.⁷¹³ Bu durum kadının adil yargılanma hakkının da bir gereğidir.⁷¹⁴ Buna göre, mahkemenin sadece kadının öldürme eyleminin hemen öncesine odaklanmaması sağlanmalı, sistematik şiddet gördüğüne, kaçmaya çalıştığına ancak devletin onu koruyamadığına dikkat çekilmelidir.

Feminist avukat, hukukun mekanik ve dar yorumlanmasının önüne geçmeye çalışır. Geleneksel doktrin tarafından bu durum meşru savunmanın esnetilmeye çalışıldığı, erkeğin de ne yapmış olursa olsun yaşam hakkının korunması gerektiği, cezalandırma yetkisinin devlette olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir.⁷¹⁵

⁷¹¹ NADİR, s. 232; EROĞLU - ÖZEROĞLU, s. 1415; BİRDAL, s. 112.

⁷¹² HÜRTAŞ, s. 14, 15.

⁷¹³ NADİR, s. 253.

⁷¹⁴ AKGÜN, s. 162.

⁷¹⁵ TAŞKIN, “Kötü Muameleye Maruz Kalmış Kadın Reaksiyonu”, s. 57; APAYDIN, “Kötü Muameleye (Şiddete) Maruz Kalan Kadın Reaksiyonu”, s. 50.

TCK'nın 25. maddesi erkek bakış açısıyla yorumlanmadığında sistematik şiddet gören kadınların pasif durumdaki partnerlerini öldürme eylemlerine uygundur. Zaten meşru savunmanın özü devletin cezalandırma yetkisinin bireye geçmesidir.⁷¹⁶

Her ne kadar sayıları az olsa da sürekli sistematik şiddete maruz kalan kadınların TCK m. 25 ya da 27/2'den yararlanması gerektiği yönünde kararlar olması kadın deneyiminin meşru savunmada dikkate alınabileceğini göstermektedir. Geleneksel olanı yapı bozumuna uğratmak zor olsa da, bir kere bu konuda bilinç sağlanmaya başlanmıştır.

D. FEMİNİST BAKIŞ AÇISIYLA SAVUNMA ETİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızın bu bölümüne kadar hukukta ataerkilliğin ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmesine ve devam etmesine neden olan aktörler olarak; kanun koyucu, hâkimler, Cumhuriyet savcıları, doktrin, kolluk kuvvetleri gösterilmiştir. Bu aktörlerle mücadelede feminist avukatlara görevler yüklenirken onlarla duruşma salonunda karşı karşıya gelen ve meslektaş olan sanık müdafilerine, erkek mağdur avukatlarına da yer verilmelidir. Onlar da kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle taraf olduğu davalarda savunma ve beyanlarıyla ataerkil düzenin devamını sağlamada önemli bir rol oynamaktadırlar.⁷¹⁷

⁷¹⁶ DÜZENLİ, "Örselenmiş Kadın Sendromu", s. 315, 323.

⁷¹⁷ CEDAW Komitesi, Committee on the Elimination of Discrimination against Women, prg. 27: "Hakimler, adalet sisteminde klişeleri uygulayan, pekiştiren ve sürdüren tek aktörler değildir. Savcılar, kolluk kuvvetleri görevlileri ve diğer aktörler, özellikle cinsiyete dayalı şiddet vakalarında klişelerin soruşturmaları ve davaları etkilemesine sıklıkla izin verirler ve klişeler mağdurun/hayatta kalanın iddialarını zayıflatırken aynı zamanda iddia edilen failin savunmasını destekler. Bu nedenle klişeleştirme hem soruşturma hem de dava aşamalarına nüfuz edebilir ve nihai kararı şekillendirebilir.", <https://digitallibrary.un.org/record/807253?v=pdf>, Erişim Tarihi: 29.10.2024; BOZKURT - BOR, s. 129, 148; Yazarlar yargılamada toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yaratılmaması için asli yükümlülüğün yasama ve yargı organında olduğunu belirterek avukatların bu konuda ikincil bir yükümlülüğe sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 2. ve 34. maddelerinde,⁷¹⁸ Türkiye Barolar Birliği Meslek Kurallarının 5. maddesinde⁷¹⁹ avukatın etik yükümlülüklerine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu düzenlemelerde avukatların savunmalarında toplumsal cinsiyet ayrımcılığı yapmayacaklarına dair açık bir düzenleme yer almamaktadır.

Bir görüşe göre, avukat, müvekkilinin çıkarını korumak için sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet ve diğer ayrımcılık türlerini yapmama gibi sınırlamalara tâbi olmadan savunma yapmalıdır.⁷²⁰ Özgürlüğünü kaybetme riskiyle karşı karşıya olan bir kişiyi temsil eden müdafie dünyayı daha iyi bir yer haline getirmek gibi ek bir yükümlülük yüklenmemelidir.⁷²¹ Diğer bir görüşe göreyse; avukatın savunma yaparken etik yükümlülüğü vardır. Farklı ayrımcılık türlerini içeren savunmalar avukatın etik yükümlülüğünün ihlalidir.⁷²²

Kanaatimizce bir avukatın tek sorumluluğu müvekkili lehine karar verilmesini sağlamak ve bu amaç doğrultusunda savunma hakkını sınırsızca kullanmak değildir. Öyle davalar vardır ki, yargılama sürecinden ve sonucundan sadece taraflar etkilenmez. Yargılama sürecindeki savunmalarla, beyanlarla ve sonunda verilen kararlar toplumsal cinsiyet eşit(siz)liği yeniden yaratılabilmektedir. Özellikle kadınların toplumsal cinsiyeti nedeniyle mağdur oldukları cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda ve kadın

⁷¹⁸ Avukatlık Kanunu'nun 2. Maddesi şöyledir: "Avukatlığın amacı; hukuki münasebetlerin düzenlenmesini, her türlü hukuki mesele ve anlaşmazlıkların adalet ve hakkaniyete uygun olarak çözümlenmesini ve hukuk kurallarının tam olarak uygulanmasını her derecede yargı organları, hakemler, resmi ve özel kişi, kurul ve kurumlar nezdinde sağlamaktır." Avukatlık Kanunu'nun 34. maddesi: "Avukatlar, yüklendikleri görevleri bu görevin kutsallığına yakışır bir şekilde özen, doğruluk ve onur içinde yerine getirmek ve avukatlık unvanının gerektirdiği saygı ve güvene uygun biçimde davranmak ve Türkiye Barolar Birliğince belirlenen meslek kurallarına uymakla yükümlüdürler."

⁷¹⁹ Türkiye Barolar Birliği Meslek Kurallarının 5. Maddesi şöyledir: "Avukat, yazarken de konuşurken de düşüncelerini olgun ve objektif bir biçimde açıklamalıdır. Mesleki çalışmada avukat, hukukla ve yasalarla ilgisiz açıklamalardan kaçınmalıdır."

⁷²⁰ Lord Brougham ideal bir avukatı şu şekilde tanımlamıştır: "Bir avukat, görevini yerine getirirken, tüm dünyada yalnızca bir kişiyi tanır, o da müvekkilidir. Bu müşteriye her türlü yol ve yöntemle ve her türlü tehlike ve maliyete rağmen başkaları ve bu arada kendisi için kurtarmak onun ilk ve tek görevidir; ve bu görevi yerine getirirken başkalarına verebileceği telaşa, eziyete, yıkıma aldırmamalıdır." Bkz. Monroe H. **FREEDMAN**, "Henry Lord Brougham, Written by Himself", Georgetown Journal of Legal Ethics, V. 19, 2006, s. 1215.

⁷²¹ Abbe **SMITH**, "Defending Defending: The Case for Unmitigated Zeal on Behalf of People Who Do Terrible Things", Hofstra Law Review, Vol. 28, No. 4, 2000, s. 952.

⁷²² Elaine **CRAIG**, "The Ethical Obligations of Defence Counsel in Sexual Assault Cases", Osgoode Legal Studies Research Paper Series, Vol. 51, No. 2, 2014, s. 466.

cinayetlerinde sanık müdafilerinin savunmaları, ataerkil toplumun kadına bakış açısının yansıması niteliğindedir.

Bilişsel psikolojiye göre, insanlar belirsiz koşullar altında yargıda bulunurken, sezgisel ve kısa yoldan karar verme yöntemi olarak şematik düşünmeyi kullanma eğilimindedirler.⁷²³ Cinsel saldırı davalarında, özellikle suçun ispatının zorluğu dikkate alındığında, karar verici, oldukça belirsiz koşullar altında karar vermektedir. Böylece, tecavüz mitleriyle ilgili şematik düşüncelerin muhakemeye sızma riski ortaya çıkar.

Tecavüz mitleri cinsel saldırıyı haklı göstermeye, inkâr etmeye, küçümsemeye hizmet eder. Mitlere yargılamada sanık müdafileri tarafından sıklıkla başvurulur. Müdafilerin amacı mağdur kadının davranışlarını ve beyanlarını şüpheli göstermek, onun güvenilirliğini azaltmak ve itibarını sarsmaktır.⁷²⁴

Cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlarda sanık müdafilerinin tecavüz mitlerini kullanmalarıyla ilgili yapılan bir araştırma, müdafilerin mağdur kadının davranışlarını normal-anormal olarak etiketlediğini göstermiştir.⁷²⁵ Örneğin; “*normal bir kadın*” tecavüze uğrarken fiziksel güç gösterecek, tecavüze uğradıktan hemen sonra polise ihbarda bulunacaktır.

Araştırmada müdafilerin mağdur kadınlara sordukları sorularla cinsel eyleme rızalarının olduğu algısı yaratmaya çalıştıkları tespit edilmiştir:⁷²⁶

“Savunma: Penetrasyonu engellemek için ne yaptınız?”

Mağdur: Hiçbir şey, sadece hayır dedim.

Savunma: Çılgılık atmadınız mı?

Mağdur: Hayır

Savunma: Dizlerinizi kaldırdınız mı?

Mağdur: Hayır yapamazdım, çünkü üzerimdeydi

⁷²³ Kristin **LANE** - Jerry **KANG** - Mahzarin **BANAJİ**, “*Implicit Social Cognition and Law*”, Annual Review of Law and Social Science, Vol. 3, 2007, s. 443.

⁷²⁴ SMITH, s. 928.

⁷²⁵ Olivia **SMITH** - Tina **SKINNER**, “*How Rape Myths Are Used and Challenged in Rape and Sexual Assault Trials*”, Social and Legal Studies, Vol. 26, No. 4, s. 450.

⁷²⁶ SMITH - SKINNER, s. 451.

Savunma: Onu yaraladınız mı?

Mağdur: Hayır “

Müdafilere bu şekilde mağdurun rızasının kanıtı olarak fiziksel yaralanma olmadığını işaret ettiğinde ya da derhal şikâyetinde bulunmamasının mağdurun suçu uydurduğu anlamına geldiğini ifade ettiğinde, hâkimin yanlış akıl yürütmesini tetikleme riski vardır. Bu öyle bir risktir ki, mitlere başvuran avukat hakikati arayış sürecini çarpıtabilir.⁷²⁷

Müdafilere cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlarda bu savunma şekli mağdurun davranış biçimlerini değiştirebilir. Özel hayatının ifşa edilebileceğini, kendisinin aşağılanacağını hisseden mağdur, beyanlarında daha az açık sözlü olabilir. Dahası, müdafilere bu savunma şeklini sürdürmeleri kadınların şikâyetçi olmaması yönünde potansiyel bir zarar doğurabilir.⁷²⁸

Avukatlar, insanların farklı bağlamlarda farklı tepkiler verebileceklerini göz ardı ederek travmanın karar verme üzerindeki olası etkisini kabul etmekte “başarısız” olmaktadır. Örneğin; şiddete uğrayan bir kadının tepkisi ancak evi terk etmek ya da şiddet anında bağırıp çağırmak ya da gücünün yettiğinde kendini o anda korumak olabilir. Ancak kadının kocası ona hiçbir şey yapmıyorken gerçekleştirdiği öldürme eylemi mantıksız ve irrasyoneldir.

Hukuk kültüründe yerleşen haksız tahrik kurumu sanıklara ve müdafilere kadın cinayetlerinde kalıplaşmış savunmalar sunmaktadır. Ataerkil yargı sisteminde hâkim ve müdafii, iş birliği halinde hareket ederek bu savunmalarla sanığın cezasında bir indirim sağlamaktadırlar.

Sanığın kız arkadaşını öldürdüğü bir olayda müdafinin savunması şu şekilde olmuştur:

“Sanık ani olarak gelişen olay sonucunda mağdurenin erkekliğine yönelik sözleri nedeniyle haksız tahrik altında suç işlemiştir.”⁷²⁹

Şanlıurfa’da sanığın, teyzesinin kızı *Sevda Gök*’ü sokakta boğazını keserek öldürdüğü olayda sanık müdafii, sanığın öldürdüğü kızı sevdiğini,

⁷²⁷ CRAIG, s. 458.

⁷²⁸ CRAIG, s. 466.

⁷²⁹ BOZKURT - BOR, s. 145.

kızın evinden sık sık kaçmak istemesinin de müvekkili lehine ağır tahrik olarak değerlendirilmesini talep etmiştir.⁷³⁰

Başka bir kadın cinayetindeyse müdafii, kocası tarafından öldürülen kadının kocasına karşı “kadınlık” görevini yerine getirmediği için sanığın haksız tahrik indiriminden yararlanması gerektiğini ifade etmiştir.⁷³¹

Gazeteye “cinli savunma” başlığı altında haber olan bir başka olaydaysa sanık müdafii müvekkilinin cinler tarafından tahrik edildiğini iddia etmiştir:

“Suç tarihinde cinler, müvekkilimin kafasına girip eşyle maktulün cinsel ilişkiye girdiğini televizyonda göstermişlerdir. Müvekkilimi tahrik etmişlerdir. Sanık da cinlerin etkisinde kalarak onların yönlendirmesiyle suçu işlemiştir.”⁷³²

Sanık *Musa Orhan* tarafından cinsel saldırıya uğrayan ve sonrasında intihar eden *İpek Er*’in cinsel saldırı dosyasındaysa sanık müdafinin bağlamından kopuk savunmalarına mahkeme heyeti izin vermiştir: Müdafii, *İpek Er*’in ailesinin etnik kökeni nedeniyle terörist olduklarını ve kızlarını öldürdüklerini iddia etmiştir.⁷³³

Çankaya Üniversite Hukuk Fakültesi’nde araştırma görevlisi olan *Ceren Damar*’ı öldüren sanık, ilk ifadesinde kopya çekerken yakalandığı için mağduru öldürdüğünü ifade etmiştir. Sanık müdafiiyse duruşmada *Ceren Damar*’ın sanığa cinsel istismarda bulunduğunu, konumunu kullanarak bu istismarı sürdürdüğünü ve sanığı tehdit ettiğini iddia etmiştir.⁷³⁴

Şule Çet 2018 yılında Ankara’da bir plazanın 20. katından düşerek ölmüştür. Yapılan yargılamada sanıkların müdafileri *Şule Çet*’in bakire olmadığını, kızlık zarında eski yırtıklar olduğunu, bira içtiğini belirtmişlerdir. Ayrıca hukuka aykırı yollarla ele geçirilen transkript ve ilaç reçeteleriyle maktulün intihara meyilli olduğunu iddia etmişlerdir.⁷³⁵

⁷³⁰ FARAC, s. 72.

⁷³¹ BOZKURT - BOR, s. 146.

⁷³² ATILGAN, Bir Erkeklik Hakkı, s. 74.

⁷³³ <https://www.gazeteduvar.com.tr/musa-orhanin-avukatlari-hakkinda-suc-duyurusu-haber-1527702>, (Erişim Tarihi: 13.12.2024); Türkan Yalçın ve Eylem Ümit Atılğan’ın uzman mütalaası için bkz. <https://bianet.org/yazi/ipek-er-davasina-iki-akademisyenden-bilimsel-mutalaa-254315>, (Erişim Tarihi: 13.12.2024).

⁷³⁴ https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51238218_ (Erişim Tarihi: 13.11.2024).

⁷³⁵ <https://catlakzemin.com/sule-cet-davasi-kadiniz-ofkeliyiz-pesinizdeyiz/>, (Erişim Tarihi: 13.11.2024).

2020 yılı Temmuz ayında *Pınar Gültekin*'in boğazını sıkan, varilde yakan, varile beton döken ve sonrasında dereye atan sanık, müdafiiyle birlikte yargılama sürecinde üç farklı haksız tahrik savunması yapmıştır. İlk olarak, sanık *Pınar Gültekin*'le ilişkisi olduğunu, *Pınar*'ın kendisinin evli olduğunu öğrenince para talep ederek tehdit ettiğini ve bu nedenle öldürmek zorunda kaldığını iddia etmiştir. İkinci olarak, müdafii *Pınar*'ın sanığı sarhoş ettiğini, erkeklerle uygunsuz görüntülerini çektiğini, bu görüntülerle sanıktan para istediğini beyan etmiştir. Son olarak, *Pınar*'ın sanığa bıçak çektiğini, sanığın bu nedenle haksız tahrik altında cinayeti işlediğini söylemiştir. Ancak, bu iddialara ilişkin hiçbir somut delil bulunamamıştır. Buna rağmen, ilk derece mahkemesi sanığa haksız tahrik indirimi uygulamıştır.⁷³⁶

Yargılamada, sanık müdafileri toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yaratan bu etik yükümlülüklere aykırı savunmaları müvekkillerinin lehine sonuç vereceği beklentisiyle gerçekleştirmektedirler. Ataerkil bir toplumda ve bu toplumun kurallarını içselleştiren hukuk kültüründe dikkati sanıktan alıp mağdura yöneltmek, onu suçlamak, suç ortağı haline getirmek hem kolay hem elverişli görülebilir.

Doktrinde ve uluslararası metinlerde hukuk kültürüne yerleşmiş olan toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı olacak şekilde mağdur aleyhine yapılan savunmaların birtakım yasal düzenlemelerle tersine çevrilebileceği belirtilmiştir.⁷³⁷ Örneğin, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda delil ilkeleri CMK'da düzenlenebilir. Bu düzenlemeyle kadının cinsel geçmişinin ve geç şikâyetle bulunmasının delil olarak sunulmasına ilişkin sınırlamalar getirilebilir.⁷³⁸

⁷³⁶ ATILGAN, Bir Erkeklik Hakkı, s. 25.

⁷³⁷BOZKURT - BOR, s. 152; Supplement to the Handbook for Legislation on Violence Against Women, 2012, s. 41, <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2012/12/UNW-Legislation-Supplement-EN%20pdf.pdf>, (Erişim Tarihi: 29.09.2024).

⁷³⁸ Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Usul ve Delil Kurallarının 70. maddesinin (d) bendi: "Bir mağdurun veya tanığın güvenilirliği, karakteri veya cinsel ulaşılabilirliğe yatkınlığı, mağdurun veya tanığın önceki veya sonraki davranışının cinsel nitelikte olmasından dolayı çıkarılamaz." 71. maddede mağdurun önceki veya sonraki cinsel davranışlarının kanıt kabul edilmeyeceği düzenlenmiştir. Bkz. <https://www.icccpi.int/sites/default/files/RulesProcedureEvidenceEng.pdf>, (Erişim Tarihi: 30.09.2024); İstanbul Sözleşmesi'nin 54. maddesi: "Taraf Devletler herhangi bir hukuk veya cezai davada mağdurun cinsel geçmişi ve davranışıyla ilgili var olan kanıtlara yalnızca davayla ilgili ve gerekliyse izin verilmesini sağlamak üzere gereken yasal veya diğer önlemleri alır."

Yargılamada hâkim ve avukat, müdafinin savunmasının etik sınırlar dahilinde kalmasına yardımcı olabilir. Etik olmayan savunmaya feminist avukat karşı koymalı ve ifşa etmeli, mahkemelerse geçerlilik tanımamalı ve neden geçerlilik tanımadığını açıkça zapta geçmeli ve gerekçeli kararda belirtmelidir.

Duruşma salonunda savunma etiğini sağlamak için bugüne kadar gerçekleşmiş olan sanık ve hâkim iş birliğinden mağdur ve hâkim iş birliğine geçilmelidir. Burada kastettiğimiz, hâkimin, sanığın savunma hakkını kısıtlayarak ona ceza vermesi değildir. Amaç, ataerki toplumdaki cinsiyet eşitsizliğini yargılamaya taşımamaktır.

Böylece nasıl ki günümüzde hâkim ve sanık iş birliğiyle cinsiyetçi savunmaların sanık lehine sonuç doğuracağına inanılıyorsa, mağdur ve hâkim iş birliğiyle de bir süre sonra cinsiyetçi savunmaların işe yaramayacağına inanılacak ve müdafiler müvekkilleri aleyhine olacağı düşüncesiyle cinsiyetçi savunmalardan vazgeçeceklerdir.

Hâkim - mağdur iş birliği müdafinin savunma yaparken etik sınırlar içinde kalmasına yardımcı olsa da müdafinin savunmasının mağdur üzerindeki etkisinin duruşma sırasında kontrol edilmesi çok kolay değildir. Çünkü savunma yapıldıktan sonra yapılacak müdahaleler mağdurun zarar görmemesi için çok geç olabilir.

Mevzuatta etik yükümlülüğe ilişkin düzenlemeler yapılması mümkünse de bir hukuk kuralının özüne dikkat edilerek savunmada etik yükümlülüğün sınırları tespit edilebilir. Örneğin TCK'nın 102. maddesinin 2. fıkrasında eşler arasında cinsel saldırı olabileceği düzenlenmiştir. Bu yeni düzenlemenin özü evlilikle kadının kocasına cinsel özgürlüğünü teslim ettiği varsayımına karşı koymaktır. Bu noktada müdafi kadının kocasıyla cinsel ilişkiye girmek zorunda olduğu anlamına gelebilecek argümanlar ileri sürmemekle yükümlüdür.

Yani, önemli olan kanıtların ve beyanların ne amaçla sunulduğudur ve bu amacın meşru olup olmadığıdır. Bu amacın meşruluğunu tam olarak bilebilecek kişi avukatın kendisidir.⁷³⁹ Bu noktada avukat kendisine neden derhal şikâyetle bulunulmamasına, önceki cinsel geçmişe veya mağdurun direnmemesine ilişkin kanıtlar sunduğunu sormalıdır. Derhal şikâyetle bulunulmadığına değinildiğinde amaç “*tecavüze uğrayanın koşarak şikâyetle*

⁷³⁹ Kişinin kendi eylemini değerlendirmesiyle ilgili olarak bkz. Zeynep İSPİR, “Bülbülü Öldürmek ve Hukukçunun İş Bağlamında Değerli Eylem Olanağı”, Ankara Barosu Dergisi, C. 76, S. 3, Ekim 2018, s. 214.

bulunacağı” varsayımına dayanmak mıdır, yoksa geç şikâyetle bulunulmasının mağdurun olayları hatırlamasına etki edebileceği midir?

Müdafinin savunmasında etik yükümlülüğe uygun olduğunda mağdurun adil yargılanma hakkı karşısında sanığın adil yargılanma hakkının ihlal edilebileceği düşünülmektedir. Ancak birbiriyle yarışan haklar arasında makul denge oluşturularak hem failin hem mağdurun adil yargılanma hakkı sağlanabilir. Bu denge oluşturma noktasında sanık müdafiinin de yargılamadaki diğer aktörler kadar yükümlülüğü vardır.

Savunma hakkının özüne dokunmadan çatışan haklar arasında denge kurularak savunma inşa edilmesi kadının insan hakları ihlal edilmeden savunma yapmaktır. Kanaatimizce, mevzuatta etik yükümlülüğe ilişkin düzenlemeler yapılarak ve eğitimlerle avukatların etik bilinç oluşturulmasına yardım edilerek, sanık ve mağdurun adil yargılanma hakkı ihlal edilmeden ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaratılmadan bir yargılama yapılması mümkündür.

SONUÇ

Feminizm, ataerkil sistem ve bu sistemin dayattığı toplumsal yapıya karşı bir mücadele sürecidir. Feministlerin bu mücadele sürecinde yolları hukukla kesişmiş ve bu kesişimden feminist hukuk teorisi doğmuştur.

Feminist hukuk teorisinde, hukuk ve toplum arasındaki ilişki kadın bakış açısından incelenmektedir. Bu inceleme sonucunda feminist hukukçular, hukukun eril yapıda olduğunu, hukuk kurallarının erkek bakış açısını yansıttığını keşfetmişlerdir.

Feminist hukukçular geleneksel hukuku eleştirirken belirli bir yöntemle ihtiyaç duymuşlardır. Zira geleneksel yöntemler kullanıldığında eril hukuk düzeninin kendi kendisini doğrulama riski vardır. Bu nedenle feminist hukukçular feminist hukuk metotlarını kullanmışlardır. Ancak bu metotlar sınırlı sayıda değildir. Feminist hukuk metotlarının ortak özelliği, bağlama ve öznel deneyime önem vermenin yanı sıra, anlatısalılığı merkeze alarak hukuki süreçleri kişilerin yaşanmış hikâyeleri üzerinden değerlendirmesi ve ihtimam etiği çerçevesinde adaleti, empati ve özen ekseninde yeniden düşünmesidir.

Feminist avukatlık hukukun feminist bir perspektifle ele alınması ve yorumlanmasıdır. Feminist avukatlar feminist teoriyi yargılamaya taşıyarak teoriyle pratik arasında bir köprü oluşturmaktadırlar. Feminist avukatın bunu yapabilmesi için hem feminist teoriye hem de geleneksel hukuk teorisine hâkim olması gerekir.

Feminist avukatın amaçlarından biri, kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle taraf olduğu bir davada kadın deneyimini öne çıkartmaktır; çünkü eril hukuk düzeni her ne kadar objektif ve tarafsız olduğunu iddia etse de erkek deneyimini nesnel kabul etmektedir.

Uygulamada kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle taraf olduğu davalar genellikle erkek şiddetiyle ilgilidir. Ataerkil toplumda erkekler, kadınlar üzerinde şiddet yoluyla denetim kurmaya çalışmaktadırlar.

Kadınların maruz kaldıkları erkek şiddetinin en görünür şekli fiziksel şiddettir. Bu bağlamda Türkiye’de feminist hareketin ilk eylemlerinden biri Çankırı’da bir hâkimin “*kadının sırtından sopayı karnından sıpayı eksik etmeyeceksin*” sözüne gerekçeli kararda yer vermesinin ardından gerçekleştirilmiştir.

TCK’da *fiziksel* şiddetin başlıca görünümleri kasten öldürme, kasten yaralama, eziyet, kötü muamele kapsamında değerlendirilebilir.

Feminist hukukçular, kadınların erkek şiddeti nedeniyle mağdur olduğu suçların “kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle işlenmesi” hâlinin Kanun’da cezayı ağırlaştırıcı neden olarak düzenlenmesini talep etmektedirler. Ancak kanun koyucu, bu talebi göz ardı ederek, kasten yaralama, kasten öldürme, işkence, eziyet ve tehdit suçlarının “kadına karşı” işlenmesini nitelikli hâl olarak düzenlemiştir.

Feministler özellikle, kadınların kadın oldukları için öldürülmelerinin, kasten öldürme suçundan farklı olduğunu vurgulamaktadırlar. Kadının toplumsal cinsiyetiyle ilişkili olarak öldürülmesi eylemi kadın cinayeti kavramıyla açıklanmıştır. Kadın cinayeti doktrinde farklı kategorilere ayrılmıştır. Bu ayrımlardan biri de namus bahanesiyle işlenen kadın cinayetleridir.

Bu kapsamda TCK’nın 81. Maddesinin (k) bendinde “töre saiki” kasten öldürme suçunun nitelikli hâli olarak düzenlenmiştir. Feministler, düzenlemenin ilk yıllarında, Kanun’da töre saiki yerine namus saikine yer verilmesi gerektiğini, aksi hâlde bazı öldürme eylemlerinin istenmeyen şekilde kapsam dışı kalabileceğini belirtmişlerdir.

İlerleyen yıllarda uygulama, feministlerin bu çekincesinde haklı olduğunu göstermiştir. Kanun koyucu “namus” yerine “töre saiki” kavramını bilinçli şekilde kullanmıştır. Uygulayıcı, aile meclisi ve haksız tahrik kriterlerinden sonra, töre saikinde kolektif bir unsur olarak görev bilinci olduğunu, oysa namus saikinde kişinin sübjektif algısıyla karar aldığını belirtmiştir.

Uygulamada benimsenen bu kriterler “töre saikiyle öldürme” düzenlemesinin uygulanmasını neredeyse imkânsız hâle getirmiştir. Eril hukuk düzeni tahakküm altına almak uğruna kadının yaşam hakkını ihlal eden failin yanında olmayı seçmiştir.

Erkek şiddetinin diğer bir şekli *cinsel* şiddettir. Ataerkil bir toplumda cinsellik erkek için bir hak olarak görülürken, kadının cinsellik konusunda bir hakkı olmadığı kabul edilmektedir. Bu bağlamda 765 sayılı TCK’da cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar “Genel Adap ve Aile Düzeni Aleyhine İşlenen Suçlar” başlığı altında düzenlenmiştir. Buna göre bu suçlarda korunan hukukî değer de ahlak ve aile değerleridir.

Cinselliğin özgürlükle ilgili bir mesele olduğunun kabulüyle 5237 sayılı TCK’da bu suçlar *cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar* başlığı altında düzenlenmiştir. Ancak bu anlayışın eril hukuk kültüründe tam olarak yerleştiğini söylemek mümkün değildir. Zira, TCK m. 102’de suçun oluşması

için mağdurun rızası olmaması yeterliyken; uygulamada mağdurun direnmesi gerektiğine yönelik kararlar verilmektedir.

Cinsel dokunulmazlığa karşı suçların ispatının zor olduğu bilinen bir gerçektir; ancak uygulamada bu zorluk *şüpheden sanık yararlanır* ilkesiyle fail lehine sonuçlandırılmaktadır. Somut olayda mevcut deliller failin aleyhine bile olsa, makbul kadın, iffetsiz kadın, bakire kadın ayrımlarıyla sonuç kadının aleyhine olabilmektedir.

Feminist avukat cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda soruşturma aşamasında “kadının beyanı esastır” ilkesiyle etkin bir soruşturma yapılmasını, delillerin karartılmamasını, mağdurun ikincil mağduriyetini önlemelidir. Kovuşturma aşamasındaysa kadının cinsel saldırı eylemine aktif olarak direnemeyebileceği, suçun sübutu için direnmenin de zorunlu olmadığı açıklanmalıdır.

Kadınların maruz kaldıkları erkek şiddeti fiziksel ve cinsel şiddetle sınırlı değildir. *Psikolojik* şiddetle, kadınların ruhsal bütünlüğü hedef alınarak, kendilerini aşağılanmış ve değersiz hissetmeleri sağlanmaktadır.

Toplumda psikolojik şiddet ciddiye alınmamakta ve normalleştirilmektedir. İstanbul Sözleşmesi’nin 33. maddesinde psikolojik şiddetin taraf devletlerce cezalandırılması gerektiği belirtilmiştir. Ancak TCK’da psikolojik şiddete ilişkin bağımsız bir düzenleme yer almamaktadır. Somut olaya göre psikolojik şiddet oluşturan eylemler; hakaret, tehdit, şantaj, intihara yönlendirme, özel hayatın gizliliğinin ihlali, ısrarlı takip, huzur ve sükûnu bozma, kötü muamele suçları kapsamında değerlendirilebilir.

Israrlı takip, bazı sorunlar barındırsa da, 2022 yılında TCK’da suç olarak düzenlenmiştir. Israrlı takibin cezalandırılması psikolojik şiddetin bir gün yaralama ve öldürme gibi fiziksel şiddete dönüşmemesi için de önemlidir. Zira, failer ısrarlı takip sonucu kadınları sokak ortasında yaralamaktadırlar.

Somut olayda mağdurda ciddi bir huzursuzluk hâlinin varlığını hâkim takdir edeceğinden feminist avukat, failin eylemiyle müvekkilinin huzur ve güven içinde yaşama hakkının ihlal edildiğini ispatlamalıdır.

Kadınların maruz kaldığı diğer bir psikolojik şiddet biçimi tehdittir. Feminist avukatın, mağdurun tehdit edildiğine dair somut deliller elde edebilmesi önemlidir; zira suçun yüz yüze işlenmesi hâlinde ispatında güçlük yaşanabilir.

Uygulamada mağdur kadına yöneltilecek tehdit eylemlerinin avukata da yansıdığı görülmektedir. Bu bağlamda devletin mağdur kadın gibi avukatı da

koruma yükümlülüğü vardır. Aksi hâlde mağdur yargılamada tek başına kalabilir.

CMK m. 234'te mağdurun barodan avukat isteyebileceği suçlar arasında tehdit suçunun yer almaması ve suçun basit şeklinin uzlaştırmaya tabi olması erkek şiddetiyle mücadelede bir eksikliktir.

Toplumda kadınların intihar girişimi basit bir psikolojik bozukluktan kaynaklanan ilgi çekme yöntemi olarak değerlendirilmektedir. Oysa intihar yalnızca içsel nedenlerle gerçekleşmez. Kadınlar maruz kaldıkları şiddet nedeniyle canlarına kıymaktadırlar. Bu kapsamda TCK m. 84'te düzenlenen intihara yönlendirme suçu kadının ölümünün aydınlatılması açısından önemlidir. Feminist avukat, kadının ölümünün, etkin soruşturma yapılmadan intihar kabul edilmesini önlemek için baskı oluşturmalıdır.

Ayrıca töre saikinın cezayı ağırlaştıran bir neden olarak düzenlenmesinin ardından bu cinayetlere intihar süsü verildiği görülmektedir. Bu noktada feminist avukat, sivil toplum örgütleriyle iş birliği hâlinde kadın cinayetinin üstünün örtülmesine engel olmalıdır.

Kadının maruz kaldığı diğer bir şiddet şekli *ekonomik* şiddettir. Uygulamada genellikle boşanma sebebi olarak değerlendirilen ekonomik şiddet ceza yargılamasında göz ardı edilebilmektedir. Oysa kadının, erkek tahakkümünden kurtulma yollarından biri ekonomik bağımsızlığını kazanmasıdır. Bu kapsamda feminist avukat, kendisine danışan kadının maruz kaldığı eylemlerin suç teşkil ettiğini ona açıklamalıdır. Ekonomik şiddet kapsamındaki suçlar, iş ve çalışma hürriyetinin ihlali, aile yükümlülüğünün ihlali, kötü muamele, hırsızlık, güveni kötüye kullanma olarak değerlendirilebilir.

Ekonomik şiddet oluşturan suçlara "*kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle maruz kalması*" hâli nitelikli hâl olarak düzenlenebilir.

Uygulamada feminist avukatların mücadele etmeleri gereken konulardan biri de haksız tahrik indiriminin cinsiyete göre farklı şekillerde uygulanıyor olmasıdır. Haksız tahrik indiriminin uygulanması için ilk şart olan eylemin haksız olması şartı uygulamada eril bakış açısıyla erkekler lehine yorumlanmaktadır. Böylece, kadınların hukuk düzenine aykırı olmayan eylemleri haksız sayılmaktadır. Feminist avukat, yargılamada kadının eyleminin haksızlığına geleneklere göre karar verilmesine engel olmalıdır. Hukuk toplumsal değerlere aykırı olmasa da, bir değer yargısıyla yaşam hakkı gibi bir değer çatıştığında yaşam hakkının korunması öncelik olmalıdır.

Failler, eril hukuk düzeninde hangi eylemlerin haksız tahrik nedeni sayılabileceğini bildiklerinden savunmalarını buna göre inşa edebilmektedirler. Uygulamada, failler genellikle öldürdükleri eşlerinin kendilerini aldattığını, kendilerine hakaret ettiklerini iddia etmektedirler. Aksi sabit olmayan bu savunmalara şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereği hâkim tarafından itibar edilme riski vardır. Feminist avukat, bu savunmaların “erkeklik indirimi” almak için kurgulandığını, soyut savunmalara itibar edilmemesi gerektiğini vurgulamalıdır.

Feminist avukatlar kadının fail olduğu davalarda da vekillik görevini üstlenmektedirler. Özellikle, sistematik ve sürekli şiddete maruz kalmış kadınların partnerlerini pasif durumdayken öldürme eylemleri, fail olarak feminist bir avukatın temsiline ihtiyaç duydukları davalardır. Uzun yıllar, kadının partnerini “durduk yere” öldürme eylemi kadının akıl hastalığı kapsamında ele alınmıştır. Bu savunmayla kadının ceza almaması mümkündür; ancak canına tak eden kadının, tek başına erkeğin tahakkümüne karşı çıkmayı başarması ona “deli” etiketi yapıştırmamalıdır. Bu davalarda feminist avukatın kadın deneyimini öne çıkarmaları önemlidir. Zira, kadın partnerini pasif durumdayken öldürse de “durduk yere” öldürmemiştir. Uygulamada kadının maruz kaldığı şiddet deneyimi genellikle haksız tahrik kapsamında değerlendirilmektedir.

Lenore Walker’ın örselenmiş kadın sendromu teorisiyle feminist avukatlara meşru savunma kapısı aralanmıştır. İlk bakışta, kadın mevcut bir saldırı yokken öldürme eylemini gerçekleştirmiş gibi görünebilir. Ancak kadının maruz kaldığı şiddet bir erkek kavgası niteliğinde değildir. Kadının maruz kaldığı şiddet döngüsünde saldırı tek seferlik gerçekleşip sona ermemiştir. Kadın süreklilik arz eden bir fiziksel, psikolojik, cinsel şiddetin etkisi altındadır. Erkeğin uyguladığı fiziksel saldırı da sona ermemiş, sadece ara verilmiştir.

Feminist avukat, somut olayda şiddet döngüsünü delillerle ispatlayarak meşru savunmanın saldırıya ilişkin koşullarının gerçekleştiğine, uygulayıcıyı ikna etmelidir.

Bu davalarda, eril hukuk düzeninin aklındaki en önemli soru kadının partnerini neden terk etmediği, neden kaçmadığıdır. Oysa genellikle kadınlar partnerlerinin şiddet döngüsünden kurtulmak için pek çok yolu denemişlerdir. Karakola gitmiş, şikâyetle bulunmuş, sığınma evine başvurmuş, boşanmaya çalışmış, ailesinden yardım istemiş ama yine de kurtulamamıştır. Feminist avukat, kadının tüm bu sonuç vermeyen çabalarını yargılama sürecinde açıklamalıdır.

Eril hukuk düzeni meşru savunma koşullarını kadın deneyimine göre yorumladığında, örselenmiş kadının bu hukuka uygunluk nedeninden yararlanmaması için hiçbir sebep yoktur.

Çalışmamızda hukukun eril niteliğiyle mücadelede feminist avukata, Cumhuriyet savcısına, hâkime, doktrine birtakım sorumluluklar yüklenmiş, eleştiriler yapılmıştır. Ancak kadının toplumsal cinsiyeti nedeniyle taraf olduğu davalarda, karşı tarafın vekili etik olmayan savunma beyanlarıyla hukukun eril niteliğine katkı sağlayabilmektedir.

Mevzuat değişiklikleriyle avukatlara toplumsal cinsiyet bağlamında etik ilkelere uygun savunma yapma yükümlülüğü getirilebilir. Ancak avukatlar, kadınların ikincil mağduriyetlerine yol açabilecek etik dışı savunmalara lehlerine sonuç elde edebileceklerini düşündükleri için başvurmaktadırlar. Eğer hukuk kültüründe tarafların cinsiyetçi savunmalarına itibar edilmeyeceği algısı oluşursa vekiller böyle bir yola başvurmayacaklardır. Bu nedenle hukuk kültüründeki tüm aktörlerin savunmanın etik ilkelere uygun olarak gerçekleştirilmesinde dolaylı ya da doğrudan sorumlulukları vardır. Bu kapsamda feminist avukat karşı taraf vekilinin cinsiyetçi savunmalarına itiraz etmeli, savunmanın hükme esas alınmamasını sağlamalıdır. Hâkim, etik dışı savunma konusunda vekili uyarmalı, ara kararında avukatın beyanının konuyla ilgili olmadığını belirtmelidir. Avukatlar da hukuk kuralının özüne dikkat ederek, kendi beyanlarının etik sınırlar dahilinde olup olmadığını değerlendirmelidirler.

KAYNAKÇA

ABRAMS Kathryn: “*Feminist Lawyering and Legal Method*”, Law & Social Inquiry, Vol. 16, No. 2, 1991, s. 373-404.

AÇIKGÖZ Mehmet: Ceza Hukukunda Haksız Tahrik, Adalet Yay., Ankara 2012.

AĞAOĞLU CANAY Dilara Hatike - ÜNVER Şahin Süzgün Fatma: “*Feminist Hukuk Metodolojisi ve Feminist Avukatlık*”, Kadın Yazıları (Yay. Haz. Türkân YALÇIN) içinde, Savaş Yay., Ankara 2012, s. 71-115.

AĞAOĞLU CANAY Dilara Hatike: Kadın Suçluluğu, B. 2, Seçkin Yay., Ekim 2022.

AKBABA Burcu Zeynep: “*Töre, Namus ve Töre Saikiyle Kasten Öldürme*”, TBBD., S. 75, 2008, s. 333-351.

AKBULUT Berrin: “*Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlarda Rızanın Niteliği*”, Ceza Hukuku Dergisi, S. 40, Ağustos 2019, s. 265-288.

AKÇABAY Fehmiye Ceren: “*Feminist Hukuk Metodolojisi: Hukuk Uygulaması, Feminizm ve Politika*”, Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları içinde (Ed. Gülriz UYGUR-Nadire ÖZDEMİR), B. 3, Seçkin Yay., Ankara 2022, s. 17 – 57.

AKÇAY Ecem Ceylan: Ceylan Türk Ceza Kanunu'nda Çocukların Cinsel İstismarı Suçu, Seçkin Yay., Ankara 2023.

AKGÖKÇE Necla: “*Fatura Bana Kesildi*”, Şiddete Karşı Anlatılar: Ayakta Kalma ve Dayanışma Deneyimleri içinde, B. 3, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, İstanbul 2023, s. 15-29.

AKGÜN POLAT Deniz: “*Adil Yargılanma Hakkı ve Hukuk Devleti Işığında “Şiddete Uğramış Kadın Sendromu” Üzerine Bir İnceleme.*” Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 12, S. 1, 2022, s.145-175.

AKİS Yasemin – ÖZAKIN Ülkü – SANCAR Serpil: *Türkiye’de Feminizm ve Kadın Hareketi*”, Feminizm Cogito, S. 58, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2009, 246-258.

AKKOÇ Nebahat: “*Namus Adına Uygulanan Şiddetin Kültürel Dayanakları*”, *Namus Adına Şiddet: Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar* (Derl. Shahrzad MOJAB

- Nahla ABDÖ) içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2006, s. 119-131.

AKSAKAL Hülya: “Yargıtay Kararlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Erkeler Lehine İşleyen Haksız Tahrik Kurumu”, Suç ve Ceza Dergisi, S. 1, 2018, s. 25-46.

ALSANCAK Fatmanur: “Çocuk Cinsel İstismarına Radikal Feminist Perspektiften Bir Bakış”, 3. Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi, Ankara 2020, s. 78-87.

ALŞAHİN Mehmet Emin: “Cinsel Saldırı Suçu”, Prof. Dr. Mehmet Emin ARTUK’a Armağan içinde (Ed. Mahmut KOCA), Seçkin Yay., Haziran 2020, s. 857-881.

ALTINAY Ayşe Gül – ARAT Yeşim: Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet, B. 2, Metis Yay., İstanbul 2008.

ALTINBAŞ Deniz: “Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm”, Kadın Araştırmaları Dergisi, S. 9, Ekim 2010, s. 21-52.

ALTUNTAŞ Şeyda: Türk Ceza Hukukunda Haksız Tahrik, Adalet Yay., Ankara 2021.

APAYDIN Cengiz: “Kötü Muameleye (Şiddete) Maruz Kalan Kadın Reaksiyonunun Meşru Savunma Hukukundaki Yansımaları”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 12, S. 125, Ocak 2017, s. 44-52.

APAYDIN Cengiz: Meşru Savunma, B. 4, Seçkin Yay., Ankara 2023.

ARAT Necla: “Feminist Hukuk”, Kadın Araştırmaları Dergisi, S. 9, Ekim 2010, s. 53-65.

ARIKAN Naz Elif: Kadına Karşı Şiddetin Bir Görünümü Olarak Femisid, On İki Levha Yay., İstanbul 2023.

ARIN Canan: “Kadına Yönelik Şiddet”, Şiddet içinde, B. 9, C. 6, Cogito Yapı Kredi Yay., İstanbul 1996 s. 305-313.

ARTUK Mehmet Emin - GÖKCEN Ahmet - YENİDÜNYA Ahmet Caner: Ceza Hukuku Özel Hükümler, B. 17, Adalet Yay., Ankara 2023.

ARTUK Mehmet Emin - GÖKCEN Ahmet: Ceza Hukuku Genel Hükümler, B. 18, Adalet Yay., Ankara 2024.

ARTUK Mehmet Emin: “Kadına Yönelik Cinsel İstismara Yönelik Olarak Evlilik İçinde Irza Geçme ve Fücür”, Kadına Yönelik Cinsel Şiddete Karşılaştırmalı Hukukun Yaklaşımı içinde, B. 2, İstanbul Barosu Yay., Ekim 2002, s. 31-49.

ATILGAN Ümit Eylem: “Eril Şiddet Davalarında Feminist Avukatlık: Eril Hukuk Kültürünü Dönüştürücü Bir İmkân” Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı, C. 2, Ankara 2020, s. 19-27.

ATILGAN Ümit Eylem: Haksız Tahrik: Bir Erkeklik Hakkı, İletişim Yay. İstanbul 2024.

AY Koç Yeliz: İntihar Olgularının Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi: Antalya İli Örneği, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2018.

AYDIN Devrim: “Haksız Tahrik Kurumuna İlişkin Bazı Sorunlar”, *Terazi Hukuk Dergisi*, C. 15, S. 162, Şubat 2020, s. 236-247.

AYDIN Devrim: “Yeni Türk Ceza Kanunu’da Haksız Tahrik”, *AÜHFD*, C. 54, S. 1, 2004, s. 225-254.

AYDIN Öykü Didem: “Yeni Türk Ceza Yasası’nda Cinsel Suçların Düzenleniş Biçimi”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, *Feminizm ve Hukuk – Hayat, Adalet ve Kadın, Kadın ve Hukuk* içinde, C. III, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 283-292.

AYTAÇ Şule: “Türkiye’de Feminist Hareketin Oluşumu”, *Özgürlüğü Ararken: Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri* içinde (Der. Berivan KUM - Fatma GÜLÇİÇEK - Pınar SELEK - Yeşim BAŞARAN), Amargi Yay. İstanbul 2005.

BACAKSIZ Pınar – BAYZİT Tuğba: “Yargıtay’ın Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlarda İspata Yaklaşımı”, *DEÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, C. 21, Özel S., 2019, s. 379- 414.

BAHADIR Burçe: Ölü Kadınlar Memleketi, Ayizi Kitap, Ankara 2014.

BAKER Katharine K.: “Gender and Emotion in Criminal Law”, *Harvard Journal of Law & Gender*, C. 28, 2005, s. 447-466.

BAKICI Sedat: “*Evlenme Sözü Vererek Kızlık Bozma Suçu ve Unsurları*”, Ankara Barosu Dergisi, S. 1, 1985, s. 35-41.

BALDRY Costanza Anna – MAGALHÃES Maria José: “*Prevention of Femicide*”, *Femicide across Europe: Theory, Research and Prevention* içinde (Ed. Shalva WEIL - Consuelo CORRADI - Marceline NAUDI), Bristol University Press, 2018, s. 71-92.

BARTLETT T. Katharine: “*Feminist Legal Method*”, Harvard Law Review, C. 103, No. 4, 1990, s. 829-888.

BATMAN Hüseyin – GÖKÇEARSLAN Elif: *Çocuğun Cinsel İstismarında Adli Görüşme*, Seçkin Yay., Ankara 2022.

BAYDUR Emel - ERTEM Burcu: “*Kadına Yönelik Evlilik İçi Şiddetin Hukuki Boyutları: Ceza Kanunu, Medeni Kanun ve Ailenin Korunmasına Dair Kanun Kapsamında Bir İnceleme*”, TBB Dergisi, S. 65, 2006, s. 89-118.

BAYRAKTAR Köksal - KIZIROĞLU Serap Keskin - KARTAL Pınar Memiş - YILDIZ Ali Kemal - SINAR Hasan - BOZBAYINDIR Gülşah Bostancı - ALTUNÇ Sinan - ERMAN Barış - EROĞLU Fulya - KURT Gülşah, *Özel Ceza Hukuku – Kişilere Karşı Suçlar*, C. 2, On İki Levha Yay., 2017.

BAYTOK Cemre, “*Kadının Beyanı Esastır 2000’lerde Yakınların ve Yakın Çevrenin Cinsel Taciz ve Erkek Şiddetiyle Feminist Mücadele*”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Feminizm* içinde (Ed. Tanıl BORA), İletişim Yay., C. 10, İstanbul 2020, s. 478.

BEAUVOIR de Simone: *İkinci Cinsiyet* (Çev. Gülnur Acar SAVRAN), C. 1, B. 5, Koç Üniversitesi Yay., İstanbul 2023.

BEECHEY Veronica: “*On Patriarchy*” *Feminist Review*, No. 3, 1979, s. 66–82.

BEKTAŞ Barut Berçem: “*Feminist Perspektiften Cinsel İstismar Ve Sosyal Hizmet Müdahalesi*”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 57, Denizli 2023, s. 414-428.

BENDER Leslie: “*Sex Discrimination or Gender Inequality*”, *Fordham Law Review*, Vol. 57, No. 6, 1989, s. 941 - 953.

BENLİ Fatma: *“Kadın ve Hukuk: Kadın Haklarının Yargıtay Kararlarına Yansıması”*, Cinsiyet Halleri (Der. Nil MUTLUER) içinde, Varlık Yayınları, İstanbul 2008, s.122-139.

BERBER Nacide: *“Kadına Yönelik Şiddet”*, Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları (Haz. Feryal SAYGILIGİL) içinde, Dipnot Yayınları, Ankara 2016, s. 249-270.

BERKTAY Fatmagül: Tarihın Cinsiyeti, B. 7, Metis Yay., İstanbul 2022.

BHASIN Kamla: Toplumsal Cinsiyet “Bize Yüklenen Roller” (Çev. Kader AY-Zeyhan SARIHANCIOĞLU), Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yay., İstanbul 2003.

BİRDAL Yağmur: Erkek Adalet Kışkacında Kadınlar, Sel Yay., İstanbul 2023.

BORA Aksu: Feminizm: Kendi Arasında, İletişim Yay., İstanbul 2021.

BOZBAYINDIR Bostancı Gülşah: Ceza Hukukunda Haksız Tahrik, Beta Yay., İstanbul 2013.

BOZKURT İpek - BOR Güley: *“Etiği Savunmak: Kadına Yönelik Şiddet Dosyalarında Sanık Müdafilerinin Savunma Pratiklerinin Feminist Eleştirisi”* Suç ve Ceza (Ceza Hukuku Dergisi), C. 13, S. 1, Mart 2020, s. 115-158.

BOZKURT İpek: Bir Feminist Aktivizm Yöntemi Olarak Dava Takibi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

BOZOK Mehmet: *“Erkeklik İncelemeleri Alanındaki Başlıca Kuram ve Yaklaşımların Sosyalist Feminist Bir Eleştirisine Doğru”*, 6. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı içinde, Adnan Menderes Üniversitesi, 2009, s. 431-445.

BOWMAN Grant Cynthia - SCHNEIDER M. Elizabeth: *“Feminist Legal Theory, Feminist Lawmaking, and the Legal Profession”*, Fordham Law Review, Vol. 67., No. 2, 1998, s. 249-271.

BRODSKY Alexandra: *“Rape-Adjacent: Imagining Legal Responses to Nonconsensual Condom Removal”*, Columbia Journal of Gender and Law, Vol. 32, No. 2, 2017, s. 183-210.

BUTLER Judith: Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi (Çev. Başak ERTÜR), B. 4, Metis Yay., İstanbul 2014.

CAN Cahit: Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Cinsel Suçlar, B. 2, Siyasal Kitabevi, 2012.

CANİKOĞLU Seher Kırbaç: “Kadının Beyanı Esastır: Çok Bilinmeyenli Bir Denklem”, Ankara Barosu Dergisi, C. 4, 2015, s. 230-253.

CENTEL Nur: “Ceza Hukuku Şiddete Karşı Kadını Koruyor Mu?”, Ceza Hukukunda Kadının Şiddete Karşı Korunması (Ed. Nur CENTEL) içinde, On İki Levha Yay., İstanbul 2013, s. 1-12.

CENTEL Nur: “Yeni Türk Ceza Yasası ve Kadın”, <https://nurcentel.com/makaleler/yenitckvekadın.pdf>, (Erişim Tarihi: 30.07.2024).

CENTEL Nur-ZAFER Hamide: “Cinsel Saldırı Suçu”, Prof. Dr. Mehmet Emin ARTUK’a Armağan içinde (Ed. Mahmut KOCA), Seçkin Yay., Haziran 2020, s. 225-265.

CENTEL Nur - ZAFER Hamide - ÇAKMUT Özlem: Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, C. 1, B. 5, Beta Yay., İstanbul 2021.

COLLIN Françoise – KAUFER Irene: Feminist Güzergâh (Çev. Gülnur Acar SAVRAN), Dipnot Yay., İstanbul 2015.

CONNELL Raewyn W.: Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika (Çev. Cem Soydemir), Ayrıntı Yay., İstanbul 1998.

CRAIG Elaine: *The Ethical Obligations of Defence Counsel in Sexual Assault Cases*, Osgoode Legal Studies Research Paper Series, Vol. 51, No. 2, 2014, s. 427-467.

ÇAHA Ömer: Sivil Kadın – Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın, B. 5, Savaş Yay., Ankara 2018.

ÇAKMUT Yenerer Özlem, “Cinsel Şiddet Mağduru Kadın ve Türk Ceza Kanunu’ndaki Konumu”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 1, 2016, s. 3-21

ÇAKIR Serpil: “Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler içinde (Der. H. Birsen HEKİMOĞLU), B. 11, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2021, s. 413-476.

ÇETİN İbrahim: Türk Ceza Hukukunda Haksız Tahrik, Seçkin Yay., Ankara 2021.

ÇETİN İhsan: “*Gelenek ve Modernite Arasında Türkiye’de Son Dönem Kadın Cinayetleri*”, Sosyoloji Dergisi, S. 30, Y. 2004, s. 41-63.

ÇETİNER Ezgi: Mağdur Beyanına Dayalı Hüküm Kurulması Bağlamında Nitelikli Cinsel Saldırı Suçunda İspat. On İki Levha Yayıncılık, 2022.

Z

ÇİÇEK Gökçe Serim: Nefretin En Yalnız Mağdurları – Trans Kadınlar, Kadın Yazıları içinde (Yay. Haz. Türkân YALÇIN), Savaş Yay., Ankara 2020, s. 239-280.

DANIŞMAN Ahmet – Faruk EREM – Mehmet Emin ARTUK: Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yay., Ankara 1997.

DAWSON Myrna: “*Punishing Femicide: Criminal Justice Responses to the Killing of Women Over Four Decades*”, Current Sociology, Vol. 64, No. 7, 2016, s. 996-1016.

DELİCE Murat: *Güneydoğu’da Göç ve Kentleşmenin Yol Açtığı İntiharların ve İntihar Görünümlü Cinayetlerin İncelenmesi: Batman İli Örneği*, Suç Önleme Sempozyumu içinde, Bursa Emniyet Müdürlüğü Yay., Bursa 2011, s. 266-277.

DEMİR Hilal Nazlı: Feminist Perspektiften Düşünce Tarihinin Köşe Taşları ve İdeal Bir Hukuk Arayışı, On İki Levha Yay., Aralık 2017.

DEMİR Zekiye: Modern ve Postmodern Feminizm, B. 2, Sentez Yay., 2014.

DEMİRBAŞ Timur: Haksız Tahrik, B. 4, Seçkin Yay., Ankara 2024.

DEMİRBAŞ Timur: Ceza Hukuku Genel Hükümler, B. 18, Seçkin Yay., Ankara 2023.

DİREK Zeynep: “*Simone de Beauvoir: Abjeksiyon ve Eros Etiği*” Cogito, S. 58, 2009, s. 11-39.

DİREK Zeynep: “*Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi*”, Cinsiyetli Olmak: Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar içinde (Der. Zeynep DİREK), B. 8, Cogito, Yapı Kredi Yay., 2021, s. 67-84.

DİREK Zeynep: “*Giriş - Cinsiyeti Yazmak*”, Cinsiyeti Yazmak içinde (Yay. Haz. Zeynep DİREK), B. 2, Cogito, Yapı Kredi Yay., s. 11-25.

DOĞAN Recep: *Namus, Töre ve Eril Şiddet*, Ütopya Yay., Ankara 2016.

DOĞAN Recep: *“Hukuki Bir Kavram Olarak Şiddet Mağduru Kadınlarda Öğrenilmiş Çaresizlik Sendromu ve İngiliz Haksız Tahrik Hukuku Üzerindeki Etkileri”*, Ankara Barosu -Dergisi, S. 2, Ankara 2015, s. 175-194.

DONAY Süheyl: *Türk Ceza Kanunu Şerhi*, Beta Yay., 2007.

DONOVAN Josephine: *Feminist Teori* (Çev. Aksu BORA - Meltem AĞDUK GEVREK - Fevziye SAYILAN), B. 14, İletişim Yay., İstanbul 2021.

DÖNMEZ Burcu: *“Kadına Karşı İşlenen Eziyet Suçu”*, İzmir Barosu Dergisi, Y. 80, S. 2, Mayıs 2015, s. 335-348.

DÖNMEZ Burcu: *“Ceza Sorumluluğunu Azaltan Bir Neden Olarak Haksız Tahrik”*, İÜHFM, C. 71, S. 1, 2013, s. 267-294.

DÖNMEZER Sulhi: *Genel Adap ve Aile Düzenine Karşı Cürümler*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., İstanbul 1975.

DÖNMEZER Sulhi: *Kişilere ve Mala Karşı Cürümler*, B. 16, İstanbul 2001.

DÖNMEZER Sulhi – ERMAN Sahir: *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*, B. 11, C. 2, Beta Yay., İstanbul 1997.

DRESSLER Joshua: *Battered Women and Sleeping Abusers: Some Reflections*, Ohio State Journal of Criminal Law, Vol. 3, No. 58, s. 457-471.

DURSUN Selman - BOZBAYINDIR Ali Emrah: *“Cinsel Saldırı Suçunun Tanımında Modeller ve İspat Meselesi”*, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, C. 11, S. 2, 2023, s. 230-247.

DUTTON Mary Ann - GOODMAN Lisa A.: *“Posttraumatic Stress Disorder Among Battered Women: Analysis of Legal Implications”*, Behavioral Sciences and the Law, Vol. 12, No. 3, 1994, s. 215-234.

DUTTON Mary Ann: *“Understanding Women's Responses to Domestic Violence: A Redefinition of Battered Woman Syndrome,”* Hofstra Law Review, Vol. 21, No. 4, s. 1193-1242.

DÜZENLİ Hilal: Türk Ceza Hukukunda Meşru Savunma, Turhan Kitabevi, Ankara 2020.

DÜZENLİ Hilal: “Hukuk Pratiğinde Kadını Anlamak: Örselenmiş Kadın Sendromu”, Kadın Yazıları içinde (Yay. Haz. Türkân YALÇIN), Savaş Yay., Ankara 2022, s. 291-334.

EASTRAL Patricia Weiser – STUBBS Julie: “Battered Woman Syndrome: Misunderstood?/The (Un)Reasonable Battered Woman? A Response to Easteal”, Current Issues in Criminal Justice, Vol. 3, No. 3, 1992, s. 356-361.

ECEVİT Yıldız: “Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç”, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi içinde, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2011, s. 2-25.

ECEVİTOĞLU Pınar: Namus, Töre ve İktidar: Kadının Çıplak Hayat Olarak Kuruluşu, Dipnot Yay., İstanbul 2012.

EKİN Funda: “Dayanılmaya”, Feminist Politika Dergisi, S. 9, Şubat 2011, s. 8-10.

EKREN Aktabur Fahrünnisa: Zina Suç Olmaktan Çıkarılmalıdır.” Pazartesi Dergisi, S. 20, Kasım 1996, s. 23.

ENGİN Üskül Zeynep Özlem: “Toplumsal Cinsiyet ve Kadına Yönelen Şiddet”, Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk içinde (Ed. Zeynep Özlem ÜSKÜL ENGİN), C. I, On İki Levha Yay., İstanbul 2022, s. 333-348.

ENRÍQUEZ Corina Rodríguez: “Debt, Economic Violence and Feminist Agenda”, Feminism in Public Debt içinde, Bristol University Press, Bristol 2024, s. 29-40.

ERDEM Ruhan Mustafa - TEZCAN Durmuş - ÖNOK Rıfat Murat: Teorik ve Pratik Ceza Özel hukuku, B. 21, Seçkin Yay., Ankara 2023.

ERDEM Eylül - TÜRAY Aras: “Türk Ceza Hukukunda Basit Cinsel Saldırı Suçunun Eşe Karşı İşlenmesi”, Suç ve Ceza Dergisi, C. 12, S. 2, 2019, s. 65-101.

ERDOĞAN Çevik Cansu: Kadına Şiddet ve Hukuki Feminizm Emsal Yargı Kararları Işığında Bir İnceleme, Adalet Yay. Ankara 2024.

EREM Faruk: “Zina”, AÜHFD, C. 18, S. 1-4, s. 125-159.

EREM Faruk - TOROSLU Nevzat: Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, B. 4, Savaş Yay., Ankara 1983.

ERGÜN Okuyucu Güneş: *“Kadına Yönelik Şiddet Bağlamında Kötü Muamele Suçu”*, Toplumsal Cinsiyet ve Hukuk (Ed. Zeynep Özlem ÜSKÜL ENGİN-Dolunay ÇÖREK-Göktürk ÖCAL) içinde, C. II, On İki Levha Yay., İstanbul 2021, s. 225-238.

ERGÜN Reyda: *“Eril Devlet ve Tecavüz”*, Uğur Alacakaptan’a Armağan-1 içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2008, s. 263-290.

ERGÜNE Elif - DEMİREL Muhammed: *“Müteaddit Defa Cinsel Saldırı Suçunun Mağduru Olan Kadının ‘Muhtemel Cinsel Saldırıya’ Binaen Faili Öldürmesine İlişkin ‘Birbiriyle Çelişen’ İki Yargıtay Kararının Değerlendirilmesi”*, Prof. Dr. Türkan Rado’nun Anısına Armağan içinde, On İki Levha Yay., İstanbul 2020, s. 723-737.

ERMAN Gül: *“Kadına Yönelik Cinsel Şiddet”* Kadına Yönelik Cinsel Şiddete Karşılaştırmalı Hukukun Yaklaşımı içinde, B. 2, İstanbul Barosu Yay., Ekim 2002, s. 15-24.

ERMAN Sahir - ÖZEK Çetin: Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, Dünya Yay., 1994.

EROĞLU Fulya - ÖZEROĞLU Alev: *“Kötü Muameleye Maruz Kalmış Kadın Sendromu”nun Meşru Savunma Açısından Değerlendirilmesi”* Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Arş. Gör. Ceren Damar Şenel Armağanı, C. 5, S. 1, Nisan 2020, s. 1405-1431.

ERSİN Neriman: Görünmeyen Şiddet: Evlilik İçi Tecavüz, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2022.

ERTEKİN Hayriye: *“Hukukçu Kadın Olmak”*, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk-Hayat, Adalet ve Kadın-Kadın ve Hukuk içinde, C. 3, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s.

ERTÜRK Yakın: *Kadına Yönelik Şiddeti Kavramsallaştırmak*, Kadına Yönelik Erk’ek Şiddeti ile Mücadele içinde (Yay. Haz. M. Buket SOYGÜT – Aras TÜRAY), Beta Yay., İstanbul 2020, s. 17-25.

EWING Ptrick Charles: Battered Women Who Kill: Psychological Self-Defense as Legal Justification, Lexington Books, Toronto 1987.

FARAÇ Mehmet: Töre Kıskaçında Kadın, B. 3, Günizi Yay., İstanbul 2004.

FEMİNİST Kolektif İstanbul: Kirpiğiniz Yere Düşmesin – Kadınlar Hayatlarına Sahip Çıkıyor, B. 3, Güldünya Yay., İstanbul 2018.

FERRARO Kathleen J.: *“The Words Change, But the Melody Lingers: The Persistence of the Battered Woman Syndrome in Criminal Cases Involving Battered Women”*, Violence Against Women, Vol. 72, No. 3, 1986, s. 110-129.

FEYZİOĞLU Metin: *“Terbiye ve İnzibat Vasıtalarını Kötüye Kullanma ve Aile Bireylerine Karşı Fena Muamelede Bulunma Suçları”*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 50, S. 1, Şubat 2001, s. 41-53.

FINEMAN Albertson Martha: *“Feminist Legal Theory”*, Journal of Gender, Social Policy & The Law, Vol. 13, No. 1, 2005, s. 13-20.

FINLEY M. Lucinda: *“Breaking Women's Silence in Law: The Dilemma of the Gendered Nature of Legal Reasoning”*, Notre Dame Law Review, 1989, s. 886-910.

FİDAN Hafsa: Kur’anda Kadın İmgesi, Vadi Yay., Ankara 2006.

FREEDMAN Monroe H.: *“Henry Lord Brougham, Written by Himself”*, Georgetown Journal of Legal Ethics, V. 19, 2006, s. 1213-1219.

FIRESTONE Shulamith: Cinselliğin Diyalektiği, Payel Yayınevi, İstanbul, 1993.

GARDVING Sofia: Consent in Rape Law: A Comparison of Three Models, Faculty of Law University of Lund Master Thesis, Spring 2010.

GAVISON Ruth: *“Feminism and the Public/Private Distinction”*, Stanford Law Review, Vol. 45, No. 1, 1992, s. 1-45.

GILLIGAN Carol: Kadının Farklı Sesi: Psikolojik Kuram ve Kadının Gelişimi (Çev. Merve ELMA-Duygu DİNÇER), Pinhan Yay., İstanbul 2017.

GÖLGE Zeynep Belma: Irza Geçme Kavramına Karşı İlgili Meslek Gruplarının Yaklaşımları ve Düşünceleri, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997.

GÖZTEPE Ece: “*Namus Cinayetlerinin’ Hukuki Boyutu: Yeni Türk Ceza Kanunu’nun Bir Değerlendirmesi*”, TBB Dergisi, S. 59, Temmuz-Ağustos 2005, s. 29-48.

GÖZTEPE Ece: “*Justitia’nın Gözbağının Arasından Görülenler: Anayasal Eşitlik İlkesinin Devletin Aktif Yasama. Faaliyetiyle Hayata Geçirilmesinin Anlamı*”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk-Hayat, Adalet ve Kadın-Kadın ve Hukuk içinde, C. 3, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 532-542.

GRZYB Magdalena – NAUDI Marceline – SERVÓS Chaime Marcuello: “*Femicide Definitions*”, Femicide across Europe: Theory, Research and Prevention içinde (Ed. Shalva WEIL - Consuelo CORRADI - Marceline NAUDI), Bristol University Press, 2018, s. 17-32.

GÜLBAHAR Hülya: “*Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet*”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk – Hayat, Adalet ve Kadın, Kadın ve Hukuk içinde, C. III, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 462-475.

GÜLEÇ Soyer Sesim: “*Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleyhe Değiştirme (Reformatio In Peius) Yasağı*”, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, C.21, Özel S., 2019, s. 701-750.

GÜNDÜZ Hakan: Ceza Hukukunda Haksız Tahrik, Seçkin Yay., Ankara 2024

GÜNDÜZ Remzi - GÜLTAŞ Veyssel: Cinsel Suçlar, B. 2, Bilge Yay., Ankara 2011.

GÜRGEY Çağlar Fatma İrem: “*“Feminist Hukuk Teorisi” Nedir?*”, Hukuk Kuramı, C. 1, S. 5, Eylül-Ekim 2014, s. 28-44.

GÜRGEY Çağlar Fatma İrem: “*Ev-İçi Şiddet Davalarında Yargıcın Tarafsızlığı*”. Ankara Barosu Dergisi, S. 4, Ankara 2015, s. 55-75.

GÜNGÖR Devrim: Ceza Hukukunda Fiil Üzerinde Hata, Yetkin Yay. Ankara 2007.

GÜNGÖR Hazel Arzu: Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Cinsel suçlar ve Rıza İlişkisi, Seçkin Yay., Ankara 2023.

GÜRİZ Adnan: Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk, B. 2, Phoenix Yayınevi, Ankara 2011.

GÜRİZ Adnan: Hukuk Başlangıcı, B. 18, Siyasal Kitabevi, Ankara 2017.

GÜRKAN Ülker: “*Hukuk Devletinde Kadın Hakları ve Türkiye’de Uygulanması*”, HFSA, C. 3, s. 172-181.

HAFIZOĞULLARI Zeki: “*Beşeri Cinsellik ve Yeni Türk Ceza Kanunu*”, <http://www.abchukuk.com/cezahukuku/cinsel-suclar.html>, (Erişim Tarihi: 11.12.2024)

HAFIZOĞULLARI Zeki - ÖZEN Muharrem: *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, US-A Yay., B. 12, Ankara 2019.

HAMARAT İlke: *Töre ve Namus Saikleriyle Kadına Karşı İşlenen Kasten Öldürme Suçlarında Haksız Tahrik*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2024.

HANSEN V. Karel: “*Feminist Conceptions of Public and Private: A Critical Analysis*”, *Berkeley Journal of Sociology*, Vol. 32, 1987, s. 105-128.

HARDING Sandra: “*Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var mı?*” (Çev. Zelal Ayman), *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde* (Yayına Haz. Serpil ÇAKIR - Necla AKGÖKÇE), Sel Yay., İstanbul 1995, s. 34-47.

HERRING Jonathan: “*Ev içi Şiddetin Tanımlanması: Saldırıdan Cebri Denetime*” (Çev. Duygu Hatipoğlu AYDIN), *Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-içi Şiddet içinde* (Ed. Funda KAYA-Nadire ÖZDEMİR -Gülriiz UYGUR), Savaş Yay., Ankara 2014, s. 179-195.

HOLDER Jeremy: *Provocation and Responsibility*, Oxford University Press, 1992.

HOLMES Wendell Oliver: “*Hukukun İstikameti*” (Çev. Berk ÖZÇELİK), *DEHFD*, C. 24, S. 1, İzmir 2022, s. 559-578.

HÜRTAŞ Sibel: *Canına Tak Eden Kadınlar*, B. 4, İletişim Yay., İstanbul 2021.

İBA Hasan: “*Cinsel Özgürlüğe Karşı Suçlarda Rızanın Hukuki Niteliği*”, *MÜHFD*, C. 29, S. 1, Temmuz 2023, s. 98-139.

İBİŞ Rabia: *Türk Ceza Hukukunda Cinsel Taciz Suçu - Ceza Hukuku Monografileri*, Seçkin Yay., Ankara 2024.

İSKENDER Salih Zeki: *Töre Saikiyle İnsan Öldürmek Suçu (Namus Cinayetleri)*, Yetkin Yay., Ankara 2011.

İSKENDER Salih Zeki: “Öğreti ve Yargısal Kararlar Işığında Töre Saikiye Öldürme Suçunun (Namus Cinayetlerinin) Değerlendirilmesi”, Yargıtay Dergisi, C. 35, S. 1-2, Ocak 2009, s. 5-60.

İSPİR Zeynep: “Bir İnsan Hakları Sorunu Olarak Cinsiyete Dayalı Ekonomik Ayrımcılık”, Ankara Barosu Dergisi, S. 3, Mayıs 2016, 165-197.

İSPİR Zeynep: “Bülbülü Öldürmek ve Hukukçunun İşi Bağlamında Değerli Eylem Olanağı”, Ankara Barosu Dergisi, C. 76, S. 3, Ekim 2018, s. 193-222.

JEFFREYS Sheila: “The Need for Revolutionary”, 1977, (<https://sheila-jeffreys.com/the-need-for-revolutionary-feminism-by-sheila-jeffreys-1977/>, Erişim Tarihi: 04.05.2024).

KAMER: Ben Varım, B. 3, Kamer Vakfı Yay.,

KANDİYOTİ Deniz: “Çağdaş Feminist Araştırmalar ve Ortadoğu Araştırmaları” (Çev. Neslihan Cangöz), Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde (Yay. Haz. Sepil ÇAKIR – Necla AKGÖKÇE), İstanbul 1995, s. 123-141.

KANDİYOTİ Deniz: Cariyeler Bacılar Yurttaşlar – Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler, B. 4, Metis Yay., İstanbul 2013.

KARAKUŞ Filiz: “Mor İğnenin İzi Silinmez”, Amargi, S. 4, Bahar, 2007, s. 8-10.

KARINCA Eray: Sorularla Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2010.

KARTAL MEMİŞ Pınar: “Türk Ceza Hukukunda Cinsel Saldırı Suçu (TCK m.102)”, Ceza Hukukunda Kadının Şiddete Karşı Korunması içinde (Edt. Nur CENTEL), Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuka Genç Yaklaşımlar Konferans Serisi No. 1, On İki Levha Yay., İstanbul 2013, s. 85-111.

KARTAL MEMİŞ Pınar: “Şiddet Davalarında İspat Sorunu”, Kadına Yönelik Erk’ek Şiddeti ile Mücadele içinde (Yay. Haz. M. Buket SOYGÜT – Aras TÜRAY), Beta Yay., İstanbul 2020, s. 141-146.

KAV Gülsüm Önal: “*Kadın Cinayetleri, Feminist Mücadele ve Dava Takipleri*”, Kadına Yönelik Erk’ek Şiddeti ile Mücadele içinde (Ed. M. Buket SOYGÜT-Aras TÜRAY), Beta Yay., İstanbul 2020, s. 91-103.

KAZANCI Eker Behiye: “*Mağdurun Davranışları ve Heyecan Halinin Ceza Sorumluluğuna Etkisi-Haksız Tahrik*” Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. 15, Özel Sayı 2013, 1309-1358.

KELLY Lizz: “*The Continuum of Sexual Violence*”, Women, Violence and Social Control içinde (Ed. Jalna HANMER – Mary MAYNARD), British Sociological Association, 1987, s. 46-60.

KEMPE Ruth S. - KEMPE C. Henry: Child Abuse, Harvard Universty Press, 1997.

KERPiŞCi Nur Özge: Cinsel Taciz Suçu – Ceza Hukuku Monografileri, Seçkin Yay., Ankara 2022.

KESKİN Eren – AŞAN Esra – GÜLBAHAR Hülya – SİRMAN Nükhet – KUTLUATA Zeynep: “*Cinsel Taciz: Tanımlar Ve Tartışmalar Üzerine Sohbet*, Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar, S. 13, Mart 2011, s. 37-59.

KHAN Tahira: “*Namus Cinayetleri: Tanımına ve İçeriğine Bir Bakış*”, Kadına Yönelik Cinsel Şiddete Karşılaştırmalı Hukukun Yaklaşımı içinde, B. 2, İstanbul Barosu Yay., Ekim 2002, s. 122-131.

KILAVUZ Mutoğlu Gülce: Kadın Haklarını Savunan Avukatların Feminist Hukuk Teorisine Bakış Açıları ve Deneyimleri Üzerine Niteliksel Bir Alan Araştırması, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Kadın Çalışmaları Programı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2022.

KILIÇ Burak: “*Cinsel Saldırı Suçunun Eşe Karşı İşlenmesi Halinde Şikâyetten Vazgeçmenin Ceza Sorumluluğuna Etkisi: Yargıtay Ceza Genel Kurulu’nun E. 2019/16, K. 2021/281 Sayılı Kararı Işığında Bir Değerlendirme*” Karar İnceleme Dergisi, C. 1, S. 1 – 2, 2022, s. 235-252.

KOCA Mahmut - ÜZÜLMEZ İlhan: Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, B. 10, Adalet Yay., Ankara 2024.

KOCAOĞLU S. Sinan: Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar, Yetkin Yay., Mayıs 2016.

KOÇ Ziya: “*Türk ve Alman Hukukunda Haksız Tahrik Altında Kasten Öldürme*”, Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, S. 1, Nisan 2023, s. 183-215.

KOÇAK Merve – KIŞLAK Tutarel Şennur: *Evlilik ve Yakın İlişkilerde Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet Suçları: Risk Faktörleri, Fail Tipolojileri ve Motivasyonları Ekseninde Bir Değerlendirme*, Kadına Karşı Şiddet İçeren Suçları İşleyenlerin Kriminolojik Profili içinde (Ed. Güneş OKUYUCU ERGÜN), T. C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, B. 2, Kasım 2021, s. 46-75.

KOĞACIOĞLU Dicle: “*Gelenek Söylemleri ve İktidarın Doğallaşması: Namus Cinayetleri Örneği*”, Cogito: Feminizm Özel Sayısı, S. 58, 2009, s. 350-384.

KORKUSUZ Gülşah: “*Cinsel Saldırı Suçu*”, İÜHFM, Prof. Dr. Füsun Sokullu-Akıncı’ya Armağan, C. 2, S. 1, Legal Yay., s. 815-855.

KORUCULU Irmak: Kriminolojide Kadın Suçluluğunu Açıklayan Yaklaşımlar, On İki Levha Yay., İstanbul 2019.

KORUCULU Irmak: “*Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet*”, Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 1, Temmuz 2016, s. 11-39.

KOZATEPE Erhan: İntihar Ve İntihara Teşebbüs Yöntemleri, Nedenleri Ve Çözüm Yolları, Beytepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

KÖKSAL Atacan: Ceza Hukukunda Suça Etki Eden Nedenler – Ceza Hukuku Monografileri, Seçkin Yay., Ankara 2023.

KURT Gülşah: “*5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda Cinsel Taciz Suçu*”, Uğur Alacakaptan’a Armağan içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2008, s. 507-525.

KÜÇÜKTAŞDEMİR Özgür: “*Ceza Hukukunda Örselenmiş Kadın Sendromu*”, Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 1, 2015, s. 547- 586.

KÜÇÜKTAŞDEMİR Özgür: “*Kadın Cinayetlerini (Femicide) Önlemede Zorlayıcı Tahakküm (Coercive Control) Kavramının Önemi Ve Alınabilecek Hukuksal Tedbirler*” II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu kitabı içinde, C. I, Türkiye Barolar Birliği Yay., Ankara 2019, s. 231-247.

LANE Kristin - KANG Jerry - BANAJİ Mahzarin: “*Implicit Social Cognition and Law*”, Annual Review of Law and Social Science, Vol. 3, 2007, s. 427-451.

LONG M. Grace: “*Paradoxical Punishment as It Relates to the Battered Woman Syndrome*”, Behavior Modification, Vol. 13, No. 2, 1989, s. 192-205.

MacKINNON Catharine A.: “*Sex and Violence: A Perspective*”, Rape and Society, (Der. Patricia SEARLES, Ronald J. BERKER) içinde, San Francisco, Westview Press, 1995, s. 28-34.

MacKINNON Catharine A.: “*Difference and Dominance: On Sex Discrimination*”, Feminism and Politics içinde (Ed. Anne PHILLIPS), Oxford 1998, s. 381-390.

MacKINNON Catharine A.: “*İnsan Hakları ve Kadın*”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk-Hayat, Adalet ve Kadın-Kadın ve Hukuk içinde, C. 3, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 4-10.

MacKINNON Catharine A.: Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru (Çev. Türkan YÖNEY – Sabir YÜCESOY), B. 3, Metis Yay., İstanbul 2020.

MALKOÇ İsmail: Açıklamalı - İçtihatlı 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanunu, C. 2, Malkoç Kitabevi, Ankara 2007.

MALKOÇ İsmail: Türk Ceza Kanunu Uygulamasında Cinsel Suçlar, Malkoç Kitabevi, Ankara 2009.

MANGAN Lucy: Feminizm Kitabı (Çev. Ahmet Fethi YILDIRIM), Alfa Yay., İstanbul 2020.

MCCOLGAN Aileen: “*General Defences*”, Feminist Perspectives on Criminal Law içinde (Ed. Donald NICOLSON-Lois BIBBINHGS), Cavendish Publishing, London 2000, s. 137-158.

MEADOW Carrie Menkel, “*Portia in a Diffrent Voice Speculations on a Women’s Lawyering Process*”, Berkeley Women’s Law Journal, Vol. 1, No. 1, 1985, s. 39-63.

MERAKLI Serkan: “*Yargıtay 1. CD. Kararlarında Töre Saikiyle Kasten Öldürme Suçu*”, Yargıtay Ceza Dairesi Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumu- 1. Ceza Dairesi Kararları içinde (Ed. Veli Özer ÖZBEK), Seçkin Yay., Ankara 2022, s. 267-285.

MERAN Necati: Yeni Türk Ceza Kanunu’nda Kişilere Karşı Suçlar, B. 2, Seçkin Yay., 2008.

MERLİ Antonella: “*Violenza di Genere e Femminicidio*” (https://archiviodpc.dirittopenaleuomo.org/upload/1420621345MERLI_2015.pdf, Erişim Tarihi: 04.12.2024).

MIES Marie: “*Feminist Araştırmalar için Bir Metodolojiye Doğru*” (Çev. Ayşe DURAKBAŞA-Aynur İLYASOĞLU), Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde (Yayına Haz. Serpil ÇAKIR-Necla AKGÖKÇE), Sel Yay., İstanbul 1995, s.48-64.

MILLER Emily L.: “*(Wo)Manslaughter: Voluntary Manslaughter, Gender, And The Model Penal Code*”, Vol. 50, No. 2, Spring 2001, s. 665-693.

MILLETT Kate: Cinsel Politika (Çev. Seçkin SELVİ), B. 2, Payel Yay., İstanbul 1987.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı: “*Fiziksel Şiddet*”, Evdeki Terör – Kadına Yönelik Şiddet içinde, Mor Çatı Yayınları, İstanbul 1996.

MUHSİN Vedud Amine: Kur’an ve Kadın (Çev. Nazife ŞİŞMAN), B. 2, İz Yayıncılık, İstanbul 1997.

NADİR İlkay: Örselenmiş Kadın Sendromu: Geleneksel Meşru Savunma Doktrini Karşısında Sürekli Şiddet Hâli, Adalet Yay., Ankara 2024.

NICOLSON Donald: “*Criminal Law And Feminism*”, Feminist Perspectives on Criminal Law içinde (Ed. Donald NICOLSON - Lois BIBBINHGS), Cavendish Publishing, London 2000, s. 1 - 29.

NICOLSON Donald: “*What The Law Giveth, It Also Taketh Away: Female – Specific Defences to Criminal Liability*”, Feminist Perspectives on Criminal Law

içinde (Ed. Donald NICOLSON - Lois BIBBINHGS), Cavendish Publishing, London 2000, s. 159-183.

NUHOĞLU Ayşe: Aile Düzenine Karşı Suçlar, Beta Yay., Ankara 2009.

NUHOĞLU Ayşe: “*Cinsel Suç Mağdurunun Beyanı ve İspat*”, Kadına Yönelik Cinsel Şiddete Karşılaştırmalı Hukukun Yaklaşımı içinde, B. 2, İstanbul Barosu Yay., Ekim 2002, s. 49-68.

NUHOĞLU Ayşe: “*Namus İçin Adam Öldürme Suçlarında Haksız Tahrik Uygulaması*”, Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 3, S. 1, İstanbul 2004, s. 205-213.

NUHOĞLU Ayşe: “*İstanbul Sözleşmesi Ve Cinsel Suçlar*”, II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu kitabı içinde, C. II, Türkiye Barolar Birliği Yay., Ankara 2019, s. 987-998.

Nüfus Etütleri Enstitüsü: Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara 2008.

Nüfus Etütleri Enstitüsü: Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara 2014.

ODER Bertil Emrah: “*Yargısal Cinsiyetçilikten Mağdur Odaklılığa*”, Kadına Yönelik Erkek Şiddeti ile Mücadele içinde (Yay. Haz. Buket SOYGÜT – Aras TÜRDAY), Beta Yay., İstanbul 2020, s. 41-45.

OLSEN Frances, “*Feminizm ve Eleştirel Hukuk Kuramı*”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk – Hayat, Adalet ve Kadın, Kadın ve Hukuk içinde, C. III, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 56-77.

OTACI Cengiz: “*Saikle Öldürme Suçlarında Haksız Tahrik Sorunu*”, Terazi Hukuk Dergisi, C. 6, S. 59, Temmuz 2011, s. 29-43.

ÖNCÜ Arslan Gülay: “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde Kadına Karşı Aile İçi Şiddet Olgusu ve Bununla Mücadele Araçları*”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C. 32, S. 2, 2013, s. 1-37.

ÖNDER Ayhan: Ceza Hukuku Genel Hükümler, C. 2, Beta Yay., İstanbul 1989.

ÖNOK Murat: *5237 Sayılı Kanun'da Yaralama, Eziyet ve Kötü Muamele Suçu*, Ceza Hukukunda Kadının Şiddete Karşı Korunması (Edt. Nur CENTEL) içinde, On İki Levha Yay., İstanbul 2013, s. 169-241.

ÖZBEK Veli Özer: *Yeni Türk Ceza Kanununun Anlamı*, C. 2, Seçkin Yay., Ankara 2008.

ÖZBEK Veli Özer - DOĞAN Koray - BACAKSIZ Pınar – MERAKLI Serkan – BAŞBÜYÜK İsa : *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler B. 14,* , Seçkin Yay., Ankara 2023.

ÖZBEK Veli Özer - DOĞAN Koray - BACAKSIZ Pınar: *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, B. 18, Seçkin Yayınevi, Ankara 2023.

ÖZCAN Onur: *“5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Töre Saikiyle Kasten Öldürme Suçu”*, Ceza Hukukunda Kadının Şiddete Karşı Korunması (Ed. Nur CENTEL) içinde, On İki Levha Yay., İstanbul 2013, s. 241-261.

ÖZDEMİR Esen: *“Türkiye Feminist Hareket / Örgütlenme Tarihi”*, Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları içinde (Haz. Feryal SAYGILIGİL), Dipnot Yay., Ankara 2016, s. 291-325.

ÖZDEMİR Servet Sinem: *Kadın Hakları Bağlamında Türkiye'de Pozitif Ayrımcılık İlkesi*, On İki Levha Yay., İstanbul 2019.

ÖZEN Muharrem: *Türk Ceza Hukukunda Meşru Müdafaa*, Seçkin Yay., Ankara 1995.

ÖZGENÇ İzzet: *“Cinsel Suçlar”*, Ankara Hacı Bayram veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XXIV, S.1, Ocak 2020, s. 257-283.

ÖZGENÇ İzzet: *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, B. 19, Seçkin Yay., Ankara 2023.

ÖZKAN İrem Burcu: *“Feminist Kuramlarda Özel Alan – Kamusal Alan Ayrımı: Özel Olan Politiktir”*, Kadın, Kamusal Alan ve Hukuk içinde (Ed. Ülker YÜKSELBABA), Tekin Yay., 2017, s. 83-113.

ÖZKAZANÇ Alev: *Cinsellik, Şiddet ve Hukuk: Feminist Yazılar*, B. 2, Dipnot Yay., İstanbul 2017.

ÖZKAZANÇ Alev: *“Feminizm ve Hukuk Üzerine Eleştirel Düşünceler”* Ankara Barosu Dergisi, S. 4, 2015, s. 205-210.

ÖZKORKUT Ünal Nevin: Türk Hukuk Tarihinde Zina Suçu, Siyasal Kitabevi, Ankara 2009.

ÖZKÖK M. Selim: “Cinsel Şiddete Maruz Kalmış Ergen ve Erişkin Hastalarda Tıbbi ve Adli Tıbbi Yaklaşım”, Türkiye Klinikleri Adli Tıp- Özel Konular içinde (Ed. Mete Korkut GÜLMEN), C. 2, S. 2, 2016, s. 62-75.

ÖZTAN Ece: “Feminist Araştırmalar ve Yöntem”, Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları içinde (Haz. Feryal SAYGILIGİL), Dipnot Yay., Ankara 2016, s. 271-289.

ÖZTÜRK Aslıhan Burcu: “Erk Çelişkisi İçinde Erk’ek ve Kadına Yönelik Şiddet”, Evrensel Kültür, S. 279, Mart 2015, s. 168.

PAKER Banu: “Cinsel Taciz: Bize Rağmen” Sosyalist Feminist Kaktüs, S. 9, Aralık 1986, s. 16-18.

PARLAR Ali: Ceza Hukukunda Meşru Savunma ve Haksız Tahrik, Bilge Yay., Ankara 2015.

PARLAR Ali – HATİPOĞLU Muzaffer: Türk Ceza Kanunu Yorumu, C. 2, Yayın Matbaa, Ankara 2007.

Pehlivan Ali: “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nda İntihara Yönlendirme Suçu”, Ceza Hukukunda Kadının Şiddete Karşı Korunması içinde (Edt. Nur CENTEL), Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuka Genç Yaklaşımlar Konferans Serisi No. 1, On İki Levha Yay., İstanbul 2013, s. 261-295.

POLAT Oğuz: Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı – 1, B. 4, Seçkin Yay., Ankara 2021.

POLAT Oğuz: Şiddet, B. 3, Seçkin Yay., Ankara 2021.

POLAT Oğuz – YILDIZ Ali Kemal: “Kadına Yönelik Şiddet”, Adli Tıp ve Adli Bilimler içinde, (Ed. Halis DOKGÖZ) Akademisyen Kitabevi, Ankara 2019, s. 501-539.

POPE Nicole: “Namus Cinayetleri: Ataerkil Denetim Araçları”, Namus Adına Şiddet: Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar (Derl. Shahrzad MOJAB-Nahla ABDO) içinde, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2006, s. 107-116.

RİZVİ Javeria: “*İsveç Toplumunda Namus Adına Uygulanan Şiddet: İsveç Deneyiminden Alınabilecek Dersler*”, *Namus Adına Şiddet Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar* içinde (Der. Shahrzad MOJAB-Nahla ABDÖ), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Eylül 2006, s. 225-239.

ROSALDO Michelle Zimbalist: “*Woman, Culture, and Society: A Theoretical Overview*”, *Woman, Culture, and Society* içinde (Ed. Michelle Zimbalist ROSALDO - Louise LAMPHIRE), Stanford University Press, Stanford 1974, s. 17-43.

RUSSEL Diana: *The Origin and Importance of the Term Femicide*, 2011, (<https://www.dianarussell.com/origin-of-femicide.html>, Erişim Tarihi: 06.10.2024)

SANCAR Serpil: *Erkeklik: İmkânsız İktidar*, B. 6, Metis Yay., İstanbul 2024.

SANCAR Yalçın Türkân: “*Türk Ceza Kanunu Tasarısının (2000) Bazı Hükümleri Hakkında Düşünceler*”, AÜHFD, C. 51, S. 3, s. 1-25.

SANCAR Yalçın Türkân: “*Kadınlar, Töreler ve Ötekiler*”, *Radikal* 2, 09.03.2008.

SANCAR Yalçın Türkân: “*Şiddet Kültürü ve Ceza Hukuku Açısından Kadına Yönelik Şiddet*”, *Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-içi Şiddet* içinde (Ed. Funda KAYA-Nadire ÖZDEMİR -Gülriiz UYGUR), Savaş Yay., Ankara 2014, s. 119-135.

SANCAR Yalçın Türkân: “*Dilin Kadına Yönelik Şiddet Üzerindeki Rolü*”, *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk – Hayat, Adalet ve Kadın, Kadın ve Hukuk* içinde, C. III, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 177-189.

SANCAR Yalçın Türkân – UYGUR Gülriiz: *Law Womens Subordination and the Changing Face of the Turkish Legal System in the Example of Article 434 of the Turkish Criminal Code*, *Eastern European Community Law Journal*, Vol. 2, No. 1, 2005, s. 31-38.

SARIHAN Şenal: *TCK Kadınlara Neler Getiriyor, Cumhuriyet Kadınları Derneği Yay., Ankara 2005.*

SAVRAN Acar Gülnur: Feminizm Yazıları: Kuramdan Politikaya, Dipnot Yay., İstanbul 2018.

SCALES Ann: Hukuki Feminizm: Aktivizm, Savunma ve Hukuk Kuramı (Çev. F. Ceren AKÇABAY), Dost Yay., Ankara 2019.

SCHNEIDER Elizabeth M.: *The Dialectic Of Rights And Politics: Perspectives From The Women's Movement*", New York University Law Review, Vol. 61, No. 4, s. 589-652.

SCHNEIDER Elizabeth M: Battered Women and Feminist Lawmaking, Yale University Press, 2000.

SCHOPP Robert F. - STURGIS Barbara J. - SULLIVAN Megan: *"Battered Woman Syndrome, Expert Testimony, and the Distinction Between Justification And Excuse"*, University of Illinois Law Review, Vol. 1994, No. 1, 1994, s. 45-113.

SCULLY Diana: Cinsel Şiddeti Anlamak: Tutuklu Tecavüzcü Erkekler Üzerine Bir İnceleme (Çev. Şirin TEKELLİ-Laleper AYTEK), B. 4, Metis Yay., İstanbul 2019.

SELÇUK Sami: Karşı Oylarım, Turhan Kitabevi, Ankara 2001.

SELÇUK Sami: Kızlık Bozma Suçu, Adil Yay., Ankara 1996.

SEVER Çiğdem: *"Kadına Karşı Eviçi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Opuz v. Türkiye Kararı"*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.2, Ankara 2012, s. 19-46.

SEVİM Ayşe: Feminizm, İnsan Yay., İstanbul 2005.

SEVÜK YOKUŞ Handan: *"5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Cinsel Saldırı ve Cinsel Taciz Suçları"*, TBB Dergisi, S. 57, 2005, s. 243-282.

SEVÜK YOKUŞ Handan: *"5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Eziyet Suçu"*, İÜHFD, C. 72, S. 1, 2013, s. 1273-1290.

SEZEN Dünder Tijen: İnsan Hakları Hukuku Açısından Kadınlara Yönelik Şiddet, Turhan Kitabevi, Ankara 2019.

SMART Carol: *Feminism and the Power of Law* (Ed. Maureen CAIN – Carol SMART), Roudledge, 1989.

SMITH Abbe: “*Defending Defending: The Case for Unmitigated Zeal on Behalf of People Who Do Terrible Things*”, Hofstra Law Review, Vol. 28, No. 4, 2000, s. 921-965.

SMITH Olivia – SKINNER Tina: *How Rape Myths Are Used and Challenged in Rape and Sexual Assault Trials*, Social and Legal Studies, Vol. 26, No. 4, s. 441-466.

SMITH Patricia: “*Feminist Hareketler, Direniş Yapıları ve Hukuk* Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk – Hayat, Adalet ve Kadın, Kadın ve Hukuk içinde, C. III, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 136-148.

SOYASLAN Doğan: *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, B. 14, Legem Yay., Ekim 2022.

SOYASLAN Doğan: *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, B. 6, Yetin Yay., Ankara 2014.

SOYGÜT M. Buket:

SOYGÜT M. Buket: *Kadına Yönelik Dijital Şiddet Biçimi Olarak Siber – Stalking*, Kadın Yazıları içinde (Yay. Haz. Türkân YALÇIN), Savaş Yay., Ankara 2020, s. 177-208.

SOYGÜT M. Buket: “*Ceza Hukuku Bakımından Israrlı Takip*”, *Erk’ek Şiddeti ile Mücadele* içinde (Yay. Haz. M. Buket SOYGÜT – Aras TÜRAY), Beta Yay., İstanbul 2020.

SÖZÜER Adem: “*Yeni Türk Ceza Kanunu’nda Cinsellikle İlgili Suçlar*”, Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2006, Feminizm ve Hukuk – Hayat, Adalet ve Kadın, Kadın ve Hukuk içinde, C. III, Ankara Barosu Yay., Ankara 2006, s. 292-302.

STARK Evan: “*Commentary on Johnson's "Conflict and Control: Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence"*”, *Violence Against Women*, Vol. 12, No. 11, s. 1019-1025.

ŞAHİN SÜZGÜN Fatma: “*Feminist Hukuk Teorisinde Metodoloji*” TBB Dergisi 2017 (Özel Sayı), s. 473-496.

ŞARE Ersin: “Yüksek Mahkeme Kararlarında Meşru Savunma”, İzmir Barosu Dergisi, Y. 83, S. 1, Ocak 2018, s. 13-58.

ŞENYUVA Gülçin – YAVUZ Fatih: “Fiziksel Şiddet Bulgularında Travma Sonrası Stres Bozukluğunun Değerlendirilmesi”, Adli Tıp Dergisi, S. 23, 2009, s. 1-14.

TANER Fahri Gökçen: “Kadının Eşitlik Mücadelesi ve Cinsel Suçlarda Dönüşüm”, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları içinde (Ed. Gülriz UYGUR - Nadire ÖZDEMİR), B. 3, Seçkin Yay., Ankara 2022, s. 243-276.

TANER Fahri Gökçen: Türk Ceza Hukukunda Cinsel Özgürlüğe Karşı Suçlar, B. 3, Seçkin Yay., Ankara 2023.

TANER Fahri Gökçen: “Türk Ceza Hukukunda Meşru Savunma”, Ceza Hukuku Dergisi, Y. 5, S. 12, Nisan 2010, s. 219-251.

TANER Fahri Gökçen: “TCK’NIN Cinsel Saldırı Suçuna İlişkin Düzenlenmesi Mağdurun Cinsel Özgürlüğünü Korumaya Elverişli mi?”, Kadına Yönelik Erk’ek Şiddeti ile Mücadele içinde (Yay. Haz. Buket SOYGÜT – Aras TÜRAY), Beta Yay., s. 56-62.

TANER Fahri Gökçen: “Ceza Kanunlarının Gözünde Hayır Ne Zaman Hayır Demek? Cinsel Suçlar Cephesinde Eşitlik Mücadelesi Üzerine Bir İnceleme”, Güncel Hukuk, S. 14, s. 14-17.

TANERİ Gökhan - KAMIŞLI Gani: Kişilere Karşı İşlenen Suçlar, Seçkin Yay., Ankara 2018.

TANERİ Gökhan - YELDAN Didem: Cinsel Suçlarda Beraat, B. 3, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.

TAŞKIN Ozan Ercan: “Kötü Muameleye Maruz Kalmış Kadın Reaksiyonu: Meşru Savunma mı, Mazeret Nedeni mi?”, Ceza Hukuku Dergisi, C. 7, S. 20, 2012, s. 103-118.

TAŞKIN Ozan Ercan: Kadın Cinayeti Suçu (Kriminoloji ve Ceza hukuku Boyutuyla), On İki Levha Yay., İstanbul 2022.

TATLILIOĞLU Kasım: “*Sosyal Bir Gerçeklik Olarak İntihar Olgusu: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme*”. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 12, S. 2, 2012, s. 133-156.

TAYLI Ülfet - YALÇIN Zelal: “*Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddete Karşı*”, Amargi Dergisi, S. 6, Güz 2007, s. 49-51.

TBB Kadın Hukuku Komisyonu: TBB Kadın Hukuku Komisyonu Etkinlik Raporları (Yay. Haz. Şenal SARIHAN -Munise DAYI – Tülay ÇELİKYÜREK), TBB Yay., Ankara 2001.

TBMM: Töre ve Namus Cinayetleri ile Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu, 10/285 E. No’lu Meclis Araştırma Önergesi.

TEKELİ Şirin: Feminizmi Düşünmek, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2016.

TOLUAY Mihriban: İnsan Hakları Hukukunda Cinsiyet Temelli Ayrımcılık Yasağı, On İki Levha Yay., Ocak 2021.

TOPÇU Namık Kemal: İngiliz ve Amerikan Hukukuyla Karşılaştırmalı Meşru Savunma, Adalet Yay., Ankara 2022.

TOROSLU Nevzat: Ceza Hukuku: Özel Kısım, B. 6, Savaş Yay., Ankara 2012.

TUĞRUL Ceylani Ahmet: Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar Ensest İlişkiler, Cantekin Matbaacılık, Ankara 2010.

TURNA Derya: “*Tacize Dair*”, Feminist Politika Dergisi, S. 9, Şubat 2011, s. 12-14.

TUTUMLU Mehmet Akif: Türk Ceza Hukukunda Haksız Tahrik: Genel ve Özel Hükümler, Adil Yay., Ankara 1999.

TÜRAY Aras: “*Cinsel Saldırı Suçu ve Cebir İlişkisi*”, BUHFD, C. 18, S. 217, Kasım 2023, s. 1219-1250.

TÜTÜNCÜ Erden E.: *“Örselenmiş Kadın Sendromu” Argümanının Türk Hukukunda Meşru Savunma Kapsamında Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler*”, Fasikül Hukuk Dergisi, C. 11, S. 111, Şubat 2019, s. 496-482.

UYGUR Gülriz: *“Kadına Yönelik Şiddeti Önlemede Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Önemi”*, Dini Araştırmalar, C. 19, S. 49, 2016, s. 209-227.

UYGUR Gülriz: *“Toplumsal Cinsiyet ve Adalet: Hukuk Adaletsizdir”*, Ankara Barosu Dergisi, S. 4, Temmuz 2015, s. 121-132.

UYGUR Gülriz: *“Hukuk”*, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi içinde (Ed. Yıldız ECEVİT – Nadide KARKINER), Anadolu Üniversitesi Yay. Eskişehir 2011, s. 155-172.

UYGUR Gülriz - ÇAĞLAR GÜRGEY İrem: *“Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları İhlali ve Bunun Bir Örneği Olarak Kadına Yönelik Şiddet”* Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-içi Şiddet içinde (Ed. Funda KAYA-Nadire ÖZDEMİR - Gülriz UYGUR), Savaş Yay., Ankara 2014, s. 9-60.

ÜNVER Yener: *“Türk Maddi Ceza Hukukunda Cinsel Suçların Eleştirisel Olarak İncelenmesi”*, II. Türkiye – Slovenya Uluslararası Hukuk Sempozyumu Cinsel Suçlar ve Evlilik Hukuku Sempozyum Kitabı içinde, Seçkin Yay., Ankara 2014, s. 23-58.

ÜŞÜR Serpil: *“Liberalizmin “Cinsiyetten Arındırılmış Birey”i ve Feminist Eleştiri”*, Mürekkep Dergisi, S. 1, Haziran 1994, s. 57-61.

ÜZÜLMEZ İlhan: *Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar*, Adalet Yay., Mart 2013.

VARDARLI Safiye: *“Faillere Kalkan Olan Haksız Tahrik İndirimi”*, Namus Cinayetleri/Töre Değil Ataerki içinde, Kazancı Kitap, İstanbul 2010, s. 22-26.

WALBY Sylvia: *“Theorising Patriarchy.”* Sociology, Vol. 23, No. 2, 1989, s. 213-214.

WALKER Lenore: *Battered Women Syndrome*, B. 4, Springer Publishing Company, New York, 2017.

WALLECE Harvey: *"The Battered Woman Syndrome: Self-Defence and Duress as Mandatory Defences - Part 2"*, The Police Journal, Vol. 67, No. 3, 1997, s. 232-236.

WEBER Max: The Theory of Social and Economic Organization, Oxford Universty Press, 1947.

WEST Robin: *"Jurisprudence and Gender"*, Universty of Chicago Law Review, Vol. 55, No. 1, s. 1-72

WHISNANT Rebecca: Feminist Perspectives on Rape, Hilosophy Faculty Publications, 2021.

WISHIK Heather Ruth: *"To Question Everything: The Inquiries of Feminist Jurisprudence"*, Journal of Gender, Social Policy&Law, Vol. 13, No. 1, 2005, s. 64-77.

WOLLSTONECRAFT Mary: Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi (Çev. Deniz HAKYEMEZ), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

YAĞMUR Birdal: Erkek Adalet Kıskaçında Kadınlar: Örselenmiş Kadın Sendromu ve Feminist Kriminoloji, Sel Yay., İstanbul 2023.

YALÇIN Türkân: Türk Ceza Hukukunda Kadın, Seçkin Yay., Ankara 2013.

YALÇIN Türkân: *"Türk Ceza Hukukunda Kadın"*, Kadına Yönelik Erkek Şiddeti ile Mücadele içinde (Yay. Haz. Buket SOYGÜT – Aras TÜRAY), Beta Yay., İstanbul 2020, s. 9-17.

YALÇIN Türkân – KÖPRÜLÜ Timuçin: Ceza Hukuku Genel Hükümler Uygulamalı Çalışmaları, B. 10, Savaş Yay., Ankara 2020.

YAŞAR Osman - GÖKCAN Hasan Tahsin - ARTUÇ Mustafa: Yorumlu-Uygulamalı Türk Ceza Kanunu, C. 3, B. 2, Adalet Yay., Ankara 2014.

YAVUZ Yaşar: *"Haksız Tahrik"*, Yargıtay Dergisi, C. 17, S. 4, 1991, s. 445-466.

YILDIRIM Özgür Duygu: Cinsel Saldırı Suçunun Eşe Karşı İşlenmesi Hali: Evlilik İçi Tecavüz, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019.

YILDIZ Altuntaş Şeyda: “*Kadın İntiharları*”, Kadın Yazıları içinde (Yay. Haz. Türkân YALÇIN), Savaş Yay., Ankara 2022, s. 859-900.

YILDIZ Ali Kemal: 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, İstanbul Barosu Yay., 2007.

YILDIZ F. Esra: Mağdur Vekillerinin Gözünden Cinsel Saldırı Suçunda Delillendirme Problemi Ve İkincil Mağduriyet, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2023.

YILDIZ Nesrin: Şanlıurfa Örneğinde Töre Saikiyle İnsan Öldürme Suçu, On İki Levha Yay., İstanbul 2021.

YILMAZ İlkay: 1990 Sonrası Türkiye’de Demokratikleşmeye Kadın Hareketinin Etkisi: TCK Kadın Platformu Örneği, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

YÜKSEL Murat: Feminist Hukuk Kuramı ve Feminist Düşünce Teorileri, Beta Yay., İstanbul 2003.

YÜKSEL Şahika: “*Tecavüz: İktidar Amaçlı Cinsel Saldırganlık*”, Evdeki Terör: Kadına Yönelik Şiddet içinde, Mor Çatı Yay., İstanbul 1996, s. 113-116.

YÜKSELBABA Ülker: “*Feminist Perspektiften Hukuk*”, İÜHFM, C. 74, S. 1, 2016, s. 123-138.

YÜLSELBABA Ülker: “*Kadın ve Kamusal Alan: Kadının, Kadın Olarak Var Olma Mücadelesi*” Kadın, Kamusal Alan ve Hukuk içinde (Ed. Ülker YÜKSELBABA), Tekin Yay., İstanbul 2017, s. 1-46.

ZAFER Hamide: “*Kötü Muamele Suçu (TCK m.232) (Aynı Konutta Birlikte Yaşayan Birine Kötü Muamele ve Terbiye Hakkından Doğan Disiplin Yetkisinin Kötüye Kullanılması)*”, MÜHF Dergisi, C. 8, S. 1, Haziran 2009, s. 119 – 172.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.lexpera.com.tr/ictihat/>

<https://bianet.org/yazi/erkeklik-cinsel-taciz-ve-kesk-126407>

<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>

<https://catlakzemin.com/11-subat-1989-ankarada-feminist-hafta-sonu-toplantisi-basladi/>

<https://sosyalistfeministkolektif.org/kampanyalar/istanbul-feminist-kolektif/kadn-cinayetlerine-isyandayz/takip-ettiimiz-davalarda-haksztahrik-indirimi-yok/>

<https://jinnews.net/TUM-HABERLER/content/view/185432?page=601>

https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1

<https://morcati.org.tr/siddet-bicimleri/>

Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar Kapsamına İlişkin Mevzuatta Yasa Değişikliği Önerisi

<https://sarastirmalar/73813/yasalara-dokunma-uygula/>

<https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2022/05/TURK-CEZA-KANUNU-ILE-CEZA-MUHAKEMELERI-KANUNUNDA-YAPILAN-DEGISIKLIKLERE-ILISKIN-DEGERLENDIRMELERIMIZI-ICEREN-BILGI-NOTU.pdf>

<https://www.ntv.com.tr/turkiye/bosanma-asamasinda-oldugu-derya-elbasani-yaralayan-saniga-mahkemedenden-iyi-hal-indirimi,JJdzdUeUxkCURXUymbSrUA>

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kendi-kaniyla-ragip-beni-vurdu-yazan-nurtac-canan-av-olmak-istemiyorum-42482272>

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu Davaları Yargıda Cinsiyetçilik Raporu

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/38d756c1-7f14-4713-a213-faf3ed4b9449>

<https://www.icisleri.gov.tr/kasten-oldurme-olaylarinda-son-15-yilda-315lik-dusus-saglandi>

cdn2.pa.edu.tr/Upload/Rapor/Dosya/dunyada-ve-turkiyee28099de-kadin-cinayetleri-2016-2017-2018-verileri-ve-analizler.pdf

<https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/3088/2023-yillik-veri-raporu>

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://kadinininsanhaklari.org/wpcontent/uploads/2018/06/2005TCKKadınPlatformu.pdf>

<https://kazanci.com.tr/>

<https://www.keremaltiparmak.com/kabatas-olayi-neden-bir-kadinin-beyani-esastir-uygulamasi-degildir/>

<https://bianet.org/haber/cinsel-tacizin-ispatti-olmaz-kadinin-beyani-esas-alinmali-124502>

Alev Özkazanç ile Cinsel Taciz Üzerine Söyleşi – feminisitecinsel taciz – Sosyalist Feminist Kolektif

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2018/11/13/grevi-o-rapor-turkce.pdf>

<https://kadininsanhaklari.org/>

<https://www.evrensel.net/haber/528426/cinayeti-islerken-elektronik-kelepce-takiliymis-devlet-kontrolunde-kadin-cinayeti>

https://www.gazeteduvar.com.tr/serpil-gulun-katiline-agirlastirilmis-muebbet-hapis-cezasi-haber-1721640#google_vignette

<https://politikahaber.com/3-yilda-898-supheli-olum-etkin-sorusturma-yurutulmuyor/>

<https://www.iha.com.tr/haber-bakan-bozdogdan-osman-kavala-ve-haksiz-tahrik-indirimi-aciklamasi-1082483>

https://basin.adalet.gov.tr/adalet-bakani-tunc-basin-mensuplarinin-sorularini-yanitladi_102421

<https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/haberler/19/tecavuzcusunu-olduren-kadina-ornek-karar>

<https://www.evrensel.net/haber/448013/cilem-doganin-cezasini-onayan-yargitay-gerekceli-karari-acikladi=>

<https://www.milliyet.com.tr/gundem/tecavuzcusunu-oldurdu-13-yil-ceza-aldi-1340419>

<https://www.haberturk.com/konya-haberleri/78589336-esini-keserle-olduren-kadina-ust-sinirdan-tahrik-indirimiyle-15-yil-hapis?page=3>

<https://digitallibrary.un.org/record/807253?v=pdf>

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51238218>

<https://catlakzemin.com/sule-cet-davasi-kadiniz-ofkeliyiz-pesinizdeyiz/>

<https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2012/12/UNW-Legislation-Supplement-EN%20pdf.pdf>

<https://www.icccpi.int/sites/default/files/RulesProcedureEvidenceEng.pdf>

<https://www.gazeteduvar.com.tr/musa-orhanin-avukatlari-hakkinda-suc-duyurusu-haber-1527702>

<https://bianet.org/yazi/ipek-er-davasina-iki-akademisyenden-bilimsel-mutalaa-254315>

ÖZET

"*Türk Ceza Hukukunda Feminist Avukatlık*" başlıklı bu tez, iki bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde feminizm, feminist hukuk teorisi ve feminist hukuk metodolojisi ele alınmıştır. Bu bağlamda, öncelikle ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kamusal-özel alan ayrımı gibi temel kavramlar tartışılmış; ardından liberal, kültürel, radikal, postmodern ve İslami feminizm gibi farklı feminist akımlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, feminist hukuk teorisinin temel ilkeleri ve metodolojik yaklaşımları ele alınarak, feminist hukukçular tarafından uygulanan pratik akıl yürütme, kadın sorusu sorma ve bilinç yükseltme gibi yöntemler analiz edilmiştir.

Tezin ikinci bölümdeyse, Türk Ceza Hukuku çerçevesinde feminist avukatlık konusu irdelenmiştir. Türk Ceza Hukuku'nun kadına yönelik bakış açısı, yasa koyucu düzenlemeleri ve yargı kararları üzerinden analiz edilmiştir. Yapılan bu analiz doğrultusunda, feminist avukatın savunma sürecinde karşılaşılabileceği zorluklara dikkat çekilmiştir.

Bu çalışmada, Türk Ceza Hukuku feminist bir perspektifle ele alınmış ve özellikle erkek şiddeti, cinsel şiddet, ekonomik ve psikolojik şiddet gibi toplumsal sorunlar üzerinden eleştirel bir değerlendirme yapılarak çözüm önerileri sunulmuştur. Bunun yanı sıra, haksız tahrik ve örselenmiş kadın sendromu gibi kavramların hukuki boyutları incelenmiş ve feminist avukatların savunma stratejileri analiz edilmiştir. Ayrıca, bu bölümde avukatların savunma sürecinde etik sorumluluğa sahip olup olmadığı tartışılmış ve savunma etiğinin nasıl uygulanabileceğine dair öneriler geliştirilmiştir.

Sonuç bölümünde, feminist hukuk düşüncesinin Türk Ceza Hukuku'na entegrasyonu ve kadınların maruz kaldığı farklı şiddet türlerine karşı daha etkin bir hukuki koruma sağlanmasına yönelik öneriler sunulmuştur. Bu çerçevede, feminist avukatlık yalnızca bir savunma pratiği olarak değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Feminist Avukatlık, Feminist Hukuk Teorisi, Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet, Eril Hukuk, Eril Şiddet, Feminist Savunma Stratejileri.

ABSTRACT

This thesis, titled "*Feminist Lawyering in Turkish Criminal Law*," consists of two sections. The first section examines feminism, feminist legal theory, and feminist legal methodology. In this context, fundamental concepts such as patriarchy, gender, and the public-private sphere distinction are discussed, followed by a detailed analysis of various feminist movements, including liberal, cultural, radical, postmodern, and Islamic feminism. Additionally, the core principles and methodological approaches of feminist legal theory are explored, with a particular focus on practical reasoning, the woman question approach, and consciousness-raising techniques employed by feminist legal scholars.

In the second section of the thesis, the concept of feminist lawyering within the framework of Turkish Criminal Law is examined. In this context, the perspective of Turkish Criminal Law on women is analyzed through legislative provisions and judicial decisions. Based on this analysis, the challenges that a feminist lawyer may encounter in the defense process are highlighted.

In this study, Turkish Criminal Law is examined from a feminist perspective, and a critical assessment is conducted, particularly in relation to social issues such as male violence, sexual violence, economic violence, and psychological violence, along with proposed solutions. Additionally, the legal dimensions of concepts such as unjust provocation and battered woman syndrome are analyzed, and the defense strategies employed by feminist lawyers are explored. Furthermore, this section discusses whether lawyers have ethical responsibilities in the defense process and presents recommendations on how defense ethics can be implemented.

In the conclusion section, recommendations are presented regarding the integration of feminist legal thought into Turkish Criminal Law and the enhancement of legal protection against various forms of violence faced by women. Within this framework, feminist lawyering is examined not only as a defense practice but also as an integral part of the struggle for gender equality.

Keywords: Feminism, Feminist Advocacy, Feminist Legal Theory, Patriarch, Gender, Male-dominated Law, Male Violence, Feminist Defense Strategies.